

E **MACROBII AVRELII**

THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS, CONVIVIO

RVM PRIMI DIEI SATVRNALIORVM

LIBER PRIMVS, AD EVSTACHI

VM FILIVM

F **VLTAS VARIAS**

QVE RES IN HAC VITA NOBIS EVSTACHI FI
 li natura conciliauit. Sed nulla nos magis, q̄ eorum qui
 e nobis essent procreati, charitate deuinxit: eamq̄ nostrā
 in his educandis atq̄ erudiendis curam esse uoluit: ut pa-
 rentes, neq̄, si id quod cuperent ex sententia cederet, tantū
 ulla alia ex re uoluptatis, neq̄ si contra eueniret, tantum
 mceroris, capere possint. Hinc est q̄ mihi quoq̄ institutione tua nihil antiqui-
 us æstimatur. Ad cuius perfectionem, compendia longis anfractibus antepone
 da ducens, moræq̄ omnis impatiens, non operior, ut per hæc sola te promoue-
 as, quibus ediscēdis gnauiter ipse inuigilas: sed ago, ut ego quoq̄ tibi legerim,
 & quicquid mihi uel te iam in lucem edito, uel anteq̄ nascereris, in diuersis seu
 Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum est, id totum sit tibi sci-
 entia supellex: & quasi de quodam literarum penu, siquando usus uenerit, aut
 G historia quæ in librorum strue latēs clam uulgo est, aut dicti facti ue memora-
 bilis reminiscendi, facile id tibi inuentu atq̄ depromptu sit. Nec indigeste tanq̄
 in aceruum congeffimus digna memoratu, sed uariarum rerum disparilitas, au-
 toribus diuersa, cōfusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est: ut quæ
 indistincte atq̄ promiscue ad memoriae subsidiū annotaueramus, in ordinem
 instar membrorum cohærentia conuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas
 ex lectione uaria mutuabor, ipse sæpe uerbis quibus ab ipsis autoribus enarra-
 tæ sunt explicabo: quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscē-
 dorum congeriem pollicetur. Et boni consulas oportet, si notitiam uetustatis,
 modo nostris non obscure, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognos-
 cas: prout quæq̄ se uel enarrāda, uel transferēda suggesserint. Apes enim quo-
 dammodo debemus imitari, quæ uagantur, & flores carpunt: deinde quicquid
 H attulere, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum uarium in unum saporem
 mistura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoq̄ quicquid di-
 uersa lectione quæsiuimus, committemus stylo, ut in ordinem eodem digerente
 coalescat. Nam & in animo melius distincta seruantur: & ipsa distinctio non
 sine quodam fermento, quo condit̄ uniuersitas, in unius saporis usum uaria li-
 bamēta confundit: ut etiā si qd apparuerit unde sumptū sit, aliud tamen esse q̄
 unde sumptum noscetur appareat. Quod in corpore nostro uidemus sine ulla
 opera nostra facere uaturam. Alimenta quæ accipimus, quandiu in sua quali-
 tate per-

tate perseverant, & solida innatant, male stomacho oneri sunt. At cum ex eo quod erant mutata sunt, tum demum in vires & sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcuncque hauserimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur. Alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus: sicut unus numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster animus: omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tamen ostendat quod efficit. Ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria quæ condiuntur, confusuri videlicet omnium succos odoraminum in spiramentum unum. Vides quæ multorum uocibus chorus constet: una tamē ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris foeminae, interponitur fistula. Ita singulorum illic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale hoc præsens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta sunt, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. In quibus si neque ea quæ iam tibi cognita sunt asperneris, nec quæ ignota sunt uites, inuenies plurima, quæ sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu. sed omnia, quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatior, oratio solentior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos sub alio ortos cælo latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdam forte nonnunquam tempus uoluntateque erit ista cognoscere) petitum impetratumque uolumus, ut æqui bonique consulant, si in nostro sermone natia Romani oris elegantia desideretur. Sed ne ego incautus sum, qui uenustatem reprehensionis incurram a. M. quondam Catone profectæ in Aulum Albinum, qui cum Lucio Lucullo consul fuit: Is Albinus res Romanas oratione Græca scriptitauit. In eius historiæ primo scriptum est ad hanc sententiam, Neminem succensere sibi conuenire, siquid in illis libris parum compositæ, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquium Græcum a nobis alienissimum est. Ideoque ueniam gratiamque male existimationis, siquid esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato, Næ tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa uacare. Nam petere ueniam solemus, aut cum imprudentes errauimus, aut cum noxam imperio compellentis admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres uti ignosceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Gelli. li. xi.
cap. viii.

¶ Argumentum operis totius quod fit, Caput .i.

Aturnalibus apud Vectium Prætextatū nobilitatis Romanæ proceres doctique alii congregantur, & tempus solenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoque sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes a se nisi ad nocturnam quietem. Nam per omnem spacium feriarum, meliorem diei partem seriis disputatiōibus occupantes, coenæ tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullum diei tempus, docte aliquid uel lepide præferendi uacuum

uacuum

- S** uacuum relinquatur. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt adscripta conuiuia, tum illo Platonis symposio, non austeriore aliqua de re conuiuiarum sermo, sed cupidinis uaria & lepida descriptio est. In quo quidem Socrates, non arctioribus, ut assolet, nodis urget atq; implicat aduersarium: sed eludendi magis q̄ decertandi modo, apprehensis dat elabendi prope atq; effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quæ uiros, & doctos, & præclarissimos deceat. Neq; em̄ Cottæ, Lælii, & Scipiones, amplissimis de rebus, quoad Romanæ literæ erunt, in ueterum libris disputabunt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eustachios, quorum splendor similis, & non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his q̄s coetu coegit matura ætas, posteriori seculo Prætextati sint, quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutē: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit, quos cōstat eodem seculo non fuisse. Paralus uero & Xātipus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem differunt, secundo aduentu Athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Athenis absumperat. Annos ergo coeuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non cōuenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent, Decium de Posthumiano, quinam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitātem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decii & Posthumiani sermo palam faciet, quæ huius colloquii uel origo fuerit, uel ordo processerit.

¶ Quæ conuiuialis huius sermonis origo fuerit & ordo. Caput .II.

H entanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima consultandi tēpora, cum modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. Cæteris enim ferme diebus, qui causis opportuni perorandis sunt, hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorum clientium negotia uel defendas in foro, uel domi discas. Nunc autem (scio te enim non ludo sed serio feriari) si est commodum respōdere id quod rogatum uenio, tibi ipsi quantum arbitror non iniucundum, mihi uero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris ne conuiuio per plusculos dies continua comitate renouato, eiq; sermoni quem prædicare in primis, quemq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris: quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraret. Aliis uero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinē sæpe referētis. Hoc unū Deci nobis (ut & ipse, quantum tua sinit adoleseētia, uidere, & ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimum uisum est, ut quantum cessare a causarum defensione licuisset, tū ad eruditorum hoīm tuicq; similitū cōgressum aliquē sermonēq; conferrē. Neq; em̄ recte institutus aius requiescere, aut uti-

aut utilius, aut honestius usq̄ potest, q̄ in aliqua opportunitate docte ac libe- A
 raliter colloquendi, interrogandiq̄ & r̄ndendi comitate. Sed quodnam istud
 conuiuium? An uero dubitandum est, quin id dicas, quod doctissimis procerq̄
 cæterisq̄ nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & discurrens post inter reli-
 quos grata uicissitudo uariauit? De hoc ipso quæsitum uenio. & explices ue-
 lim, quale illud conuiuium fuerit, a quo te abfuisse propter singularem omniū
 in te amicitiam non opinor. Voluiffem equidem, neq̄ id illis (ut existimo)
 ingratum fuisset. Sed cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus
 pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus, meditandi, non edēdi illud mihi tempus
 esse respondi. hortatusq̄ sum, ut aliū potius nullo inuolutum negotio, atq̄ cu-
 ra liberum quærent. Itaq̄ factum est. Nam facundum & eruditum uirū Eu- B
 sebiū rhetorem inter Græcos præstantem omnibus, id est, nostra ætate pro-
 fessis, doctrinæ latialis haud inscium, Prætextatus meum in locum inuitari im-
 perauit. Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucunde & comiter ad insti-
 tuendam uitam exemplis, ut audio, rerq̄ copiosissimis, & uariæ doctrinæ uber-
 tata prolata, digesta sunt. Cum solstitialis dies qui Saturnaliorum festa, qui-
 bus illa conuiuia celebrata sunt, consecutus est, forensi cura uacuuus, lætiore ani-
 mo essem domi. eo Eusebius cum paucis e sectatoribus suis uenit. statimq̄ uul-
 tu renidēs, permagna me, inquit, abs te Posthumiane cum ex aliis, tum hoc ma-
 xime gratia fateor obstrictum, q̄ a Prætextato ueniam postulando, mihi in cœ-
 na uacuefecisti locum. Itaq̄ intelligo, nō studium tantum tuum, sed ipsam quo- C
 q̄, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atq̄ aspirare fortunā. Vis
 ne, inquam, restituere id nobis, quod debitum tam benigne ac tam libenter fa-
 teris, nostrumq̄ hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his
 quibus interfueris tunc tu, nunc nos interesse uideamur? Faciam, inquit, ut uis.
 Narrabo autem tibi, non cibum aut potum, tamen si ea quoq̄ ubertim casteq̄
 affuerunt: sed ea quæ uel in conuiujs, uel maxime extra mensam, ab iisdem per
 tot dies dicta sunt, in quantum potero animo repetam. Quæ quidem ego cū
 audirem, ad eorum mihi uitam qui beati a sapientibus dicerentur, accedere ui-
 debar. Nam & quæ pridie q̄ adesset inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinu-
 ante, comperta sunt. & omnia scripto mandauit, ne quid subtraheret obliuio.
 Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot
 dies sunt dicta, sufficere. Quemnam igitur, & inter quos, aut unde ortum ser- D
 monem Posthumiane fuisse dicebat? Ita præsto sum indefessus auditor. Tum
 ille. Declināte, inquit, in uesperum die, quem Saturnale festum erat infecuturq̄,
 cum Vectius Prætextatus domi conuenire se gestantibus copiam faceret, eo
 uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cum ætate, tum etiā mo-
 ribus ac studiis inter se coniunctissimi, Hos Seruius inter grammaticos docto-
 rem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecunde terram
 intuens, & uelut latenti similis sequebat̄. Quos cū p̄spexisset, obuiāq̄ processis-
 set, ac perblande salutauisset, cōuersus ad Furiū Albinū, qui tū forte cum Aui-
 eno aderat, Vis ne, ait, mi Albine cū his quos aduenisse peropportune uides,
 quosq̄ iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci
coeperat

E cœperat sermo, communicemus? Quid ni maxime uelim Albinus inquit: Nec em̄ ulla alia de re, q̄ de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucundius. Cumq; cōsedissent, tum Cecinna, Quidnam id sit mi Prætextate, tametsi adhuc nescio, dubitare tamen non debeo, esse scitu optimum. Cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, & nos eius expertes esse non sinatis. Atqui scias, inquit, oportet, eum inter nos sermonem fuisse, ut cum dies crastinus festis Saturno dicatis initiū dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. Et inter nos quidē parua quædam de hac disputatione libauimus. uerum quia te, quicqd in libris latet, inuestigare notius est, q̄ ut per uerecundiam negare possis, pergas uolo in medium proferre, quicquid de hoc quod quærimus edoctum tibi comprehendere sumq; est.

F

¶ De principio ac diuisione ciuiliſ diei. Caput .III.

Vm Cecinna, cum uobis, qui me in hunc sermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluum uideo inter scientes nota proferre. Sed ne quis me existimet dignatione consultationis grauari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluā. Post hæc cum oēs para-

Ex Gell. li.
iij. ca. ij. de
diei initio

G tos ad audiendum erectosq; uidisset, ita exorsus est. Marcus Varro in rerū humanarum libro, quem de diebus scripsit, Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uiginti quatuor nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuississe, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quem nox consecuta est: cōtra uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus, qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; a solis occasu ad solem iterum occidentem, om̄e id medium tempus, unum diem esse dicere. Babylonios porro aliter, A sole em̄ exorto, ad exortum eiusdem incipientem, id spacium unius diei nomine uocare. Umbros uero unum & eundem diem esse dicere, a meridie ad sequentem meridiem. Quod quidem (inquit Varro) nimis absurdum est. Nam qui Calendis hora sexta apud Umbros natus est, dies eius natalis uideri debet, & Calendarum dimidiatus, & qui post Calendas erit, usq; ad horam eius diei sextam. Populū autem Romanum ita, uti Varro dixit, dies singulos annumerare a media nocte ad mediam proximam, multis argumentis ostenditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et ea quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. Ad hoc ritus quoq; & mos auspiciandi, eandem esse obseruationem docet. Nam magistratus, quando uno die eis & auspiciandum est, & id agendum, super quo processit auspiciū, post mediam noctem auspiciantur, & post exortum solem agunt, auspiciatq; & egisse eadē die dicuntur. Præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrū abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam faciem ante mediam noctem sequentem reuertuntur, non uidentur abfuisse diem: quoni-

quoni-

quoniam ante horam noctis sextam regressi, partem aliquam illius in urbe cōsumunt. Quintum quoque Mutium iuriconsultum dicere solitum legi, non esse usurpatam mulierē, quæ cum Calēdis Ianuariis apud uirum matrimonii causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes usurpata esset. Non enim posset impleri trinocetium, quo abesse a uiro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quā tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essent, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoque id ipsum ostendit, ut hominē decuit poeticas res agentem, recondita atque operta ueteris ritus significatione.

Torquet, inquit, medios nox humida cursus,

Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.

His enim uerbis diem quem Romani ciuilem appellauere, a sexta noctis hora oriri admonet. Idem poeta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. Cum enim dixisset,

Hac uice sermonum roseis aurora quadrigis

In medium æthereo cursu traiecerat axem,

Mox suggestit uates.

Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruantissimus ciuiliū definitionum diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuiditur. Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio. Deinde Gallicinium. Inde conticinium, cum & galli conticescunt, & homines etiam tum quiescunt. Deinde diluculum, id est, cum incipit dignosci dies. Inde mane, dum dies clarus. Mane autem dictum, aut quod ab inferioribus locis, id est, a manibus exordium lucis emergat. aut, quod uerius mihi uideat, ab omine boni nominis. Nam & Lanuini mane pro bono dicunt. sicut apud nos quoque contrarium est immane, ut immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, non pro bono. Deinde a mane ad meridiem, hoc est ad medium diem. Inde iam supra uocatur tempus occiduum, & mox suprema tempestas, hoc est diei nouissimum tempus, sicut expressum est in duodecim tabulis, Solis occasus suprema tempestas esto. Deinde uespera, quæ a Græcis tractum est. illi enim ἐσπερον a stella hespero dicunt. unde & Hesperia Italia, quæ occasui subiecta sit, nominat. Ab hoc tempore prima fax dicit, deinde concubia, & inde intempesta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilis a Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cum media esse cœperit, auspiciū Saturnaliorum erit, quibus die craftini mos inchoandi est.

¶ Latine dici, Saturnaliorum, noctu futura, & die craftini. Caput .III.

Hic cum omnes quasi uetustatis promptuarium, Albini memoriam laudauissent, Prætextatus Auienum uidens Furio insufurrantem, quidnam hoc mi Auiene inquit, quod uni Albino indicatū clam cæteris esse uelis? Tum ille, Moueor quidem autoritate Cecinnæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam. Aures tamen meas ista uerborum nouitas perculit, cum noctu futura, & die craftini, magis, quam futura nocte, & die craftino dicere (ut regulis placet) maluit. Nam noctu non appellatio, sed aduerbium est. Porro futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio

uerbo conuenire. Nec dubium est, hoc inter se esse noctu & nocte, quod diu & die. Et rursus, die & crastini non eodem casu sunt, & nisi casus idem nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus quæ Saturnalium dicere, opto dignoscere.

AD HAEC CŪ Cecinna renidens taceret, & Seruius a Symmacho rogatus esset, quidnā de his existimaret. Licet, inquit, in hoc coetu nō minus doctrina quæ nobilitate reuerēdo, magis mihi discendum sit quæ docendum, fabulabor tamen arbitrio iubentis, & insinuabo primum de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula innititur. Nomina enim quæ datiuum pluralem in bus mittunt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur. sed aut totidem habet, ut monilibus

Saturnaliū

Saturnalio
rum

Cur auctores saturnaliorum dicere maluerint, quæ saturnalium.

moniliū, sedilibus sedilium. aut una syllaba minus est, ut carminibus carminū, luminibus luminum. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium quæ Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uiro- rum. Nam & Sallustius in.iii. Bacchanaliorum ait. Et Masurius fastorum secūdo, Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non ut quidam putant Veneri. Et ut ipsos quoque grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inscribitur: Saturnaliorum inquit, dies apud Græcos quoque festi habentur. Et in eodem libro. Dilucide me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de feriis. Saturnaliorum, inquit, feriae. Et in eodem libro. Antias inquit, Agonaliorum repertorem Numā Pōpiliū refert. Hæc tamen, inquires, autoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. Plane, quatenus alienum nō est committi grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit, quod eos solita enuntiatione detorserit, ut mallent Saturnaliorum quæ Saturnalium dicere. Ac primum æstimo, quæ hæc nomina quæ sunt festorum dierum neutralia, carentque numero singulari, diuersæ conditionis esse uoluerunt ab his nominibus, quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur. aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut Bacchinal festum, & Agonale festum, & reliqua, ut iam non positum sit, sed adiectiuum, quod Græci ἐπιθετόν uocant. Animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solennis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuum in rum finiri, ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. Ita & uiridiacum ἀντι ἐπιθετόν accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridā prata, uiridiū pratorum. Cum uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus. ut cum dicitur formosa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia quasi positiuum ponitur, non accidens. Tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio Vectigaliorum frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicatur quæ uectigalia. Sed & cum legamus, Laeuacque ancile gerebat, tamen & anciliorum relatam est. Videndum ergo, ne magis uarietas delectauerit, quæ ad amissim uerum sit, festorum dierum nomina sic uocata. Ecce enim

enim & præter solennium dierum uocabula, alia quoque sic declinata reperimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorum, & uectigaliorum, & anciliorum. Sed & ipsa festorum nomina secundum regulam declinata apud ueteres reperio. Si quidem Varro Ferialium diem ait a ferendis in sepulchra epulis dici. Non dixit ferialiorum. Et alibi, Floralium non floraliorum ait, cum idem non ludos florales illic, sed ipsum festum floralia significaret. Masurius etiam secundo fastorum, Liberalium dies, inquit, a pontificibus agonium martiale appellatur. Et in eodem libro. Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem qui est Lucarium, non dixit lucariorum. Itemque Liberalium multi dixerunt, non Liberaliorum. Unde pronuntiandum est ueteres indulgisse copiam per uarietatem, ut dicebant exanimos & exanimos, inermes & inermos, tum hilares atque hilares. Et ideo certum est, licito & saturnalium & saturnaliorum dici, cum alterum regula cum auctoritate, alterum etiam sola, sed multorum defendit auctoritas. Reliqua autem uerba quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimoniis asserenda. Ennius enim, nisi cui uideat inter nostræ ætatis politiores munditia respiciendus, noctu concubia dixit his uerbis.

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti

Mœnia concubia, uigilescque repente cruentant.

Quo in loco animaduertendum est, non solum quod noctu concubia, sed etiam quod qua noctu dixerit. Et hoc posuit in annalium septimo, in quorum.iii. clarius quidem idem dixit.

Hac noctu filo pendeat Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius annali.iii. Senatus autem de noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere, quod decemuirum in. xii. tabulis inusitatissime nox pro noctu dixerunt. Verba hæc sunt. Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisus, iure cæsus esto. In quibus uerbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est is, non eum casu accusatiuo, sed im dixerunt.

Sed nec diecraftini a doctissimo uiro sine ueterum auctoritate prolatum est, quibus mos erat, modo diequinti, modo diequinte, pro a uerbis copulate dicere. Cuius indicium est, quod syllaba secunda corripitur quæ natura producitur, cum solum dicitur die. Quod autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e, tum per i scribi, consuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerumque in fine indifferenter uterentur, sicut pristina & pristini, procliue procliui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana, quæ Meuiam inscribitur.

Dies hic sextus cum nihil egi, die

Quarte moriar fame.

Die pristinae eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est, priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso compositionis ordine, quasi pristino die, Nec inficias eo, lectum apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. Nam Cn. Matius homo impense doctus, in mimambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus, Nuper die quarto ut recordor, & certe aquarium urceum unicum domi fregit. Hoc igitur intererit, ut die quarto quidem de præterito dicamus, die autem quarte de futuro. Ve-

Noctu.

C

Ex Gel. li. x
ca. xxiii. de
diecraftini.

D

g ro. Ve-

Ero. Verum ne de diecraftini nihil retulisse uideamur, suppetit Coelianum illud ex libro historiarum secūdo, Si uis mihi æquitatem dare, & ipse cum cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in capitolio curabo tibi cenā coctam. Hic Symmachus, Coelius tuus, inquit, & historiam, & uerbum ex originibus. M. Catonis accepit, apud quem ita scriptum est. Igitur dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte Romam mecum equitatum, diequinti in capitolio tibi cœna cocta erit. Et Prætextatus, Existimo nōnihil ad demonstrādam consuetudinem ueterum, etiam & prætoris uerba conferre, qui more maiorum ferias concipere solet, quæ appellantur Compitalia. Ea uerba hæc sunt, Dienoni post Calendas Ianuarii quirilibus compitalia erunt.

F De exauctoratis obsoletisq; uerbis. Tum recte ac latine dici. mille uerborum est, &c.
Caput .V.

Gelli, lib. i.
cap. x.

Vm Auienus aspiciens Seruium, Curium, inquit, & Fabricium, & Coruncanum antiquissimi uiri, uel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini, plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neq; Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quasi cum matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iam seculis oblitterata reuocare, ad quorum congeriem præstantis quoq; uiros, quorum memoriam continuus legēdi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis placere iactatis, q̄ honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, p̄sentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod a C. Cæsare excellentis ingenii ac prudentiæ uiro, in primo de analogia libro scriptum est, habeo semper in memoria atq; in pectore, ut tanq; scopulum, sic fugiam infrequens atq; insolens uerbum. Mille deniq; uerborum taliū est, quæ cū in ore priscae autoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequenti ætate repudiataq; sunt. Horum copiam proferre nūc possem, ni tempus iam noctis propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæso, Prætextatus morali, ut assolet, grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium antiquitatis reuerentiā uerberemus, cuius amorem tu quoq; dum dissimulas, magis prodis. Cum enim dicis, mille uerborum est, quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatem? Nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit, Ante fundum Clodii quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum uersabatur ualētium. non uersabantur, quod in libris minus accurate scriptis reperiri solet. Et

Mille uerborum est, ex Gelli, lib. i. cap. xvi.

H in sexta in Antoniū, Quis unq; in illo Iano inuentus est, qui Lucio Antonio mille nummum ferret expensum? Licet Varro quoq; eiusdem seculi homo in septimodecimo humanarum dixerit, Plus mille & centum annorum est, tamen fidutiam sic componendi, nō nisi ex antecedentium autoritate sumpserunt. Nā Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit, Ibi occiditur mille hominū. Et Lucilius in tertio satyrarum,

Ad portam mille, a porta est sex inde Salernum.

Alibi uero etiam declinationem huius nominis executus est. Nam in decimo quinto libro ita dicit,

Hunc

Hunc milli passum qui uicerit atq; duobus,
Campanus sonipes successor nullus sequetur
Maiori spacio diuersus uidebitur ire.

Idem in libro nono.

Tu milli nummum potes uno quaerere centum.

Milli passum dixit, pro mille passibus. & milli nummum dixit, pro mille nummis, aperteq; ostendit, mille & uocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiam capere ablatiuum, eiusq; pluriuuium esse milia. Mille enim non ex eo ponitur quod Graece χίλια dicuntur, sed quod χιλιάς. Et sicut una chalias & duae chiliades, ita unum mille, & duo milia ueteres certa atq; directa ratione dicebant. Et heus tu, his ne tam doctis uiris quorū M. Cicero, & Varro imitatores se gloriantur, adimere uis in uerborum comitiis ius suffragandi, & tanq; sexagenarios maiores de ponte deiciēs? Plura de hoc differeremus, nisi nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis ne diē sequentem, quē omnes pleriq; abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis a primo lucis in coenae tempus, ipsam quoq; coenam non obrutam poculis, non lasciuientem ferculis, sed quaestionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic enim serias praē omni negotio foetas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes: nam remittere, inquit, Musonius animum quasi amittere est, sed demulcentes eum paulum, atq; laxantes iucundis honestisq; sermonum illectionibus. Quod si ita decernitis, diis penatibus meis huc conueniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus, Nullus, qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatē hanc, uel ipsum conuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionem coetus desideretur, inuitandos ad eundem congressum conuictumq; censeo, Flauianum, qui quanto sit mirando uiro & uenusto patre praestantior, non minus morum ornatu uitaeq; grauitate, q̄ copia profundae eruditionis asseruit: simulq; Posthumianum, qui foris defensionum dignatione nobilitat: & Eustachium, qui tantus in omni philosophiae genere est, ut solus nobis repraesentet trium philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere, impetratum, uti multam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi uastationem. Ea multa fuerat talentum fere quingentū. Erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes stoicus, Critolaus peripateticus, quos serunt seorsum quēq; ostentandi gratia, per celeberrima urbis loca, magno hominū conuentu dissertasse. Fuit, ut relatum est, facundia Carneades uiolēta & rapida, scita & teriti Critolaus, modesta Diogenes & sobria. Sed in senatum introducti interprete usi sunt Caelio senatore. At hic noster cū sectas omnis affecutus, sed probabiliorem secutus sit, omniaq; haec inter Graecos genera dicendi solus impleat, inter nos tamen ita sui locuples interpretis est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatius expleat operam differendi. Probae re omnes Quinti Aurelii iudicium, quo edecumatos elegit sodales, atq; his ita constitutis, primum a Praetextato simul, deinde a se discedentes domum quisq; suam regressi sunt.

¶ De origine ac usu Praetextae, & quomodo haec in usum transierit nominis. inibiq; de aliorum

g ij orum

Gellius, lib. xviii, ca. ij.

Gel. lib. vii, cap. xvi,

D

Ostero die ad aedes Vectii matutini omnes, inter quos pridie conue-
nerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecā receptis, in qua
eos opperiebatur, præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cum &
uos adestis, & affuturos se illi quos ad conuentus nostri societatem rogari pla-
cuit, sponponderunt. Soli Posthumiano antiquior uisa est instruendarum cura
defensionum, in cuius abnuentis locum Eusebium Graia & doctrina & facun-
dia clarum rhetorem surrogauit: insinuauitque omnibus, ut exorto die, se nobis in-
dulgerent. quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas esset. To-
gatus certe, uel trabeatus, paludatus ue, seu prætextatus, hac die uidetur nullus.

Tum Auienus, ut ei interpellandi mos erat. Cum sacrum mihi, ait, ac Reip.
nomen Prætextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non
ludicræ, ut extimo, quæstionis. Cum enim uestitus togæ, uel trabæ, seu palu-
damenti, nullum de se proprii nominis usum fecerit, quæro abs te, cur hoc de so-
lo prætextæ habitu usurpauerit uetustas, aut huic nomini quæ origo contige-
rit? Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustachius, par insigne amicitia, ac
minimo post Eusebius ingressi, alacriorē fecere coetum, acceptaque ac reddita sa-
lutatione confederunt, percontantes, quidnam offenderint sermocinationis. Tū
Vectius, peropportune affuistis mihi, inquit, assertorem quærenti. Mouet enim
mihi Auienus noster mei nominis quæstionē, & ita originem eius flagitat, tan-
quæ fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit qui appelletur suo no-
mine, uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur Prætextatus nomen habeat-
ur, postulat in medium proferri. Sed & cum postea inscriptum sit delphici tem-
pli, & unius e numero septem sapientū eadem sit ista sententia, γῶσι δὲ σε αὐτῶν, quid

Prætextæ quæ
fuerit origo, & quomodo
usurpari ceperit a pueris.

in me scire existimandus sim, si nomen ignoro, cuius mihi nunc & origo & cau-
sa dicenda est: Tullus Hostilius rex Romanorum tertius, debellatis Hetrus-
cis, sellam curulem, lictoresque, & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia
magistratum Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed
prætextam illo seculo puerilis non usurpabat ætas. Erat enim ut cætera quæ enu-
merauit, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthii fi-
lius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Ho-
stilio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum. Quo bello filium suum,
annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, & pro concione
laudauit, & bulla aurea prætextaque donauit, insigniens puerum ultra annos for-
tem, præmiis uirilitalis & honoris. Nam sicut Prætexta magistratum, ita bul-
la gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis
intra eam remediis, quæ crederent aduersus inuidiam ualentissima. Hinc dedu-
ctus mos, ut prætextæ & bulla in usum puerorum nobilium usurparentur, ad
omen & uota conciliandæ uirtutis, ei similis, cui primis in annis munera ista
cesserunt. Alii putant eundem Priscum, cum is statum ciuium solertia prouidi
principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua
duxisse, instituisseque, ut patricii bulla aurea cum toga, cui purpura prætextitur,
uterentur, duntaxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum. Cæte-
ris autem, ut prætextæ tantum uterentur indultum; sed usque ad eos, quorum pa-
rentes

rentes equo stipendia iusta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti prætextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea libertinorum quoque filiis prætexta concessa est, ex causa tali, quam M. Lælius augur refert, qui bello punico secundo duumuiros dicit ex senatusconsulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse, & inspectis his nuntiasse in capitolio supplicandum, lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertinae quoque, quæ longa ueste uterentur, in eam rem pecuniam subministrarent. Aucta igitur obsecratio, pueris ingenuis, itemque libertinis, sed & uirginibus patrimis matrimisque pronuntiantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorum quoque filii, qui ex iusta duntaxat matrefamilias nati fuissent: togam prætextam, & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait, Cum populus Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum, id accidere, quod dii despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum, euenissetque, ut circensium die, puer de coenaculo pompam superne despiceret, & patri referret, quo ordine secreta sacrorum in arca piliti composita uidisset. Qui quum rem gestam senatui nuntiasset, placuisse uelari loca ea, qua pompa ueheretur, atque ita peste sedata, puerum, qui ambiguitatem fortis absoluerat, togæ & prætextæ usum munus impetrauisse. Vetus tatis peritissimi referunt, in raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Hersiliam, dum adhæreret filia, simul raptam. Quam quum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asylum eius confugerat, uirum conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum antequam ulla alia Sabinarum partum ederet, eumque, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium a matre uocitatum, & eundem a Romulo bulla aurea, ac prætexta, insignibus honoratum. Is enim cum raptas ad consolandum uocasset, spondisse fertur, se eius infanti, quæ prima sibi ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Togam quoque prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

DIXIMVS unde prætexta, adiecimus & causas quibus existimatur concessa pueritiae. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. Cum in senatu res maior quæpiam consultaretur, eaque in diem posterum prolata esset, placuit ut hanc rem, super qua tractauissent, ne quis enuntiaret, priusquam decreta esset. Mater Papyrii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filium, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit, tacendum esse, neque id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, secretum rei, & silentium pueri eius animumque ad exquirendum euerberat. Quærit igitur compressius uolentiusque. Tum puer urgente matre, lepidi atque festiui mendacii consilium capit. Actum in senatu dicit, utrum uideretur utilius, magisque ex Republica esse, unus ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc ubi illa audiuit, animo compauescit, domo trepidans egreditur, ad cæteras matronas affert. Postridieque ad senatum copiosæ matrumfamilias cateruæ confluunt, la-

g iii chrymā-

Prætexta
quomodo
in usum no-
minis tran-
sierit. Ex
Gellio li. i.
ca. xxiii;

D

S chrymantes atque obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quam uni duæ. Senatores ingredienti curiam, quæ illa mulieris intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabantur. & non ut paruæ rei prodigium, illam uerecundi sexus impudicam insaniam pauescebant. Puer Papyrius publicum me-
 tum demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem atque ingenium pueri exosculatur, consultumque facit, uti post hac pueri cum patribus in curiam non introeant, præter illum unum Papyrium, eius pueri postea cognomen honoris gratia, decreto inditum Prætextatus, ob tacendi: loquēdicque in prætextata ætate prudentiam. Hoc cognomen in postea familiæ nostræ in nomen hæsit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quod Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. Sic Messala tuus Auiene, dictus cognomēto Valerii Maximi, qui postquam Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina, cum contra & cognomina ex propriis sint tracta nominibus, ut ab Aemilio Aemilianus, a Seruio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius, Messala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut refert, cognomina repererunt. Sed Scrophæ & Asina, quæ uiris non mediocribus cognomenta sunt, uolo dicas unde contigerint, cum contumeliæ quam honori propiora uideantur. Tum ille, Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nam Asinæ cognomen Cornelii datum est, quoniam princeps Cornelie gentis empto fundo, seu filia data marito, cum sponsores ab eo solēniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsores præfens pignus. Tremellius uero Scrophæ cognominatus est euentu tali. Is Tremellius cum familia atque liberis in uilla erat, serui eius cum de uicino scrophæ erraret, surreptam conficiunt. Vicinus, aduocatis custodibus, omnia circumuenit, ne qua hæc efferi possit, isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius qui ex uillico rem cōperisset, scrophæ cadauer sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. Quæstionem uicino permittit. Cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullam esse in uilla sua scropham, nisi illam, inquit, quæ in cētonibus iacet, lectulum monstrat. Ea facetissima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomen dedit.

Scipionum
nomē unde
F
Messala,

Asina.

Scrophæ.

H De Saturnaliorum origine ac uetustate, ubi & alia quædam obiter perstringuntur.
 Caput .VII.

Vm ista narrantur, unus e famulatio, cui provincia erat admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario, qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem professis. Corrugato indicauere uultu plerique de confidentibus, Eūgeli interuentum otio suo inamœnum, minusque placido conuentui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proterue mordaci, procax, ac securus offensarum, quas sine delectu chari uel non amici in se passim uerbis odia serentibus prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitterem

mitterentur missis obuiis imperauit, quos Horus ingredienti commodū con-
 secutus comitabatur, uir corpore atq; animo iuxta ualidus: qui post inter pugi-
 les palmas, ad philosophiæ studia migravit, sectamq; Antisthenis & Cratetis
 atq; ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos nō incelebris habebatur. Sed Euā-
 gelus postq; cœtum tātum assurgētem sibi ingressus offendit, casus ne, inquit,
 hos omnes ad te Prætextate contraxit, an altius quiddam, cui remotis arbitris
 opus sit, cogitaturi ex disposito conuenistis? Quod si ita est (ut existimo) abibo
 potius, q̄ me uestris miscebo secretis, a quibus me amouebit uoluntas, licet for-
 tuna fecisset irruere. Tum Vectius, q̄uis ad omnem patientiam constāter ani-
 mi tranquillitate firmus esset, nonnihil tamen cōsultatione tam proterua mo-
 rus, Si aut me, inquit, Euāgele, aut innocētiæ lumina cogitasses, nullū inter nos
 tale secretum opinareris, quod nō uel tibi, uel & uulgo fieri dilucidum posset
 quia neq; ego sum immemor, nec horum quenq; inscium credo sancti illius: B
 præcepti philosophiæ, Sic loquendum esse cum hominibus, tanq; dii audiant
 sic loquendum cum diis, tanq; homines audiant. Cuius secunda pars sancit, ne
 quid a diis petamus, quod uelle nos indecorum sit hominibus confiteri. Nos
 uero, ut & honorem sacris feriis haberemus, & uitaremus tamen torporem fe-
 riandi, atq; otium in negotium utile uerteremus, conuenimus, diem totum do-
 ctis fabulis uelut ex symbolo conferendis daturi. Nam si per sacra solennia ri-
 uos deducere religio nulla prohibet, si salubri fluuio mersare oues fas & iura
 permittunt, cur non religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrum stu-
 dium literarum? Sed quia uos quoq; deorum aliquis nobis additos uoluit, faci-
 te, si uolentibus uobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus,
 quibus ut omnes hodie qui præsentēs sunt acquiescant, impetratū teneo. Tunc C
 ille, Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe existimatur: uerū
 sponte irruere in conuiuium aliis præparatum, nec ab Homero sine nota, uel
 in fratre, memoratum est. Et uide ne nimium arroganter tres tibi uelis Mene-
 laos contigisse, cum illi tanto regi unus euenerit.. Tum omnes Prætextatum
 iuuantēs orare, blandeq; ad commune inuitare consortium :Euangelum qui-
 dem sapius & maxime, sed nonnuncq; & cum eo pariter ingressos. Inter hæc
 Euangelus petito omnium temperatus. M. Varronis, inquit, librum uobis ar-
 bitror non ignotum ex satyris menippeis, qui inscribitur, Nescis quid uesper
 uehat. in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor q̄ gra-
 tiarum sit, neq; q̄ musarum numerosior. Hic uideo excepto rege conuiuii, tot
 uos esse quot sunt musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adiiciendos? Et
 Vectius, Hoc, inquit, p̄sentia uestra nobis præstabit, ut & musas impleamus, D
 & gratias: quas ad festum deorum omnium principis æquum est conuenire.
 Quum igitur consedisent, Horus Auienum intuens, quem familiaris frequē
 tare solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem di-
 citis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gēte, in arcana templorum,
 usq; ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptole-
 mæorum pressi, hos quoq; deos in cultum recipere, Alexandrinorum more,
 apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut
 g iiii nō omnino

Gellius li-
 tertio capi-
 tulo xi. de
 numero cō-
 uiuarum

- A non omnino religionis suæ obseruata confunderent. Nam quia nunquam fas fuit Aegyptiis, pecudibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare deos, his autem duobus aduenis hostiæ erant ex more mastrandæ, fana eorum extra pomcerium locauerunt, ut & illi sacrificii solenni sibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa pecudum morte polluerentur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. Horum alterum uix ægreq; a uobis admissum audio, Saturnum uero uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est, quod me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum expectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui adsunt, pari doctrina polleant, sacrorum tamē omnium Vectius unice conscius, potest tibi & originem cultus, qui huic deo penditur, & causam festi solennis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset, omnes ab eo impetrauerunt, ut ipse differeret. Tunc ille silentio facto ita exorsus est,
- B

Saturnalio
rū origo

SATURNALIORVM originem illam mihi in medium proferre fas est, non quæ ad arcanam diuinitatis naturam referret, sed quæ aut fabulosis admista disse- ritur, aut a physicis in uulgus aperitur. Nam occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. Sed si quis illas assequitur, continere intra cōscientiam tectas iubetur. Vnde quæ sciri fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Camese æque indigena terram hanc ita participata potentiam possi-

Saturnalio
rum cā una

- C debat, ut regio Camesene, oppidum Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est, qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ ante, quæq; post tergum essent, intuerentur. Quod procul dubio ad prudentiam regis solertiamque referendum est, qui & præterita nosset, & futura prospiceret. sicut Anteuortia & Postuortia diuinitatis scilicet aptissimæ comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eū societate munerauit. Cum primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille nauis fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uero nauis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum hodieque intelligitur in alexæ lusu, cum pueri denarios in sublimi iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant. Hos una concordia regnasse, uicinaque oppida opera communi condidisse, præter Maronem, qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen, etiam illud in promptu est, quod posteri quoque duos eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset, excogitauit Ianus honorum eius augmentum. Ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominauit. Aram de inde cum sacris tanquam deo condidit, quæ Saturnalia nominauit. Tot seculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit maiestate
- D

iestate religionis, quasi uitæ melioris autorem. Simulacrum eius indicio est, cui E
 falcem in sine mellis adiecit. Huic deo insertiones furculorum, pomorumque
 educationes, & omnium eiuscemodi fertiliū tribuunt disciplinas. Cyrenenses
 etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentaſq; mu-
 tuo miſſitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum extimantes. Hunc Ro-
 mani etiam Sterculium uocant, quod prius ſtercore fecunditatem agris com-
 parauerit. Regni eius tempora feliciffima feruntur, cum propter rerum copiam,
 tum etiam quod nondum quifquam ſeruitio uel libertate diſcriminabaſ. Quæ
 res intelligi poteſt, quod Saturnalibus tota ſeruis licentia permittitur. Alia Sa- Alia eorū-
dem cauſa.
 turnaliorum cauſa ſic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidā F
 ferunt) irato, quod incuſtoditum fuiſſet armentum: (ut nonnulli extimant) cō-
 ſulto eos relinquire, ut aram ſuam atque ædem ab incurſionibus tuerentur: ii
 ergo cum a latronibus infeſtarentur, occupato edito colle, Saturnios ſe nomi-
 nauerunt, quo ante nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia ſe eius dei ſen-
 ſerunt nomine ac religione tutos, inſtituiſſe Saturnalia feruntur, ut agreſtes uici-
 norum animos, ad maiorem ſacri reuerentiam, ipſa indiſti feſti obſeruatio uo-
 caret. Nec illam cauſam quæ Saturnalibus aſſignatur ignoro, quod Pelasgi Tertia cā.
 (ſicut Varro memorat) cum ſedibus ſuis pulſi, diuerſas terras petiſſent, conſtu-
 xerunt plærique Dodonū, & incerti quibus adhærerent locis, eiufmodi accepe G
 re reſponſum.

Στείχετε μοιόμενοι σικελῶν σατυρῶν αἰῶν
 Ἡδ' ἀβοργενίων κοπίλην οὐ νᾶσος ὀχέται
 Αἶς ἀναμυχθέντες δεκάτιν ἐπέμψατε φοῖβον,
 καὶ κεφαλὰς ἄδῃ γῆς πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Acceptaque forte, cum Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in ſacu Cutu-
 lienſium natam inſulam deprehenderunt. Ampliffimus enim ceſpes, ſiue ille cō-
 tinens limus, ſeu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in ſyluæ H
 licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur, ut fides ex
 hoc etiam Delo facta ſit, quæ celſa mōtib; uaſta campis, tamen per maria mi-
 grabat. Hoc igiē miraculo deprehenſo, has ſibi ſedes prædictas eſſe didicerunt.
 uaſtaſq; Sicilienſibus incolis, occupauere regionem, decima prædæ ſecundū
 reſponſum Apollini conſecrata, erectis Diti ſacello, & Saturno ara. cuius feſtū
 Saturnalia noīauerunt. Cumque diu humanis capitibus Ditem, & uirorum
 uictimis Saturnum placare ſe crederent, propter oraculum in quo erat,

καὶ κεφαλὰς ἄδῃ γῆς πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculē ferūt poſtea cū Geryonis pecore per Italiā reuertentē ſuaſiſſe illorū po-
 ſteris, ut fauſtis ſacrificiis infauſta mutarēt, inferentes Diti, nō hoīm capita, ſed
 oſcilla ad humanā effigiē arte ſimulata. & aras Saturnias, nō maſtādo uiros, ſed
 accēſis luminibus excolētes, quia nō ſolū uirū ſed & lumina φῶτα ſignificant.

Inde mos per Saturnalia miſſitandis cæreis cœpit. Alii careos non ob aliud

g v mitti

E mitti putant, quod hoc principe, ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem
Quæ origo & bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in literis inuenio, quod
mittēdis cę cum multi occasione Saturnaliorum per avaritiam a clientibus ambitiose mu-
reis. nera exigerēt, idque onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebis tulit, ut
Maniæ deę non nisi cærei ditioribus missitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit, Qua-
facra lem nunc permutationem sacrificii Prætextate memorasti, inuenio postea com-
 pitalibus celebratam, cum ludi per urbem in compitis agitabantur, restituti sci-
 licet a Tarquinio superbo Laribus ac Maniæ ex responso Apollinis, quo præ-
 ceptum est, ut per capitibus capitibus supplicaret. Idque aliquandiu obseruatum, ut pro
 familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod sa-
F crificii genus, Iunius Brutus consul pulso Tarquinio aliter constituit celebran-
 dum. Nam capitibus alii & papaueris supplicari iussit, ut responso Apollinis
 satisfieret de nocte capitum, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificeationis. Factum-
 que est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus, periculum siquod
 immineret familiis expiarent. Ludosque ipsos ex uis compitorum in quibus
 agitabantur, compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætexta-
Saturnalio tus, Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his cau-
rū uetustas sis quæ de origine huius festi relatae sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse ur-
 be Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc solenne cœpisse. Lucius Ac-
 cius in annalibus suis referat his uerbis,

Maxima pars Graium Saturno & maximæ Athenæ
 Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.

G Cumque diem celebrant, per agros urbescque fere omnes
 Exercent epulis læti, famulosque procurant
 Quisque suos, nostrisque itidem, & mos traditus illhinc
 Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

¶ De templo Saturni, deque his, quæ in huius æde aut imagine uisuntur, & quo modo intel-
 ligenda sint ea, quæ de hoc deo fabulose dici consuerunt. Caput .VIII.

*Saturni tē-
plum.*

H Vnc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullium Hostiliū cum bis
 de Albinis, de Sabinis tertio triumphasset, inuenio sanum Saturno ex uo-
 to consecrasse, & Saturnalia tunc primum Romæ instituta. Quauis Var-
 ro libro sexto qui est de sacris ædibus, scribat, ædem Saturni ad fore-
 faciendum locasse Lucium Tarquiniū regem, Titum uero Larginū dictatorem Satur-
 nalibus eam dedicasse. Nec me fugit, Gellium scribere senatum decreuisse, ut ædes
 Saturni fieret, eique rei Lucium Furium tribunum militum præfuisse. Habet aram,
 & ante se coenaculum. Illic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo
 a Pelasgis, post ab Hercule ita eam a principio factitatum putant. Aedem
*Aedes Sa-
turni quare
ærarium.* uero Saturni ærarium Romani esse uoluerunt, quod tempore quo incoluit
 Italiam, fert in eius sinibus nullum esse furtum commissum, aut quia sub illo nihil
 erat cuiuscumque priuatum, Nec signare solum, aut partiri limite campum fas erat,
 in medium quærebant. Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis,
 sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas
 cum buc

cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos, quoniam ab eius commemo-
 ratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi uocalis est. ante uero, muta
 & obscura & incognita, quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & abs-
 conditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus uisatur, Verrius Flaccus
 causam se ignorare dicit. Verum mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum
 Apollodorus alligari ait per annū laneo uinculo, & solui ad diem sibi festū,
 id est, mense hoc Decembri. Atq; inde prouerbiū ductum, Deos laneos pe-
 des habere. Significari uero decimo mense semen in utero animatum in uitam
 grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detine-
 tur. Est porro idem κρόνος ἢ κρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fi-
 ctionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam ueri similitudinem reuo-
 cant. Hunc aiunt abscidisse Cælii patris pudenda, quibus in mare deiectis, Ve-
 nerem procreatam. quæ a spuma unde coaluit ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo
 intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse. Siquidem tempus est cer-
 ta dimensio, quæ ex cœli conuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso
 natus putatur κρόνος, qui (ut diximus) κρόνος est. Cumq; semina rerum omniū
 post cœlum gignendarum de cœlo fluere, & elementa uniuersa, quæ mundo
 plenitudinem facerent, ex illis feminibus funderentur: ubi mundus omnibus su-
 is partibus membrisque perfectus est, certo iam tempore finis factus est procedē-
 di de cœlo semina ad elementorum conceptionem. quippe quæ iam plena fue-
 rant procreata. Animalium uero æternā propagationem ad Venerem generā-
 di facultas ex humore translata est, ut per coitum maris sceminæq; cuncta de-
 inceps gignerentur. Propter abscissorum pudendorum fabulam, etiam no-
 stri cum Saturnum uocitarunt, παρὰ τὴν σάτυρον, quod membrum uirile decla-
 rat, ueluti Sathunnum. Vnde satyros etiam ueluti sathunos (quod sint in libi-
 nem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidam putant attributam, quod
 tempus omnia metat, excet & incidat. Hunc aiunt filios suos solitum deuora-
 re, eosdemq; rursus euomere. Per quod similiter significatur eum tempus esse,
 a quo uicibus cuncta gignantur absumanturq; & ex eo denuo renascant. Eum
 dem a filio pulsum, quid aliud est, q̄ tempora senescencia ab his quæ post sunt
 nata depelli. Vincitum autem, q̄ certa lege naturæ connexa sint tempora, uel
 quod omnes fruges quibusdam uinculis nodisque alternentur. Nam & falcem
 uolunt fabulæ in Siciliam decidisse, q̄ sit terra ista uel maxime fertilis.

¶ Quis deus Ianus, deq; uariis eius dei nominibus ac potestate.

Caput .IX. D

 T quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus, de Saturno au-
 tem quid mythici uel physici existimēt iam relatum est. de Iano quo-
 q; qd ab utrisq; iactet, in mediū proferremus. Mythici referunt,
 regnante Iano, omnium domos religione ac sanctitate fuisse muni-
 tas. Idcircoque ei diuinos honores esse decretos, & ob merita introitus & exi-
 tus ædium eidem consecratos. Xenon quoque primo Italicarum tradit, Ianum
 in Italia primum diis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum. ideo eum in
 sacrificiis præfationem meruisse perpetuam. Quidam ideo eum dici bifron-
 tem pu-

De Iano

tem pu

A
Tritones
cur in æde
Saturni.

B
Saturnus
cur laneos
habeat pe-
des.

C

D

E
Ianus quis
fuerit deus

tem putant, q̄ & præterita sciuerit, & futura prouiderit. Sed physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eundem esse, atq̄ Apollinem & Dianam dicant, & in hoc uno utrūq̄ exprimi numen affirmēt. Etenim sicut Nigidius quoq̄ refert, apud Græcos Apollo colitur, qui *Δυγαίος* uocatur. Eiusq̄ aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demōstrantes potentem. Idem Apollo apud illos & *ἄγυιός* nūcupatur, quasi uis præpositus urbanis. Illi enim uias quæ intra pomeria sunt, *ἄγυιὰς* appellāt, Dianæ uero, ut Truiiæ, uiarum omnium iidem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum omnibus præesse ianuis nomen ostendit, quod est simile *Δυγαίου*. Nam & cum clauis ac uirga figuratur, quasi omnium & portarum custos, & rector uiarum. Pronuntiauit Nigidius Apollinem Ianum esse: Dianamq̄ Ianam, apposita d littera, quæ sæpe i literæ causa decoris apponitur, ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum quidam solem demonstrari uolunt, & ideo geminum, quasi utriusq̄ ianux cœlestis potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq̄ primum, quum alicui deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum deum cui immolatur accessus, quasi præces supplicum per portas suas ad deos ipse trāsmittat. Inde & simulacrum eius plerumq̄ fingitur manu dextra trecētorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum tenens, ad demonstrandam anni dimensionem, quæ præcipua est solis potestas.

G Alii mundum, id est, cœlum esse uoluerunt, Ianumq̄ ab eundo dictum, q̄ mūdus semper eat, dum in orbem uoluitur, & ex se initium faciens, in se refertur. Vnde Cornificius Etymorum libro tertio, Cicero inquit, non Ianum, sed Eanū nominat, ab eundo. Hinc & Phœnices in sacris imaginem eius exprimentes, draconē finxerūt in orbem redactū, caudāq̄ suam deuorantē, ut appareat mundum, & ex seipso ali, & in se reuolui. Ideo & apud nos i quatuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum eius Phaleris aduectum. Caius Bassus in eo libro, quem de diis composuit, Ianum bifrontem fingi ait, quasi superum atq̄ inferum ianitorem. eundem quadriformem, quasi uniuersa climata maiestate cōplexum. Saliorum quoq̄ antiquissimis carminibus deorum deus canitur. Metiam Messala Cnæi Domitii in consulatu collega, idemq̄ per annos quinquaginta & quinque augur, de Iano ita incipit, Qui cūcta fingit, eadēq̄ regit, aquæ terræq̄ uim ac naturam grauem atq̄ pronam in profundum dilabētem, ignis atq̄ animæ leuem immensum in sublime fugientem copulauit circumdato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit. In sacris quoq̄ inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum consuium, Ianum quirinum, Ianum patultium, & clausium. Cur geminum inuocemus, supra iam diximus. Patrem, quasi deorum deum. Iunonium, quasi non solum mēsis Ianuarii, sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione autem Iunonis sunt omnes Calendæ. Vnde & Varro libro quinto rerum humanarum scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consuium, a conferendo, id est a propagine generis humani, quæ Iano autore conferitur. Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta quam Sabini curim uocant. Patultium, & Clausium, quia bello ualux eius patent, pace clauduntur.

Iani uaria
cognomi-
na.

Huius

Huius autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebant, postq̄ est clausa, mox sponte patefacta est: cumq̄ iterq̄ ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, custodes steterunt. Cumq̄ ex altera parte acerrimo prælio certaretur, subito fama pertulit, fusos a Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. Cumq̄ Sabini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentium, undis scamentibus erupisse, multasq̄ perduellium cateruas aut exustas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperiisse. Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto deo, fores reserarentur. Hæc de Iano.

¶ Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & q̄ primum uno tantum, deinde pluribus diebus sint celebrata. Caput .X.

Sed ut ad Saturnalia reuertamur, Bellum Saturnalibus sumere, nefas habitum. Pœnas a nocete iisdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartūdecimum Calendas Ianuarias. Sed postq̄ C. Cæsar huic mensi duos addit dies, sextodecimo cœpta celebrari. Ea re factum est, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq̄ a C. Cæsare inserto die, & alii uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. Licet & apud ueteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia. si opinio uocanda est, quæ idoneis firmatur autoribus. Nouius enim probatissimus Atellanæ scriptor ait. Olim expectata ueniunt septē Saturnalia. Mummius quoq̄, qui post Nouiū & Pōponium diu iacentem artem Atellaniam suscitauit, Nostri, inquit, maiores uelut bene multa instituere, hoc optime a frigore fecere summo, dies septem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui se (ut supra diximus) Saturni nomine, & religione defenderant, per tridui festos instituisse dies, & Saturnalia uocauisse. Unde & Augustus, huius inquit rei opinionem secutus, in legibus iudiciariis triduo ferias seruari iussit. Musarius & alii uno die, id est, decimoquarto Calendas Ianuarii affuisse Saturnalia crediderunt. Quorum sententiam Fenestella confirmat dicens, Aemiliam uirginem decimoquinto Calendarum Ianuariarum esse damnatam. Quo die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adiecit, Sequebatur eum diem Saturnalia. Mox ait, Postero autem die qui fuit decimustertius Calendarum Ianuariarum, Liciniam uirginem ut causam diceret iussam. ex quo ostendit decimotertio Calendas profestum esse. Duodecimo uero feriae sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiae sacrum faciunt, quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum sollicitudines propiciata depellat. Musarius adiecit, simulacrum eius deæ ore obligato atq̄ signato in ara Volupiae propterea collocatum, q̄ qui suos dolores anxietatesq̄ dissimulat, pueniant patientiæ beneficio ad maximam uoluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, q̄ populus Romanus morbo, qui angina dicit, præmissa uoto, sit liberatus. Undecimo autē Calenda-

lenda

- E** lendarum feriæ sunt Laribus dedicatæ, quibus ædem bello Antiochiæ Aemilius Regilius prætor in campo Martio curandam uouit decimo Calen. feriæ sunt Iouis, quæ appellântur Larentinalia, de quibus, quia fabulari libet, hæc sunt opiniones. Ferunt enim regnante Anco, Aedituum Herculis per ferias otiantem, deum tesseriis prouocasse, ipso utriusq; manum tuente, adiecta conditione, ut uictus cœna scortoz; multaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiam nobilissimum per id tempus scortorum intra ædem inclusisse cum cœna, eamq; postero die distulisse rumorem, q; post cõcubitum dei accepisset munus, ne commodum primæ occasionis, cum se domum reciperet, offerendæ aspneretur. Euenisse itaq; ut egressa mox templo a Carutio capto eius pulchritudine compellaretur, cuius uoluntatem secuta, sumptaq; nuptiis, post obitum uiri omnium bonorum eius facta compos, cum decederet, populum Romanum nuncupauit hæredẽ. Et ideo ab Anco in uelabro loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum, quo diis manibus eius per flaminem sacrificaretur. Iouicq; feriæ consecratæ, quia existimauerunt antiqui animas a Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait, Larentiam meretricio quæstu locupletatam, post excessum suum populo Romano agros Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquisse, & ideo sepulcri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem esse confirmat. Hanc, regnante Romulo, Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri, quam post Romulo quem educasset reliquit, & ab eo parentalia diemq; festum pietatis causa statutum. Ex his ergo oibus colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & non nisi decimoquarto Calendarum Ianuariarum celebrata, quo solo die apud ædem Saturni conuiuio soluto, Saturnalia clamitabantur, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cū primum Saturno pariter & Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt, & ideo hoc mense Saturnalia, itemq; Opalia celebrari, q; Saturnus eiusq; uxor, tam frugum q; fructuum repertoires esse credantur. Itaq; omni iam sætu agrorum coactõ, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris autores, quos etiam nonnullos cœlum & terram esse persuasum est, Saturnumq; a fatu dictum, cuius causa de cœlo est, & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur, uel ab opere, per quod fructus frugesc; nascuntur. Huic deæ sedentes uota concipiunt, terramq; de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosq; deos pro Ioue terraq; coluisse, instituisseq;, ut patres familiarum, & frugibus, & fructibus iã coactis, passim cū seruis uescerent, cū quibus patientiã laboris in colendo rure tolerauerant, delectari em̄ deũ honore seruoz; contẽplatu laboris. Hinc est q; ex instituto pegrino, huic deo sacrũ aperto capite facimus. Abunde iam probasse nos existimo, Saturnalia uno tm̄ die, id est, decimoquarto Calendarum solita celebrari. Sed post in triduiũ propagata, primũ ex adiectis a Cesare huic mēsi diebus, deinde ex edicto Augusti, q; triũ dier; ferias Saturnalibus addixit.
- A deci-

A decimosexto igitur ccepta in decimumquartum desinunt, quo solo fieri ante consueuerant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in septē dies discursum publicum, & lætitiā religionis extendit.

¶ Non esse contemnendam sortem seruorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos quoq; fuisse cōfiter, Tum sigillariorum origo quæ fuerit. Caput .XI.

Vnc Euangelus, Hoc quidē, inquit, iam ferre nō possum, q̄ Prætextatus noster in ingenii sui pompā, & ostētionē loquēdi, uel paulo ante honori alicuius dei assignari uoluit, q̄ serui cum dominis uescerentur, quasi uero curent diuina de seruis, aut sapiens quisq; domi suæ cōtumeliā tam foedæ societatis admittat. uel nūc sigillaria, quæ lusum reptā ti adhuc infantia oscillis fictilibus præbent, tentat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorū putat, nōnulla & superstitiōis admiscet. quasi uero nobis fas non sit Prætextato aliquando non credere. Hic cum oēs exhorruissent, Prætextatus renidens. Superstitiosum me Euangele, nec dignum cui credatur existimes uolo, nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut primum de seruis loquamur, ioco ne an serio putas esse hominum genus, qđ dii immortales nec cura sua nec prouidentia dignētur: an forte seruos in hominum numero esse nō pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit. Anno enim post Romam conditam quadringentesimo septuagesimoquarto, Atronius quidam Maximus, seruum suum uerberatū, patibuloq; constrictum, ante spectaculi commissionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietē imperauit, ut senatui nuntiaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dissimulante, filiū ipsius mors repentina consumpsit, ac post secundam denuntiationem, ob eandem negligentiam, ipse quoq; in subitam corporis debilitatem solutus est. Sic demum ex consilio amicorū lectica delatus senatui retulit, & uix consummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex senatus itaq; consulto, & Meuia lege, ad propitiandum Iouem additus est illis circensibus dies, isq; instauratitius dictus est, non a patibulo, ut quidam putant Græco nomine ἀπὸ τῶν σωρῶν, sed a redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quanta de seruo ad deorum summum cura peruenerit? Tibi autem unde in seruos tantum & tam immane fastidium? quasi non ex iisdem tibi, & consent, & alantur elementis, eundemq; spiritum ab eodem principio carpant. Vis tu cogitare eos, quos ius tuum uocas, iisdem seminibus ortos, eodem frui cœlo, æque uiuere, æque mori? Serui sunt, immo homines. Serui sunt, immo conserui. Si cogitaueris tantundem in utrosque licere fortunæ, tam tu illum uidere liberum potes, quam ille te seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Croesus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, quid ita nomen seruitutis horremus? Seruus est quidem, sed necessitate. Sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. Alius libidini seruit, altus auaritiæ, alius ambitioni, omnes

Seruos diis curæ esse,

Seruos nō eē cōtemnēdos a dn̄is, cū ex iisdē elementis cōstēt, & seruitus nō hōminum sed fortunę sit uitium,

E omnes spei, omnes timori. Et certe nulla seruitus turpior, quæ uoluntaria. At nos iugo a fortuna imposito, subiacentem tantum miserum uilemque calcamus. quod uero nos nostris ceruicibus inserimus, non patimur reprehendi. Inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem, inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. Non ergo fortuna homines aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores, conditionem casus assignat. Quemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos. sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ modo uestis nobis circumdata est, aestimandum putat. Non est mihi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia quaeras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo uiue cum seruo clementer, comiter quoque, & in sermonem illum, & nonnunquam in necessarium admitte consilium. Nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominum patrem familias, seruos familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quam timeant. Dicit aliquis nunc me dominos de fastigio suo deicere, & quodammodo ad pileum seruos uocare, quos debere dixi magis colere quam timere. Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod diis satis est. Deinde, qui colitur, etiam amatur, non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud mansisse proverbium, quod iactatur, Totidem nobis hostes esse quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus, & ad rabiem nos cogunt peruenire delicta, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram furoremque euocet. Domini enim animos nobis induimus tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera præteream) sunt qui dum se mensuræ copiis & auiditate distendunt, circumstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omnem compescitur, & ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt. Tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. Sic sit, ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum presentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens in caput suum uertere. In conuiuuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recenseamus? Primus tibi Vrbinus occurrat, qui cum iussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex seruis anulo eius, & ueste insignitus, in cubiculo ad quod irruebant qui persequabantur, pro domino iacuit, militibusque ingredientibus ceruicem præbuit, & ictum tantum quam Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus, monumentum ei fecit, titulo inscriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aesopus libertus Demosthenis, conscius adulterii, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime perseuerauit non prodere patronum, donec aliis coarguentibus consciis, Demosthenes ipse fateretur. Et ne existimes ab uno facile exari posse secretum, Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius liber-

Cur serui
dominis interdum
hostes

Seruorum in
dominos si
delitas.

omnes accepter
in uia a domino
occidentem, di
ne, coroll' dama
horatius
non d
adefle ser
conscie: qu
libi pœnas
Relio liberat
postq' deef
Hosti
Cumis e
Vezopi distimulato
ut dominum prode
ne Pananus, ut pec
seruis cum libe
tantulum uictum
erant, sed & fœcu
dis Constantum, ser
populo impetum in
meret, postea pœnar
in uia crudellem d
pœna peccate tutati
in uia librio pra
in uia horribus su
in uia sperites hie
in uia uel (ut qu
in uia comes qua
in uia proprio uulne
in uia parum, postq' c
in uia, & cæteris delere
in uia de uiuentib
in uia: Nam Sele
in uia: intertempus,
in uia: quæ inter
in uia: imperium regendi
in uia: enim Meli
in uia: Is cum pa
in uia: est. Is tutela
in uia: a seruo regit
in uia: imperium tradi
in uia: tranquilla

libertatis acceptæ, quæ ingenio debuisse, accipe serui in dominum benignitatem, E
 cum ipse a domino puniretur. Antium enim Restionem proscripsum, solūque
 nocte fugientem, diripientibus bona eius aliis, seruus compeditus inscripta frō
 te, cum post damnationem domini aliena esset solutus custodia, fugientem per-
 secutus est: hortatusque ne se timeret, scientem contumeliam suam fortunæ impu-
 randam esse, non domino: abditumque ministerio suo aluit. Cum deinde per-
 sequentes adesse sensisset, senem, quem casus obtulit, iugulauit, & in constructā
 pyram coniecit: qua accensa, occurrit eis, qui Restionem quærebant, dicens da-
 mnatum sibi poenas luisset, multo acrius a se uexatum, quæ ipse uexarat: & fide ha-
 bita, Restio liberatus est. Cepionem quoque, qui in Augusti necem fuerat ani-
 matus, postquam detecto scelere damnatus est, seruus ad Tyberim in cista detulit,
 peruectumque Hostiam in agrum Laurentem ad uillam patris nocturno itinere F
 perduxit. Cum is deinde nauigationis naufragio una expulsum dominum,
 Neapoli dissimulatè occuluit, exceptusque a Centurione, nec pretio, nec minis
 ut dominum proderet, potuit adduci. Asinio etiam Pollione acerbe cogen-
 te Pataunos, ut pecuniam & arma conferrerent, dominisque ob hoc latetibus, præ-
 mio seruis cum libertate proposito, qui dominos suos proderent, constat seruo-
 rum nullum uictum præmio dominum prodidisse. Audi in seruis, non fidem
 tantum, sed & fecundum bonæ inuentionis ingenium. Cum premeret obsi-
 dio Grumentum, serui relicta domina, ad hostes transfugerunt. Capto deinde
 oppido, impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt do-
 minam, uultu poenam minante, ac uoce obuiis afferente, quæ tandem sibi data es-
 set copia crudelem dominam puniendi, raptamque quasi ad supplicium, obsequiis G
 plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem, exitum
 mortis ludibrio præferentem. Cluentium Pelignum Italicensem, comprehen-
 sum a cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit: ac se, ne do-
 mino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Eupo-
 rus seruus, uel (ut quidam tradunt) Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, in-
 diuulsus comes qua potuit ratione tutatus est. Super occisum deinde animam
 scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum Publium Scipionem Afri-
 cani patrem, postquam cum Annibale conflixerat, faucium in equum seruus impo-
 suit, & cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis
 præstitisse uiuentibus. Quid quæ in his quoque exigendæ uindictæ reperitur ani-
 mositas? Nam Seleuci regis seruus, cum seruiret amico eius, a quo dominus H
 fuerat interemptus, cenantem in ultionem domini confodit. Quid quæ duas
 uirtutes, quæ inter nobiles quoque unice claræ sunt, in uno uideo fuisse mancipio,
 imperium regendi peritiam, & imperium contemnendi magnanimitatem? Ana-
 xilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum ty-
 rannus. Is cum paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo commēdasse con-
 tentus est. Is tutelam sancte gessit, imperiumque tam clementer obtinuit, ut Rhe-
 gyni a seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatē pueris, & bona
 & imperium tradidit. Ipse paruo uatico sumpto profectus est, & Olympiæ cum
 summa tranquillitate consenuit. Quid etiā in commune seruilis fortuna pro
 h fuerit I
 opera forti-
 tudinis: bel-
 lis:

Seruorum
 opera forti-
 tudinis: bel-
 lis:

E fuerit, non paucis docetur. Bello Punico, cum deessent qui scriberent, serui pro dominis pugnuros se polliciti, in ciuitatem recepti sunt: & uolones (quia sponte hoc uoluerunt) appellati. Ad Cannas quoque uictis Romanis, octo milia seruorum empta militauerunt. Cumque minoris captiui redimi possent, maluit se Reipublicae seruis in tanta tempestate committere. Sed & post calamitatem apud Thrasumenum notae cladis acceptam, libertini quoque in sacramentum uocati sunt. Bello sociali, cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit. Caesarem cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoque ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus.

F Ancillarum facinus in signe.

Ancillarum facinus in signe.

C Caesar Augustus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes haec in nostra tantum contigisse Reipublicae Borysthenidae oppugnante Zopyrione, seruis libertis, dataque ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedaemonius, cum mille & quingenti soli Lacedaemonii, qui arma ferre possent, superfuissent, ex seruis manumissis bellatorum nouem milia conscripsit. Athenienses quoque consumptis publicis opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non minus memorabile: ac ne quo utilius Reipublicae in ulla nobilitate reperias. Nonis Iuliis diem festum esse ancillarum, tam uulgo notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim caprotinae die illo liberae pariter ancillaeque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignae uirtutis, quae ancillarum animis pro conseruatione publicae dignitatis apparuit. Nam post urbem captam, cum sedatus esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, praefecerunt sibi Posthumium Lium Fidenatium dictatorem. Qui mandatis ad senatum missis, postulauit, ut si uellet reliquias suae ciuitatis manere, matres familiae sibi, & uirgines dederentur. Cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela seu Philotis, pollicita est, se cum caeteris ancillis, sub nomine dominarum, ad hostes ituram: habitumque matrum familiae & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentiis lachrymis ad fidem doloris ingesta sunt. Quae cum a Lio in castris distributae fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis, ex arbore caprifico, quae castris erat proxima, signum Romanis dederunt: qui cum repentina incurfione superassent, memor beneficii senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemque eis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usae gestare concessit, diemque ipsum nonas caprotinas nuncupauit, ab illo caprifico, ex qua signum uictoriae ceperunt. sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti praecedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptum, uel impar seruile ingenium fuit. Phaedon ex cohorte Socratica, Socraticusque & Platoni perfamiliaris, adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animae dicaret: seruus fuit forma, atque ingenio liberali. Hunc Cebes Socraticus, hortante Socrate, emisse dicit, habuisseque in philosophiae disciplinis. Atque is postea philosophus illustris

Serui phi.

Ex Gel. lib. xx, c. xviii.

Vumq; hic
Perge mi P
antec; exper

illustrius emerit, sermonesque eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoque non pauci serui fuerunt, qui post philosophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros. M. Varro in satyris æmulatus est, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas. Sed & Philostrati peripatetici seruus Polus: & Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est: & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uænum ierat, quem quum emere uellet Xenias Corinthius, & quid artificii nouisset percõtatus esset: noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xenias responsum eius miratus, emisit manu: filiosque suos ei tradens, accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque seruus fuit, recetior est memoria, quæ ut possit inter oblitterata nesciri. Cuius etiam de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus illud latenter intelligas, non omnino diis exosos esse, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Δὲλθ' ἐπικτῆτος γενόμεν, ἢ σώματι προσ,
καὶ πνίην ἴθ' ἢ, ἢ εἰλθ' ἀδ. ἀτοίς.

Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen, quum & loue tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiam extitisse constiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius existimes, quæ sancta dixisse, paucis recensendum est.

Epicadus refert, Herculem occiso Geryone, quum uictor per Italiam armata duxisset: ponte, qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominem simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua secunda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patriis sedibus redderentur. & inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quam pauloante meminisse, Pelasgos postquam felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed fictilia, & φωτός æstimationem, non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset: coepisse Saturno cæreos potius accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohæres, oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cærei Saturnalibus missarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uænalicia pararentur, quæ homines pro se atque suis piaculum pro dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas coepta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. Nam medio, id est, decimotertio Calendas festum probauimus: & aliis hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni mensium dierumque, & ordinationem a Cæsare digestam plenius retulerunt.

¶ Quo modo annum ordinauerit populus.

Caput XII.

Vumque hic finem loquendi facere uellet, subiicit Aurelius Symmachus, Perge mi Prætextate eloquio tam dulci de anno quoque ediffertare, antequam experiaris molestiam consulētis, si quis forte de presentibus ignorat, quo

B

Apud Gel-
lium Mus
legitur

F

G

Sigillario-
rum origo
quæ fuerit

H

h ii rat, quo

E rat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit, ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis differendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contextit. **A**nni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit, Aliarū gentium dispari numero, pari errore nutabat. Et ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex, Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate Romanos quoque olim autore Romulo, annum suum decem habuisse mensibus ordinatum, Quia annus a Martio incipiebat, & conficiebatur diebus. ccc. iiii. Ut sex quidem menses, id est, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, Decēber tricenum essent dierum: quatuor uero, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur, qui hodieque septimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimumdecimum. Verum habentibus quintanas, ad decimum octauum remeabat initium Calen. Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primū anni mensē genitori suo Marti dicauit, quem mensē anni primum fuisse, uel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Huius etiam die prima, ignem nouum Vestæ aris accendebant, ut incipiente anno, cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoque ingrediente mense, tam in regia curiisque, atque flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis mutabantur. Eodem quoque mense & publice &

G & priuatim ad Annam perennem sacrificatum itur, ut annare perennareque cōmode liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitā auspicabantur, uectigalia locabant. Et seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. Illæ ut principio anni ad promptū obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiā perfecti operis exoluerent.

H Secundum mensē nominauit Aprilem, ut quidam putant, cum aspiratione, quasi Aphrilem, a spuma quam græci uocant ἀφρόν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationem, ut primum quidem mensē a patre suo Marte, secundum ab Aenææ matre Venere nominaret, Et hi potissimum anni principia seruarent, a quibus esset Romani nominis origo, cum hodie quoque in sacris Martem patrem, Venerem genitricem uocemus. Alii putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cum præcedens Marti esset dicatus, deo plerumque hominum necatori, ut Homerus ait naturæ conscius, ἄρης ἄρης βροτολοιγὲ μισοφόνε τίχῃσι πλῆττα secundus Veneri dicaretur, quæ uim eius, quasi benefica leniret. Nā & in duodecim Zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia cum primum signum aries Marti assignatus sit, sequens Mox Venerem, id est, taurus accepit. Et rursus e regione scorpius ita diuisus est, ut deo esset utriusque communis. Nec existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidē aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est, Priorem uero partem, cui ζυγός apud græcos nomen est, nos libram uocamus.

Venus

Anni incertitudo
Anni ordinatio
Romulorum

Primum mensis
Martius

Secundus
Aprilis

Venus accepit, quæ uelut iugo concordie iungit matrimonia, amicitiaque componit. **E**
 Sed Cingius in eo libro quem de Fastis reliquit, ait imperite quosdam opinari
 Aprilem mensẽ antiquos a Venere dixisse: cum nullus dies festus, nullumque
 sacrificium insigne Veneri per hunc mensẽ a maioribus institutum sit. Sed
 ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium, laus
 celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmans nomẽ Veneris ne sub re-
 gibus quidẽ apud Romanos, uel Latinum, uel Græcum fuisse, & ideo nõ po-
 tuisse mensem a Venere nominari. sed cum sere ante æquinoctium uernũ triste
 sit cœlum & nubibus obductum, sed & mare nauigantibus clausum, terræ etiã
 ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus cõtægatur, eaq; omnia uerno, id est, hoc
 mense aperiantur: arbores quoque, nec minus cætera quæ continet terra aperire **F**
 se in germen incipiant: ab his omnibus mensẽ Aprilem dicimerito creden-
 dum, quasi Aperilem. sicut apud Athenienses *ἀπριλιος* idem mensis uocatur,
 ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamẽ negat Verrius Flaccus hoc
 die postea constitutum, ut Matronæ Veneri sacrum facerent, cuius rei causam,
 quia huic loco non conuenit, prætereundum est.

Maium Romulus tertium posuit, de cuius nomine inter autores lata dissen- **Tertius,**
 sio est. Nam Fuluius Nobilior in fastis, quos in æde Herculis musarum posuit, **Maius**
 Romulum dicit postquam populum in maiores iunioresque diuisit, ut altera pars **G**
 consilio, altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusque partis, hunc
 Maium, sequentem lunium mensẽ uocasse. Sunt qui hunc mensẽ ad nostros
 fastos a Tusculains transisse commemorant, apud quos nunc quoque uocatur de-
 us Maius, qui est Iupiter, a magnitudine scilicet ac maiestate dictus. Cingius
 mensẽ nominatum putat a Maia, quam Vulcani dixit uxorem, argumetumque
 utitur, quod flamẽ Vulcanalis Calendis Maiis huic deæ rem diuinam facit. Sed Pi-
 so uxorem Vulcani Maiestam non Maiam dicit uocari. Contendunt alii Ma-
 iam Mercurii matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense
 se mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, **H**
 quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam cui mensẽ Maio res diuina
 celebratur terram esse, hoc adeptam nomen a magnitudine, sicut & mater ma-
 gna in sacris uocatur. assertionemque extimationis suæ etiam hinc colligunt, quod
 Ius prægnans ei maclatur, quæ hostia est propria terræ. Et Mercurium ideo il-
 li in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ contractu datur. Sci-
 mus autem Mercurium uocis & sermonis potentem. Autor est Cornelius La-
 beo, huic Maiæ id est terræ ædem Calendis Maiis dedicatam, sub nomine Bo-
 næ deæ, Et eadem esse Bonam deam & terram, ex ipso ritu occultiore sacrorum
 doceri posse confirmat. Hanc eandem etiam Bonam, Faunamque, Opemque, &
 Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam, quod omnium nobis aduictum bo-
 norum causa est. Faunam, quod omni usui animantium fauet. Opem, quod ipsius au-
 xilio uita constet. Fatuam a fando, quod (ut supra diximus) infantes partu editi, nõ
 prius uocem edunt, quam attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potetiam
 habere Iunonis, ideoque regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem
 alii Proserpinam credunt, porcaque ei rem diuinam fieri, segetem quam Ceres
 h iij mortali-

- E** mortalibus tribuit, porca depasta est. Alii $\chi\delta\omicron\nu\iota\omega\nu$ $\epsilon\kappa\acute{\alpha}\tau\iota\omega$. Bœcotii Semelam credunt, necnon eandem Fauni filiam dicunt, obstitisseq; uoluntati patris in amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaret, cum desiderio patris nec uino ab eodem pressa cellisset. Transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicia, q; uirgam myrteam in templo haberi nefas sit: q; super caput eius extendatur uitis, qua maxime eam pater decipere tentauit: q; uinum in templum eius non suo nomine soleat inferri, sed uas in quo uinum inditum sit, mellarium nominetur, & uinum lac nuncupetur: serpentesq; in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferenter appareant. Quidam Medœam putant, q; in aede eius omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plæruncq; medicinas: & q; templum eius uirum introire non liceat, propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iasone perpeffa est. Hæc apud Græcos $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\gamma\omega\omega\mu\epsilon\kappa\epsilon\omicron\alpha$ dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit, adeo pudicam, ut extra $\gamma\omega\omega\mu\epsilon\kappa\omicron\nu\iota\tau\eta\rho$ nunquã sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec uirum unquam uiderit, uel a uiro uisa sit: propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in Italia sacro Herculis nō licet interesse, quia Herculi (cum boues Geryonis per Italiæ agros duceret) sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, q; sceminaræ deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris gustare fas esset. Propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam sceminarum, & Potitio ac Pinaro sacrorum custodibus iussit, ne mulierem interesse permitterent. Ecce occasio nominis, quo Maiam esse eandē, & terram, & Bonam deam diximus, cogit nos de Bona dea quæcuncq; comperimus protulisse.

Quartus,
Iunius,

- I**UNIVS Maium sequitur, aut ex parte populi (ut supra diximus) nominatus, aut (ut Cingius arbitratur) q; Iunonius apud Latinos ante uocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinosq; hac appellatione in fastos relatus sit, adeo, ut (sicut Nisus in cōmētariis fastorū dicit) apud maiores quoq; nostros hæc appellatione mensis diu manserit: sed post detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nã & ædes Iunoni Moneræ Calen. Iuniis dedicata est. Nōnulli putauerunt Iunium mensem a Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus ē, nominatum: q; hoc mense, id est, Calendis Iuniis, pulso Tarquinio, sacrum Carnæ deæ in Cælio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea deniq; petitur, ut iecinora & corda, quæq; sunt intrinsecus uiscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status, extitit, hanc deam quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificatur, q; uires maxime his rebus corporis roborentur. Nam & Calendæ Iuniæ, fabariæ uulgo uocantur: quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur.

Quintus, Iu
lius, qui
ante dictus
fuit quinti
lis

SEQVITVR Iulius, qui cum secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, quintilis a numero uocaretur: nihilominus tamen etiam post præpositos a Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen, cum non uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorem Iulii Cæsaris dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est:

q; hoc

quod hoc mense, ad quartum idus quintilis, Iulius procreatus sit.

AUGVSTVS deinde est, qui sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci. Cum imperator Cæsar Augustus mense sextili, & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ secutæque sint eius auspicia ac fidem, & Aegyptus hoc mense in potestate populi Romani redacta sit, finisque hoc mense bellis ciuilibus impositus sit, atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut hic mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebæ rogante.

MENSIS September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellacione.

OCTOBREM uero suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulum ex omni ære uel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicæ appellacionis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri omnis infausta uitantium, mensibus a Septembri usque ad Decembrem prisca nomina referuauit.

HAEC FUIT a Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut supra iam diximus) annum decem mensium, dierum uero quatuor & trecentorum habendum esse constituit: mensesque ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos: sex uero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neque solis cursui, neque lunæ rationibus conueniret, nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni æstiuus mensibus, & contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam, & quæ causa fuerit intercalandi, quoque tempore primum intercalatum sit.

Caput XIII.

Sed secutus Numa, quantum sub cælo rudis & seculo adhuc impolitato, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorum obseruationem forsitan instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecentos quinquaginta dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta, a se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est, de singulis singulos: factosque quinquaginta & sex dies, in duos novos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumque anni esse uoluit, tanquam bicipitis dei menssem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futurique principia. Secundum dicauit Februo deo, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iusta diis manibus soluerentur. Numæ ordinationem finitimi innox secuti, totidem diebus, totidemque mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum computare cœperunt. Sed hoc solo discrepabant, quod menses undetricenos, tricenosque, in numero alternauerunt. Paulopost Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc

h iiii & ante

A

Sextus, Augustus, qui antea sextilis

B

Septimus, september,

Octauus october, cui nouem ber decem berque succedunt

C

D

Anni diuisio per Numam

& ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno, quā in mensibus singulis, præter unum Februarium, impar numerus seruetur. Nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, cōsummationem parem facerent. unus pari numero institutus, uniuersam putationē imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus, & quintanas nonas habebant. Ac post idus in omnibus septemdecim ad Calēdas computabantur. Martius uero, Maius, Quintilis, & October, dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimanæ erant. Similiterque post idus, decem & septem dies in singulis, usque ad sequentes Calendas computabantur. Sed solus Februarius uiginti & octo dies, quasi inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

F
intercalati
nis causa

CVM ERGO Romani ex hac distributione Pompilii, ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Græcorum. Nam & græci cum animaduertent, temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum, quoniam appareret de Solis cursu, qui tricentis sexagintaquinque diebus & quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantē, intercalares statuta ratione cōmenti sunt. Ita octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenorum dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniā erat operosum atque difficile, omnibus annis undecim dies & quadrantem intercalare. Itaque maluerunt hunc numerū octies multiplicare, & nonaginta dies qui nascuntur si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inferere, in tres menses (ut diximus) distribuendos. Hos dies *ἡπτεκαίδοντα*, Menses uero *ἑμβολισμοὺς* appellabāt. Hūc ergo ordinē Romanis quoque imitari placuit, sed frustra quippe fugit eos, diem unum (sicut supra admonuimus) additum a se ad Græcū numerum, in honorem imparis numeri. Ea re per octennium cōuenire numerus atque ordo non poterat. Sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundēdos Græcorum exemplo cōputabant dies, alternisque annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosque intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoque anno intercalatores octo affluebāt dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super Græcum abundasse iam diximus. Hoc quoque errore iā cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita intercalādos dispensabāt dies, ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent, compensatis quatuor uiginti diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi mēsis Februarius deputatus est, quā is ultimus anni erat. Quod etiā ipsum de græcorū imitatione faciebāt. Nam & illi ultimo anni sui mēsi, superfluos iterferebāt dies, ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniensiū scripsit. Verū una re a græcis differebat, nam illi cōfecto ultimo mense, Romani non cōfecto Febuario, sed post uigesimūtertium diē intercalabant. Terminalibus scilicet iā pactis. Deinde reliquos Februarii mēsis dies, qui erant quinque, post intercalationem subiungebant: credo, uetere religionis suæ more, ut Februarium

bruiarium omnino Martius sequeretur.

SED CVM saepe eueniret, ut nūdinā, modo in anni principē diē, modo i nonas caderēt, utrūq; aut pnciosum reipublicae putabatur, remediū quo hoc auerterēt excogitatū est. Qd̄ aperiemus, si prius ostēderimus, cur nundinā uel primis Calēdis, uel nonis oībus cauebātur. Nā quoties incipiēte āno, dies coepit qui adiectus est nundinis, omnis ille ānus infauis casibus luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

NONIS AVTEM cōuentus uniuersae multitudinis uitādus existimabāt, qm̄ populus Romanus, exactis etiā regibus, diē hūc nonarū maxime celebra- bat, quē natalē Seruī Tullii existimabāt. Qui cū incertū esset, quo mēse Serui us Tullius natus esset, nonis tñ natū esse cōstaret, oēs nonas celebri notitia fre- quētābāt. Veritos ergo, qui diebus p̄erāt, nequid nūdinis collecta uniuersitas ob regis desiderīū nouaret, cauisse, ut nonae a nūdinis segregarēt. Vñ dies ille, quo abūdare ānū diximus, eorū est p̄missus arbitrio, qui saltis p̄erāt, ut cū uel- lēt intercalārēt: dūmodo eū ī medio terminaliorū, uel mēsis intercalaris ita loca- rēt, ut a suspecto die celebritatē auerterēt nūdinarū. Atq; hoc ē, q̄b̄ pdā ueterū retulerūt nō solum mēsem apud Romanos, uerum etiā diem intercalarem fuisse.

QUANDO AVTEM primū intercalatū sit, uarie referi, & Macer quidē Lici- nius eius rei originē Romulo assignat. Antias li. secun. Numā Pōpiliū sacrorū causa id inuenisse contēdit. Iunius, Seruīū Tullīū regē, primū intercalasse cō- memorat, a quo & nundinas īstitutas Varroni placet. Tuditanus refert libro- trium magistratuū, decē uiros qui decē tabulis duas addiderunt, de intercalan- do populū rogasse. Cassius eosdē scribit autores. Flauius id egisse M. consu- lem dicit, ab urbe cōdita āno quingentesimo sexagesimosecundo, inito mox bel- lo Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribēdo antiquissimam legem fuisse inci- sam in columna aerea, a Lucio Pinatio & Furio consulibus, cui mentio interca- laris ascribitur. Hāc de intercalandi principio satis relata sint.

¶ Quem in modum, primum Iulius, deinde Augustus Caesares annum correxerint.

Ca. XIII.

VERVM FUIT tēpus cum propter superstitionē intercalatio omnis omīssa est, nōnunq; uero p̄ gratiā sacerdotum, q̄ cū publicanis p̄ferri, uel imminui cōsulto āni dies uolebāt, modo auctio, mō retractio die- rum, pueniebat, & sub specie obseruatōis emergebat maior cōfusiōis occasio.

Sed postea C. Caesar omnem hanc incōstantiam temporum, uagam adhuc & incertam, in ordinē statutae definitionis coegit, adnitenti sibi M. Flauio scri- ba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inue- niri facillime posset, & inuento certus status perseveraret. Ergo C. Caesar exor- dium nouae ordinationis initurus, dies omnes qui confusionem adhuc poterāt facere, consumpsit: eaque re factum est, ut annus confusionis ultimus, in qua- dringētos quadraginta tres dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus tri- centis & sexaginta quinq; & quadrāte cursum cōficit, annum dirigere cōtēdit.

Nam

A
De nūdinā
rum die

B

Quotēpo-
re primum
intercalatū
sit

C

D

ERVM FUIT tēpus cum propter superstitionē intercalatio omnis omīssa est, nōnunq; uero p̄ gratiā sacerdotum, q̄ cū publicanis p̄ferri, uel imminui cōsulto āni dies uolebāt, modo auctio, mō retractio die- rum, pueniebat, & sub specie obseruatōis emergebat maior cōfusiōis occasio.

Sed postea C. Caesar omnem hanc incōstantiam temporum, uagam adhuc & incertam, in ordinē statutae definitionis coegit, adnitenti sibi M. Flauio scri- ba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inue- niri facillime posset, & inuento certus status perseveraret. Ergo C. Caesar exor- dium nouae ordinationis initurus, dies omnes qui confusionem adhuc poterāt facere, consumpsit: eaque re factum est, ut annus confusionis ultimus, in qua- dringētos quadraginta tres dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus tri- centis & sexaginta quinq; & quadrāte cursum cōficit, annum dirigere cōtēdit.

Nam

B Nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quā mensem in zodiaci circuitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est, unde annus uertens uocatur, & habetur magnus, cum lunæ annus breuis putetur. *Hor.* **Aenei.** rum Vergilius utrunque complexus est. Interea magnum sol circumuoluitur annum. Hinc Atteius Capito annum a circuitu temporis putat dictum, quia ueteres an pro circum ponere solebant, ut Cato in originibus oratorum, An terminum, id est, circum terminum, & ambire pro circumire. Iulius ergo Cæsar decem dies obseruationi ueteri superadiecit, ut annum trecenti & sexagintaquique dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent, Et ne quadrans deesset, statuit ut

F quarto quoque anno, sacerdotes qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est, ante quinque ultimos Februarii mensis dies, idque bisextum censeuit nominandum. Dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit. In Ianuarium & Sextilem & Decembrem binos dies inseruit. In Aprilem autem, Iunium, Septembrem, Nouembrem, singulos. Sed neque mensi Februario addidit diem, ne deo infero religio immutaretur. Et Marcius, Maius, Quintili, Octobri, seruauit pristinum statum, quod satis pleno erant numero, id est, dierum singulorum tricenorumque. Ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, sextilis, decembris, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem ceperint, quintanas tamen habent nonas, & ab idibus illis sequentes Calendas, in undeuicesimum reuertuntur: quia Cæsar quos addidit dies, neque ante nonas, neque ante idus inserere uoluit, ne nonarum aut iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella comperendinatione corrumpere. Sed nec post idus mox uoluit inserere, ne feriarum quarumque uiolaretur indictio. Sed per

H actis cuiusque mensis feriis, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum & tertium Calendas Februarias dedit: Aprili, tertium Calendas Maias: Iunio, tertium Calendas Iulias: Augusto quartum & tertium Calendas Septembris: Septembri, tertium Calendas Octobris: Nouembri, tertium Calendas Decembris: Decembri uero, quartum & tertium Calendas Ianuarias. Ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimumdecimum reuertentes: postea ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uero unum, ad octauumdecimum haberent reditum Calendarum. Feriarum tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. Nam sicuti fere tertius ab idibus dies festus aut feriatu s fuit, & cum ad sextumdecimum dicebatur, etiam post augmentum dierum, eadem religio seruata est, ut tertio ab idibus die celebraretur: licet ab incremento non iam ad decimum sextum Calendas, sed ad septimumdecimum si unus, ad decimumoctauum si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo nouos dies circa finem cuiusque mensis inseruit, ubi finem omnium quae in mense erant repperit feriarum. adiectosque omnes a se dies fastos notauit, ut maiorem daret actionibus libertatem, & non solum nullum nefastum, sed nec comitialē quemque de adiectis diebus instituit, ne ambitionem magistratum augeret

augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus A
constitutum, edicto palam posito publicauit.

ET HVCV SQVE error stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem nouū ex
ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus cō
fit, quarto quoq; anno confecto, antequam quintus inciperet, intercalare: illi
quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex & triginta an
nis permansit, quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint in
tercalari nouem. Sed hunc quoq; errorem sero deprehensum correxit Au
gustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, q
per annos triginta & sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequenti
bus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem,
secundum ordinationem Cæsar's, quinto quoq; incipiente anno, intercalari ius
sit, & oēm hūc ordinem æreæ tabulæ ad æternam custodiã incisione mādauit. B

Anni cor
rectio ab
Augusto
facta.

¶ De calendis, idibus, ac nonis. Caput XV.

Vnc Horus, Dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequam quin
tus antius incipiat inferendus, cum Aegypti matris artium ratione
consentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum,
quos tricenum dierum omnes habent, eo q; explicitis duodecim mensibus, id
est trecentis sexaginta diebus exactis, tunc inter Augustum atq; Septembrem
reliquos quinq; dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoq; anno ex
acto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic, non a primo in ultimum
mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit, sed post Calendas
dirigitur in nonas, inde ad quasdam idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor,
imo ut nunc quoq; retulisti, in sequentes Calendas. Quæ omnia quid sibi ue
lint, scire equidem uellem. Nam illud nec consequi posse me spero, ut uocabula
comprehendam, quæ singulis apud uos diebus adduntur, dum alios fastos, ua
riisq; alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoq; uestras nescire me fateor,
de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescē
dum est ignorare peregrino, a te uero Prætextate discere nec ciuem puderet. D

Proponit
Horus ea,
de quibus
denceps di
spurabit ur
C

Tunc Prætextatus, Non solum tibi, inquit, Hore, cum sis Aegypto oriun
dus, sed ne nobis quidem quibus origo Romana est, erubescendum puto, quæ
rere, quod quæsitum dignum omnes ueteres putauerunt. Nam de Calendis, no
nis, & idibus, deq; feriarum uariis obseruationibus, innumeros autores cura
quæstionis exercuit, Et ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt, in unū bre
uiter colligemus. Romulus cū ingenio acri quidem, sed agresti, statum pro
prij ordinaret imperij, initiū cuiusq; mēsis ex illo sumebat die, quo nouā lunā
cōtigisset uideri. Quia uero nō cōtinuo euenit, ut codē die semp appareat, sed
modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet: cōtigit, ut dum tardius
apparuit, pcedēti mensi plures dies: aut cū celerius, pauciores darētur: & singu
lis qbusq; mēsis perpetuā numeri legē primus casus addixit. Sic factū est, ut
alii triginta & unū, alii undetriginta sortiret dies. Oibus tñ mēsisibus ex die nonarq;
idus .ix. die representari placuit, & iter idus ac sequētes Calē. cōstitutū ē. xvi. dies
esse

Initiū men
siscuiusq;
& quot sin
gularū fue
rint dies ex
ordinatiōe
Romuli

- A** esse numerandos. Ideo mensis uberior, duos illos, quibus augebatur, dies, inter Calendas suas & nonas habebat. Hinc aliis quintus a Calendis dies, aliis septimus Nonas facit. Cæsar tamē (ut supra diximus) stata sacra custodiens, nec in illis mēlibus quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare nonarum, quia peractis totius mensis feriis, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, anteq̄ fasti a Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegebatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisamq̄ regi sacrificulo nuntiaret. Itaq̄ sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, calata, id est, uocata in capitolium plæbe, iuxta curiam Calabrā, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies a Calēdis ad nonas superessent, pronūtiabat. & quintanas quidē quingens dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. † Verbum aut καλῶ Græcum est, id est, uoco. Et hunc diē q̄ ex his diebus qui calarētur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, Calabræ nomē datum est. & classi, q̄ omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas superessent calando prodebat, q̄ post nouam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, accepturos causas feriarum a rege sacrorum, sciturosq̄, quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc nonas extimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis, uel q̄ ab eo die semper ad idus nouem dies putentur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur, q̄ hi nono quoq̄ die regem suum salutabāt, & de propriis negotiis consulebant. Iduū porro nomen a Tuscis, apud quos is dies Itris uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fidutiā. Nam cum Iouem accipiamus lucis autorem, unde & Lucretium Salii in carminibus canunt, & Cretenses *δία, τὸ ἡμέρον* uocant, ipsi quoq̄ Romani Diespitem appellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fidutiā uocatur, cuius lux cū solis occasu non finitur, sed splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna, quod semper in plenilunio, id est, medio mense fieri solet. Diē uero, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fidutiā Tusco nomine uocauerunt: unde & oēs idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alii putant idus, q̄ ea die plena luna uideatur, a uidendo uidus appellatas, mox literam u detractam. Sicut contra, quod Græci *ἰδῆ* dicunt, nos u litera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, idus dictas uocabulo Græco *ἀπὸ τοῦ εἰδους*, q̄ eo die plenam speciem luna demōstret. Sunt qui existiment idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, & omnibus idibus ouis immolatur a flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur, ut idus uocemus diē qui diuidit mensem. Iduare em̄ Hetrusca lingua diuidere est, unde uidua quasi ualde idua, id est, ualde diuisa, aut uidua, id est, a uiro diuisa.
- B**
- C**
- D**
- VT AUTEM idus oēs Ioui, ita oēs Calendas Iunoni tributas, & Varronis & pontificalis confirmat autoritas. Qd̄ etiā Laurentes patriis religionibus seruāt, qui & cognomē deæ ex ceremoniis addiderūt, Calendarē Iunonē uocātes. Sed & oibus Calēdis a mēse Martio ad Decembrē huic deæ Calendarum die supplicāt. Romæ q̄q̄ Calēdis oibus, p̄terq̄ pontifex minor, in curia Calabra rē diuinā

Iunoni

Calēdæ unde dictæ

Nonæ.

Idus unde uocata.

Calēdæ Iunoni sacræ.

noni facti. Eian
 quoniam immol
 deo nonis ing
 Cæsarum initium
 re hinc Calend
 hinc per aeren m
 quæ seca, luno
 hinc deæ consi
 Calēdas, nonas,
 et nonas feria
 hinc a rege, in qu
 quoniam periti
 hinc dicitur, no
 non esse ferias ad m
 dies non est, prohib
 calat. Nam qui
 quoniam domo uiri
 non possit diuani
 hinc de nonas
 hinc suspicaretur

Que dicitur

Ed quia
 quod H
 ma ut in
 non pat festos, a
 hinc hominibus ob
 hinc hominum
 hinc Probus, fasti, c
 hinc dicitur. Il
 hinc est us dicere.
 hinc facti licet. Rurs
 hinc profetorum die
 hinc sacrificia diis offeru
 hinc in honorem a
 hinc uem publican
 hinc, aut imperati
 hinc & constitu
 hinc, in quibus
 hinc sunt, qua
 hinc dies, uel certos,
 hinc. Imperat

Iunoni facit. Etiam regina sacrorum, id est, regis uxor, porcā uel agnā in re-
 gia Iunoni immolat, a qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quod
 illi deo omnis ingressus, huic deae cuncti Calendarum dies uidentur ascripti.
 Cum enim initium mensium maiores nostri ab exortu lunae seruauerint, iu-
 re Iunoni Calendas addixerunt: nam ac Iunonem eandem putantes, uel quia
 luna per aerem meat, unde & graeci lunā ἀέρην nūcupauerūt, quasi ἀερότομη
 quod aera fecat, Iuno autem aeris arbitra est, merito initia mensium, id est, Calen-
 das huic deae consecrauerunt. Nec hoc praetermiserim, quod nuptiis copulādis,
 Calendas, nonas, & idus religiosas, id est, deuitandas censuerunt. Hi enim dies
 praeter nonas feriatī sunt, feriis autem uim cuius fieri piaculare est. Ideo tunc ui-
 tatur nuptiae, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium Flaccum iu-
 ris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere uete-
 res fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis quam uirginibus ido-
 neas esse ferias ad nubendum. Subiiciet aliquis, Cur ergo nonis si feriatī
 dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoque rei in aperto
 causa est. Nam quia primus nuptiarum dies uerecundiae datur, postridie autē
 nuptia in domo uiri dominiū incipere oportet adipisci, & rem facere diuinā: oēs
 autem postriduani dies, seu post Calēdas seu post nonas idus ue, ex aequo atri
 sunt. Ideo & nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta, aut postera die li-
 bertatē auspicaretur uxoriā, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

Dies religi-
 oli copulan-
 dis nuptiis

 B

Quae discrimina diuersitatesque fuerint dierum apud Romanos.

Caput XVI.

 Ed quia nos ad commemorationē dierum ordo deduxit, de hoc quoque
 quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Num-
 ma ut in menses annum, ita in dies mensem quencumque distribuit, diesque
 omnes, aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Festi diis dicati sunt. Pro-
 festi hominibus ob administrandam rem priuatam publicamque concessi. Interci-
 si deorum hominumque communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulae, ludi, fe-
 riae. Profestis, fasti, comitiales, comperendini, statī, praeliāres. Intercisi in se, non
 in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam
 fas non est ius dicere. Nam quum hostia caeditur, fari nefas est. Intercisa & por-
 recta fari licet. Rursus quum adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum
 & profestorum dierum latius differendum est. Sacra celebritas est, uel quum
 sacrificia diis offerunt, uel quum dies diuinis epulationibus celebratur, uel quum
 ludi in honorem aguntur deorum, uel quum feriae obseruantur. Feriarum
 autem publicarum genera sunt quatuor. Aut enim statiuā sunt, aut concepti-
 uā, aut imperatiuā, aut nūdinā. Et sunt statiuā uniuersi populi communes,
 certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus an-
 notatae, in quibus praecipue seruantur agonalia, carmentalia, lupercalia. Con-
 ceptiuā sunt, quae quotannis a magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur,
 in dies, uel certos, uel etiā incertos, Vt sunt Latinae, Paganalia, Semētinae, Cō-
 pitalia. Imperatiuā sunt, quas consules uel praetores pro arbitrio potesta-
 tis indicunt.

C
 Dierum di-
 scrimina.
 Diesfesti

D

- A tis indicunt. Nundinae sunt paganorum, id est, rusticorum, quibus conueniunt negotiis propriis uel mercibus prouisuri. Sunt praeterea feriae propriae familiarum, ut Claudiae familiae, uel Aemiliae, seu Iuliae, siue Corneliae: & si quas ferias proprias quaeque familia ex usu domesticae celebritatis obseruat. Sunt singulorum, ut natalium, fulgurumque susceptiones. Item funerum atque expiationum. Apud ueteres quoque qui nominaliter Salutem, Semoniam, Sariam, Segetiam, Tutilianam, ferias obseruabat. Item Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indicitis conceptisque opus aliquod fieret. Praeterea regem sacrorum flaminesque non licebat uidere feriis opus fieri: & ideo per praekonium denuntiabant, ne quid tale ageretur, & praeccepti negligens multabatur. Praeter multam uero affirmabant
- B eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere, prudentem expiare non posse Scaeuola pontifex asseuerabat. Sed Vmbro negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens, sacrorum uel causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitae utilitatem respiciens actitasset. Scaeuola denique consultus quid feriis agi liceret, respondit, quod praetermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberalisset, non est uisus ferias polluisse. nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminente uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lauare ouem, aut lanae purgandae, aut scabiei curandae gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret, Balantumque gregem fluuio mersare salubri. Adiciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandae lanae causa fieri, concessum. Haec de festis & qui inde nascuntur, qui etiam nefasti uocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt loquamur, id est, fastis, comitialibus, comperendinis, statis, praeliaribus. Fasti sunt, quibus licet dari praetori tria uerba solennia, do, dico, addico. His contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem lege agi potest: cum populo non potest, comitialibus utrumque potest. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicii causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Curgulione, Status codictus cum hoste, intercessit dies. Hostem nunc more uetere significat peregrinum. Praeliarum ab iustis non segregauerim. siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato uexillum rufi coloris in arce positum est. Praeliarum autem omnes, quibus fas est res repetere, uel hostem laessere. Nam cum Latia, hoc est Latinarum solenne concipitur, item diebus Saturnaliorum, sed & cum mundus patet, nefas est praelium sumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publice quondam induciae inter Romanum populum Latinosque firmatae sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinae dictum est, meliusque occlusa Plutonis fauce eundem ad praelium putauerunt. Vnde & Varro ita scribit, Mundus cum patet, deorum tristium atque inferum quasi ianua patet, propterea non modo praelium committi, uerum etiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem libe-

rem liberum quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant uereres ad uiros uocandos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. Vitabant etiam feriis, sicut Varro in augurum libris scripsit in hæc uerba, Viros uocare feriis nõ oportet. si uocauit, piaculum esto. Sciendum est tamen, eligendi ad pugnam diem Romanis tunc fuisse licentiã, si ipsi inferreret bellũ, at cũ exciperent, nullum obtitisse diem quo minus uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas non superfit?

Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros, uelut infausta appellatione, damnarunt. Eosdem tamẽ nonnulli cõmunes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum causam Gellius annaliũ lib. xv. & Cassius Hemina historiarum lib. ii. referunt. Anno ab urbe condita trecẽtesimo sexagesimo tertio, a tribunis militum Virgulo Manlio, Eolio Posthumio, collegisque eorum, in senatu tractatum, quid esset, propter quod toties inter paucos annos male esset afflicta Resp. & ex pcepto patrũ L. Aquinium aruspicem in senatum uenire iussum religionum requirendarum gratia, dixisse. Quintum Sulpitium tribunum militũ ad Alliam aduersum Gallos pugnaturũ, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintilis. Item apud Cremeram, multisq; aliis temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse conflictum. Tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur. põtificesq; statuisse, postridie omnes Calẽdas, nonas, idus, atros dies habendos. ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro undecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Iouemq; præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem quoque quartum Calendas uel nonas uel idus, tanq̃ inominalem diem pleriq; uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus, nisi q̃ Quintus Claudius annalium quinto, cladem illam ualidissimã pugnae Cãensis factam refert ante diem quartum nonas Sextilis. Ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere priuatas.

QVOD AVTEM nundinas ferias dixi, potest argui, quia Titus de feriis scribens, nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et quod Iulius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum nonarumq; dies feriis tenerentur, respondisse eos, nundinas sibi ferias non uideri. Et quod Trebatius in libro primo religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq; adiicere. Sed contra Iunius Cæsar decimosexto auspiciorum libro negat nundinis concionem aduocari posse, id est, cum populo agi, ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiã Labeo primo fastorum libro, nundinis ferias esse pronuntiat. Causam uero huius uarietatis apud Graniũ Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. Ait em̃, nundinas Iouis ferias esse, siquidẽ flaminica oibus nundinis in regia Ioui arietẽ soleat imolare. Sed lege Horreſia effectum, ut fastæ essent, uti rustici qui nundinandi causa in urbẽ ueniebãt, lites

compo-

Eadem fere
Gel. lib. v.
ca. xvii,

Gel. eodem
loco,

Nũdinas
feriæ sint;

D

A

B

C

A
Nundina
rū origo.

componerent. Nefasto enim die pratori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, a mendacio uindicantur patrociniū uetustatis. Qui contra sentiunt, aestimatu ætatis, quæ legem secuta est, uera depromunt. Harum originem quidem Romulo assignant, quem communicato regno cum Tito Tatio, sacrificiis & sodalitatibus institutis, nundinas quoque adiecit commemorant, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urbanas rusticasque res ordinaturi. Geminus ait, diem nundinarum exactis iam regibus cœpisse celebrari: quia plerique de plæbe repetita Seruii Tullii memoria, parentarent ei nundinis. Cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent. nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam uenirent. & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita a singulis atque uniuersis facile noscebantur. Unde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur. Ea re etiam candidatis usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam in trinundino etiam ob multitudinem plæbis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, a nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est autem lustricus dies, quo infantes lustrant, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est scemis. PLENE (ut arbitror) anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus quoque noster, quod de dierum uocabulis & obseruatione consuluit. Et scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus Niligena, & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tyberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustachius. Non solum Horus noster grauis uir & ornatus, sed nec quisquam alius, ut extimo, tam futillis posset esse iudicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret. cui maiorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adiecit. Nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis eua sit, cui accersita est ab Aegypto postremæ correctionis autoritas. Nam Iulius Cæsar, ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit: ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii uero ueteres incolæ, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullis illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus secuti sunt. ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. Ita enim nos decimum diem, deinde nonum, & postea octauum dicimus, ut Athenienses δεκάτην ἢ εἰνατὴν φθίνοντος μηνός soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait, τὸ μὲν φθίνοντος μηνός, τὸ δ' ἰσαμένοιο, quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cuius paulatim deficientis supputatio in nomen definit secuturi. & ἰσόμενον illum, qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti. Quod & Homerus noster Mantuanus intelligens, illud stare dici, ad quod acceditur, ait, Stat sua cuique dies. extremum diem stare dicens, quasi ad quem per omnes eatur. Idem poeta do-

Aenci. x.

eta do

era doctrina ac uerecundia iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cur
 suni, & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusq; seculi opinioni reue-
 rentiam seruās, Vos o clarissima mundi lumina, inquit, labētem cœlo quæ du-
 citis annum, Liber & alma Ceres, tam lunam q̄ solem duces anni hac inuoca-
 tione designans.

¶ Omnes deos referri ad solem, Et quod ex uarijs Apollinis ostendatur nominibus, ip̄m
 eundem esse deum quem solem dicimus. Caput .XVII.

Hic Auienus, Hoc equidē mecum multum ac frequenter agitauī, qd
 sit q̄ solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum
 appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium præ
 sulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt, perge quæso rationem mihi
 tantæ sub uno numine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius, Caue
 extimes mi Auiene, poetarum gregem, cum de diis fabulantur, non ab adytis
 prærunq; philosophiæ semina mutuari. Nam q̄ omnes pene deos duntaxat q̄
 sub cœlo sunt, ad solem referunt, non uana superstitio, sed ratio diuina commen-
 dat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est reliq̄rum luminum,
 & solus stellis errantibus præstat: ipsarum uero stellarum cursus, ordinem rerū
 humanarum, ut quibusdam uidetur, pro potestate disponunt, uel (ut Plotino cō
 stat placuisse) significant: necesse est, ut solem qui moderatur nostra moderātes,
 omnium quæ circa nos gerūtur, fateamur autorem. Et sicut Maro cum de una
 lunone diceret, Quo numine læso, ostēdit unius dei effectus uarios pro uariis
 censendos esse numinibus: ita diuersæ uirtutes solis, nomina diis dederunt. un
 de ἑρ τὸ πᾶρ sapientum principes prodiderūt. Virtutem igitur solis quæ diuina
 tioni curationiq; præest, Apollinem uocauerūt. Quæ sermonis autor est, Mer-
 curii nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes,
 ἑρμῆς ἀπὸ τῶ ἐρμηνεύει propria appellatione uocitatus ē. Virtus solis quæ fructibus
 effectus eiusdem est qui frugibus præest. & hinc natæ sunt appellationes deorū
 sicut cæterorum, qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto se-
 creto nuda præstetur assertio, autoritates ueterum de singulis consulamus.

Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinē
 pergam pandere. Plato solem ἀπόλλωνα, cognominatum scribit, ἀπὸ τῶ πᾶρ τὰς
 ἀκτῖνας, id est, a iactu radorum. Chrysippus Apollinem ὡς οὐχι ἢ πᾶρ πολλῶν κρῖ
 φαύλων οὐσιῶν τῶ πυρὸς ὄντα, primam enim nominis literam retinere significatio-
 nem negandi. ἢ ὅτι μόνον ἐσί, κρῖ οὐχι πολλοί. Nam & latinitas eum, quia tantam
 claritatem solus obtinuit, solem uocauit. Speusippus, q̄ ex multis ignibus cō
 stet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, ἀπὸ συνεσῶτος. Cleantes ὡς ἀπὸ ἄλλων τὰς ἀνα
 πολὰς ποιέμενον, q̄ ab aliis atq; aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cor-
 nificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τῶ ἀναπολεῖν, id est, quia intra cir-
 cuitum mundi, quem Græci πολὸν appellant, impetu latus ad ortus refertur.
 Alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύτω τὰ ζῶα. Exanimat enim &
 perimit animantes, cum pestem intēperie caloris immittit, ut Euripides in Pha-
 etonte ὁ χρυσοφεγγῆς ἦλι ὡς μὲ ἀπόλλεσας, ὅθεν δ' ἀπόλλων ἔμφωνῶς κλήσθ' βροτός. Idem Ar-
 chilochus

B
 Omnes de-
 os qui sub
 cœlo sunt,
 referri ad
 solem.

C

Apollinem
 eundem es-
 se qui sol ē.

D
 Apollo un
 de dictus.

- E** chilochus. † *Ἔναξ ἀπόλλου* *Ἐ σὺ τοὺς μαίτιους σήμαινε καὶ σφάρα ὄυλλυ ὠσσορ ὀλλυθε.* Deniq; inustos morbo ἀπολλωνοβλήτους ἢ ἡλιοβλήτους appellāt. Et quia similes sunt solis effectibus effectus lunæ, in iuuando nocēdoq; ideo fœcias certis afflictas morbis *σεληνοβλήτους* *Ἐ ἀρτεμιδοβλήτους* uocāt. Hinc est q; arcu & sagittis Apollinis simulacra decorantur, ut per sagittas intelligat̃ uis emissa radiorum. Vnde Homerus *αὐτὰρ ἔπειτ' ἀποῖσι βίλλῳ ἔχειπθικέσ' ἐφικέσ' βόλλε.* Idem autor est & publicæ sospitatis, quā credit̃ sol animātibus præstare temperie. Sed quia ppetuā p̃stat salubritatē & pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dextera gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: q; ad noxam sit pigrior, & salutem dextera manus promptior largiatur. Hinc est q; eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Nam tam *ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα, ἢ ἀπολοῦντα,* cognominatum putant. Quæ sententia latini quoq; nominis enuntiatiōi congruens, fecit, ne huius dei nomē uerteremus, ut Apollinem aspellētem mala intelligas, quē Athenienses *ἀλεξίκακον* appellant. Sed & Lindii colunt Apollinē *λοιμωον*, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. Eadem opinio sospitalis & medici dei, in nostris quoq; sacris fouet̃. Nāq; uirgines uestales ita indigitāt, Apollo medice, Apollo p̃æan. Cum ergo sint huiusce sideris, id est, solis duo maximi effectus, alter quo calore temperato mortaliū uitam iuuat, alter quo iactu radiorum nonnunq; pestiferum immittit uirus, duo eademq; cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signāt, appellantes deū *ἰήιον* atq; *ποιάνον*
- G** *Ιεῖος* & *Ρεῖα* quæ cognomina utriq; effectui sunt apta: ut sit *ἰήιος* ἀπὸ τῆς ἰᾶδος, id est, a sanādo: & *ποιάν* ἀπὸ τῆς ποιάνος. & rursus *ἰήιος* ἀπὸ τῆς ἰένου, id est, ab immittendo βίλλῳ ἔχειπθικέσ', καὶ *ποιάν* ἀπὸ τῆς ποιάνος, id est, a feriendo. Obtinuit tamen, ut cum sanitatem dari sibi precantur, *ἰήιε ποιάν* per *η*, literam enuntient, id est, medere p̃æan. Cum autem *ἰε ποιάν* per *ε*, literam dicūt cum aspiratione prioris literæ, significant hoc dici in aliquem aduersa precatōe, *βόλλε ποιάν*, id est, immitte feriendo: quæ uoce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. cuius rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est, *ἰε ποιάν* confirmasse fertur oraculum Delphicū Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Nāq; inuituros bellum iussit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortariq;.
- H** Apollodorus in libro decimoquarto *πρὸς δεῦρ, ἰήιον* solem scribit appellari, Apollinemque, ἀπὸ τῆς κατὰ κόσμον ἰένου ἢ ἰένου, quod sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita *† σὺ τῶν πρὸς ἀπὸ πόλου οὐράνιον ἅμα τοῖς ἀκτίσιν ἡλιε βόλλων πείμφορ ἰκαθόλου ἐχθροῖς βελῶν ἀπὸ νύκτος ποιάν.* Eundem deum præstantem salubribus causis *ὄυλιον* appellant, id est, sanitatis autorē, ut ait Homerus *ὄυλέ τε Ἐ μάλα χαῖρε.* Menandrus scribit Milesios ἀπόλλωνι *ὄυλίω* pro salute sua immolare. Pherecydes refert, Thesea cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouisse pro salute atque reditu suo ἀπόλλωνι *ὄυλίω*, καὶ ἀρτέμει *ὄυλίω.* Nec mirum si gemini effectus uariis nominibus celebrantur, cum alios quoque deos
- ex con-

Loemius
apollo.

Ieius & Peia

Vlios

ex contrario in eadem re duplici cenferi & potestate accipiamus & nomine, ut **A**
 Neptunum, quem alias *ἠνοσίχθωνα*, id est, terram mouentem, alias *ασφαλίωνα*, id
 est stabilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat,
 & sopit, ut ait poeta, *ἔϊλετο δὲ ξάβδον, τῆ τ' ἀνδρῶν ὄμματα δέλησι*. Vnde & Apollin-
 nem, id est solem, modo sospitatem, modo pestem significantibus cognomini-
 bus adoramus. Cum tamē pestis, quæ ab eo noxiis immittit, aperte hunc deū
 bonis propugnare significet. Hinc est quod apud Pachynum Siciliæ promo-
 torium Apollo Libyftinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci in- **Libyftinus**
 uafuri Siciliam, classem appulissent ad id promontorium, Apollo qui ibi co-
 litur inuocatus ab incolis, immiffa hostibus peste, & pene cunctis subita mor- **B**
 te interceptis, Libyftinus cognominatus est. Nostris quoque continetur an-
 nalibus, similis eiusdem dei præsentia maiestas. Nam cum ludi primo Romæ
 Apollini celebrarent, ex uaticinio Martii uatis, carmineque Sibyllino, repētino
 hostis aduētū plæbes ad arma excitata, hosti occurrit, eoque tempore nubes sa-
 gittarum in aduersos uisa ferri, & hostē fugauit, & uictores Romanos ad spe- **Obiter de**
 ctacula dei sospitalis reduxit. Hinc intelligitur, prælii causa, non pestilentia (si- **ludis Apol-**
 cut quidam existimant) ludos institutos. Hæc est autem huius existimationis ra- **linaribus**
 tio, quod tunc sol super ipsum nostræ habitationis uerticem fulget, Nam cancer
 in æstiuo tropico est, in quo meante sole, radii temperatam nostram, non emi- **C**
 nus, sed superni demissi rectis fulgoribus lustrant. Vnde extimatum est, a non-
 nullis, ad propitiandum tunc maxime deum calor, Apollinaribus litari. Sed
 inuenio in literis, hos ludos, uictoriae, non ualitudinis causa (ut quidam anna-
 lium scriptores memorant) institutos. Bello enim punico hi ludi ex libris sibyl-
 linis primum sunt instituti, suadente Cornelio Ruso decemuiro, qui propterea
 Sibylla cognominatus est, & postea corrupto nomine primus Sylla coepit uo-
 citari. Fertur autē in carminibus Martii uatis, cuius duo uolumina illata sunt
 in senatum, inuentum esse ita scriptum, Hostem Romani si ex agro pellere uul-
 tis, uomicamque quæ gentium uenit longe, Apollini censeo uouendos ludos,
 qui quotannis communiter Apollini fiant. His ludis faciēdis præsit is prætor, **D**
 qui ius populo plæbique dabit summum. Decemuiro græco ritu hostiis sacra
 faciant. Hoc si recte facietis, gaudebitis semper, fietque respublica melior. Nam
 is diuus extinguit perduellos uestros, qui uestros campos pascunt placide. Ex
 hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus diuinis impetus esset, post-
 ea Senatusconsultum factum, uti decemuiro (quo magis instruerentur de ludis
 Apollini agendis, recte diuina recte faciēda) libros Sibyllinos adirent, in qui-
 bus cum eadem reperta nuntiatum esset, censuerunt patres Apollini ludos uo-
 uendos faciendosque: inque eam rem duodecim milia æris prætori, & duas hosti-
 as maiores dari, decemque uiris præceptum est, ut græco ritu hisce hostiis sacrum
 facerent, Apollini boue aurato & capris duabus albis auratis: Latonæ, boue
 femina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præci-
 pue traditur origo ludorum Apollinarium.

NVNC ex aliis quoque huius dei nominibus eundem esse Apollinem & solem
 probemus. Loxias cognominatur, ut ait Aenopides *ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοζὸν καὶ* **Loxias**

E κλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινεῖται, id est, q̄ obliquū circulū ab occasu ad orientem p̄git. Aut ut Cleātes scribit: ἐπιδὴ καὶ ἑλικας κινεῖται, λοχαὶ γὰρ εἰσὶ καὶ αὐταί. uel q̄ flexuosum p̄git iter. ἢ ὅτι τὰς λοχὰς ἀκτῖνας ἴσσι ἐφ' ἡμᾶς βορῆας οὐρα νότιον ὄρι. uel q̄ transuersos in nos a meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δὴλα καὶ φωρὰ πάντα ποιῆν τοῦ φωτί, q̄ illuminando omnia clara demonstrat. φοῖτον appellat̄ (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βία, q̄ ui fertur. Plæricq; autem a specie & nitore Phœbum, id est, καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum putant. Item Phæneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι, ἐπιδὴ φαίνεται νίος, quia sol quotidie renouat sese. Vnde Vergilius. Mane nouum. Camerenses qui sacram soli incolunt insulam, ἀφ' ἧν ἂν Ἀπολλίνι immolant, τοῦ τῶν αὐτῶν αἰὶ γίνεσθαι καὶ αἰὶ γίνεσθαι. id est, q̄ semper exoriens gignitur, q̄ ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoq;. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τοῦ λυκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleantes Lycium Apollinem appellatum notat, q̄ ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq; humorem eripit radiis. Prisci græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus: λύκηρ appellauerunt, ἀπὸ τοῦ λύκου. id est tēporis: hodieq; lycophos cognominant. De quo tempore ita poeta scribit, ἡμῶν δ' οὐτ' ἄρ' πω ἠὲς, ἔτι δ' ἀμειλύμενος. Idē Homerus. ἔνχο δ' ἀπόλλων λυκίγενεὶ κλυτοτόξῳ, q̄ significat τοῦ γινώσκοντος τὸ λύκηρ, id est qui generat exortu suo lucem. Radiorum enim splendor propinquans solem longe lateq; præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neque minus Romani ut plæraque alia ex Græco, ita lucem uidentur a lyce figurasse. Annum quoque uetustissimi Græcorum λυκάβαντα, appellant τῶν ἀπὸ τοῦ λύκου. id est sole, βανόμενον καὶ μετρίως. λύκηρ autem solem uocari etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est, quæ pari religione Apollinē, itemq; lupū, hoc est λύκηρ colit, in utroq; solem uenerans, q̄ hoc animal rapit & cōsumit omnia, in modum solis, ac plurimum oculorum acie cernēs, tenebras noctis euincit. Ipsos quoq; λύκους, ἀπὸ τῆς λύκης, id est, a luce prima appellatos quidam putant, quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiendo pecori obseruant, quod ante lucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinem πατρῶον cognominauerunt, non propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorem progenerandarum omnium rerum, q̄ sol humoribus exiccatis, progenerandis omnibus præbuit causam, ut ait Orpheus: πατρὸς ἔχοντα, νόον καὶ ἐπίφρονα, βουλὴν Vnde nos quoq; Ianum patrem uocamus, solem sub hac appellatione uenerātes. Nomius νόμιον ἀπόλλωνα cognominauerunt, non ex officio pastoralis, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse, sed quia sol pascit omnia, quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum. Neptuno dicente, φοῖτε, σὺ δ' εἰλίποδας ἑλικας βῶς βουκολέεσκες. Atq; idem apud eundem poetam, equarum pastor significatur, ut ait, τὰς εἰς περὶν δρέψ' ἀργυρόπορος ἀπόλλων ἄμφω δηλείας, φόβον ἄριστος φορεῖσθε. Præterea ædes ut omnium pastorum sunt apud Camirenses ἐπιμηλίον, apud Naxios

Delius
Phœbus

Phanes

Lycius

Home. vii.
Iliados.
Homerus.
Iliados. iij.

Patrous

H

Nomius

Homerus.
Iliad. xxi.

Ho. ij. Iliad.

Naxios ποιμνίου. Itemq; deus ἀγροκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. Quapropter uniuersi pecoris antistes & uere pastor agnoscit. Apollo ἐλελιός appel-
 lait, ἀπὸ τοῦ ἐλίτεος πρὶ τῆς γῆς, q̄ æterno circa terram meatu ueluti uolui uideit, ut ait Euripides, ἤλιος δοῦσ' ἵπποισι μῆλιος ἄμειπολεύς. ἢ παλάτιον, ἀπὸ τοῦ σωελεῖος ἢ σωαῖσιον τὸν ἀνθρώπου, ὅταν ἀνέτηλε, q̄ exoriens homines conducit in cœtum. Apollo Chry-
 socomos cognominatur a fulgore radiorū, quos uocat comas aureas solis. Unde & ἀκροσκομης, q̄ nuncq; radii possunt a frōte lucis auelli. Itē Argyrotoxus, q̄ enascens per summum orbis ambitum, uelut arcus quidā figurat̄ alba & argētea specie. ex quo arcu radii in modum emicāt sagittarū. Smytheus cognominatur, ὅτι ζέωρ δει, quia feruens currit. † καρνεῖος, ὅτι καὶ ὀμνῶ ὄραται νίος. uel q̄ cum oīa ardentia consumantur, hic suo calore cādens semper nouus constat. † κάρνη, Carneus. Sciallius Tybræus Philesius. Pythius
 Item ἀπόλλων σιαλλίος, ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis ab austro currēs. Δυμβραῖος, ὅτι τοὺς ὄμβρους δει. q̄ est deus imbricator. ἀπόλλων εὐλίσιος, q̄ lumen eius exoriens amabile amicissima ueneratione oculorum cōsalutamus. ἀπόλλων πύθιος ὄνχι ἀπὸ τοῦ πύθεος, id est, non a consultatione occultorū dictus a Physicis existimatur, sed ἀπὸ τοῦ πύθου, id est, σήπην, quod nuncq; sine ui caloris efficit̄. Hinc ergo πύθου dictum existimant, licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur. Quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, quod apparebit, si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, si cut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianam q̄ parituræ Iuno dicitur obstuisse. Sed ubi quandoq; partus effusus est, draco nem ferunt, qui πύθου uocitabat̄, deorum cunas inualisse, Apollinēq; in prima infantia sagittis beluam confecisse. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. Nāq; post chaos, ubi primum cœpit cōsula deformitas in rerum formas & elementa nitescere, terræq; adhuc humida substantia in molli atq; instabili sede nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atq; inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera edita esse creduntur, & Solem maxima caloris ui in superna raptum, Lunā uero humidiorē & uelut fœmineo sexu, naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse, tanq̄ ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidem Latonam physici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc est aer, qui tunc humidus adhuc grauisq; obstabat ætheri, ne fulgor hominum per humoris aerii densitatem, tāq; ex cuiusdam partus progressionē fulgeret. Sed diuinæ prouidentiae uicit instantia, quæ creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo ad confirmādam fidem fabulæ, ædes prouidentiae, quam ναὸν προνοίας appellant, apta religione celebratur. Propterea ea in insula dicuntur nati, q̄ ex mari nobis oriri uidentur. Hæc insula ideo Delos uocatur, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in superna uolubili impetu, atq; inde sese postq; calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, corruppebat omnia ui putredinis,
 i iij quæ nō

A
 Elele us
 † φλόγα
 † πολλῶν
 † σωελεῖος
 Chryso-
 mus.
 † ἀκροσκο-
 μης.
 Argyro-
 toxus.
 Smytheus
 † κάρνη
 Carneus.
 Sciallius
 Tybræus
 Philesius.
 Pythius
 B
 C
 D

culir ab occidit
 λησαι γου
 αἰς βορβας
 firmus ad pium
 πῶτα πῶτα
 ellat (ut au Cor
 nitore Phocem
 bellant ἀπ τῶ
 ius. Mane tou
 ollini immolat
 rignitur, q̄ q̄
 ugendocq;
 ater stoicus
 πῶτα πῶτα
 eccora rapiunt
 lucem, quæ
 ris: hodieq;
 ἢ ἀπ τῶ
 p significat
 enim splendor
 em paulatim
 i ut platraque
 quoque uent
 e, βανόμω
 ajdos ciuitas
 λῶν colit, in
 odum solis,
 quoq; λῶν
 e feræ maxi
 um post no
 παρῶν
 dut autorem
 generandis
 πῶτα πῶτα
 latione uent
 t fabula, per
 mia, quæ
 tor canitur,
 e βανόμω
 ut ait,
 nes ἰπῶτα
 No

B quæ non nisi ex calore & humore generatur: ipsumque solem densitate caliginis obtegendo nebula, uidebatur quodammodo lumē eius eximere. Sed diuino feruore radiorum tandem uelut sagittis incidētibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline tabulā fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunquam recedat, sursum tamē ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariādo, iter suū uelut flexū draconis inuoluit. Vnde Euripides, *πυριγενὴ ἢ δράκων ὅλον ἤρῃται ταῖς τετραμόρφους ὕραις ζεύγλῃ, ἀρμονία ὄπλον τοῦ πολυκάρπου ὄχημα.* Sub hac ergo appellatione cœlestis itineris sol cum confecisset suum cursum, draconem confecisse dicebatur. Inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarum autem nomine nō nisi radiorum iactus ostenditur, qui tūc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio æstiuo conficit annum cursum, unde *ἰκισόλῳ* dicitur *ἢ ἑκαπτολόῳ*, e longissimo altissimoque radios in terram usque demittens. De Pythii cognomine sufficere ista potuissent, ni hoc quoque ratio eiusdem appellationis ingereret. Cum enim sol in signo cancri æstiuum solstitium facit, in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur *ὡς πύματον δειῶν, ὃ ἐστὶ πελθιταῖον δρόμον τρέχω.* Idem ei nomen conuenit & cum capricornum rursus ingrediēs, ultimum breuissimi diei cursum intelligitur peregisse: & ideo in alterutro signorum, peractō annuo spacio, draconem Apollo, id est, flexuosum iter suum confecisse memoratur. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit. Ideo autem his duobus signis, quæ portæ solis uocantur, cancro & capricorno hæc nomina contigerunt, quæ cancer animal retro atque oblique cedit. Eademque rōne sol in eo signo obliquum (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ uero consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altum pascendo petat. Sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. *Ἀπόλλωνα διδυμοῦν* uocant, quæ geminam speciem sui numinis præfert ipse, illuminando formandoque lunam. Etenim ex uno fonte lucis, gemino sidere spacia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani solē sub noie & specie anni Didymæi Apollinis appellatione uenerant. *Ἀπόλλωνα δελφίου* uocant, quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit, *ἀπὸ τοῦ δελφίου ἀφωῆ.* Aut ut Numinio placeat, quasi unū & solū. Ait enim prisca Græcorum lingua *δέλφον* unū uocitari: unde & frater, inquit, *ἑλφός* dicitur, quasi iam nō unus. Hieropolitani præterea qui sunt gentes Assyriorum, oēs solis effectus atque uirtutes ad unius simulacri barbati specie redigunt, eundemque Apollinē appellant. Huius facies proluxa in acutū barbâ figurata est, eminente super caput calatho. Simulacrū thorace munitū est. Dextera erectâ tenet hastâ, superstante uictoriæ puulo signo. Sinistra floris porrigit spem, summisque ab humeris gorgoneū uelamentū redimitū anguibus tegit scapulas. Aquilæ propter expriment instar uolatus. Ante pedes imago fœminea est, cuius dextera læuaque sunt signa fœminarum. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terram superne iaci, barba demissa signat. Calathus aureus surgens in altum monstrat ætheris summum, unde solis creditur esse substantia. hastæ atque lorice argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac solē esse, præcedens sermo patefecit. Victoria testat cuncta summitti huius sideris potestati. Floris species florē rerum protestat, quas hic deus infeminat, pgenerat,

Didymæus

Delphius.

H

nutrit, fouet, maturatq;. Species fœminea terræ imago est, quam sol desuper illu-
strat. Signa duo æque fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq; significant
confamulantes. Et draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. Aquilæ
propter altissimam uelocitatem uolatus, altitudinem solis ostēdunt. Addita est
gorgonea uestis, q; Minerua quam huius præsidem accipimus, solis uirtus sit.
Sicut & Porphyrius testatur Mineruam esse uirtutem solis, quæ humanis men-
tibus prudentiam subministrat. Nam ideo hæc dea Iouis capite prognata me-
moratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo solis est.

¶ Liberum quoq; patrem eum ipsum esse deum quem Solem. Caput .XVIII.

Hæc quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero dicta exi-
stimari. Nam Aristoteles, qui theologumina scripsit, Apollinem &
Liberum patrem unum eundemq; deum esse, cum multis aliis argu-
mētis asseuerat, tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytū Libero cō-
secratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo me-
ro sumpto, uti apud Clarium aqua pota, effiantur oracula. Apud Lacedæmo-
nios etiam in sacris quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coro-
nantur Bacchico ritu. Item Bœotii Parnasum montem Apollini cōsecratū esse
memorantes, simul tamen in eodē & oraculū Delphicum, & speluncas Bacchi-
cas uni deo consecratas colunt. Vnde & Apollini & Libero patri in eodē mon-
te res diuina celebratur. Qd cum & uarro & Granius Flaccus affirmant, etiam
Euripides his docet. *Διόνυσος διυροῖς καὶ νεβρῶν δορῶς κάδαπρος, ἢ πεύκασι πίνάσων
καταπιδᾶ χερεῖωμ.* In hoc monte Parnaso bacchanalia alternis annis agūtur, ubi
& satyrorum, ut affirmāt, frequens cernitur cœtus, & plærumq; uoces propriæ
exaudiuntur. Itemq; cymbalorum crepitus ad aures hominum sæpe perueni-
unt. Et ne quis opinetur diuersis diis Parnasum montem dicatum, idem Euri-
pides in Licinio Apollinem Liberumq; unum eundemq; deum esse significās
scribit. *Ἄπολλον, Ἐιολάφνε, βᾶκχε, παῖα, ἄπολλον, ἔνλυρε.* Ad eandem sententiam Ae-
schylus, *ᾧ κισνὸς ἄπολλον, ᾧ βᾶκχε, ᾧ μάντις.* Sed licet illo prius asserto, eundem es-
se Apollinem ac solem, edoctoq; postea ipsum esse Liberum patrem qui Apol-
lo est, nulla ex his dubitatio sit, solem ac Liberum patrem eiusdem numinis ha-
bendum, absolute tamen argumentis liquidioribus astruetur. In sacris em̄ hæc
religiosi arcani obseruatio tenetur, ut cum sol in supero, id est, in diurno hemi-
sphærio est, Apollo uocitetur: cum in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est
Liber pater, habeat. Item Liberi patris simulacra partim puerili ætate, partim
iuuenis fingunt. Præterea barbata species: senili quoq;, uti Græci eius quæ Bac-
chapæan, item quem Brissea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrāt
Ebona cognominantes. Hæc autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, ut
paruulus uideatur hyemali solstitio, qualem Aegyptii proferunt ex adyto die
certa, q; tūc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exinde autem pro-
cedentibus augmentis æquinoctio uernali similiter atq; adolescentis adipiscitū
uires, figuraq; iuuenis ornatur. Postea eius ætas statuitur plenissima effigie bar-
bæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exin-
de per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figuratur. Itē in Thra-
cia eū

E cia eundē haberi solē atq; Liberę accipimus, quē Sebadiū nuncupantes magna religione celebrant, ut Alexander scribit, eię deo in colle Zilmisso ædificata est specie rotunda, cuius mediū inter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciē, summoq; tecto lumen admittit, ut appareat solē cuncta uertice summo iustrare lucis immissu, & q̄a oriente eo uniuersa patefiūt. Orpheus quoq; solem uolens intelligi, ait inter cætera.

τῆκων ἀδέρω δῖον, ἀκίνητον περὶ ἑόντα,
 ἐξωμένην θεοῖς ὤρου καλλιῆσιν ἰδέσθαι
 ὅν δ' ἢ νῦν καλέουσι φάντα π' ἢ Διόνυσον ἐβουλήα τ' ἀνακτα.
 ἀ μὲν δ' ἄλλοι καλέουσιν ἐπιχθονίω ἀνδρώπων.
 πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐκλήθη.
 ὅυνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
F Ἀλλαχθραῖς ὄνομα, ἔχει προσωμίας ἕκαστη
 πανδοπαῖς κατὰ κωρὸν, ἀμφοτέροισι γένοιτο.

Planeta dixit solē ἀπὸ τοῦ φωτός, id est, a lumine atq; illuminatione, quia cunctis uisit cuncta conspiciens. Dionysius ut ipse uates ait, ἀπὸ τοῦ δάμαλς ἢ περιφέρεις, id est, q̄ circumferatur in ambitum. Vnde Cleanthes ita cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ δινύουσαι, quia quotidiano impetu ab oriente ad occalum diem noctēq; faciēdo cœli cōficit cursum. Physici Διόνυσον δίδω νοῦν, quia solē mūdi mentē esse dixerunt. Mundus autē uocat cœlū qđ appellant Iouē. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait, ἐκ δίδω ἀρχώμεθα, Liber a Romanis appellat, q̄ liber & uagus est, ut ait Næuius. Hæc qua sol uagus igneas habenas Immittit, p̄pius iungitq; terræ.

G lidē uersus Orphei ἐβουλήα uocantes boni consilii hunc deū p̄stitem monstrant. Nā si cōceptu mentis cōsilia nascunt, mundi autē solē opinantē autores a quo in hoīes manat intelligēdi principium, merito boni cōsiliū solem antistitem crediderunt. Solem liberę esse manifeste p̄nuntiat Orpheus hoc uersu, ἥλιος ὅν Διόνυσον ἐπικλήσιν καλέουσι. Et is quidē uersus absolutior, ille uero eiusdē uatis operosior, εἷς ἐνός, εἷς ἔδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος. Huius uersus autoritas fundat oraculo Apollinis Clarii in quo aliud quoq; nomē soli adiicit, qui in eisdem sacris uersibus int̄ cætera uocat ἰάω. Nā cōsultus Apollo Clarius, quis deorū habēdus sit qui uocat ἰάω, ita effatus est ὄρπαμδν. Huius oraculi uim numinis, noīsq; interpretatiōem qua Liber pater & sol ἰάω, significat, executus est Cornelius Labeo in libro cuius titulus est de oraculo Apollinis Clarii. Item Orpheus liberę atq; solem unum esse deum eundemq; demōstrans, de ornatu uestitūq; eius in sacris liberalibus ita scribit, ἀντὰ π' πάντα. Hinc & Vergilius scribens Liberę patrem solem esse, & Cærerem lunā, qui parit̄ fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus uel nocturno temperamento uel diurno calore moderant, Vestro ait si munere tellus Chaoniā pingui glandem mutauit arista. Solem uero terrenæ eē fecunditatis autorem, idem poeta profano mox docuit exemplo, cum ait. Sæpe etiam steriles incendere p̄fuit agros, & reliqua. Si em̄ hoīm cōmento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium, quid ascribendū est æthereo solis calori?

¶ Ne Martis quidem aut Mercurij aliud esse numen q̄ Solis. Caput .XIX.

Liber idē
 qui Sol

Væ de Libero patre dicta sunt, hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant, siquidem plærīq; Liberę cum Marte coniungunt unū deū esse mon-

esse monstrantes. Vnde Bacchus *ἑνὸς* cognominat, quod est inter propria Mar-
 tis nomia. Colitur etiam apud Lacedaemonios simulacrum Liberi patris hasta
 insignis non thyrsus. Sed cum thyrsus tenet, quid aliud quam latens telum geritur,
 cuius mucro hedera lambente protegitur. Quod ostendit uinculo quodam patien-
 tiae obligandos impetus belli. Habet enim hedera uinciendi obligandique naturam.
 Nec non & calor uini, cuius Liber pater autor est, saepe homines ad furorē bel-
 licum usque propellit. Igitur propter cognatum utriusque effectus calorem Martem
 ac liberis unum eundemque deum esse uoluerunt. Certe Romani utrumque patris
 appellatione uenerant, alteris Liberis patrem, alteris Marspitrem, id est, Martem
 patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur, quod eum
 primum ediderunt autorem triumphis. Cum igitur Liber pater idem ac sol sit,
 Mars uero idem ac Liber pater, Martem solem esse quis dubitet? Acitani etiam
 Hispana gens, simulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant,
 Necyn uocantes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dii caloris caelestis parentes
 magis nominibus quam re substantiaque diuersi sint. Feruorem autem quo animus
 excandescit excitaturque, alias ad iram, alias ad uirtutes, nonnunquam ad temporalis
 furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt.
 Cuius uim poeta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait, *μαίνετο δ' ὄψι*
ὄτ' ἄρ' ἐγχεύεσθαι ἢ ὄλοσθαι πύρ. In summa pronuntiandum est, effectum solis, de quo
 feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

Homerus
 xv. Iliados.

VT VERO MERCURIUS sol probetur, superius edocta suffragia sunt. Eum
 enim esse Apollinem atque Mercurium uel hinc apparet, quod apud mul-
 tas gentes, stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur. Et quod Apollo mu-
 sis praesidem, Mercurius sermonem, quod est musarum munus, impartit. Prae-
 ter hoc quoque Mercurium pro sole censeri, multa documenta sunt. Primum, quod
 simulacra Mercurii pennatis alis adornantur, quae res monstrat solis uelocita-
 tem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intel-
 ligimus *ἄπ' ἑρμηνεύειν*, & sol mundi mens est, summa autem est uelocitas men-
 tis, ut ait Homerus, *ὥσπερ πτερόν τε νόημα*, ideo pennis Mercurius quasi ipse natura
 solis ornatur. Hoc argumentum Lucidius Aegyptii absoluunt, ipsius solis simu-
 lacra pennata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alterum enim cae-
 rulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superum, & caeruleum inferis
 uocant. Inferi autem nomen soli datur, cum inferiore hemisphaerio, id est, hye-
 malibus signis cursum suum peragat: superi, cum partem zodiaci ambit aestiuam.
 Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter superos & inferos
 deos administer ac nuntius existimatur. Argiphontes praeterea cognomina-
 tur, non quod Argum perimit, quem ferunt per ambitum capitis multorum
 oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam eius
 deae pellicem, conuersam in bouis formam. Sed sub huiusmodi fabula Argus est
 caelum stellarum luce distinctum, quibus inesse quaedam species caelestium ui-
 detur oculorum. Caelum autem Argum uocitari placuit a candore & ueloci-
 tate *πρὸς τὸ ἀργὸν ταχὺ*. Et uidetur terra desuper obseruari quam Aegyptii hi-
 eroglypticis literis cum significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo

Homerus
 vii. Odyss.

i v ambitus

- E** ambitus coeli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enectus a Mercurio, cum sol diurno tempore obseruando sidera ueluti enecat, ui luminis sui con-
spectum eorum auferendo mortalibus. Plæraq; etiam simulacra Mercurii qua-
drato statu figurantur solo capite insignita & uirilibus erectis. Quæ figura si-
gnificat solem mundi esse caput, & rerum satorem: omnemq; uim eius non in
quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius
sedes in capite est. Quatuor latera eadem ratiõe finguntur, qua & tetrachordū
Mercurio creditur attributum. Quippe significat hic numerus, uel totidem pla-
gas mundi, uel quatuor uices temporum, quibus annus iucluditur: uel q; duo-
bus æquinoctiis, duobusq; solstitiis, zodiaci ratio distincta est, ut lyra Apolli-
nis chordarum septem tot cœlestium sphaerarum motus præstat intelligi, qui-
bus solem moderatorem natura constituit. In Mercurio solem coli etiam ex ca-
ducco claret, puod Aegyptii in specie draconum maris & sceminæ coniuncto-
rum figurauerint Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media uolumi-
nis sui inuicem in nodum, quem uocant Herculis, obligantur, primæq; partes
eorum reflexæ in circulum, pressis osculis ambitum circuli iungunt. Et postmo-
dum caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornaturq; aliis ex eadē capuli par-
te nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoq; hominum, quæ ge-
nesis appellatur, Aegyptii protendunt, deos præstites homini nascēti quatuor
adesse mēorantes, *δαίμονα, τύχη, ἔρωτα, ἀνάγκη*. & duos priores solem ac lunam in-
telligi uolunt, q; sol autor spiritus caloris ac luminis humanæ uitæ genitor &
custos est, & ideo nascentis dæmon, id est deus creditur. Luna *τύχη*. quia cor-
porum præsul est, quæ fortuitarum uarietate iactantur. Amor osculo significa-
tur, Necessitas nodo. Cur pinnae adiciantur, iam superius absolutum est. Ad
huiuscemodi argumenta draconum præcipue uolumē lectum est, propter iter
utriusq; sideris flexuosum.

¶ Qui Aesculapium quoq; & Herculem, & cum Iside ipsum etiam Serapin, alios q; Solem
deos non esse. Caput XX.

Aesculapi-
um eē solē.

- H**inc est q; simulacris & Aesculapii, & Salutis, Draco subiūgitur, q; hi ad
solis naturam lunæq; referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de sub-
stantia solis, subueniens animis corporibusq; mortalium. Salus autem naturæ
lunaris effectus est, quo animantium corpora iuuantur salutifero firmata tem-
peramento. Ideo ergo simulacris eorum iunguntur figuræ draconum, quia præ-
stant ut humana corpora uelut infirmitatis pelle deposita ad pristinum reuire-
scant uigorem, ut reuiescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exu-
ta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur, quia sol semper uelut
a quadam imæ depressionis senecta, in altitudinem suam ut in robur reuertitur
iuuentutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nomi-
nis fictione monstratur, q; sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δεικνύει, id est, uidere. Nam fe-
runt hunc serpentem acie acutissima & peruigili naturam huius sideris imitari:
atq; ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assi-
gnari. Aesculapium uero eundem esse atq; Apollinem, nō solum hinc probat,
sed q; ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris quibus ti-
tulus est

culus τ̄ περι δ̄εω̄ν, scribit q̄ Aesculapius diuinationibus & auguriis p̄sit. Nec mir̄, **A**
 siquidem medicinae atq; diuinationis cōsociatae sunt disciplinae. Nam medicus
 uel commoda uel incommoda in corpore futura pr̄noscit. Sicut ait Hippocra-
 tes, oportet medicū dicere de ægroto τὰ τ̄ ἰόντα, τὰ τ̄ ἔσομένα, ἢ πρῶτ̄ ἰόντα. id est
 quae sint, quae fuerint, quae mox uentura sequētur. Quod congruit diuinationi-
 bus, quae sciunt τὰ π̄ ἰόντα, τὰ τ̄ ἔσομένα, ἢ πρῶτ̄ ἰόντα.

SED NEC Hercules a substantia solis alienus est. Quippe Herculē ea est solis **B**
 potestas, quae humano generi uirtutem ad similitudinē pr̄stat deorū. Nec exi-
 stimes Alcumena apud Thebas Bœotias natum solum, uel primum Herculē
 nuncupatū: immo post multos atq; postremus, ille hac appellatione dignatus
 est, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomē dei uirtutem
 regentis. Cæterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur, ue
 rum sacratissima & augustissima Aegyptii eū religione uenerantur: ultraq; me
 moriam, quae apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse cre
 ditur & Gigātes interimisse, cum pro cœlo pugnasset, quasi uirtus deorum. Gi
 gantes autem quid aliud fuisse credendum est, q̄ hominum quandā impiā gen
 tē, deos negantē, & ideo existimatā deos pellere de cœlesti sede uoluisse. Horū
 pedes in draconū uolumina desinebant, qđ significat, nihil eos rectū, nihil supe
 rum cogitasse, totius uitae eorū gressu atq; processu in inferna mergēte. Ab hac
 gēte sol pœnas debitas ui pestiferi calorē exegit. Et re uera Herculem solem esse
 uel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aeris cle
 os: q̄ porro alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, p̄funditate,
 spiritus occultitur tenebrarum: Præterea sacrorū administrationes apud Aegy
 ptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, significantes Hercu
 lem hunc esse τὸν ὅτι πᾶσι ἢ διὰ πάντων ἡλίου. Ex re quoq; alibi terrarum gesta
 argumentum non uile colligitur. Nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum
 ad expugnādum Herculis templum ageretur furore, instructo exercitu nauiū,
 Gaditani ex aduerso uenerunt prouecti nauibus longis, commissioq; praelio, ad
 huc æquo Marte consistēte pugna, subito in fugam uersæ sunt regiæ naues, si
 mulq; improviso igne correptæ conflagrauerunt. Paucissimi qui superfuerāt
 hostium capti, indicauerunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis sup
 stantes, ac subito suas naues immixtis radiis, quales in solis capite pingūtur, ex
 ultas.

EIDEM Aegypto adiacens ciuitas, quae conditorem Alexandrum Macedonē **D**
 gloriatur, Serapin atq; Isim cultu pene attonitæ uenerationis obseruat: omnem
 tamen illam uenerationem, soli se sub illius nomine testatur impendere, uel dum
 calathum capiti eius infigunt, uel dum simulacro signum tricipitis animantis
 adiungunt, quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem.
 Dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis. Pars uero læ
 ua ceruicis rapacis lupi capite finitur, easque formas animalium draco conne
 ctit uolumine suo, capite redeunte ad dei dexteram qua conspicitur mon
 strum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus, quia conditio eius in
 ter præteritum futurumque actu præsenti ualida seruensque est. Sed præte
 ritum

Et Herculē
ad solem re
ferri.

C

D

Serapī quo
& Isida
non distin
gui a Sole.

ritum

E ritum tempus lupi capite signatur, qđ memoria rerę tranfactarę rapiť & aufer tur. Item canis blandientis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet incerta, blandit. Tempora aut cui nisi proprio famularent auto ri: Cuius uertex insignitus calatho, & altitudinē sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiunt. Accipe nunc qđ de sole uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Aegyptii deū maximū prodiderunt, oratus a Nicocreonte Cypriorum rege, quis deorę haberetur, his uersibus sollicitam religionem regis instruxit.

Εἰμι θεός τιόςδε μαδῆν, διορ ἢ ἀγὼ εἶπω.

οὐράνι Ⓞ κόσμῳ, κεφαλῆ, ἢ ἀσῆρ δὲ θάλασσα.

F γαῖα ἧ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὐατ' ἐν αἰθέρι κῆτα.

Ὅμμά τε πλαιγῆς, λαμπρῶν φάος ἡελίοιο.

Ex his apparet Serapis & solis unam esse & indiuiduam naturā. Isis cuncta reli gione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerę subiacens soli. Hinc est qđ cō tinuatis uberibus, corpus deæ omne densetur, quia uel terræ uel rerę naturæ al nutritur uniuersitas.

Adonin, Attinen, Oairim, & Horum, aliud non esse q̄ solem. Præterea & duodecim signa zodiaci ad naturam solis referri. Caput .XXI.

Ne Adoni
quidē aliū
eē q̄ solem

Donin quoq; solem esse non dubitat, inspecta religione Assyriorę, apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quā nunc Phœnices tenent. Nam Physici terræ superius hemisphæriū, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerūt.

G Inferius uero hemisphæriū terræ Proserpinā uocauerunt. Ergo apud Assyri os siue Phœnicas lugens inducitur dea, qđ sol annuo gressu per duodecim signo rū ordinē pergēs, partē quoq; hemisphærii inferioris ingredit, quia de duode cim signis zodiaci, sex superiora, sex inferiora censent. Et cū est in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere credit dea, tanq; sole raptu mortis tempora lis amisso, & a Proserpina retento, quā numen terræ inferioris circuli & Anti podum diximus. Rursumq; Adonin redditū Veneri credi uolunt, cū sol cui ctis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphæ riū cū incremēto luminis & diere. Ab apro aut tradūt interemptū Adonin, hy emis imaginē hoc animali fingentes: qđ aper hispidus & asper, gaudet locis hu midis & lutosis pruinaq; contectis, proprieq; hyemali fructu pascit glande. Er go hyems ueluti uulnus est solis, quæ & lucē eius nobis minuit & calorem, qđ utrūq; animantibus accidit morte. Simulacrū huius deæ in monte Libano fin git capite obnupto, specie tristi, faciē manu læua intra amictū sustinens, lachry mæ uisione conspicientiū manare credunt. Quæ imago p̄terq; qđ lugētis est (ut diximus) deæ, terræ quoq; hyemalis est, quo tēpore obnupta nubibus, sole ui duata stupet, fontesq; ueluti terræ oculi uberius manāt, agricę iterę suo cultu ui dui, mœstā faciē sui monstrant. Sed cum sol emerferit ab inferioribus partibus terræ, uernalisq; æquinoctii transgreditur fines augendo diem: tunc & Venus læta, & pulchra uirēt arua segetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo maiores nostri Aprilem mensē Veneri dicauerunt.

SIMILITER Phryges fabulis & sacrorum administratiōibus immutatis, cir ca matrē

ca matrem deum & Attinen eadem intelligi præstant. Quis enim ambigat matrem deum terram haberi: Hæc dea leonibus uehitur, ualidis impetu atq; seruo re animalibus: quæ natura cœli est, cuius ambitu aer continet, qui uehit terrâ. Solem uero sub nomine Attinis ornat & fistula & uirga. Fistula ordinem spiritus inæqualis ostendit: quia uenti in quibus nulla æqualitas est, propriâ sumunt de sole substantiam. Virga, solis potestatem asserit: qui cuncta moderat. Præcipuam autem solis in his ceremoniis uerti rationem, hinc etiam potest intelligi: q; ritu eorum *καταβάσις* finita, simulationeq; luctus peracta: celebraiur lætitia exordium ad octauum Calendas Aprilis, quem diē hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit.

IDEM SVB diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios, cum Isis Osirim luget. nec in occulto est, neq; aliud esse Osirim, q̄ solem, nec Isim aliud esse, q̄ terram, ut diximus, naturam ue rerū. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Attinen uertitur, in Aegyptia quoq; religione luctum & lætitiā uicibus annuæ administrationis alternat. Hinc Osirim Aegyptii, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrum: inq; eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: significantes hunc deum solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despiciere, quia solē Iouis oculum appellat antiquitas.

APVD EOSDEM Apollo qui est sol, Horus uocatur. Ex quo & Horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperunt. Et quatuor tempora quibus annuus orbis impletur, Horæ uocantur. Idem Aegyptii uolentes ipsius solis nomine dicare simulacrum, figurauere raso capite, sed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis docet solem naturæ rerum nunq̄ esse in operato. Dēpti aut capilli residente radice monstrant, hoc sidus etiā tēpore q̄ nō uisit a nobis, rursus emergēdi, uti capillos, habere substantiam. Eodem argumēto significat & tempus, quo angusta lux est, cum uelut abrafis incrementis, angustaq; manente extantia, ad minimum diei sol puenit spaciū, qd̄ ueteres appellauere brumale solstitium, brumam a breuitate diere cognominantes, id est, *εραξιμας*. ex quibus latebris uel angustis rursus emergens, ad æstiuum hemisphæriū tanq̄ enascens in augmenta porrigit, & tunc ad regnum suum peruenisse iam credit. Propterea Aegyptii animal in zodiaco consecrauerunt ea cœli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore: leonisq; inibi signū domicilii solis appellant, quia id animal uideat ex natura solis substantiā deducere: primūq; impetu & calore pstat animal, uti pstat sol sidera. ualidusq; est leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus mēbris, æque solis uis prima parte diei ad meridiem increfcit, uel prima parte anni a uere in æstatem: mox elāguescēs, deducit uel ad occasum, qui diei, uel ad hyemē, quæ anni pars uideat inferior. idēq; oculis patētibus atq; igneis cernit semp, ut sol patēti igne oq; oculo. terrāq; cōspectu ppetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus leo, sed signa quoq; uniuersa zodiaci ad naturā solis iure referunt. Et ut ab ariete icipiā, magna illi cōcordia est. Nā & is p sex mēses hybernales sinistro incubat lateri, ab ægnoctio uerno sup dextrū latus: sicut & sol ab eodēq; tēpore dextrum hemisphæriū

A
Attinen ali
ud nō eē q̄
solem.

B
Osirim etiā
am solē esse

C

Horus de
us idem
qui sol.

D

Signa Zo-
diaci ad so-
lis natrā
referri.

misphæriū

- B** misphærium, reliquo ambit sinistrum. Ideo & Ammonē, quem deum solem occidētem Libyes existimant, arietinis cornibus fingūt, quibus maxime id animal ualeat, sicut radiis sol. Nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κέρας κέρως appellatur. Taurum uero ad solem referri multiplici ratione Aegyptius cultus ostendit, uel quia apud Heliopolim taurum soli consecratum, quem Netiron cognominant, maxime colunt. Vel quia bos Apis in ciuitate Memphi, solis instar excipitur. Vel quia in oppido Herminthi magnifico Apollinis templo, consecratū soli colunt taurum Bacchum cognominantes, insignem miraculis conuenientibus naturæ solis. Nam & per singulas horas mutare colores affirmatur, & hirsutus setis dicitur in aduersum nascentibus contra naturā omnium animalium, unde habetur ueluti imago solis in aduersam mundi partem nitentis.
- F** autem qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud nisi solem unum eūdemq; significant, modo descendentem in ima mundi, modo in summam altitudinem resurgentem. Cancer obliquo gressu, quid aliud nisi iter solis ostendit, qui uitam nūq; rectam, sed per illā semper meare sortitus est, obliquus quae se signorum uerteret ordo: maximeq; in illo signo, sol a cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De leone iam supra dictum est. Virgo autē, quæ manu aristā refert, quid aliud q̄ δάμαρις, ἡλιακή. quæ fructibus curuat. & ideo iustitia creditur, quæ sola facit nascentes fructus ad hominum usus peruenire. Scorpius totus, in quo libra est, naturam solis imaginatur, qui hyeme torpescit, & trāfacta hac, aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnum ex hyberno torpore perpessa. Sagittarius qui omnium Zodiaci domiciliorū imus atq; postremus est, ideo ex homine in feram per mēbra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis a superis in inferiora detrusus. Sagittam tamen iacit, qd̄ indicat tunc quoq; uniuersorum constare uitam radio solis uel ab imapte uenientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens, capræ naturam uidetur imitari: quæ dum pascit ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta deposcit. Aquarius nonne ipsam uim solis ostēdit. Vnde enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera traheret humorē, cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine zodiaci pisces locati sunt, quos consecrauit soli non aliqua naturæ suæ imaginatio, ut cætera: sed ostentatio potentiae sideris, a quo uita non solum aeris terrenisq; animalibus datur, sed illis quoq; quorum conuersatio aquismersa uelut e conspectu solis exulat. Tāta est uis solis, ut abstrusa quoq; penetrando uiuificet.

¶ Quod Nemesis, Pan, Saturnus, aliud non sint q̄ sol. Caput .XXII.

Nemesem esse solem

Et Pana deum solē eē.

P ut ad solis multiplicem potestatem reuertat oratio, Nemesis quæ contra superbiam colitur, quid aliud est quam solis potestas. Cuius ista natura est, ut fulgentia obscuret, & conspectui auferat: quæq; sunt in obscuro illuminet, offeratq; cōspectui Pan ipse, quem uocāt Inuū, sub hoc habitu quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellantes τὸν τῆ ὕλησ κέρσιον: nō sylvarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes. Cuius materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sint, compo-

componit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; proluxa demissio, naturam lucis ostendunt, qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, & inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait, ἄρην δ' ἴν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι, ἠδὲ θεοτοῖσι. Quid fistula uel uirga significant, superius in habitu Attinis expressimus. Quæ in capræ pedes definit, hæc argumenti ratio est, quia materia quæ in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finitur elemētum. Ad huius ergo extremitatis signum pedes huius animalis electi sunt, quod & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo, sicut sol, uel cum radios superne demittit in terras, uel cum se recolligit, in montibus uisitur. Huius Inui amor & deliciae ἠχῶ creditur, nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ soli amica est, quasi sphaerarum omnium de quibus nascitur moderatori, nec tamen potest nostris unquam sensibus deprehendi.

Saturnus ipse, qui autor est temporis, & ideo a Græcis immutata litera κρόνος quasi χρόνος uocatur, quid aliud nisi sol intelligendus est: cum tradatur ordo elementorum, temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexu æternitate traductus, uisione discretus, quæ omnia actum solis ostendunt

Iouem quoque & Adad, eundem esse quem solem. Tum & Theologorum & Orphet autoritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. Caput .XXIII.

Ipsa Iupiter rex deorum, solis naturam uidetur excedere, sed eundem esse Iouem ac solem claris docetur indiciis. Nam cum ait Homerus, Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανόν, Iouis appellatione solem intelligi Cornificius scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim, sicut & Possidonius & Cleanthes affirmant, solis meatus a plaga, quæ uisita dicitur, non recedit: quia sub ipsa currit Oceanus, qui terram & ambit & diuidit. Omnium autem Physicorum assertione constat, calorem humore nutriri. Nam quod ait, Διοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο, sidera intelliguntur, quæ cum eo ad occasus ortusque quotidie impetu cœli feruntur, eodemque aluntur humore: θεοὺς enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θείου, id est, πρὸς ἑλμ, quod semper in cursu sint: ἢ ἀπὸ τοῦ θεοῦ θ. Addit poeta δουδαικάτη γίνετ' ἡμέρας, non dierum, sed horarum significans numerum: quibus referuntur ad hemisphaerii superioris exortum. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt etiam de Timæo Platonis hæc uerba. ὁ μὲν δὲ ἠγεμῶν ἐν οὐρανῷ ὁ Ζεὺς ἐλαίνων πῆκερ ἄρμα, πρῶτος πορεύεται διὰ κόσμου πάντα, καὶ ἐπιμελόμενος. τῶν δ' ἔπειτα ἑστατὰ θεῶν ὁ δαμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένον, μέντ' ἢ ἐστὶν ἐν θεῶν ὅπως μόνον. His enim uerbis magnum in cœlo ducem Solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru uelocitatem sideris monstrans. Nam quia in quocumque fuerit præstat omnia signa & sidera, signorumque præstitos deos, uidei cunctos deos ducatu præire, ordinando cuncta ordinandoque: atque ideo uelut exercitum eius, cæteros deos haberi per duodecim signorum partes distributos: quia ipse duodecimi signi in quocumque signo fuerit locum tenet & occupat. Nomen autem demonum cum deorum appellatione coniungit, aut quia dii sunt δαίμονες, id est, scientes futuri, aut (ut Possidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ θεῶν καὶ δαμόνων, quæ ex ætherea substantia parta atque diuisa qualitas illis est: siue ἀπὸ τοῦ

A
Home. xi
Iliados

Echo.

B

Saturnus
idē qui sol.

Hom. i. Ili.

Primo Ili.
Homerus,

D

.XXII.

ratio, Nemo
olis potestas
tūi auferat
Pan ipse, qui
entioribus per
κρίσις: nō sicut
em significati
ina, siue terrena

- E** ἀπὸ τοῦ Ἀμύρ, id est, καίερ, seu ἀπὸ τοῦ Δαομίνου, hoc est, μφριζομίνου. Quod aut̄ addit μείη δ' ἐσία ἐν δειῶν οἴκῳ μόνη, significat quia hæc sola quam terram esse accepimus, manet immobilis intra domum deorum, id est, intra mundum, ut ait Euripides, Ἐ γὰρ μὲν πάντες οἱ βροτοὶ οἰκίστην ἢ μὲν ἐν αἰθέρι. Hinc quoq; ostenditur quid de Sole & Ioue sit sentiendum, cum alibi dicatur, πάντα ἰδὼν διὸς ὀφθαλμοῖς καὶ πάντα νοήσας. Et alibi, ἠελίος δ' ὅς πάντ' ἰφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακέρει. Vnde utrūq; constat una potestate censendum. Assyrii quoq; solem sub Iouis nomine quem Dia heliopoliten cognomināt, maximis ceremoniis celebrant in ciuitate quæ Heliopolis nūcupat̄, eius dei simulacrū sumptū ē de oppido Aegypti, qd̄ & ip̄m Heliopolis appellat̄, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit. perlatumq; est primum in eam per Oppiam legatum Delebois regis Assyriorum, sacerdotescq; Aegyptios, quorum princeps fuit Parmetis, diuq; habitum apud Assyrios, postea Heliopolim commigrauit. Cur ita factum, quaq; ratione Aegypto profectum, in hæc loca ubi nunc est postea uenerit, ritusq; Assyrio magis q̄ Aegypto colatur, dicere supersedi, quia ad præsentem non attinet causam. Nunc uero eundem Iouem Solemque esse, cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulacrum enim aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmē & spicas. Quæ cuncta Iouis Solisque consociatam potentiam demonstrant. Huius templi religio etiam diuinatione præpoller, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; sol est. Vehitur enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, ueluti uehuntur in pōpa ludorum circensium, deorum simulacra: & subeunt plærūq; prouinciæ proceres, rasō capite, longi temporis castimonia puri: ferunturq; diuino spiritu, nō suo arbitrio, sed quo deus propellit uehentes, ut uidimus apud Antium promoueri simulacra Fortunarum, ad danda responsa. Cōsulunt hunc deum & absentes missis diplomatibus consignatis, rescribitq; ordine ad ea quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouinciā Parthiam cum exercitu, constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima huiusce numinis ceperant experimenta, ut de euentu cōsuleret rei cceptæ: egit Romano consilio, prius explorando fidem religionis, ne forte fraus subesset humana. Et primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri cartham, eamq; assignari puram, & mitti, stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi factum. Ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Traianus excepit, q̄ ipse quoq; puris tabellis cum deo egisset. Tunc aliis codicillis conscriptis signatisq; consuluuit an Romam perpetrato bello rediturus esset. Vitem centuriam deus ex muneribus in æde dicatis deferri iussit, diuisamq; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei, obitu Traiani apparuit, ossibus Romam relatis. Nam fragmentis, species reliquiarum: uitis argumento, casus futuri tempus ostensum est.
- E**T ne sermo per singulorum nomina deorum uagetur, accipe quid Assyrii de solis potentia opinentur. Deo enim, quem summum maximumq; uenerantur, Adad nomē dederūt. Eius nominis interpretatio significat, anus. Hunc ergo ut potentissimum adorant deum. Sed subiungūt eidem deam nomine Atargatum,

Hesiodus

Homerus
in Iliados

F

G

H

...argumentum
...suminis. Ip
...Adad mi
...esse solis,
...religiosis rad
...quæcumq; terr
...ratione terran
...leonibus t
...poem
...Theologi
...his ylibus
...et
...le cum Pra
...admi
...nā, ille doc
...naturæ cōsc
...Eugelus, E
...comprehendi
...est, restem
...ille cum die
...imitatio
...forte ut Cir
...uolumus
...stuc
...diuinationi
...minuat.
...est,
...respondeas uol
...an alia
...habere u
...uero q
...inspie
...non quide
...poema suum le
...curauit: Nec
...deprecantis
...nouerat: uel
...barbaris, seu
...omnes extr
...gloria,

statem, sed argumentis quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta solis rationem loquuntur. Namque simulacrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis, quibus monstratur uim cœli in radiis esse solis, qui dimittuntur in terram. At argatis simulacrum sursum uersum reclinatis radiis insigne est: monstrando radiorum uis superne missoræ enasci quæcunque terra progenerat. Sub eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxere matrem deum, id est terram leonibus uehi.

POSTREMO potentiam solis ad omnium potestatem summitatemque referri, indicant Theologi, qui in sacris hoc breuissima prece demōstrant dicentes.

Ἡλιε πανταρχατος, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δυνάμις, κόσμου φῶς. Solem esse omnia & Orpheus testat his ὕμνibus. † κέκλυθι πόρον λύκλον ὀρουίαις εσοθιγέξ πρὶ δρομόρ Ἡλιε ἥλιος ὦρ ἄγλαε Ζεὺς Διόνσοι πάτερ πόνοιο πάτερ ἄης ἥλιε παγενέτορ πάντα ἰολεχρύστο φαγγέσ.

¶ De laudibus uariæ eruditione Vergilii. Tum de his quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda.

Caput .XXIII.

Hic cum Prætextatus fecisset loquēdi finem, omnes in eum affixis uultibus admirationem stupore prodebant. Deinde laudare hic memoriā, ille doctrinā, cuncti religionem: affirmātes hunc esse unum arcanae deorū naturæ cōsciū, qui solus diuina, & assequi aīo & eloqui posset ingenio. Inter hæc Euāgelus, Equidem, inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendī. Verum quæ Mantuanum nostrum ad singula, cum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quæ ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quæ ille cum diceret, liber & alma Ceres, pro sole & luna, non hoc in alterius poetæ imitationem posuerit: ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? Nisi forte ut Græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoque poetas etiam nostros uolumus philosophari, cum ipse Tullius qui non minus professus est philosophandi studium, quæ loquendi, quoties aut de natura deorum, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriam quam oratione conflauit, incōdita rerum relatione minuat. Tum Symmachus, de Cicerone Euangele, qui conuitiis impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo uero pueri cum essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mirabamur: inspicere autem uitia, nec per magistrōs, nec per ætatē licebat: quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. Qui enim moriens poema suum legauit igni, quid nisi famæ suæ conuitia posteritati subtrahenda curauit? Nec immerito. Erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecantis filio arma a marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscipisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo Græcis, modo barbaris, seu in ipsa dispositone operis deprehēderentur. Cunctæ adhuc dicentem omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus. Hæc est quidem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuat.

k Verum

- E** Verū ista q̄ p̄scindis, defenderē q̄libet potest ex plæbeia grāmatorū cohorte: ne Seruio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, p̄ceptores doctrīna p̄stat, in excusandis talibus q̄rat̄ iniuria. Sed q̄ro utrū poetica tibi in tāto poeta displicuerit, nerui t̄n̄ oratorii, q̄ in eodē sunt ualidissimi, placere uideant̄. Hæc uerba primū Euāgeli risus excepit. Deinde subiecit, Id Hercule restat deniq̄ ut oratorē Vergiliū renūtiētis: nec mirū cū ad philosophos ābitus uester paulo añ̄ puexerit. Si in hac opiniōe es Symmachus, inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeticū sensisse existimet̄, licet hoc q̄q̄ eidē nomē iuideris, audi qd̄ de opis sui multiplici doctrīna ipse p̄nuntiet. Ipsius em̄ Maronis epistola, qua cōpellat Augustū, ita incipit, Ergo uero frequentes a te literas accipio. & infra. De Aenea quidē meo si meracle iā dignū auribus haberē tuis, libenter mitterē. Sed tanta inchoata res est;
- F** ut pene uitio mentis tantū opus ingressus mihi uidear: cum p̄fertim, ut scis, alia quoq̄ studia ad id opus multoq̄ potiora impartiar. Ne his Vergiliū uerbis copia rerū dissonat, quā plæricq̄ pene oēs literatores pedibus illotis p̄tereunt, tanq̄ nihil ultra v̄borū explanationē liceat nosse grāmatico. Ita sibi belli isti hoies certos sententiæ fines, & uelut q̄dam pomœria & effata posuerūt: ultra quæ si quis egredi audeat, introspexisse in ædē deæ, a qua mares absterrent̄, existimāndus sit. Sed nos quos crassa Minerua dedecet, nō patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis: sed arcanorū sensuū inuestigato adytu, doctorū cultu celebrādā p̄beamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle oīa unus āplecti, spōdeo uiolētissima inuenta uel sensa rhetoricæ in Vergiliano me ope demōstraturū. Eusebio aut̄ oratorū eloquentissimo nō p̄ripio de oratoria apud Maronē arte tractatū, quē & doctrīna & docendi usu melius exequet̄. Reliquos omnes, qui adestis, impense p̄catus sim, ut quid uestrū quisq̄ p̄cipuum sibi annotauerit de Maronis ingenio, uelut ex simbolo cōferamus. Mirū in modū alacritatē oībus qui aderant hæc uerba pepererūt. Et assurgens quisq̄ in desideriuū alios audiendi, nō uidit & se in idē munus uocandū. Itaq̄ hortatu mutuo cōcitati, in assensum facile ac libēter animati sunt. Intuentescq̄ oēs Prætextatū orabant, ut iudiciū suū primus aperiret, cæteris per ordinē quē casus sedendi fecerat secuturis. Et Vectius, Equidem inter oīa quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime ius pontificū, tanq̄ hoc p̄fessus, in multa & uaria operis sui parte seruauit. Et si tantæ disertatiōis sermo non recesserit, p̄mitto fore, ut
- H** Vergilius noster pōtifex maximus asserat̄. Post hunc Flauianus, Apud poetam nostrū, inquit, tantā scientiā iuris auguralis inuenio, ut si aliarū disciplinarū doctrīna destitueret̄, hæc illū uel sola p̄fessio sublimaret. Eustachius deinde, Maxime, inquit, p̄dicarem quanta de Græcis cautus & tanq̄ aliud agēs, modo artificii dissimulatione, modo p̄fessa imitatione trāstulerit, ni me maior admiratio de astrologia totaq̄ philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus asperlit. Furius Albinus alterum fouens Prætextati latus, iuxtaq̄ eum Cecinna Albinus, ambo uetustatis affectionem in Vergilio prædicabant: alter in uersibus, alter in uerbis. Auienus, Non assumam mihi, inquit, ut unam aliquam de Vergilianis uirtutibus audeam prædicare: sed audiendo quæcunque dicetis, si quid uel de his mihi uidebitur, uel iam dudū

iamdudum legenti annotandum uisum est, opportunius proferam: modo memineritis a Seruio nostro exigendum, ut quicquid obscurum uidebit, quasi litteratorum omnium longe maximus, palam faciat. His dictis, & uniuerso coetui complacitis, Prætextatus cum in se conuersa omnium ora uidisset, Philosophia inquit, quod unicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. Vnde meminerit Eustachius, primum sibi locum ad differendum omni alia professione cedente concessum. Huic tu mi Flauiane succedes: ut & auditu uestro recreer, & aliquanto silentio instaurem uires loquendi. Inter hæc seruilis moderator obsequii, cui cura uel adolendi penates, uel struendi penum, & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum, familiam pro solennitate annui moris epulatam. Hoc enim festo, religiosæ domus prius famulos instructis tantum ad usum domini dapibus honorant, & ita demum patrifamilias mensæ apparatus nouatur. Insinuat ergo præsul famulitii, cœnæ tempus & dominos iam uocare. Tum Prætextatus. Reseruandus ergo est Vergilius noster ad meliorem partem diei, ut mane nouum inspiciendo per ordinem carmini destinemus. Nunc hora nos admonet, ut honore uestro hæc mensa dignetur. Sed & Eustachius, & post hunc Nicomachus meminerint, crastina disertatione seruari sibi anteloquii functionem. Et Flauianus, Ex placita iam uos lege conuenio, ut sequenti die penates mei beari se tanti coetus hospitio glorientur. His cum omnes assensu essent, ad cœnam, alio aliud de his quæ inter se contulerant remissente approbantemque, cum magna alacritate animi concesserunt.

FINIS PRIMI LIBRI.

Facile hic primi huius libri finis ostendit, quod multa in sequentibus desiderentur: Quota enim pars de rhetoricis obseruationibus extat: Vbi de scientia iuris auguralis ulla fit mentio: Vt nec de eam interim, quod multa desint & reliquorum, quod confusa omnia sint, uti suis locis sumus indicaturi.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS

SATURNALIORVM

LIBER .II.

Qua occasione de iocis ac diceriis ueterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas.

Caput .I.

IC VBI MODESTVS EDENDI MODVS CESSARE fecit castimoniam ferculo, & conuiuialis lætitia minusculis poculis oriebat: Auienus ait, Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium uno eodemque uersu descripsit sub paucorum uerborum immutatione conuiuium. Nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum, Postquam prima, inquit, quies epulis. At cum heroes castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem, quia nec præcessit tumultus. Sed inquit, Postquam exempta fames epulis. Nostrum hoc conuiuium, quod & heroic

k ij ci seculi

E ci seculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis conuiuio, uel post magniloquentiam Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitauerim. Nam ipse rex mensæ, nec in moribus Socrate minor, in Repu. philosopho efficacior. Cæteri qui adestis eminentiores estis ad uirtutum studia, quæ ut poetis, comicis, & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, aliisque quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisquam existimet comparandos. Bona uerba queso, Prætextatus ait, circa reuerentiam tantum Socraticæ maiestatis. Nam reliquis qui in illo fuerunt symposio, hæc lumina quis non præponenda consentiat? Sed quorsum tibi Auiene hoc tendit exemplum? Quia sub illoræ, inquit, supercilio non defuit, qui psaltri am intromitti peteret: ut puella ex industria supra naturam mollior, canora dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. Illic hoc fieri tentatum est, ut Agathonis uictoria celebraretur. Nos honorem dei cuius hoc festum est, nullo admixtu uoluptatis augemus. Neque ego sum nescius, nos nec tristitiã, nec nubilum uultum in bonis ducere, nec Crasum illum, quæ autore Lucilio Cicero semel in uita risisse scribit, magnopere mirari. Ad hæc cum Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis penatibus assuetas, nec ante cœtum tam serium producendas, excepit Symmachus, Quia saturnalibus optimo dierum, ut ait Veronensis poeta, nec uoluptas nobis ut Stoicis tantum hostis repudienda est, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponendum, excogitemus alacritatem lasciuia carentem. Et ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multiugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis sit literata lætitia, & docta cauillatio, uicem planipedis & fabulonis impudica & prætextata uerba iacientis, at pudorem ac modestiam uersus imitata. Hæc res & cura & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primo animaduertito duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem cæteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius comœdiæ quæ incertæ se rebantur, Plautinæ tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re uoluerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curauit. Quis ite nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego (ni longum esset) referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur, uictoriã iocis adeptus sit. Vt ecce pro Lucio Flacco quem repetundarum reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro Fusii Viuaculi notus est, & inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo, non casu incidi, uolens feci. Locus enim hoc genus ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. Epi. ad Cornelium Nepotem secundo sic ait, Itaque nostri cum omnia dixissemus dicta essent, quæ facere & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nouius uero Pomponiusque iocos non raro dicteria nominant. Marcus etiam Cato ille censorius, argute iocari solitus est. Horum nos ab inuidia muniret autoritas,

etiam id

etiam si nostris cauillaremur. At cum a ueteribus dicta referamus, ipsa utiq; au-
torum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuētum, agite quod cuiq; de di-
ctis talibus in mentem ueniet, uicissim memoriā nostram excitando referamus.

Placuit uniuerſis lætitiæ excogitata sobrietas, & ideo ut Prætextatus incipiē-
do auctoritatem de exemplo præberet, hortati sunt.

De diuerſorum iocis atq; dīcteriis.

Caput .II.

Vm ille, Dictum uolo hostis referre, sed uicti, & cuius memoria in-
staurat Romanorum triumphos. Annibal Carthaginensis apud regem
Antiochū profugus, facetissime cauillatus est. Ea cauillatio huiuscemo-
di fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum Po. Ro-
mano factururus, cōparauerat: conuertebatq; exercitum insignibus argenteis &
aureis florentem. Inducebat etiam currus cum fascibus, & elephantos cum tur-
ribus, equitatumq; frænis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentē. At-
q; ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Anniba-
lem aspicit. Et putas ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc Pœnus elu-
dens ignauiam imbelliamq; militum eius pretiosē armatorum: plane, inquit, sa-
tis esse credo Romanis hæc, & si auarissimi sunt. Nihil profus neq; tam lepidē,
neq; tā acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de existimāda æqui-
paratione quæsiuerat. Respondit Annibal de præda.

Annibalis
cauillatio.
Ex Gel. lib.
v. capite. v.

FLAVIANVS subiecit, Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur Proter-
uia. In eo mos erat, ut siquid ex epulis superfuisset, igne cōsumeretur. Hinc Ca-
tonis iocus est. Nanq; Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouis
sime domum, quæ ei reliqua erat, incēdio perdidisset: proteruiam fecisse dicebat,
quod comesse non potuerit, id combussisse.

Catonis
iocus.

SYMMACHVS deinde, Mater M. Bruti Seruilia, cum pretiosum ære paruo
fundum abstulisset a Cæsare, subiiciente hastæ bona ciuium, nō effugit dictum
tale Cicerōis, Equidem quo melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hunc
fundum Tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eadēq; C. Craſ-
si uxor, lasciuiente dictatore tam in matrem q̄ in puellam. Tunc luxuriam senis
adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq; carpebat, ut mala non tantum seria
forent.

Ciceronis
dictum.

POST HVNC Cecinna Albinus, Plancus in iudicio forte amici, cum mole-
stum testē destruere uellet, interrogauit (quia sutorē sciebat) quo artificio se tue-
ret. Ille urbane respōdit, Gallam subigo. Sutorium hoc habet instrumētum, qd
nō infacete in adulterii exprobatōnem ambiguitate conuertit. Nam Plancus
in Menia Galla nupta male audiebat.

D
Dīcteriū su-
toris cuius-
piam.

SECVTVS est Furius Albinus, Post Mutinensem fugam quærentibus quid
ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebat, Qd canis in Aegypto, bi-
bit & fugit. Quoniam in illis regionibus constat canes raptu crocodiloz exter-
ritos, currere & bibere.

Iocus in M.
Antonium

EVSTACHIVS deinde, Publius Mutium in primis maleuolum cum uidisset
solito tristiorē, Aut Mutio, inquit, nescio quid incōmodi accessit, aut nescio cui
aliquid boni.

Publij
dictum.

k iij Inde

E
Faufti Syllæ
iocus.

Inde Auienus, Fauftus Syllæ filius, cum soror eius eodē tempore duos mochos haberet, Fuluium Fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculā, Miror, inquit, sororem meam habere Maculam, cum Fullonem habeat.

Dictum
Seruiliij,
Malliij
responsio.

Hic Euangelus, Apud Lucium Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius forte cœnabat. Cumq; filios eius deformes uidisset, Non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. Et Mallius, In tenebris eim fingo, inquit, luce pingo.

Demosthenis
uerbū.
Ex Gell. lib.
1. cap. viij.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto. οὐκ ἀγὼ εἰς τὸ τοσούτου μετανοῆσαι.

F Inter hæc cum Seruius ordine se uocante per uerecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammaticæ pronuntias, si tacere talia uis uideri tuitionem pudoris. Vnde neq; tuum, nec Disarii, aut Hori supercilium liberum erit a superbix nota, ni Prætextatum, & nos uelit imitari.

Dictum
Votaciliij.

Tunc Seruius, postq; magis silētium erubescēdum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit. M. inquit, Votacilius Pitholaus, cum Caninius Riuius uno tantū die consul fuisset, dixit. Ante flamines, nunc cōsules diales fiunt.

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait.

Desunt uerba Disarii.

G
Platonis
disticion.
Ex Gell. li.
xi. cap. xi.

Post hunc Horus quoq; Affero ad uos, inquit, *δύσχορον* Platonis, quo ille adulescens luserit, cum tragœdiis quoq; eadem ætate præiuderet, πῶν ψυχῆν, ἀγὰθων αἰδῶν, ἐπὶ χεῖρισιν ἔχον. ἥλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένην.

Orta ex his lætitia, & omnibus in censorium risum remissis, ac retractantibus quæ a singulis antiquæ festiuitatis sapore plata sunt: Symmachus ait, Hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an breuitatem mireris incertū est, legisse me memini in latinum tanto latius uersos, quāto solet nostra q; Græcorum lingua breuior & angustior existimari. Et, ut opinor, hæc uerba sunt.

Dum semihulco sauiō
Meum puellum suauior,
Dulcemq; florem spiritus
Duco ex aperto tramite,

H Anima ægra & saucia
Cucurrit ad labias mihi,
Rictumq; oris peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata itineri transitus

Vt transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
Fuiisset in coitu osculi
Amoris igne percita
Transisset, & me linqueret.
Et mira prorsum res foret
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum intus uiuerem.

¶ De iocis M. T. Ciceronis.

Caput .III.

Ciceronis
iocus.

Ed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. Et si uidetur, ut ædituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggererit, referam dicta Cicero nis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit.

M. Cicero

M. CICERO, cū apud Damasippū cœnaret, & ille mediocri uino posito diceret, Bibite phalernū hoc, annorū quadraginta est, Bene, inquit, ætatem fert. In Damasippum.

IDEM cum Lentulum generum suum exiguæ staturæ hominem lōgo gladio accinctum uidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit? In Lentulū

NEC QVINTO Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. Nam cum in ea prouincia quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingentibus liniamentis usq̄ ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ paruæ) ait, Frater meus dimidius maior est q̄ totus. In Q. frēm

IN CONSVLATV Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. Magnum ostentum, inquit, anno Vatinii factum ē, quod illo consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit. In Vatiniiū

QVERENTI deinde Vatinio quod grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit. Volui in consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit. B

VLCISCI autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse sibi Vatinium meminerat, cum humeris se Reipu. de exilio reportatum gloriaretur. Vnde ergo tibi uarices?

CANINIUS quoq̄ Reuilius, qui uno die, ut Seruius retulit, consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem iniit consulatus, & eierauit. quod Cicero gaudens omni occasione urbanitatis increpuit, *λογοδεώρητος* est Caninius consul. In Caniniū

Deinde, Hoc consecutus est Reuilius, ut quæreret, quibus consulibus cōsul fuerit. Dicere præterea non destitit, Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit. C

POMPEIUS Ciceronis facietiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur, Ego uero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. Sed & cum ad Pompeium uenisset, dicentibus sero eum uenisse, respondit, Minime sero ueni, nam nihil hic paratum uideo. Deinde interroganti Pōpeio, ubi gener eius Dolobella esset, respondit. Cum socero tuo. Et cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana, O hominem bellum, inquit, Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ merito uidebat dixisse Pompeius, Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. In Pompeium

IN Cæsarem quoq̄ mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit, Præcinctura me decepit. iocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebat, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet: adeo, ut Sylla tanq̄ prouidus dixerit Pōpeio, Caue tibi illum puerum male præcinctum. In Cæsare.

DEINDE cum Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus a Cæsare, euestigio in quatuordecim gradibus ad spectādum trāisset, uiolato ordine, & cum detractus esset eques Romanus, & cum Mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio sedile quærenti, Recepissē te, nisi anguste sederem. simul & illum respuens, & in nouum senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impune, Respondit enim Laberius. Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere. exprobrata leuitate Cicerōis, qua immerito optimus ciuis male audiebat. Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in eligendo sena-

k iij tum irri

tum irrisit palam. Nam cum ab hospite suo Publico Mallio rogaretur, ut Decurionatum priuigno eius expediret, assistente frequentia dixit, Romæ si ius habebit Pomp. difficile est. Nec intra hæc mordacitas stetit. Quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam aduentus requisuisset, comperissetq; (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit), ita expressit publicam seruitutem. *ἔὰρ ἐπιτύχης, ἡδὲ πρὸς ἡμᾶς πρέσβουσιν.* Si obtinueris, & pro nobis intercede.

In M. Antonium

VIGEBAT in eo excedens iocus, & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris uiolatorem. Vellem Idibus Martiis me ad cenam inuitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ nostræ exercent.

F

Trāsitus ad caput quartum

Idem Cicero de Pifone genero & M. Lepido lepidissime cauillatus est.

DICENTE adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo, intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuiuialibus solet, Nec Aug. inquit, Cæsar in huiusmodi dicacitate quoq; minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria suggererit, relaturus sum. Et Horus. Permite Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto uis referre succedent. Reticente Auieno, Symmachus. Cicero, inquam, cum Pifone genero eius mollius incederet, filia autem concitatius, ait genero, Ambula tanq; scœmina. Ait filia, Ambula tanq; uir. Et cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis, Ego non tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non tanti fecissem *ὁμοιότητων.* Sed perge Auiene,

In Pifonē In lepidum

G

ne ultra te dicturientem retardem.

¶ De iocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

Caput .IIII.

Augusti loca in multis

ET ille. Augustus, inquam, Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis pudorisq; respectu, nec ut caderet in scurram. Aiacem tragediam scripserat, eandemq; q; sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus. Et ille, in spongiam, inquit, incubuit.

IDEM AVGVSTVS, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo traheret. Putas, inquit, te assem elephanto dare?

H IDEM CVM ab eo Pacuius Taurus congiarium peteret, diceretq; iam hoc homines uulgo loqui, non paruum ab illo sibi pecuniam datam, Sed tu, inquit noli credere.

ALIVM præfectura equitum summotum, & insuper salarium postulantem, dicentemq; non lucri causa dari hoc mihi rogo: sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, Hoc dicto reperculsit, Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

VRBANITAS eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitiis iuuenem, quem cum castris excedere iussisset, & ille supplex hac deprecatione uteretur, Quo modo ad patrias sedes reuertar; quid patri meo dicam; respondit, Dic me tibi displicuisse.

Saxo in

SAXO IN expeditione percussus, ac notabili cicatrice in fronte deformē, nimium tamen sua opera iactantem: sic leuiter castigauit, At tu cum fugies, inquit, nunquā post te respexeris.

GALBAE, cuius iforme gibbo erat corpus, agenti apud se causam: & frequenter dicenti, corrige in me siquid reprehēdis. respondit, Ego te monere possum, corrigere non possum.

CVM **MULTI** Seuero Cassio accusante absoluerentur, & architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est, Vellem Cassius & meum forum accusasset.

VECTIVS cum monumentum patris exarasset, ait Augustus, Hoc est uere monumentum patris colere. **B**

CVM **AVDISSET** inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait, Melius est Herodis porcum esse quā filium.

IDEM Augustus, quia Meccenatem suam nouerat esse stilo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo seruabat, in epistola ad Meccenatem familiari, plura in iocos effusa subtexuit, Vale mel gentiū, metuelle, ebur ex heururia, laler aretinum, adamas supernas, tyberinum margaritum, cilneorum smaragde, iaspis figulorum, berylle porfennæ, carbunculum habeas *ἴνα σωπῆνω πάντα μαδάγματα* mocharum. **C**

EXCEPTVS est a quodam coena satis parca, & quasi quotidiana. Nam pene nulli se inuitanti negabat. Post epulum igitur, inops ac sine ullo apparatu discedēs, uale dicenti hoc tantum insulurrauit, Non putabā me tibi tā familiarē. **CVM** **DE** Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente uenditore, erige altius, & suspice: his usus est salibus, Quid ergo? ut me **PO** Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

NOMENCLATORI suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti: nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti. **D** **VATINIO** in prima sua ætate elegāter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tamen uideri discussisse uicium, & mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar, Non miror, inquit, dies aliquanto sunt longiores.

RELATA ad se magnitudine æris alieni, quā quidam eques Romanus dum uixit excedentem ducenties. **LL** S. celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iussit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit, Habēda est ad somnum culcitra, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.

NON **EST** intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis peruicacia, ait, Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari nō uolet, & ciuis & uir bonus est. Satis serio, & Catonem laudauit: & sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.

k v Soleo

B
Ioci aliorū
in Augustū

SOLEO in Augusto magis mirari quā pertulit iocos, quā ipse quos protulit. quia maior est patientiā quā facundiā laus. maxime, cum æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam provincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romam simillimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perducere hominem ad se iussit, uisumque hoc modo interrogauit, Dic mihi adolescens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus adiecit, sed pater meus sæpe.

TEMPORIBUS triumuiralibus Pollio cum Fescenninos in eū Augustus scripsisset, ait, At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere, qui potest perscribere.

F Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Respondit princeps, quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, non rogatus exoluerat, numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit, Mihi nihil.

G Solebat Licinius libertus eius inchoati opera patrono magnas pecunias conferre, quem morem secutus, centum promisit per libellum, in quo uirgulæ supductæ pars ultra pecuniæ defectionem protēdebatur, uacante infra loco. Cæsar occasione usus, priori alterum centies sua manu iunxit, spacio diligenter expleto, & affectata literæ similitudine, geminatamque accepit summam dissimulante liberto. Qui postea cepto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato, Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus a principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coram probauit. Mox eidem obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit, Post hac Cæsar cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

H Etiam militis non libertatem tantum, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente somnum eius crebro noctuæ cantu. Præhendendam curauit noctuam. Miles aucupii peritus, & spe ingentis præmii, protulit. Laudato imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere. Malo uiuat, auemque dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abiisse militem contumacem?

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem, rogauitque ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commendauitque ei litigatorem. Exclamauit ingenti uoce Veteranus, At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicariū quaesiuī, sed pro te ipse pugnaui. detexitque impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitque in aduocationem, ut qui uerere non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cœnam erat pueris symphoniacis Turonii Flacci mangonis, atque eos frumēto donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eisdemque postea Turonius æque inter cœnam quaerenti Cæsari, sic excusauit, Ad molas sunt.

Sublimis

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere, Aue Cæsar uictor imperator. Miratus Cæsar officiosam auem, uiginti milibus nummum emit. Socius opificis ad quem nihil ex illa libertate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeret, rogauit. Allatus uerba quæ didicerat, expressit, Aue uictor imperator Antoni. Nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Salutatus similiter a Psitaco, emi iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemplum futorem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem: qui impendio exhaustus, sæpe ad auem non respondentem dicere solebat, opera & impensa periit. Aliquando tamen coruus cepit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus, respondit, Satis domi saluatorum taliū habeo. Superfuit coruo memoria, ut & illa quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret, opa & impensa periit. Ad quod Cæsar risit, emicque auem iussit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti a palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. Id cum frustra sæpe fecisset, rursusque eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit græcum epigramma. pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu. Cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic sermo *μη κατὰ τὴν τύχην σὴν σεβασέ, εἰ πλεον ἐξέδουρ.* Non secundum fortunam tuam Auguste, si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar uocauit, & sestertia centum milia græculo numerari iussit.

¶ Super iocis ac moribus Iuliae Augusti filiae. Caput .V.

Vltis aliqua & filiae eius Iuliae dicta referamus. Sed si garrulus non putabor, uolo de moribus sceminae pauca praemittere, ni quisquam uestrum habeat seria & discenda quae proferat. Hortantibusque omnibus ut cepto insisteret, ita de Iulia orsus est. Annum agebat tricesimum & octauum, tempus aetatis (si mens sana superesset) uergentis in senium. sed indulgentia tam fortunae quam patris abutebatur, cum alioqui literarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas, minimeque saeuus animus, ingentem sceminae gratiam conciliarent, mirantibus qui uitia noscebant tantam pariter diuersitatem. Non semel praeeperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, quatinus moderaretur profusos cultus, perspicuosque comitatus. Idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua representabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescibat. Inde blandiebatur sibi Augustus, laetum in filia animum usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque in amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Iuliam & Rempub.

IULIA VENERAT AD EVM LICENTIORE habitu, & oculos offenderat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morem, & laetum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat,

Iuliae Augusti filiae mores,

Responsum Iuliae.

Etinuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum ait in filia Augusti probabilior est hic cultus: Non defuit patrocínio suo Iulia his uerbis. Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

NOTVM & illud. Auerterát in se populum in spectaculo gladiatorum Liuia & Iulia, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris: hæc iuuentutis & quidem luxuriosæ grege circūsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes scēminas interesset. Eleganter illa rescripsit, Et hi mecum senes fient.

EADEM Iulia mature habere cœperat canos, quos legere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, Deprehensis super uestem earum canis, & aliis sermonibus tempore extracto, **F**induxit ætatis mentionem: interrogauitq; filiam, utrum post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cum illa respondisset, Ego pater cana esse malo: sic illi mendacium obiecit, Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt?

ITEM cum grauem amicum audisset Iulia suadentem, melius facturam, si se cōposuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait. Ille obliuiscitur Cæsarem se esse, ego memini me Cæsaris filiam.

CVMQVE conscii flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait, Nunquam em̄ nisi naui plena tollo uectorem.

Populiæ
responsum

SIMILE dictum Populiæ M. filiæ, quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestię nunquam marem desiderarent, nisi cum pregnantes uellent fieri, respondit, bestię enim sunt.

Caselli
dictum.

¶ Rursus de uirorum iocis argutisq; responsis. Caput .VI.

Sed ut a scēminis ad uiros, & a lasciuis iocis ad honestos reuertar, Casellius Siurifconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebatur. Præcipue tamen is iocus eius innotuit. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorii munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Forte iis diebus Casellius consultus a quodam, an nux pinea pomum esset: respondit, si in Vatinium missurus es, pomum est.

MERCATORI deinde quemadmodum cum socio nauem diuideret interroganti, rñdissime traditur. Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

M. Lollij
iocus.

IN GALBAM eloquentia clarum, sed quæ habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii uox circumferebatur, Ingenium Galbæ male habitat.

Orbili
responsum

IN EVNDEM Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrifit. Prodierat Orbilius in reum testis, quem Galba ut confunderet, dissimulata eius professione, interrogauit, quid artium facis? Respondit, In sole gibbos fricare soleo.

Cæcili
dictum.

LVCIVS Cæcilius, cum C. Cæsar aliis qui secum pila lusitabant centena sesteritia, illi uni quinquaginta dari iussisset: quid ego, inquit, una manu ludo & non duabus, ut plus habere possim?

Valerij
Cauillum.

CVM IRATVS esse Pub. Clodius Decimo Valerio diceretur, quod ei nummum petenti non dedisset, Quid amplius, inquit, mihi facturum es, nisi ut Dyrhachium eam & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.

De sententiis ac dictis Laberii & Publii mimographorum, deq; Pylade ac Hyla histrionibus. A
Caput .VII.

Ed quia & paulo ante Aurelius Symmachus, & ego nūc, Laberii fecimus mentionem, si aliqua huius atq; Publii dicta referemus, uidebimur & adhibendi conuiuio Mimos uitasse lasciuiam: & tamen celebritatē, quam cum adsunt illi excitare pollicētur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret Mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum si inuiter, sed etiam supplicet, cogit. Vnde se & Laberius a Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus.

Necessitas, cuius cursu auersu impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me trahit pene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unq; largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu,
Ecce in senecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio.
Etenim ipsi dii negare cui nil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego bis tricenis annis actis sine nota,
Eques Romanus lare egressus meo,
Domum reuertar Mimus, nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi q̄ uiuendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo,
Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere,
Cur cum uigebam membris præuiridantibus,
Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,
Non flexibilem me concuruasti, ut caperes?
Nunc me quo deiicis? quid ad scenam afferes?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Ut hedera serpens uires arboreas necat,
Ita me uetustas amplexu annorum necat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actiōe subinde se qua poterat ulciscēbat, inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, p̄ripiētis se similis, exclamabat, Porro qrites libertatē pdidimus. Et paulopost adiecit, Necesse est multos timeat, quē multi timēt. Quo dicto uniuersitas populi ad solū Cæsarē oculos & ora conuertit, notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatā. Ob hæc in Publiū uertit fauorē. Is Publius natione Syrus, cū puer ad patronū domū esset adductus, p̄meruit eum nō minus

Laberii
uersus.

B

C

D

Publij
dicta.

† potentia

minus

E minus salibus & ingenio, quæ forma. Nam forte cum ille seruum suum hydropticum iacentem in area uidisset, increpuissetque quid in sole faceret: respondit, aquam calefacit. loculari deinde super cenam exorta quaestione, quodnam esset molestum otium, aliud alio opinante, ille podagræ pedes dixit. Ob hæc & alia manumissus, & maiore cura eruditus, cum Mimos componeret, ingentibus assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset, productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit, ut singuli secum posita inuicem materia pro tempore contenderent. Nec ullo recusante, superauit omnes, in quis & Laberius. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronuntiavit, Fauente tibi me, uictus es Laberi a Syro. Satimque Publio palmam, & Laberius anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait, Qui cum contendisti scriptor, hunc spectator subleua. Sed & Laberius sequenti statim commissione, Mimo nouo interiecit hos uersus.

F
Ex Gel. fere lib. xvii. cap. xiiii.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.

Summum ad gradum cum claritatis ueneris, consistes

Aegere, & citius quam descendas, decides.

Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Publii sententia lepidæ,

Publii autem sententiæ ferunt lepidæ, & ad communem usum accommodatissimæ. Ex quibus has fere memini singulis uersibus circumscriptas.

G Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quam par est, plus uult quam licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor sit læsa sæpius patientia.
Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
H Nimum altercando ueritas amittitur.
Pars beneficii est, quod petitur si cito neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunc quam periculum sine periculo uincitur.

Pylades & Hylas histriones,

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades histrionis nobis omitendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusque suffragia diuisus est. Et cum canticum quoddam saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαν ἀγαμέμνονα, sublimem ingentemque Hylas uelut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamauit e cauea, σὶ μακροὶ οὐ μεταποιεῖς. Tunc eum populus coegit idem saltare canticum. Cumque ad locum uenisset, quem reprehenderat, expressit cogitantem, nihil magis ratus magno duci conuenire, quam pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem. & Pylades hac uoce securitatem saltantis castigauit, σὶ βλίπτεις. Cum in Herculem furentem prodisset, & nonnullis inces-

lis incessum histrioni conuenientem non seruare uideret, deposita persona, ridē A
 res increpuit, *μωροῦ μαινόμενον ὄρχησμαι*. Hac fabula & sagittas in populum.
 Eandem personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcum, &
 spicula immisit. Nec indignatus est Cæsar, eodem se loco Pyladi, quo Po. Ro.
 fuisse. Hic quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, quæ apud ma-
 iores uiguit, & uenustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto, quæ
 saltationi contulisset, respondit, *λυδῶν συγγῶν*. Idem cum propter populi seditio-
 nem pro contentione inter se Hylamq; habita, concitatam indignationem ex-
 cepisset Augusti, respondit, *βασιλεῦ, ἕασον αὐτοὺς πρὶ ἡμᾶς ἀπολεῖσθαι ἢ εὐκαρίσσει.*

¶ Quo modo Plato uino indulgendum esse præceperit. Et quam perniciosum turpeq; sit,
 tactus ac gustus uoluptatibus esse obnoxium. Caput .VIII.

His dictis, & excitata lætitia, cum in Auieno memoria florida, & amœ B
 nitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admouit.

ET FLAVIANVS, Multi ut extimo in hoc a Varrone dissentiunt,
 qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur, Nescis quid uesper ue
 hat, de secunda mensa placentas remouit. Sed quæso dicas Cecinna uerba ipsa
 Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. Et Albinus, Locus
 inquit Varronis quem referri a me imperas, in his fere uerbis est, Bellaria ea
 maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt. Dulcibus enim cum pepsi societas
 infida. Significant aut bellaria omne mēfæ secundæ genus. Nam quæ *πέμματα*
 Græci uel *ἑσθήματα* dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quo-
 q; dulciora est inuenire in comediis antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea C
 Liberi bellaria. Et Euangelus, Agite, antequam surgendum nobis sit, uino
 indulgeamus, quod decreti Platonici autoritate faciemus: qui existimauit fo-
 mitem esse quendam & incitabulum ingenii uirtutisq; si mens & corpus ho-
 minis uino flagret. Tum Eustachius, quid agis, inquit, Euangele? an Platonē
 extimas haurienda passim uina suauis, & non magis inter minuta pocula iu-
 cundiorum liberaliorumq; inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbi-
 tris & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbasse? Et hoc est quod in pri-
 mo & in secūdo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis ho-
 nestisq; inter bibendum remissionibus refici integrariq; animos ad instauran-
 da sobrietatis officia extimauit: redditosq; sensim lætiores, & ad intētionem rur-
 sus capessendas fieri habiliores, & simul siqui penitus in his affectionum cupi-
 ditatumq; errores inessent, quos celaret alioqui pudor reuerens, ea omnia sine
 graui periculo libertate per uinum data detegi, & ad corrigendum medendum
 q; fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiendas
 esse huiuscemodi exercitationes aduersus propulsandam uini uiolentiam: neq;
 ullum unquam continentem prorsum, aut temperantem satis fideliter uisum ef-
 se, cui uita non inter ipsa errorum pericula, & in medijs uoluptatum illecebris
 explorata sit. Nam cui libentiæ gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sint,
 quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huiusmodi
 uoluptates, aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas impule-
 rit, mox deliniri & capi, neque mentem eius animumque consistere. Con-
 grediendū

D

E grediendum igitur, & tanq̄ in acie quadam cum uoluptariis rebus, cumq̄ ista uini licentia cominus decernendum. ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti: sed animi uigore, & constanti præsentia, moderatoq̄ usu temperantiam continentiaq̄ tueamur: & calefacto simul refotoq̄ animo, siquid in eo uel frigida tristitia, uel torpentis uerecundia fuerit, diluamus.

Ex Gel. lib.
xix. capi. ii.

SED QVIA uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles a quibus uoluptatibus sit cauendum. Quinq̄ enim sunt sensus hominum, quos Græci ἀσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex iis omnibus uoluptas quæ immodice capit, ea turpis atq̄ improba est. Sed enim quæ nimia ex gustu atq̄ tactu est, ea uoluptas

F sicut sapientes uiri cēsuerunt, omnium rerum foedissima est, eosq̄ maxime qui sese duabus istis uoluptatibus dederunt, grauissimi uitii uocabulis Græci appellauerunt, uel ἀκρατεῖς, uel ἀκολάσους. Nos eos uel incontinentes dicimus uel intemperates. Istas aut̄ uoluptates duas, gustus atq̄ tactus, id ē, cibi atq̄ ueneris, solas hominibus communes uidemus esse cum beluis. Et idcirco pecudum ferorumq̄ animalium numero habetur, quisquis est his ferarū uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus aliis sensibus proficiscentes, hominum tantum propriae sunt. Verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam, ut quid de his infamibus uoluptatibus tā clarus atq̄ inclytus uir sentiat publice.

G Διατί οἱ κατὰ τὴν φύσιν ἢ γένεσιν ἡδονῶν γιγνομένων ἂν ἢ πρὸς βλάβωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵτι γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι, οἵτι περὶ τὰς φύσιν τροφῆς ἀπολαύσεις. ἢ κατὰ τὴν τροφήν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ, ἀπ' ἐνίων δ' ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ εὐλόζοντο γέροντος λέγειν ἔργα εὐγενοῦ ἔχοντες. οἱ δ' κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν οὐκέτι, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γιγνομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἀπὸ οὗ ὄντα κοινὰ ἀτιμώτατα εἰσὶ καὶ μάλιστα μόνον ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ἕν τούτων ἡπώμενον φέρομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ἕν τῶν χειρίων ἡδονῶν ἡπώμενος. οὐδὲν δὲ τῶν ἀσθητικῶν πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο μόνον τῶν προσημειωμένων ἡδέονται. κατὰ δ' τὰς ἄλλας, ἢ ὅπως οὐχ ἡδέονται, ἢ κατὰ συμβεβηκός τῶν πάλαι. ὄρωρ μὲν γὰρ τὸ ὄρωρ. ἢ ὀσφραζόμενον χάρσι. ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῆ ὁδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέεται αὐτῷ. ὡσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἢ τῶν παρὶχουσι ὀσμῆ, ὅταν ἄσθην ἔχωμεν τῷ φαγεῖν, ὅταν δ' ἐνδεῆς ὦμεν ἡδέεται. ἢ δὲ τῶν ῥόδου ἀπὸ ἡδέεται.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coeundi atq̄ comedendi, quæ homini cum sue atq̄ asino communes sunt, gratuletur. Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederēt & biberent: se bibere atq̄ esse, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir sententia, de coitu uenero ita existimabat. Partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitalem dixerunt. Nāq̄ ipsius uerba hæc traduntur.

τὸ συνοσίου εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. id est, coitum esse paruum morbum comitalem.

FINIS SECVNDI LIBRI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principium, id facilius perspectum est, quam ut admonendus sit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse coherentiam. In fine primi libri mentio facta erat de poeta Vergilio. Sed cum cœnæ tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum reseruari colloquio diei sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter cœnandum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant explicarentur, quorum magnam certe partem desiderari nemo non facile animaduertit. Sed hæc deplorari a nobis possunt, emendari non possunt.

Macrobi

MAC
THEODOSII

(cum accurate Vergi

to
ta
ole
n
P
nau
Ty
limine human
marrem inuoc
et repert
hospitalibus i
contingit con
alioquin
cre. Nam ne
sacra iure
uidean
idem po
purgari.
coningit. D
At I
nutri
stunt
simile
Mifenum I
tore
conlectantur
aditum
qua.

De sacro profano, &c.
expresserit Maco.

Erboru pro
in Vergilio
sacris uel
talluntur. Exe
dixisse V
Nam ex discipuli

MACROBII AVRELII ^ATHEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS SA
TURNALIORVM LIBER .III.

¶ Quam accurate Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. Caput .I.

VIOLATVM CVM SE NOSSET AENEAS MVL-
ta caede pollutum, ait, Tu genitor cape sacra manu patri-
osq; Penates. Me bello e tanto digressum, & caede recen-
ti Attrectare nefas, donec me flumine uiuo Abluero.
Post Caietae quocq; nutricis sepulturam, quo potissimum
nauigans appellitur, q̄ ad eam partem per quam fluuiio
Tyberinus amceno in mare prorumpit, ut confestim in
iplo Italiae limine fluuiali unda ablutus, posset q̄ purissime Iouem Phrygiae
ex ordine matrem inuocare. Quid q̄ Euandrum aditurus per Tyberim nauigat,
q̄ eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem, ut sic purificatus sacris
posset hospitalibus interesse. Hinc & Iuno ipsa conqueritur, non magis q̄
Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam peruenire, q̄ q̄ optato potire
tur Tybridis alueo: quia sciret, eum hoc amne purificatum posse sacra etiam sibi
rite perficere. Nam ne supplicari quidem sibi ab eo uellet. Nunc (qm̄ pu-
rificationem ad sacra superiorum pertinentem deorum in Vergiliana obserua-
tione monstrauimus) uideamus, utrum etiam circa inferiorum deorum cultum pro-
prietatem moris idem poeta seruauerit. Constat diis superis sacra facturae cor-
poris ablutione purgari. Cum uero inferis litandum est, satis actum uidetur, si
aspersio sola contingit. De sacris igitur superiorum ait Aeneas, Donec me flu-
mine uiuo Abluero. At Dido cum sacra diis inferis instituit, ait,

Annam chara mihi nutrix huc siste sororem.

Aenei. iiii.

D

Dic corpus properet fluuiali spargere lympha.

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Et alibi.

Nec non cum Misenum sepulturae mandari refert idem, Ter socios pura circum
tulit unda, Spargens rore leui. Sed & cum facit Aeneam apud inferos ramum
Proserpinae consecraturum, ita refert,

Occupat Aeneas aditum: corpusq; recenti

Spargit aqua.

¶ De sacro, profano, & religioso, quid ea sint, & q̄ diligenter horum uerborum proprie-
tates expresserit Maro.

Caput .II.

Verborum proprietates tam poetae huic familiaris est, ut talis obseruatio
in Vergilio esse iam desinat, nullis tamen magis proprie usus est,
q̄ sacris uel sacrificialibus uerbis. Et primum non omiserim in quo
pluribus falluntur, Extaque salsos Porriciam in fluctus, Nō (ut quidam) proiciā,
existimantes dixisse Vergilium proicienda exta, qui adiecit in fluctus. Sed nō
ita est. Nam ex disciplina aruspicum, & ex praeepto pontificum, uerbum hoc
Porrecere
I solenne

solenne sacrificantibus est. sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est. Exta porriciuntō diis tāto in altaria, aram ue, focum ue, eo ue quo exta dari debebunt. Porricere ergo, non proiicere, proprium sacrificii uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram focū ue eo ue quo exta dari debebunt, nunc pro ara & pro foco mare accipiendum est, cum sacrificium diis maris dicatur. Ait enim,

Dii quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoccande ntem in litore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; falsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

F Ex his docetur in mare rite potuisse porrici exta, non proiici. Constituā ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat. damnatus autem, qui promissa uota iam soluit. Sed de hoc non opus est a me plura proferri, cū uir doctissimus Eustachius paulo ante hanc partem plenius executus sit.

Reus
Damnatus

Mos tangē
iras

G EST PROFVNDAM sciētia huius poetæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictū uulgius putaret. Multifariā eīm legimus, q̄ litare sola non possit oratio: nisi is qui deos precatur, etiam aram manibus apprehēdat. Inde Varro diuinarum libro quinto dicit, aras primum ansas dictas: q̄ esset necessarium a sacrificantibus eas teneri. Ansas autem teneri solere uasa quis dubitet? Cōmutatione ergo literarū aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius: nūc Valerios & Furios dici. Hæc omnia illo poeta executus est uersu, Talibus orātem dictis, arasq; tenentem Audiit omnipotens. Nōne eo additum credideris, non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cum ait, Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item, Tango aras, medios ignes & numina testor. eandem uim nominis ex apprehensione significat.

H IDEM POETA tā sciētia profundus, q̄ amœnus ingenio, nōnulla de ueteribus uerbis quæ ad proprietatē sacrorū nouerat pertinere, ita itēptatus est, ut mutato uerbi sono integer intellectus maneret. Nā primo pontificii iuris libro apud Pictorē uerbū hoc positū est, uitulari. De cuius uerbi significato Titius ita retulit, Vitulari est uoce lætari. Varro etiā in libro decimoquinto rerū diuinarū ita refert, q̄ pōtifex ī sacris q̄busdā uitulari soleat, qd̄ Græci πῶσις uocāt. Has tot itēptationis ambages q̄ paucis uerbis docta Maronis elegātia expressit, Lætūq; choro pæana canētes. Nā si uitulari est uoce lætari, quod est πῶσις, nōne in cātu læti, πῶσις enarratio uerbi p̄fecta seruata? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro quē de diis cōposuit, ait Vitulā uocari deā, quæ lætitiæ præest. Piso ait uitulā uictoriā nominari. Cuius rei hoc argumentū profert, q̄ postridie nonas Iulias re bene gesta cū pridie populus a Tuscis in fugā uersus sit, unde Populifugia uocant, post uictoriā certis sacrificiis fiat uitulatio. Quidā nomē eius ai aduersum putāt, q̄ potēs sit uitæ tolerāde. Ideo huic deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus uita humana tolerat. Vnde hoc esse ai aduertimus quod ait Vergilius, Cum faciā uitula pro frugibus ipse uenito. Vt uitula dixerit pro uitulatione, quod nomē esse sacrificij ob lætitiā facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legē dum per ablatiuū

ablatiuum, Cum faciã uitula pro frugibus, id est, cum faciã rē diuinã, nō oue, A nō capra, sed uitula, tanq̄ dicat, cum uitulã pro frugibus sacrificauero, quod ē, cum uitula rem diuinã fecero. Pontificē Aeneam uel ex nomine referendorū laborum eius ostēdit. Pontificibus em̄ permissa est potestas memoriã rerum gestarum in tabulas cōferendi, & hos annales appellant equidē maximos, quasi a pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Aeneæ ait, Et uacet annales nostrorum audire laborum.

¶ De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint, & q̄ diligenter horum uerborum proprietates expresserit Maro.

Caput .III.

B

T quia iter decreta pontificum hoc maxime quæritur, quid sacrum, quid sanctum, quid religiosum: quæredum utrum iis secundum definitionem suam Vergilius usus sit, & singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruauerit.

SACRVM EST, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, quicquid est quod deorū habet. Huius definitionis poeta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionē deorū pene semper adiecit. Sacra Dionæe matri diuisq̄ ferebã. It ē, Sacra Ioui stygio quæ rite incepta parauit. Item, Tibi em̄ tibi maxima Iuno Maçtat sacra feres. Profanum omnes pene cōsentiunt id esse, quod extra fanaticã causam sit: quasi porro a fano & religione secretum. Cuius significatus exemplū cōsecutus est, cum de luco & adytu inferorū sacro utroq̄ loqueret. Procul o procul este profani Conclamat uates, totoq̄ absistite luco. Eo accedit, q̄ Trebatius profanū id proprie dici ait, quod ex religioso uel sacro in hominū usum proprietatēq̄ conuersum est. Quod uel apertissime poeta seruauit, cum ait, Faune precor miserere inquit, tuq̄ optima ferrū Terra tene, colui uestros si semper honores, Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos. Dixerat em̄, Sed stirpē Teuceri nullo discriminē sacrū Sustulerāt. Vnde ostēdit profanū esse, quod ex sacro promiscuū humanis actibus accōmodatū est.

Sacrum

D

Profanum

C

Sanctum

SANCTVM EST, ut idem Trebatius libro decimo religionū refert, interdum idē quod sacrū, idemq̄ quod religiosum: interdū aliud, hoc est, nec sacrū nec religiosum est. Quod ad secundã speciē ptinet, Sancta ad uos aia atq̄ istius nescia culpæ Descendã. Nō enim sacro aut religioso eius aia tenebat, quã sanctam hoc est incorruptã uoluit ostendere, ut in illo quoq̄, Tuq̄ o sanctissima cōiunx Felix morte tua. in quo castitatis honorē incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ nō debēt pœnæ sanctiōe corrumpi. Quod aut ad priorē speciē definitionē de sancto attinet, id est, nō ut aliud sit q̄ sacrū aut religiosum, Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli Funderc lumē apex. Et paulopost, Nos pauidi trepidare metu, crinēq̄ flagrantem Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes. Hic em̄ sanctos acsi sacros accipiemus, quia diuinitus contigerūt. Item, Tuq̄ o sanctissima uates Præscia uenturi. non aliud nisi sacram uocat, quam uidebat & uatem, & deo plenam, & sacerdotem.

SVPEREST ut quid sit religiosum cum Vergilio cōmunicemus. Seruius Sulpitius religionē esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatē aliquam remota ac seposita a nobis sit, quasi a relinquēdo dicta, ut a carēdo cerimonia. Hoc

Religiosū
& Religio,
de quibus
& Gellius
li. iij. ca. ix.

E Vergilius seruās ait, Est ingēs gelidum lucus prope Ceritis amnem Relligiōe patrum late sacer. Et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret, Vndiq̄ colles Inlusere caui, & nigra nemus abiete cingit. Quæ res utiq̄ faciebat lucū a cōmunionē populi secretum. Et ut relictum locum ostenderet nō sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatē, Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos Agrosq̄ pecorisq̄ deo. Secundum Pōpeium Festum religiosi sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Hinc Maro ait, Riuos deducere nulla Relligio uetuit.

Quod autem ait deducere, nihil aliud est q̄z detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet. In transcurfu & hoc notandum est, quod & ipse uelut præteriēs sub unius uerbi significatione proiecit. Cauet em̄ in iure pōtificio, ut quoniā oues duabus ex caulis lauari solēt: aut ut curetur scabies, aut ut purget lana, festis diebus purgādæ lanæ gratia oues lauari nō liceat, liceat autē si curatione scabies abluēda sit. Ideo hoc quoq̄ inter cōcessa numerauit, Balātūq̄ gregē fluuio mersare. Quod si hucusq̄ dixisset, licita & uetita confunderet: sed adiiciendo, salubri, causam concessæ ablutionis expressit.

¶ Quid delubrum, qui dii penates. Et q̄ ne in his quidem Vergilius a sua recesserit diligentia. Caput .III.

M Omina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis obseruatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie uocēt, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum, Delubrum ait alios extimare, in quo præter eadem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flaminio Iouis statoris: alios, in quo loco dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit, Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent, nominatū delubrum. His a Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut ab dei dedicato simulacro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utranq̄ rationem diligenter est executus. Vt enim a postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ diis accommodarentur inferere. At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt. Et ut mox simulacrum nominaret, subtexit, Sæuæq̄ petunt tritonidis arcem, Sub pedibusq̄ deæ clypeiq̄ sub orbe teguntur. Item, Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies. Illam uero opinionem de area quam Varro prædixerat, non dimisit, Principio delubra adeunt, pacemq̄ per aras Exgrūt. Et mox, Aut ante ora deum pingues spaciatur ad aras. Quid enim est aliud spaciari q̄z spacio lati itineris obambulare: ob quod adiiciendo ante aras, ostendit aream assumptam deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

DE DIIS quoq̄ Romanorum propriis, id est, penatibus aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de diis libro decimonono requirit, num Dii penates sint Troianorum Apollo & Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur, & num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius quoq̄ Labco libro de diis penatibus eadem existimat. Hanc opinionem sequitur Maro cū dicit, Sic

dicit. Sic fatus meritos aris maſtabat honores, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo Varro humanarum ſecundo, Dardanum refert deos penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneam ex Phrygia in Italiam detuliſſe. Qui ſint autem dii penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit. Sed qui diligentius eruunt ueritatem, penates eſſe dixerunt, p̄ quos penitus ſpiramus, p̄ quos habemus corpus, p̄ quos rationem animi poſſidemus. Eſſe aut̄ medium æthera Iouem, Iunonem uero imum aera cum terra, & Mineruã ſummum ætheris cacumen. & argumento utuntur, q̄ Tarquinius Damarathi Corinthii filius Samothraciis religionibus myſtice imbutus, uno templo ac ſub eodem tecto, numina memorata cõiungit. Caſſius uero Hemina dicit Samothracas deos, eorūq; Romanorū penates, proprie dici *θεοὶ μεγάλοι*. Noſter hæc ſciens ait, cum ſociis natoq; penatibus & magnis diis, quod exprimit *θεοὶ μεγάλοι*. Sed & omnia hæc nomina cum in uno de ſupradictis numinibus ſeruat, doctrinam proculdubio ſuam de hac omni opinione cõfirmat. Cum em̄ ait, Iunonis magnæ primū prece num̄ adora, *πῶ μεγαλην νοιᾷ*. Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, *ἄχρησῶν*. Dominamq; pot̄tem *πῶ δουρατῶν*. Eod̄ nomine appellauit & Veſtam, quam de numero penatum, aut certe comitem eorū eſſe manifeſtum eſt, adeo, & ut cõſules & p̄tores ſeu dictatores cum incunt magiſtratum, Lauinii rem diuinam faciunt penatibus pariter & Veſtæ. Sed & Vergi. ubi ex p̄ſona Hectōris dixit, Sacra ſuoſq; tibi cõm̄dat Troia penates, mox adiecit, Sic ait, & manibus uitæ Veſtæq; potent̄ Aeternūq; adytis effert penetralibus ignem. Addidit Higinius i libro quem de diis penatibus ſcripſit, uocari eos *θεοὶ πατρώους*. Nec hoc Vergilius ignoratum reliquit. Dii patrii ſeruate domum ſeruate nepotem. Et alibi. patriiq; penates,

¶ Quanta fuerit Vergilij cura in expr̄mendis diuerſis hoſtiarū generibus. Et cur Mezentium contemptorem dixerit deorum.

Caput .V.

NEc minus de ſacrificiorū uſu, q̄ de deorū ſciētia diligentia ſuam pan- dit. Cum em̄ Trebatius libro primo de religionibus doceat hoſtiarum genera eſſe duo, unū in quo uoluntas dei p̄ exta diſquir̄t, alterū in quo ſola aia deo ſacrāt, (Vnde & aruſpices aiales has hoſtias uocāt,) utrūq; hoſtiarū genus Vergilius in carmine oſtēdit. Et primo quidē illud quo uoluntas numinū p̄ exta mōſtrāt, Maſtat lectas de more bidētes, Et mox. Pecudūq; reclusis Pectoribus inhiās ſpirātia cōſulit exta. Alterum illud in quo hoſtia animalis dicit̄, q̄ eius tantū aia ſcrutāt, oſtendit, cum facit Entellū uictorem Eryci maſtare taurum. Nā ut expleret aialis hoſtiæ cauſas, ipſo uſus eſt nomine, Hæc tibi Eryx meliorē animā pro morte Daretis. Et ut nūcupata uota ſignificaret, ait, p̄ſoluo, quod de uoto p̄prie dicit̄. Vtq; oſtenderet p̄ſolutū diis, ſignificauit dicēs. Sternit̄ exanimiſq; tremēs procumbit humi bos. Videndū etiā, ne & illā hoſtiā oſtendat aialem, ſanguine placatis uētos & uirgine cæſa, Cum primum Ilicas Danaï ueniſtis ad oras. Sanguine quærēdi reditus, aiaq; litādum Argolica. Nam & animā, id eſt, hoſtiæ nomē poſuit: & litare, quod ſignificat ſacrificio factō placare numen.

I iij

In ipſis

E
Iniuges ho
stia

IN IPSIS hostiis uel aialibus uel cōsultatoriis. q̄dā sunt, q̄ hostiæ iniuges uocant, id est, quæ nunq̄; domitæ ac iugo subditæ sunt. Harū quoq̄; noster poeta sic meminit, Nūc grege de intacto septē mactare iuuenos Præstiterit, totidē lectas de more bidētes.

Hostiæ exi
miæ

Eximii quoq̄; in sacrificiis uocabulū, nō poeti cū πιδετορ, sed sacerdotale nomē est. Veratius em̄ i pōtificialibus quæstiōibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificiū destinatæ eximant e grege, uel q̄; eximia specie quasi offerēdæ numinibus eligāt. Hinc ait, Quattuor eximios præstati corpore tauros. Vbi q̄; eximūtur, eximios: q̄; eliguntur, præstati corpore mōstrauit.

Hostiæ am
baruales

Ambaruales hostia est, ut ait Pōpeius Festus, quæ rei diuinæ causa circū arua ducit ab iis, qui p̄ frugibus faciunt. Huius sacrificii mētionem in bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquit, Hæc tibi semper erunt, & cum solēnia uota Reddemus nymphis, & cū lustrabimus agros. Vbi

F lustrare significat circuire. hinc em̄ uidelicet & nomē hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Georgicon libro primo, Terq̄; nouas circum felix eat hostia fruges.

OBSERVATVM est a sacrificiis, ut si hostia quæ ad aras duceret, fuisset uehemētius reluctata, ostendissetq̄; se inuitā altaribus admoueri, amoueret: quia inuito deo offerri eā putabant. Quæ autē stetit oblata, hanc uolēti numini dari existimabant. Hinc noster, Et ductus cornu stabat sacer hircus ad aras. Et alibi, Et statuam ante aras aurata fronte iuuenicum.

Mezentius
quare con
tēptor diuū

ADEO AVTEM omnem pietatē in sacrificiis, quæ diis exhibēda sunt, posuit: ut propter cōtrariam causam, Mezentium uocauerit cōtēptorē deorum.

G

Neq̄; em̄ (ut Aspro uidetur) ideo cōtēptor diuum dictus est, q̄; sine respectu deorū i homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Busiride dixisset, quem lōge crudeliore illaudatum uocasse cōtentus est. Sed uerā huius cōtumacissimi nominis causam, in primo libro originum Catonis diligēs lector inueniet. Ait em̄ Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerret, quas diis primitias offerebant, & Latinos oēs similis imperii metu ita uouisse, Iuppiter si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius q̄; Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo q̄; diuinis honores sibi exegerat, merito dictus est a Vergilio cōtēptor deorum. Hinc pia illa insultatio sacerdotis, Hæc sunt spolia & de rege supbo Primitiæ. Vt nomine cōtumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notarēt exuias,

H

Mirādā fuisse Vergiliū cū circa Romana tū circa externa etiā sacra doctrinā, qd̄ ex Apollinis Delij et Herculis Victoris sacris ostenditur. Caput .VI.

Hostia ubi
Apollini
nō cædatur

Mirādā est huius poetæ & circa nostra & circa externa sacra, doctrinā. Neq̄; em̄ de nihilo est, q̄; cū in Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæsa est hostia: nisi cum proficisceret, Apollini & Neptuno res diuina facta est. Constat em̄ (sicut Cloatius Verus ordinatōrē libro secūdo docet) esse Deli aram apud quā hostia non cæditur, sed tātum solēni deum prece ueneratur. Verba Cloatii hæc sunt, Deli ara est Apollinis γειντος i qua nullum animal sacrificatur, quā Pythagorā uelut inuiolatā adorasse produnt. Hanc ergo esse quæ adoratur ab Aenea γειντος aram poeta demonstrat. Siquidē templum ingressus pōtifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precem, & ut genitora

tora expressius nominaret, Da pater auguriū. At uero cum taurū mox immo
 lat Apollini & Neptuno, apud aliā utiq; aram factum intelligimus. Et bene su
 pra tantūmodo patrē, quod ibi propriū est: & infra, quod cōmune est, Apolli
 nē nominat. Meminit huius aræ, & Cato de liberis educādis ī hęc uerba, Nu
 trix hęc oīa faciebat in uerbenis ac tubis sine hostiis, ut Deli ad Apollinis ge
 nitiui aram. Eodē uersu non omittendū puto, cur saxo uetusto dixerit extru
 ctum templū. Velius Longus, immutatio est, iquit, epitheti: uult em̄ dicere ue
 rustatē templi. Hunc multi alii cōmentatores secuti sunt. Sed frigidū est ædi
 ficii ætatē notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, libro decimosextimo
 ait, Delphis quodā tēpore euenisse, ut templū religiosum antea & intactū, spo
 liatum incēsumq; sit. & adiicit, multas circa Corinthum urbes insulasq; proxi
 mas terræ motu haustas, Delon neq; antea neq; postea, hoc incōmodo uexatā,
 sed semp eodem manere saxo. Thucydides etiā historiæ libro tertio idē do
 cet. Non mirū ergo si p̄sidio religionis tutā insulā semp ostendēs, & reuerentiā
 sibi locorum accessisse dicit, continuam saxi eiusdem, id est, insulæ firmitatem.
 Ut seruauit Apollinis genitoris proprietatem, patrem uocando.

Tēplū uetu
 sto saxo ex
 tructū esse
 cur dixerit.

B

IDEM CVRAUIT Herculem uocando uictorem. Hęc, inquit, limina ui
 ctor Alcides subiit. Varro diuinarū libro quarto, Victorem Herculem putat
 dictū, q̄ omne animalium genus uicerit. Romæ autē Victoris Herculis ædes
 duæ sunt, una ad portā trigeminā, altera in foro boario. Huius commentī cau
 sam Massurius Albinus memorabiliū libro primo aliter exponit. M. inquit
 Octauius Herennius prima adoleſcentia tibicen, postq; arti suæ diffusus est,
 instituit mercaturā: & bene re gesta, decimā Herculi profanauit. Postea cū na
 uigans hoc idem ageret, a prædonibus circūuentus fortissime pugnauit, & ui
 ctor recessit. Hūc in somniis Hercules docuit sua opera seruatū. Cui Octauius
 impetrato a magistratibus loco ædem sacrauit & signū: Victorēq; incisis lite
 ris appellauit. Dedit ergo epitheton deo, quo & argumentū ueterum uictoria
 rum Herculis, & cōmemoratio nouæ historiæ, quæ recēti Romano sacro cau
 sam dedit, cōtineretur. Nec frustra in eodem loco dixit, Et domus Herculei
 custos Pinaria sacri. Quidā em̄ aram maximā cū uicino flagraret incēdio, libe
 ratam a Pinariis ferunt, & ideo sacri custodē domum Pinariam dixisse Vergi
 lium, κατὰ Δίασολην iquit Potitiorz, qui ab Appio Claudio præmio corrupti sa
 cra seruis publicis prodiderūt. Sed Veratius pōtificialis in eo libro quē fecit de
 supplicationibus, ita ait, Pinariis qui nouissimi comeso prædio uenissent, cū iā
 manus pransores lauarent, præcepisse Hercule, ne quid postea ipsi aut proge
 nies ipsorū ex decima gustarent sacrandā sibi, sed ministrandi tantūmodo cau
 sa, non ad epulas cōuenirēt. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse
 Vergilius alibi, At triuigē custos iam dudū in montibus Opis, id est, ministra.
 Nisi forte custodem dixit eā, quæ se phibuerit & cōtinuerit a sacris, ut ipse ali
 bi, Et custos furū atq; auīū cū falce saligna Helleſpōtiaci seruet tutela Priapi.
 Hic utiq; custodē, phibitorē auīū furūq; significat. Hęc ubi dicta, dapes iu
 bet & sublata reponi Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili. Nō uacat q̄
 dixit sedili. Nā propria obseruatio est, Herculis sacris epulari sedentes. Et Cor
 ne. Balbus

Hercules
 vñ uictor
 dicatur

C

Pinarii cu
 stodes ædis
 Herculis

D

Ritus sacro
 rū Hercu
 lis.

Ene Balbus *Ἐγγυητικῶν* li. xviii. ita ait, Apud arā maximā obseruatū, ne lectisterniū fiat. Custodiū i eodem loco, ut oēs apto capite sacra faciāt. Hoc fit, ne q̄s i aede dei, habitū eius imitet. Nā ibi opto ip̄e capite est. Varro ait Gr̄cū hūc esse morem: quia siue ipse siue ab eo relictī, q̄ arā maximā statuerūt, Gr̄co ritu sacrificauerūt. Hoc āplius addidit Caius Bassus, Idcirco em̄ hoc fieri dicit, q̄a ara maxima aēte aduētū Aeneae i Italia cōstituta est, q̄ hunc ritū uelādi capitis iuenit. ¶ Ea etiam quae negligēter in Vergilio transmittuntur a legentiū uulgo, non carere sensu um profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit. Caput VII.

RA quoq; q̄ incuriose trāsmittunt a legētium plebe, nō carēt pfunditate. Nā cum loqueret̄ de filio Pollionis, id quod ad principē suum spectaret adiecit, Ipse sed in pratis aries iam suaue rubēti Murice, iam croceo mutabit uellera luto. Tradit̄ autē i libro Hetruscoꝝ, si hoc aial isolito colore fuerit idutum, portendi ip̄eratori rerum oīm felicitatē. Est sup hoc liber Tarquiniī trāscriptus ex ostentario Tusco, ibi reperit̄, Purpureo aureo ue colore ouis aries ue si asperget̄, principi ordinis & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniemq; propagat in claritate, latioremq; efficit. Huiusmodi igitur statum imperatori in transitu uaticinatur.

GVERBIS etiam singulis de ritu sacro q̄ ex alto petita significet, uel hic licet aduertere, Iniecere manum parcae, telisq; sacrarunt Euandri. Nam quicq; destinatum est diis, sacrum uocatur. Peruenire autem ad eos nō potest, nisi libera ab onere corporis fuerit aīa: qđ nisi morte fieri nō potest. Ita ergo opportunē sacrum Halesum facit, quia erat appetiturus. Et hic pprietatē & humani & diuini iuris executus est. Nam ex manus iniectione pene mancipium designauit, & sacrationis uocabulo obseruantia diuini iuris impleuit. Hoc loco nō alienum uidetur, de conditione eorū hoīm referre, quos leges sacros esse certis diis iubent, quia nō ignoro q̄busdam mirum uideri, q̄ cum caetera sacra uiolari nefas sit, hoīem sacre ius fuerit occidi. Cuius rei causa hāc est. Veteres nulum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum, q̄bus sacre esset. animas uero sacratorū hominum, q̄s Gr̄ci *ζωάνας* uocant diis debitas existimabant. Quemadmodum igit̄ qđ sacrum ad deos ip̄os mitti nō poterat, a se tñ dimittere nō dubitant: sic animas quas sacras in caelum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore q̄ primum illo ire uoluerūt. Disputat de hoc more etiam Trebatius religionum li. ix. Cuius exēplū ne sim plixus omisi. Cui cordi est legere, satis habeat, & autorē & uoluminis ordinē esse mōstratū.

¶ Quae enuntiando apud Vergiliū corrupant̄. Et q̄ nec ea ratione apud hunc poetā careant, quae fortuita esse uidetur, cū alijs quibusdā. Caput VIII.

Nonnullorū q̄ sciētissime prolata sunt, male enuntiādo, corrupimus dignitatē. Vt quidā legūt, Discedo, ac ducente dea flāmā inter & hostes Expedior: cū ille doctissime dixerit, Ducēte deo, nō dea. Nā & apud Caluū Aeterianus affirmat legēdū, pollētēq; deū Venerē, nō deā. Signū etiā huius est Cypri barbatum corpore, sed ueste muliebri, cum sceptro ac statura uiri. Et putāt eandē marē ac foeminā esse. Aristophanes eā *ἑφερόστρον* appellat. Leuinus etiā sic ait, Venerē igitur alnum adorās, siue foemina siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philochorus q̄q; in Atthide, eandē affirmat esse lunā:

nam: & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili: q̄ ea A
dem & mas existimatur & foemina.

Hoc q̄q̄ de prudentia religiōis a Vergilio dictū est, Decidit exanimis uitāq̄ re Aues stellis
liquit in astris Acreis. Higinus em̄ de pprietatibus deorū, cum de astris ac stel ad litandū,
lis loqueret, ait, oportere his uolucres imolari. Docte ergo Verg. dixit apud ea datae.

NEC nomen apud se qd̄ fortuitū esse poterat, uacare pmittit, Martisq̄ uocauit
Nomine Casmillae mutata pte Camillā. Nā Statius Tullianus de uocabulis re Camilla
rum li. primo ait dixisse Callimachū, Tuscos Camillū appellare Mercurium, q̄ cur sit ap-
uocabulo significant p̄ministrū deorū. Vnde Verg. ait Metabū Camillā appel- pellata.

lasse filiā, Dianae scilicet p̄ministrā. Nā & Pacuius, cum de Medea loq̄ret, Cae B
litum camilla expectata aduenis, salue hospita. Romani q̄q̄ pueros puellas ue
nobiles & inuestes, Camillos & Camillas appellāt, flaminicarū & flaminum p̄
ministrōs. Hanc q̄q̄ obseruationē eius nō cōuenit p̄terire. Mos erat, inquit,
Hespio in Latio, quē protinus urbes Albanæ coluere sacrū, nunc maxima rerū
Roma colit. Varro de moribus, Morē esse dicit in iudicio aī, quē sequi debeat Mos.

cōsuetudo. Iulius Festus de uerborū significatiōibus li. xiii. Mos est, inqt, institu
tū patriū, p̄tinens ad religiones ceremoniasq̄ maiorū. Ergo Verg. utraq̄ auto
rē secutus, & primo quidē Varronē, qm̄ ille dixerat morē p̄cedere, sequi cōsue
tudinē, postq̄ dixit, Mos erat, subiunxit, quem p̄tinus urbes Albanæ coluere:
& nunc maxima rerū Roma colit: q̄ p̄seuerantiā consuetudinis mōstrat. Et qm̄
Festus p̄tinere ad ceremonias ait, hoc idē docuit Maro adiiciendo sacrū, Quem
protinus urbes Albanæ coluere sacrum. Mos ergo p̄cessit, & cultus moris secu G
tus est, qd̄ est cōsuetudo. & hic definitionem Varronis impleuit. Adiiciēdo dein
de sacrū, ostendit morē ceremoniis dicatū, qd̄ Festus asseruit. Idē seruauit & in
xii. li. cum ait, Morē ritusq̄ sacrōrū. Adiiciā. in q̄ ostendit apte, morē esse ritus
sacrōrū. Sed historiae q̄q̄ fidē in his uersibus secutus est, Mos erat hespio in La
tio, & reliq̄. Seruauit em̄ regnorū successiōē. Quippe primi regnauerunt Lati
ni, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat primū dixit, Hespio in Latio,
& postea, quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum, deinde subiecit, Nunc
maxima rerum Roma colit.

De carmine q̄ euocari solebāt dii tutelares, & aut urbes aut exercit⁹ deuoueri. Cap. IX.

EXcessere oēs adytis arisq̄ relictis Dii quibus impiū hoc steterat. D
Et de uetustissimo Romanorū more, & de occultissimis sacris, uox ista De euocan
prolata est. Cōstat em̄ oēs urbes in alicuius dei esse tutela, morēq̄ Ro dis diis tute
manorū arcanū & multis ignotū fuisse, ut cum obsiderent urbē hostium, eāq̄ iā laribus,
capi posse cōsiderent, certo carmine euocarent tutelares deos: q̄ aut aliū urbē ca
pi posse nō crederent: aut etiā si posset, nefas existimarent deos habere captiuos.
Nā p̄pterea ipsi Romani & deum in cuius tutela urbs Roma ē, & ipsius urbis
latinū nomē ignotū eē uoluerunt. Sed dei qd̄ nomē nōnullis ātiquorū licet inē
se dissidētū libris insitū, & ideo uetustas p̄sequētibus quicqd̄ de hoc putat inno
tuit. Alii em̄ Iouē crediderunt, alii lunā. Sunt qui Angeronā, q̄ digito ad os ad
moto silentiū denuntiat. Alii aut, q̄q̄ mihi fides uidet firmior, Opē Cōsuiā esse
I V dixerunt.

E dixerunt. Iplius uero urbis nomen etiā doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne qđ sepe aduersus urbes hostiū fecisse se nouerāt, idē ipsi qđ hosti li euocatiōe paterent, si tutelae suae nomē diuulgaret. Sed uidendū, ne qđ nō nulli male existimauerunt, nos quoq; cōfundat, opinātes uno carmine & euocari ex urbe aliq; deos, & ipsam deuotā fieri ciuitatē. Nam reperi in lib. v. rer. recōditar. Sāmonici Sereni utrūq; carmē, qđ ille se in cuiusdā Furii uetustissimo libro repisse, p̄fessus est. Est autē carmē huiusmodi, quo dii euocant, cū oppugnatiōe ciuitas cingit. Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq; Carthaginēsis est in tutela, teq; maxime ille, qui urbis huius populiq; tutelā recepisti, precor, uenerorq;, ueniāq; a uobis peto, ut uos populū ciuitatēq; Carthaginensiu desertatis: loca, templa, sacra, urbemq; eorum relinquatis, absq; his abeatis: eiq; populo ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionem iniiciatis, proditiq; Romā ad me meosq; ueniatis: nostraq; uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior probatiorq; sit: mihi quoq; populoq; Romano militibusq; meis praepositi sitis, ut sciamus intelligamusq;. Si ita feceritis, uoueo uobis tēpla ludosq; factur. In eadē uerba hostias fieri oportet, autoritatēq; uideri extor, ut ea pmittāt futura. Vrbes uero exercitusq; sic deuouent, iā numinibus euocatis. Sed dictatores iperatoresq; soli possunt deuouere his uerbis, Dis pater siue Iouis manes, siue q; alio nomine fas ē noiare, ut oēs illā urbē Carthaginē exercitumq;, quē ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cōpleatis: quicq; aduersus legiones exercitūq; nostr. arma telaq; ferēt, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq; hoies, urbes agrosq; eor., & qui in his locis regionibusq;, agris urbibusq; habitāt abducatis, lumine supero priuetis: exercitumq; hostiū, urbes agrosq; eor., q; me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq; capita ætatesq; eor. deuotas consecratasq; habeatis, illis legibus, quibus qñq; sunt maxime hostes deuoti: eosq; ego uicarios p me fide magistratūq; meo, & p populo Romano exercitibus legionibusq; nostris do, deuoueo: ut me meāq; fidē impiumq; legiones exercitūq; nostr., qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. Si hęc ita faxitis, ut ego sciā, sentiā, intelligamq;, tunc quisquis uotum hoc faxit, ubi faxit, recte factum esto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq; Iupiter obtestor. Cum tellurem dicit, manibus terrā tangit: cum Iouem dicit, manus ad cœlum tollit: cum uotum recipe dicit, manibus pectus t̄git. In antiquitatibus autē hęc oppida inueni deuota. Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hęc intra Italiā. Præterea Carthaginē, & Corinthum. Sed & multos exercitus oppidaq; hostium Gallor., Hispanor., Afrorum, Mauror., aliarq; gentium, quas prisca loquunt annales. Hinc est ergo, q; propter eiusmodi euocationem numinum discessionēq;, ait Vergilius, Excelserē oēs adytis, arisq; relictis Dii. Et ut tutelares assignaret adiecit, Quibus impium hoc steterat. Vtq; pter euocationē etiā uim deuotionis ostenderet, in qua p̄cipue Iupiter, ut diximus, inuocat, ait, Ferus om̄ia Iuppiter Argos Trāstulit. Videtur ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia, nō posse profunditatem Maronis intelligi.

¶ Cur Vergilius tertio Aene. fecerit Ioui immolari taurum, & quibus diis tauri immolari soleant.

Caput .X.

Hic cum

Euocatiōis
deor. car-
men.

Deuotiois
urbiū & ex
ercituum
uerba.

G

H

Hic cum omnes concordī testimonio, doctrinam & poctæ & narrantis æquarent, exclamauit Euangelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum, quā in medium detegat inscientiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificiū iuris auditum. Et ex his quæ nota sunt nobis, Maronē huius disciplinam iuris nescisse cōstabit. Quando enim diceret, Cœlicolum regi macliam in littore taurum, si sciret taurum immolari huic deo uetitum: aut si didicisset quod Atteius Capito comprehendit: Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt, Itaq; Ioui tauro, uerre, ariete, immolari non licet. Labeo uero. lx. & viii. libro intulit, nisi Neptuno Apollini & Marti taurum nō immolari. Ecce pontifex tuus, quid apud quas aras macltetur, ignorat: cum uel æditus hæc nota sint, & ueterū non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, Quibus deorum immolet taurum, si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Vides in opere poetæ uerba Labeonis: Igitur ut hoc doctè, ita illud argute. Nam ostendit ideo nō litatū, ideo secutū Horrendū dictū & uisu mirabile mōstræ. Ergo respiciēs ad futura, hostiā contrariā fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiable. Atteius em̄ Capito, quē in acie cōtra Maronē locasti, adiecit hæc uerba, Si quis forte Ioui tauro fecerit, piaculū dato. Cōmittit ergo res nō quidē impiāda, insolita tamen. Et cōmittit non ignorātia, sed ut monstro locū faceret secuturo.

Quod Vergilius illo uersu. I. Georgicō. (Cui tu rite fauos & miti dilue Baccho) significat Cereri multo libandum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Aeneid. in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. Caput .XI.

Subiicit Euangelus, Si euentu excusant illicita, dic q̄so, qd̄ erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari uino iuberet, qd̄ omnibus sacris uetat. Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho. Vinū aut̄ Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere, q̄ in Aulularia ait, Cererin mi StroBILE hi sunt facturi nuptias: Qui: quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester flamen, & pōtifex, & omnia, tā quid immolet, q̄ quid libet, ignorat. Et ne nō ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait, In mensam lati libant, diuosq; p̄cantur. cum nō in mensam, sed in arā secundum morem libare debuerint. Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore q̄stione respondeā, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione q̄sisse: ampliusq; speciē difficultatis auxeras, si magis Didonē in mensa similiter libantē notasses. Dixit, & in mēla laticum libauit honorē. Nā & Pub. Tertius cum de ritu sacrorū multa differeret, ait sibi hūc locum in q̄stione uenire, nec tñ hæsitatiōē suā requisita ratiōe dissoluit: ego autē quid mihi magistra lectiōē cōpertum est, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatū est, Aræ uicem præstare posse mensam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis populoneæ augustata mēla est, Nāq; in fanis alia uasorum sunt & sacra supellectilis, alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur. Quarū rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesque, & stipēs reponunt. Ornamenta uero sunt, clypei, coronæ, & huiuscemodi donaria.

Nec cū

A

Taurus q̄
bus d̄is im
n.o. ciur

B

Cur Ioui
taurū imola
ri fecerit
Vergilius,
cū in id nō
liceret.

C

D

In mensam
q̄n libare li
cuerit.

E Necq; enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At uero mensa arularq; eodē die quo ædes ipsæ dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata in templo, aræ usum, & reliquinem obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio, quippe apud eam mensam quæ cum ara maxima more utiq; religionis fuerat dedicata, & in loco sacro, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. In conuiuio uero Didonis, quod tantum regium cōstat, nō etiam sacrum fuisse, apud humanam mēsam, in triclinio, non in templo, quia nō erat religiosa, sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permissio. At uero hic omnes in mensa læti libant, diuosq; precantur: quia qd̄ recte fieri nouerat, ab omnibus simul in templo epulantibus & uni sacratæ assidētibus mensæ factum esse memorauit. De illo autem uersu, Cui tu lac̄te fauos & mīti dilue Baccho, paucis q; Maro accusatur absolua. Poeta enim æque in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantix, sciens Cereri mulso libari, adiecit, mīti Baccho fauos dilue, scilicet mītelcere uinum dicens, cum mulsum cœperit fieri. Nam mīte hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum, Et durum Bacchi domitura saporē. Notum aut̄ esse non diffitebere, q; ad diem duodecimā Calēdas Ianuarias Herculi & Cereri faciunt, sue prægnante, panibus, mulso.

¶ Herculi cur Salios assignarit Vergilius, curq; hos populeis ramis coronatos induerit.
Caput .XII.

G Pportune mehercule Prætextate fecisti Herculis mentionem. In cuius sacra hic uester gemino errore commisit. Tum salii ad cantus incensa altaria circum

Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia frōde nō uinciant. Videmus & in capite prætoris urbani lauream coronam, cum rem diuinam Herculi facit. Testatur etiam Terentius Varro in ea satyra, q̄ inscribitur *πρωι κρηανυβ*, maiores solitos decimam Herculi uouere. Nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad *ἀσύνβολον*, cum corona laurea dimitterent cubitum. Hicne est (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico errasse Vergilium. Nam ut primum de frondis genere dicamus, constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari. Sed multo post Romanam conditam hæc consuetudo sumpsit exordium, post q̄ in auentino lauretū cœpit uirere: quam rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam uicina offerebat occasio. Vnde recte Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander ante urbem conditā, apud aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcix gratissima. Salios autem Herculi propter ubertatem doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. Et sane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, *ἀλλ' οὐτως Ἡρακλῆος*, qua cum de Hercule multa loq̄ret, eundē esse ac Martē pbauit. Chaldæi q; stellā Herculis uo-

H
Populeæ
coronæ i
sacris Hercu
lis.

Salii Hercu
li cur assi
gnentur

culis uocant, quam reliqui omnes Martis appellant. Est præterea Octauii Her- **A**
senii liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tyburtium, in quo Salios Hercu-
li institutos, opari diebus certis & auspiciato docet. Item Antonius Enipho uir
doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi
datos probat in eo uolumine: quo disputat, quid sit fenestra, quod est ostium
minuscule in sacrario. quo uerbo Ennius etiam usus est. Idoneis, ut credo,
autoribus certisq; rationibus, error qui putabat uterq; defensus est. Siqua sunt
alia quæ nos commouent, in medium proferamus, ut ipsa collatio, nostrum, nõ
Maronis, absoluat errorem.

TUNC Evangelus, Nunq; ne tibi Prætextate uenit in mentem, toto, ut aiunt, **B**
cælo errasse Vergilius, cum Dido suam rem diuinam pro nuptiis faceret. Ma-
cæat em, inquit, lectas de more bidentes Legiferæ Cereri Phæboq; patriq; Ly-
æo. Et quasi expergestus adiecit, Iunoni ante omnes cui uinclæ iugalia curæ.

Et hic multa deesse uerba, quis tam stupidus ut non uel sine admonitione omni animaduertat:
Nam neq; responderetur ad quæstionem ab Euangelo propositam, neq; sequentia ulla ratione cũ
his quæ præcedunt cohærent. Nobis apparet loci continentiam habuisse hoc modo. In bibliothe- **D**
ca (ut ex fine primi libri intelligere licet) ostensum iam erat, q; peritus iuris pontificij esset Vergi-
lius. Quare cum cœnæ tempus sermonem de Vergilio interrumpere, dilatus est sermo hic in diē
sequentem, atq; interim inter cœnandum hilariora quædam tractata, quemadmodum & in se-
cundo libro factum uidemus. Quantum itaq; suspicari licet, ortus inter cœnandum sermo fuit
de luxu, Vbi cum Horus sui seculi luxuriam nimiam reprehenderet, Cecinna ei ita respondet, ut
ostendat antiquitati maiorem deliciarum curam fuisse, q; seculo suo, Hori uerba omnia desideran-
tur, Nec Cecinnæ responsio plene adest.

De luxuria Q. Hortensii, Fabij Gurgitis, Metelli Pit, ac Metelli pontificis Maximi. Tū de
porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione. Caput .XIII.

Ccipite & M. Varronis uerba de agricultura libro tertio: qui cum **Luxus, ac
mollicies
Q. Horten-
si**
de pauonibus in uilla nutriendis loqueret, sic ait. Primus hos Quin- **C**
tus Hortensius augurali cœna dicitur posuisse. Quod potius factum
tum luxuriose q; seuerè boni uiri laudabant. Quem cito secuti multi, extulerunt
eorum pretia: ut oua eorum denariis uocneant quinis, ipsi facile quinquagenis.
Ecce res non admiranda solum, sed & pudenda: ut oua pauonum quinis denari-
is uocneant, quæ hodie nõ dicam uilius, sed omnino nec uocneunt. Is Horten-
sius platanos suas uino irrigare consueuit: adeo, ut in quadam actione quã ha-
buit cum Cicerone suscepta, precario a Tullio postulasset, ut locum dicendi per-
mutaret secum. Abire in uillam necessario se uelle, ut uinum platano, quam in
Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam seculi sui non sufficit
Hortensius, uir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem de-
corem. Fuit enim uestitu ad munditiem curioso. Et ut bene amictus iret, faciem
in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas, non
forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret: & sinus ex composito de-
fluens, modũ lateris ambiret. Is quondã cum incederet elaboratus ad speciẽ col-
legæ de iniuriis diem dixit, q; sibi in agustis obuius, offensu fortuito structurã
togæ destruxerat: & capitale putauit, q; in humero suo locũ ruga mutasset. Er-
go hoc p̄termissio, ad uiros uenio triũphales, quos uictores gẽtiũ luxuria uicit.

Et ut ta-

B
luxuria Fa
bri Gurgi-
tis & Me-
telli Pij

Et ut taceã Gurgitem a deuorato patrimonio cognominatum, quia insigni-
bus uirtutis secuta uitia prioris cõpensauit ætatis: in quã foueã luxus & super-
biã Metellus Pius successuum continuatione peruenit. Et ne multis morer,
ipsa de eo Sallustii uerba subieci, At Metellus in ulteriorẽ Hispaniã post annũ
regressus, magna gloria, concurrẽtibus undiq; uirili & muliebri sexu, per uias
& tecta omniũ uisibatur. Cum quæstor Caius Vrbinus, aliiq; cognita uolũta-
tate eum ad cœnã inuitauerãt, ultra Romanorũ ac mortalium etiã morem, cu-
rabãt, exornatis ædibus per aulae & insignia, scenisq; ad ostentationẽ hustrio-
num fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum tẽpli celeberrimi.
F Præterea cum sedenti in trãfenna demissum Victoriã simulacrum cum machi-
nato strepitu tonitruũ, coronã ei imponebat: tum ueniẽti, thure quasi deo sup-
plicabatur. Toga picta plærumq; amiculo erat ei accumbenti. Epulæ quæsitũ
simæ, neq; per omnẽ modo prouinciã, sed trans maria ex Mauritania uoluerũ
& ferarũ incognita antea plura genera. Quibus rebus aliquantã partem glorię
dẽsperat, maxime apud ueteres & sanctos uiros, superba illa, grauiã, indigna
Romano imperio extimantes. Hæc Sallustius, grauissimus alienæ luxuriæ
obiurgator & censor.

Luxuriosa
cœna pōti-
ficis

ACCIPITE inter grauissimas personas nõ defuisse luxuriã. Refero enim
pontificis uetustissimã cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius
G pontificis maximi in hæc uerba. Ante diem nonum Calendas septembris, quo
die Lætulus flamen martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia le-
ctis eburneis strata fuerunt. Duobus tricliniis pontifices cubuerunt, Quintus
Catulus, Mar. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scæ-
uola Sextus, Quin. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus, & Lucius Iu-
lius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia,
Licinia, Arũcia, uirgines uestales: & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sēpro-
nia focrus eius. Cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, ostreas crudas quantum
uellent, peloridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinã altilem, pati-
nam ostriarum peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterum sphōdylos,
glycomaridas, urticas, ficedulas, lumbos capragines, aprugnos, altilia ex fari-
H na iuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna, sumina, sinciput aprugnũ,
patinam pisciũ, patinam suminis, anates, querquedula elixas, lepores, altilia
assa, amyllum, panes picentes. Vbi iam luxuriã tunc accusaretur, quãdo tot re-
bus facta fuit cœna pontificũ. Ipsa uero edulium genera q̃ dictu turpia. Nã
Cincius in suasiõne legis Fannia obiicit seculo suo, q̃ porcum Troianum mē-
sis inferat. Quẽ illi ideo sic uocabant, quasi aliis icluis animalibus grauidum,
ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoq; illa gu-
læ itẽperãtia, ut & lepores saginarẽt teste Varrone, qui de agricultura li. iii. cũ
de leporibus loq̃rẽt, sic ait, Hoc quoq; nup̃ institutũ, ut lepores saginarẽt. cũ ex-
ceptos e leporario quidã i caueis & loco clauso faciãt pingues. Si cui hoc mirũ
uidẽt, qd̃ ait Varro, lepores atate illa solitos saginari, accipiat aliud qd̃ maiore
admiratiõne sit dignũ, cochleas saginatas, qd̃ idẽ Varro i eodẽ libro refert. Ver-
ba ipsa qui uolet legere, ubi debeat quærere idicauit. Neq; ego nũc antiquitati
nos præse-

nos præferēdos uel comparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserēs A
uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curā fuisse q̄ nostro.

¶ Saltandi cantandiq; studium, atq; adeo ne histrionicam quidem apud uetustiores Ro-
manos inter turpia nominatum fuisse.

Caput .XIII.

Subiecit Furius Albinus antiquitatis nō minus q̄ Cecinna peritus,
Miror te, inq̄t, nō retulisse, quāta illis affluētia marinæ, pcurari solita
fuerit copiarū, cuius relatu maximā cōuiuioꝝ n̄oꝝ sobrietatē do-
ceres. Et Cecinna, Profer, inquit, in medium quæ de hac quoq; parte lectu cō-
peristi. Ultra omnes em̄ polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est, B

UETUSTAS quidem nobis semper (si sapimus) adorāda est. Illa quippe se-
cula sunt, quæ hoc imperiū uel sanguine uel sudore pepererūt, quod nō nisi uir-
tutū faceret ubertas. Sed quod fatēdū est, in illa uirtutū abūdātia, uitiis quoq;
ætas illa nō caruit, e quibus nōnulla nostro seculo morum sobrietate correctā
sunt. Et de luxu quidē illius tēporis circa marinas copias dicere instituerā, sed
quia in assertionē nostræ emēdationis, alia ex aliis proferēda se suggerūt, de pi-
scibus nō omitto, sed differo, dum de alia lasciuia qua nūc caremus admoneo.

Dic enim Hore qui antiquitatē nobis obiicis, ante cuius tricliniū modo sal-
tatorē te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim uel ab
honestis appetebatur. Ecce em̄ ut ab illo ordiar tēpore, quod fuit optimis mori-
bus, inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui, filii senatorū in ludū
saltatorium cōmeabant, & illic crotala gestantes saltare discebāt. Taceo q̄ ma-
tronæ etiam saltationē nō inhonestā putabant, sed iter probas quoq; earū erat
saltandi cura, dūmodo non curiosa usq; ad artis perfectionē. Quid em̄ ait Sallu-
stius, Psallere, saltare elegātius q̄ necesse est probæ. Adeo & ipse Semproniam
reprehendit, non q̄ saltare, sed q̄ optime scierit. Nobilium uero filios, & (quod
dictu nefas est) filias quoq; uirgines inter studiosa numerasse saltandi medita-
tionem, testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione contra legem
iudiciariā Tyberii Gracchi sic ait, Docētur præstigias ihonestas, cū cinædulis
& sambuca psalterioq; eunt in ludum histrionū, discunt cantare, quæ maiores
nostri ingenuis probro ducier uoluerūt. Eunt inquā ī ludum saltatorium inter
cinædos uirgines pueriq; ingenui. Hæc cum mihi quisquā narrabat, nō pote-
ram animū inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus
sum in ludum saltatoriū, plus mediussidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq;
quigētis. In his unum (quo me reipublicæ maxime misertum est) puerum bul-
latum, petitoris filium, nō minorē annis duodecim, cum crotalis saltare, quam
saltationē impudicus seruulus honeste saltare nō posset. Vides quēadmodum
ingenuit Africanus, q̄ uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est
candidati, quē ne tum quidē spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tēpore
se suosq; ab omni probro debuit uindicare, potuit coercere, quo minus faceret,
quod scilicet turpe nō habebatur. Cæterum superius plerāq; nobilitatem hæc
propudia celebrare cōquestus est. Sic nimirum. M. Cato senatorē nō ignobilē
Cæciliū spaciatorē & Fescenium uocat: eumq; staticulos dare his uerbis
ait, Descendit de catherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in
eundem

Saltandi
mos ante
triclinia, &
alibi

C

E eundem. Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos uersos agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. Hæc Cato, Cui, ut uidetis, etiam cantare non ferri hominis uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, **Histriones** Lucius Sylla uir tanti nominis, optime cātasse dicatur. Cæterum histriones non inter turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur. Quod cum aliis multis, tū ex epistolis quoq; eius declaratur. Nam illam orationem quis est qui non legerit, in qua populum Romanū obiurgauit, q̄ Roscio gestum agente, tumultuauerit. Et certe satis constat, contēdere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam uariis gestibus afficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronūtiaret. Quæ res ad hanc artis suæ fidutiam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet, quo eloquētiā cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam Lucio Syllæ charissimus fuit, & anulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducenties festertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cū Appius Claudius uir triumphalis, qui salius ad usq; senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, q̄ inter collegas optime saltitabat. Ac priusq; a saltatione discedo illud adiiciam, Vno eodemq; tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiam (si diis placet) peritiam qua gloriarentur fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non dissimulanter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso Crassi eius qui apud Parthos extinctus est, filio.

G Quanto in pretio fuerint apud paulo uetustiores Romanos pisces, & præsertim muræna. **Caput XV.**

H Ed de saltatione ueterum ad præde marinæ transire luxum Liciniorum me nomē admonuit, quos Murænas cognominatos, q̄ hoc pisce effulissime delectati sunt, satis constat. Huic opinioni. M. Varro consentit, asserit eodem modo Licinios appellatos Murenas, quo Sergius Orata cognominatus est: q̄ ei pisces qui auratæ uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneās pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimū saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate Lucii Crassi illius disertus, qui q̄ grauis & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius, nam cum Cn. Domitio censor fuit, cū supra cæteros disertus haberetur, essetq; inter clarissimos ciues princeps: tamen murænam in piscina domus suæ mortuam, atratus tanquā filiam luxit. Neq; id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit. Neq; id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si diis placet) gloriatus est censor, piam affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autē q̄ refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucius Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiā illud indicium est, q̄ M. Varro in libro de agricultura refert, M. Catonē, qui post Viçæ

post Vticae periit, cum hæres testamento † Lucilii esset relictus, pisces de piscina eius. xl. milibus uendidisse. Accersebantur autem murænae ad piscinas nostræ urbis ab usq; freto Siculo, quod Rhegyū a Messana despicit. Illic em̄ optimæ a prodigijs esse creduntur, tã Hercule q̄ anguillæ. Et utræq; ex illo loco, Græce πλωτα uocant̄, latine flutæ, q̄ in summo supernantes, sole torrefactæ curuare se posse & in aquam mergere desinunt, atq; ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, q̄ multi magniq; autores murenas e freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid. M. Varro in libro qui inscribitur Gallus, de murænis dixerit his uerbis. In Sicilia quoq; inquit, manu capi murenas flutas, q̄ hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitent. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent. Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregre accitus erat. Autor est Plinius, C. Cæsarem dictatorem cū triumphales cœnas populo daret, sex milia murænarum a C. Hirrio ad pondus accepisse. Huius Hirrii uillam, q̄ uis non amplam aut latam, constat propter uuariam quæ habuit, quadragies sestertium uenundatam.

De acipensere, Mullo, Ecaro, Iupo.

Caput .XVI.

Nec acipenser, quem maria prodigijs nutriūt, illius seculi delicias euasit. Et ut liqueat secūdo Punico bello celebre nomē huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unq̄,
 Quam ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur pompa?
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.

Et ne uilior sit testis poeta, accipite assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud Publium Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in dialogo de fato uerba Ciceronis. Nam cum esset apud se ad Laueranium Scipio unaq; Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur. Sed est piscis (ut ferunt) in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutatum uenerāt, inuitasset, pluresq; etiã inuitaturus uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur sic ait. Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nam temporibus Seueri principis, qui ostētabat duritiam morum: Sammonicus Serenus uir ut eo seculo doctus, cum ad principem suū scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinii quæ superius posui, præmisit, & ita subiecit, Plinius (ut scitis) ad usq; Traiani imperatoris uenit ætatē. Nec dubium est, q̄ ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autē i pretio fuisse, ego testimonijs palā faciã, uel eo magis, q̄ gratiã eius uideo ad epulas quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum cōui

m uio sacro

A
 † Lucii Philippi

B

C

D

- E** uio sacro, aiaduerto hūc piscem a coronatis ministris cum tibicine introferri. Sed qd' ait Plinius de acipenseris squamis, id uerū esse maximus rerū naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de ai'alibus quarto ita positū est, Cur alii pisces squama secūda, acipenser aduersa sit. Hæc Sāmonicus, qui turpitudinē cōiuii principis sui laudādo notat, prodens uenerationē qua piscis habebatur, ut a coronatis inferret cū tibicinis cātu, quasi quadā non deliciarum, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur acipenserē graui pretio taxari solitū, Asinius Celer uir cōsularis (ut idē Sāmonicus refert) nullū unū septem milibus nummū mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi eo magis licet æstimare, q̄ Plinius Secūdus tēporibus suis negat facile nullū reptum, qui duas pōdo libras excederet. At nunc & maioris pōderis passim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Nec cōtenta illa ingluuius fuit maris sui copiis. Nam Octauius præfectus classis, sciens scaræ adeo Italicis litoribus ignotū, ut nec nomē latinum eius piscis habeamus, incredibilē scarorū multitudinē in uariis nauibus huc aduectā inter Hostiā & Campaniæ litus in mare sparsit: miroq; ac nouo exemplo pisces in mari tanq̄ in terra fruges aliquas seminauit. Idemq; tanq̄ summa in hoc utilitatis publicæ uerteret, quinquennio dedit operā, ut siquis inter alios pisces scaræ forte cepisset, incolumē cōfestim & inuiolatū mari redderet. Quid stupemus captiuā illius seculi gulā seruisse mari, cum in magno uel dicā maximo apud prodigos honore fuerit etiā tyberinus lupus, & omnino oēs ex hoc amne pisces: quod equidem cur illis ita uisum sit ignoro. Fuisse autē etiam M. Varro ostendit, qui enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictū gignant, pisci tyberino palmā tribuit his uerbis in libro rerum humanarū xi. Ad uictū optima fert, ager Cāpanus frumētum, Falernus uinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficū, mel Farētinus, piscē Tyberis. Hæc Varro de oībus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos ut supra dixi præcipuū locū lupus tenuit, & quidē is, qui inter duos pōtes captus esset. id ostēdunt cum multi alii, tum etiā Caius Titius uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legē Fanniam suasit: cuius uerba ideo pono, quia nō solum de lupo inter duos pōtes capto erunt testimonio: sed etiam mores, quibus pleriq; tūc uiuebāt, facile publicabunt. Describēs em̄ hoīes prodigos in forū ad iudicandū ebrios comeātes, quæq; soleāt inter se sermocinari, sic ait, Ludūt alea, studiosē unguentis delibuti, scortis stipati, Vbi horæ. x. sunt, iubent puerū uocari, ut comitium eat pcontatum, quid in foro gestum sit: qui suaserint, q̄ dissuaserint: quot tribus iusserint, quot uetuerint. Inde ad comitium uadunt, ne litem suā faciāt. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quā nō iplēāt, quippe qui uelicā plenam uini habeant. Veniunt in comitium tristes, iubent dicere. Quorū negotium est, narrāt. Iudex testes poscit. Ipus it mictum. Vbi redit, ait se oīa audiuisse. Tabulas poscit. Literas inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunt in cōsiliū, ibi hæc oratio, Quid mihi negotii est cū istis nugatoribus potius, q̄ potamus mullum mistum uino græco, edibus turdum pingue, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit. Hæc Titius. Sed & Lucilius acer & uiolentus poeta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis,

Mullus

F
Scarus

Lupus

G

H

egregii saporis, qui te
 appellat, scilicet
 dicitur, qui ad p
 Lantū uertus hi li
 Fregit præterea affe
 lumina duceba
 pontes tyberis
 De legibus lais con
 Ongum fa
 ingenio ecce
 unt, propter
 terentur: & imp
 uis cuius testat
 ad populū O
 uis scilicet tertio
 impuro. Summa a
 Cato mo
 uatur, tum ad
 imploraret, p
 anno post Rom
 uis. De hæc
 ingultu igēti oī
 uis, ut præfale
 uis, cū respubl
 uis: Si quidē eo
 uis libertatē suam
 uis ueniret, & ebr
 uis seueritas in ec
 uis cōsiliū coh
 uis cōsiliū Fannia a
 uis poeta festinat
 uis & octo lex Di
 uis potissima, ut uiuere
 uis Fannia
 Deinde, ut nō soli
 uis uocati essent, atq;
 uis lex lata est a
 uis studiū ab o
 uis modo pmulga
 uis iam populū sen
 uis Fannia congrui
 uis meū legis an

egregii saporis, qui iter duos pōtes captus esset, eumq̄ quasi liguritorē Catillo **A**
nem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus infectaret. Proprie aut̄ Catillo
nes dicebant, qui ad poluctum Herculis ultimi cum uenirēt, catillos liguribāt.

Lucilii uerlus hi sunt.

Fingere præterea afferri quod quisq̄ uolebat,
Illum sumina ducebant, atq̄ altiliū lanx,
Hunc pontes tyberinos duo inter captus catillo.

¶ De legibus latis contra luxuriā ueterum Romanorum.

Caput XVII.

Mongum fiat si enumerare uelim, quot istrumēta gulæ inter illos uel
ingenio excogitata sint, uel studio cōfecta. Et hæc nimirum causæ fue- **B**
runt, propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad popu-
lum ferebantur: & imperari cœpit, ut patētibus ianuis præsitaret & cœnaret.
Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autē oīm de cœ-
nis lex ad populum Orchia peruenit. Quā tulit C. Orchius tribunus plebis de
senatus sentētia tertio anno q̄ Cato censor fuerat. Cuius uerba (quia proluxa
sunt) prætereo. Summa autē eius præscribat numerum cōuiuarij. Et hæc est lex Or-
chia, de qua Cato mox orationibus suis uociferabat: q̄ plures, q̄ præscripto
eius caebatur, tum ad cœnam uocarent. Cumq̄ autorē nouæ legis aucta
necessitas imploraret, post annum uicesimum secundū legis Orchia, Fannia **C**
lex lata est, anno post Romā cōditā, secundū Gellii opinionē, quingentesimo octo-
gesimo octauo. De hac lege Sāmonicus Serenus ita refert, Lex Fannia sanctis-
sima † Augusti igēti oīm ordinū cōsensu puenit ad populū. Neq̄ eā prætores
aut tribuni, ut plærāsq̄ alias, sed ex omni bonorū cōsilio & sentētia, ipsi consu-
les ptulere, cū respublica ex luxuria cōuiuiorū maiora q̄ credi potest detrimē-
ta pateret. Siquidē eo res redierat, ut gula illecti plærīq̄ ingenui pueri, pudici-
tiam & libertatē suam uenditarēt: plærīq̄ ex plebe Romana uino madidi in
comitiū uenirēt, & ebrii de reipublicæ salute cōsulerēt. Hæc Sammonicus. Fā-
nia legis seueritas in eo superabat Orchia legem, q̄ in superiore numerus tan-
tūmodo cœnatiū cohibebat, licebatq̄ secundū eā unicuiq̄ bona sua iter pau-
cos cōsumere. Fannia autē & sumptibus modum fecit assibus centum. Vnde **D**
Lucilio poeta festiuitatis suæ more centussis uocat. Fannia legem post ānos
decem & octo lex Didia cōsecuta est. Eius ferundæ duplex fuit causa. Prima
& potissima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur, Italis
æstimātibus, Fannia legem, non in se, sed in solos urbanos ciues esse cōscriptā.
Deinde, ut nō soli qui prædia cœnasue maiore sumptu fecissent, sed etiā qui ad
eas uocati essent, atq̄ omnino interfuisent, pœnis legis tenerēt. Post Didia
Licinia lex lata est a Publio Licinio Crasso diuite. Cuius ferūdæ probādæq̄
tantum studiū ab optimatibus ipensum est, ut consulto senatus iuberēt, ut ea
tantūmodo, pmulgata priusq̄ trinūdino cōfirmaret, ita ab oībus obseruaret,
quali iam populi sententia cōprobata. Lex uero hæc paucis mutatis i plærīsq̄
cum Fannia congruit. In ea em̄ ferenda quæsitā est nouæ legis autoritas, exo-
lescente metu legis antiquioris, ita Hercules, ut de ipsis xii. tabulis factum est.

m ij quarum

E quarum ubi cōtemni antiquitas cōepit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniae summa, ut Calēdis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos. xxx. duntaxat asses edundi causa cōsumere liceret. Cæteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quæ carnis aridae pondo tria, & fassamentorum pondo libra, quod ex terra, uite, arbore uel natum sit. Video quid remordeat. Ergo indicium sobrii seculi est, ubi tali prescripto legum coerceret expensa cœnarum. Non ita est. Nam leges sumptuariæ a singulis ferebant, quæ totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi pessimis effulissimisque moribus uiueret, profecto opus ferendis legibus non fuisset.

Lex Cornelia,

F Vetus uerbum est, Leges (inquit) bonæ ex malis moribus procreant. Has sequitur lex Cornelia, & ipsa sumptuaria, quæ tulit Cornelius Sylla dictator, in qua non conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, uerum minora pretia rebus imposita, & quibus rebus dii boni, quæque exquisitis & pene incognitis generibus deliciarum. Quos illic pisces, quasque ostulas nominat. Et tamen pretia illis minora constituit, ausim dicere, ut uilitas edulium, animos hominum ad paradidas opsoniorum copias incitaret: & gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultatibus, possent. Dicam plane quod sentio. Apprime luxuriosus mihi uideatur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc seculum ad omnem incōtinētiā promptius, ut plæraque earum rerum quæ syllana lege, ut uulgo nota, comprehendunt, nemo nostrum uel fando compererit. Syl-

Lex a Lepido lata.
Lex Antio Restione

Antonij edictum

G la mortuo, Lepidus cōsul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. De hinc paucis interiectis annis alia lex puenit ad populū, ferente Antio Restione: quæ legem, quæuis esset optima, obstinatio tamē luxuriæ, & uitiorum firma cōcordia, nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fert, eum quoad uixit, foris postea non recenasse, ne testis fieret contemptæ legis, quæ ipse bono publico protulisset. His legibus annumerarē edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui post triuuir fuit, ni indignum credere inter cohibentes sumptus Antonio locum facere: cuius expensæ in cœnâ solitæ cōferri sola unionis a Cleopatra uxore consumpti æstimatione superatæ sunt. Nam cum Antonius quicquid mari, aut terra aut etiā cœlo gigneretur, ad satiandam ingluuiem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaque re captus, de Romano imperio facere uellet Aegyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci a Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione puocauit isumere se posse in unam cœnâ sestertium ceteris. Id Antonio mirum uisum, nec moratus sponsione contēdit, dignus culina Numatio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem sane cœnâ parauit, sed quæ non miraretur Antonius, quippe qui omnia quæ apponebantur ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridens phialam poposcit, cui acetum non nihil acris infudit, atque illic unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit: eumque mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quæuis co facta sponsione uicisset, quippe cum ipsa margarita centies sestertium sine contentione eualuisset, manum tamē ad alterius unionis aurem similiter admonuit, nisi Numatius Placus iudex seuerissimus superatum Antonium mature pronuntiaasset.

stasset. Ipse aut unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, quod quod super fuit A
postea uicta regina & capta Aegypto, Romam delatus, dissectusque est, & factae
ex una margarita duae, impositaeque simulacro Veneris, ut monstruosae magni
tudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

De nucum generibus

Caput XVIII

Dhuc dicite Furio, secundae mensae illata bellaria nouo sermoni prin
cipium dederunt. Symmachus duas atrectas manu nuces, uelle iquit,
ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quae causa uel origo uariaue
rit: unde tot mala cum hac una appellatione uocitentur, fiat tamen seorsum diuer
sa tam uocabulo quam sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo quae tibi memo
ria crebra lectionis occurrunt. Et Seruius, Nux ista iuglans secundum nonnul
lorum opinionem a iuuando, & a glade dicta existimatur. Caius Bassus uero B
in libro de significatione uerborum hoc refert, Iuglans arbor dicta inde est, perin
de ac louis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quae sunt suauiore sa
pore quam glans est. Hunc fructum antiqui illi, qui egregium gladique simile, ipsamque
arborem deo dignam existimabant, louis glandem appellauerunt, quae nunc literis
interlisis iuglans nominatur. Cloatius autem Verrius in libro a Graecis tractorum
ita memorat, Iuglans quasi diuglans, id est, *δὴ δὲ βάλου* sicut Theophrastus
ait. Hanc graeci etiam Basilicam uocant. Basilica

NUX HAEC auellana seu praenestina quae est eadem, ex arbore est, quae co
rylus dicitur, de qua Vergilius dixit, Corylum sere est autem natio hominum iu
xta agrum Praenestinum, qui Carsitani uocantur *ἀπὸ τῆς καρσιῶν* Cuius rei meminit
Varro in logistorico, quod inscribit, Marius de fortuna. Inde scilicet praenestinae
nuces. Est & illud apud Nauium in fabula Ariolo, Quis heri apud te Praenesti
ni & Lanuuii hospites suapte utrosque decuit acceptos cibo, alteris inanem bullam
madidam dari, alteris nuces in procliu profundero. Hanc autem nucem Graeci Po
nticam uocant, dum unaquaeque natio indit huic nuci nomen ex loco, in quo na
scitur copiosior. Nux pontica

NUX CASTANEA de qua Vergilius, Castaneasque nuces, uocat & hera
cleotica. Nam uir doctus Oppius in li. quem fecit de syluestribus arboribus sic
ait, Heracleotica haec nux, quam quidam castaneam nominant, itemque Pontica
nux, atque etiam quae dicuntur basilicae iuglandes, germina atque flores agunt simi
liter iisdem temporibus quibus Graecae nuces. Nunc dicendum est quae sit graeca nux, C
ac simul hoc dicentes, amygdalam de laece tulit & ostendit, nux graeca haec est, quae &
amygdala dicitur. Sed & Thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinato
rum graecorum li. iiii. cum sic ait, Nux graeca amygdala. Acca uero in supplicatione,
nucem graecam (ait) fauicem adde quantum libet. Nucem molluscam licet hyemis no
bis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, idcirco non reliquimus. Plau
tus in calceolo sic eius meminit, Molluscam nucem super eius dixit impendere tegu
las. Ecce Plautus nominat quidem, sed quae sit mollusca nux non exprimit. Est autem
Persicum quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet quod ceteris omnibus nuci
bus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius uir longe doctissimus in
edulio, quod inscribitur moretum. Nam cum loquitur de hortulano faciente moretum,
m iiii inter caete

Mollusca
nux

inter cætera q̄ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis, Admisce tu Acca, basilicis hæc, nux partim, Partim persica, quod nomē sic deniq; ferē Propter, ea, q̄ qui quondam cum rege Ponti Nomine Alexandro magno fera prælia bello In Persas retulerē suo, post inde reuentum Hoc genus arboris in præla- tis finibus Graiis Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes. Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux Tarē-
tina.

NUX TARENTINA dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attrectata franga- tur. De qua in libro Faborini sic reperitur. Itemq; quidā Tarentinas oues uel nuces dicunt, quæ sunt terentinæ a Tereno, quod est Sabinorū lingua molle, Vnde Terentios quoq; dictos putat Varro ad Libonem primo. Quā in cul- pam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait, Et molle Tarentum.

Nux pinea

NUX PINEA hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Ci- stellaria. Qui e nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

¶ De generibus malorum & pyrorum. Caput XIX.

Nuces &
mala quo
distent

ET quia mala uidemus admista bellariis, post nuces de malorū gene- ribus differēdū est. Sunt de agricultura scriptores, q̄ nuces & mala sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegat, & intus habet quod esui est. Malum uero, qd' foris habeat quod est, sui, & durū intus includat. Secundū hanc definitionē persicū, quod Sueuius poeta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandū. His p̄missis, malo- rum enumerāda sunt genera, quæ Cloatius ordinatorum Græcorū libro quar- to ita diligenter enumerat, Sunt autem genera malorum, armenium, cotoniū, citreū, couimelliū, cōditiuū, ἐπιμελις, musteū, martianū, orbiculatū, ogrānum, p̄cox, pānuceū, punicū, p̄sicū, quirianū, p̄siuum, rubrum, scādianum, tyluestre, sirutiū, tybur, uerianum. Vides persicum a Cloatio iter mala numeratum: qd' nomē originis suæ tenuit, licet iādudum nostri soli germē sit. Quod aut ait idē Cloatius, Citreum, & ip̄m p̄sicum malum est, secundum Vergiliū, Felicis ma- li quo nō præstātius ullū, & reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergiliū, accipite q̄ Oppius i li. de syluestribus arboribus dicat, Citrea itē ma- lus, & p̄sica, altera generat̄ i Italia, & i Mœdia altera. Et paulopost de citreo lo- quēs ait, Est autē odoratissimū, ex quo iteriectū uesti tineas necat. Fertur autē uenenis cōtrariū, q̄ tritum cum uino purgatiōe uirium suarū bibentes seruat.

Malorum
genera

G

Generat̄ aut i Perside omni tpe mala citrea. Alia em̄ p̄carpūt, alia interim ma- turescūt. Vides hic & citreū noiari, & oīa signa poni, q̄ de eo Ver. dixit, licet no- mē citrei ille nō dixerit. Nā & Home. q̄ citreū εἶος appellat, ostēdit ēē odoratū pomū εἶος ἀπὸ κολοῦ ὀδωδδ. Et qd' ait Oppius iter uestē poni citreū, idē significat & Home. cū dicit εἶματα. Hic & Neuius poeta i bello punico ait Citrosam uestē.

Pyrorum
genera

PYRA hæc q̄ uidemus, uarietas nominū numerosa discernit, Nā idē Cloatius sic eorū uocabula describit. Antianū, cucurbitinū, ciritū, ceruisca, calculosum, crustuminum, decimanū, græculū, lollianū, lanuuinū, laureū, lateresianū, mara- pium, milesium, myrteum, nœuianū, orbiculatū, p̄cianum, rubile, signinum, tul- lianum, titianū, turrinianum, timosum, præcox, uolemium, mespilium serum, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, ualerianum serum.

¶ De ficuum ac olearum uuarumq; generibus. Caput XX.

ADMONENT nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorū: eodē Cloa-
tio nos de his, ut de aliis, instruēte. Sic cō diuersas ficus diligētia suæ more di-
numerat. Africa, albula, harundinea, asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, ca-
rica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea,
lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pōpeiana, præcox, tellana,
atra. Sciēdum q̄ ficus alba ex felicibus fit arboribus, cōtra nigra ex infelici-
bus. Docēt nos utrūq̄ pontifices. Ait cō Veranius de uerbis pōtificalibus.
Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, superus, fagus, corylus, for-
bus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lothus. Tarquinius autem
Priscus in ostentario arborario sic ait, Arbores quæ inferū deorū, auertētiūq̄
in tutela sunt, eas infelices nomināt. Alternum sanguinē felicē, ficum atrā, q̄q̄
baccā nigrā, nigrosq̄ fructus ferunt, itēq̄ acrifoliū, pyrum syluaticū, pruscū,
rubum, sentescq̄, quibus portēta pdigiaq̄ mala cōburi iubere oportet. Quid
q̄ ficum tanq̄ nō pomū secerni a pomis apud idoneos reperimus? Afranius
in selia. Pomū, holus, ficum, uuam. Sed & Cicero œconomicon li. iiii. Neq̄ se-
rit uitem, neq̄ quæ sata est diligēter colit: oleum, ficus, poma non habet. Nec
hoc ignorandum est, ficum solā ex oibus arboribus non florere. † Lactis pro-
prie ficorū dicit. Grossi appellātur fici, quæ nō maturescunt, hos Græci dicūt
δλωδου. M. Attilius. In milibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et pau-
lo post ait. Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et posthumius Albinus anna-
li primo de Bruto, Ea causa sese stultum brutumq̄ faciebat, grossulos ex mel-
le edebat.

OLEARVM genera hæc enumerant, Africana, albigerus, aquilia, alexan-
drina, Aegyptia, culminea, conditiua, liciniana, orchas, oleaster, pausia, paulia,
radius, salentina, sergiana, termutia. Sicut uuarū ista sunt genera. Aminea,
scilicet a regione, nam Aminei fuerūt, ubi nunc Falernū est: alinusca, atrusca, al-
buius, albena, apiana, apicia, bumāmia, aut ut Græci dicunt βύμαδι, duraci-
na, labrusca, melampsihia, maronia, mareotis, numētana, præcia, prannia, psi-
hia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Præ-
textatus, Vellē Seruū nostrū diutius audire, sed hora nos quietis admonet, ut
exorto iubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur, atq̄ ita facta discessio ē.

IN LIBRVM QVARTVM

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertissimum fuisse Vergiliū Prætextatus
ostendit, ita hoc libro quantus in rhetorica idem poeta fuerit demonstrat Eusebius. Verum quo-
ta pars horum seruata ab interitu est: quando & principium, & finis, cum alijs tam multis deside-
rantur, ut uix sextam libri huius partem superesse sit uerisimile. Vt nam uero, aut casu, aut studio
forum industria aliquando contingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certe ex parte in-
tegritati suæ restituantur. Id quod tū demū fieri licuerit, sicubi forte emēdatius aliquod ex pulue-
rulētis istis bibliothecis eruatur exēplar. Alioqui, aut ego plane desipio, aut fieri istuc nō potest.

A
Ficorū ge-
nera

B

†Lactis.

C

Olearū ge-
neraUuarū ge-
nera

D

SATVRNALIORVM
MACROBII THEODO

SII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVR
 NALIORVM LIBER
 QVARTVS

¶ De affectu mouendo ex habitu personæ.
 Caput I.

Pathos ex
 habitu

F

EC MAGIS INCEPTO VVLTVM SERMO
 ne mouetur, Quam si dura silex, aut stet Marpe-
 sia cautes. Tandem corripuit sese, atq; inimica re-
 fugit. Item pathos est & in hoc uersu, Obstupui,
 steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Sed & to-
 ta Daretis fatigatio habitu depingitur. Ast illum
 fidi æquales genua ægra trahentem, Quassantēq;
 utroq; caput, crassumq; cruorem Ore ciectatem.

Sociorum quoque eius trepidationem breuiter
 ostendit, Galeamque ensimque uocati Accipiunt. quasi non sponte accepturi
 munus, quod erat damnum uerecundiæ. Ex eodem genere est illud, Totoque
 loquentis ab ore Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis. Est & in de-
 scriptione languoris habitus, ut est tota descriptio pestilentiae apud Thucydi-
 dem. Et, Labitur infelix studiorum atque immemor hærbæ Victor equus. Et
 Demissæ aures, incertus ibidem Sudor, & ille quidem morituris frigidus. Est
 inter Pathe & pudor, ut circa Deiphobum pauitantem, & dira regentem sup-
 plicia. Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre, Excussi manibus radii,
 reuolutaque pensa, Euolat infelix. Et Latinus quia miratur, Defixa obtutu te-
 net ora. Et Venus quia rogatura est, Tristior & lacrymis oculos suffusa nitē-
 tes. Et Sibylla quia insanit, Subito non uultus, non color unus, Non compræ-
 mansere comæ.

¶ Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimitur.
 Caput II.

H
 De oratio-
 ne patheti-
 ca

Vnc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primū
 quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Opor-
 tet enim ut oratio pathetica, aut ad indignationē, aut ad misericordiā
 dirigatur, quæ a Græcis *δυνάμεις* καὶ *ἐπιεικείας* appellatur. Horum alterum accusa-
 tori necessarium est, alterum reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quo
 nam satis indignatibus leniter incipere nō cōuenit. Ideo apud Vergiliū luno
 sic incipit, Quid me alta silētia cogis Rūpere? Et alibi, Me ne incepto desistere ui-
 ctā? Et alibi, Heu stirpē inuisam & fatis cōtraria nris Fata Phrygū. Dido, Mo-
 riermur inultæ? Sed moriamur ait. Et eadem, Pro Iuppiter ibit Hic ait. Et Pria-
 mus, At tibi p scelere exclamat p talibus ausis. Nec initiū solū tale esse debet,
 sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica, & breuibus sentētiis & crebris figu-
 rarum muta

rarz mutatiōibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare. Vna ergo nobis A
 Vergiliana oratio pro exēplo sit, Heu stirpē inuisam. Initium ab ecphonesti. De Exemplū
 inde sequuntur breues interrogatiunculæ. Num Sigeis occumbere campis? oratiōis Pa
 Num capti potuere capi? num incensa cremauit Troia uiros? Deinde sequitur theticæ ex
 hyperbole, Medias acies, mediosq; per ignes Inuenere uiam. Deinde Ironia, At vij, Aenei.
 credo mea numina tandem Fessa iacēt: odiis haud exaturata quieui. Deinde au
 sus suos inefficaces queritur, Per undas Ausa sequi, & profugis toto me oppo
 nere ponto. Secunda post hæc hyperbole, Absumptæ in Teucros uires cœliq;
 marisque. Inde dispersæ querelæ, Quid syrtes aut scylla mihi, quid uasta cha
 rymbdis profuit? Iungitur inde argumentum a minore, ut pathos augeat, Mars
 perdere gentē Immanem Lapithum ualuit. Minor scilicet persona. ideo illud se
 quitur, Ast ego magna lous coniunx. Deinde cum causas quoq; contulisset, B
 quanto impetu dea dixit? Infelix quæ memet in omnia uerti. Nec dixit, non pos
 sum perdere Aeneam, sed, uincor ab Aenea. Deinde cōfirmat se ad nocēdum,
 & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire con
 tenta est.

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere latinis,

At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.

At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit, Sanguine Troia-
 no & Rutulo dotabere uirgo. Et protinus argumentū a simili cōueniens ex p̄
 cedentibus, Nec face tantum Cyffeis prægnans ignes enixa iugales. Vides q̄ C
 sæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira quæ bre
 uis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt
 apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam,
 An miseri fratris letum ut crudele uideres? Et idem cum auget inuidiam occiso
 rum pro se amicorum, Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocātē Muranum.
 Et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uictō sibi parceretur, Vici
 sti, & uictum tendere palmas Ausonii uidere. Idem, Quos minime uellem. Et
 aliorum preces orantium uitam, Per te, per qui te talem genuere parentes: &
 similia.

Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore. Caput .III.

D
 Pathos ab
 ætate.

Nunc dicamus de habitu pathus, qđ uel est in ætate uel in debilitate, &
 cæteris q̄ sequunt. Eleganter hoc seruauit, ut ex oī ætate Pathos mise
 ricordia moueret, Ab infantia. Infantumq; animæ flentes in limine
 primo. A pueritia, Infelix puer atq; impar congressus Achilli. Et, Paruumq;
 patri tendebat lulum. Vt non minus miserabile sit periculum in paruo, q̄ in fi
 lio, Et, Superest coniunx ne Creusa. Ascaniusq; puer. Et alibi, Et parui casus Iu
 li. A iuuenta uero, Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum, Pubentesque
 genæ, iuuenili in corpore pallor. A senectæ, Dauni miserere senectæ. Et, Duci
 tur infelix æuo confectus Aletes. Et, Caniciem multo deformat puluere.

m v Mouit

- E** Mouit & a fortuna modo misericordiam, modo indignationem. Misericordiam. Tot quondam populis terrisque superbum Regnatorem Asiae. Et Sinon, Et nos aliquod nomenque decusque Gellimus. Et, Auloniisque olim ditissimus aruis. Indignationem uero ex uerbis Didonis, Et nostris illuserit aduena regnis. Eleganter enim ex contemptu Aeneae auget iniuriam suam. Et Amata, Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris. Et Numanus, Bis capti Phryges. Mouit pathos misericordiae & ex debilitate. Ex quo me diuum pater atque hominum rex Fulminis afflauit uentis, & contigit igni. Et alibi, Et truncas inhonesto uulnere narres. Et de Mezentio, Attollit in aegre Se femur. Et, Huc caput atque illuc humero ex utroque pepedit. Et, Te decisa suum Laride dextera quaerit. Et, Acerque cruento Puluere perque pedes traiectus lora tumentes Mouit Pathos misericordiae frequenter & a loco, Cum uitam in syluis inter deserta ferarum Lustra domosque traho. Et, Libyae deserta pago. Et, At nos hinc alii sitiētes ibimus Afros, Pars Scythia, & rapidum Cretae ueniamus Oaxem. Et illud egregie & breuiter, Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros. Iliacos, id est, patriae muros quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spacia pugauerat. Et illud, Nos patriam fugimus. Et, Litora cum patriae lachrymans portusque relinquo. Et, Dulces moriens reminiscit Argos. Et, Ignarum laurens habet ora mimanta Lyrnesi domus alta solo laurente sepulchrum. Et ut Agamēnonē indigne ostenderet occisum, assumpsit locum, Prima inter limina dextra oppetiit. Et illud, Moenibus in patriis atque inter tuta domorum. Sacer uero locus praeipue pathos mouet. Occisum inducit Orpheus, & miserabilem interitum eius a loco facit, Inter sacra deum, nocturnique orgia Bacchi. Et in euerfione Troiae, Perque domos & religiosa deorum Limina. Cassandrae quoque raptum uel diminutionem quam miserabilem facit sacer locus. Ecce trahebat a templo adytisque Mineruae. Et alibi, Diuae armipotens ad aram Procubuit. Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret, Exipit incautum, patriasque obruat ad aras. Et Venus quae Aeneas in mari uexaret ira Iunonis, quam inuidiose querit Neptuno de loco. In regnis hoc ausa tuis. Fecit sibi Pathos saepe & ex tempore. Priusque Pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent. Et Orpheus miserabilis ex longo dolore, Septem illum totos phibent ex ordine menses. Et Palinurus, Vix lumine quarto Prospexi Italiā. Et Achimēnides, Tertia iam lunae se cornua lumine complent. Et, Septima post Troiae excidium iam uertitur aestas.

¶ Pathos a causa, modo, & materia. Caput .I.III.

A tempore.

Requens apud illum Pathos a causa. Reuera enim plerumque efficitur causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. ut Cicero in Verrē. Qui ob sepulturam in carcere necatorum a parentibus rogabat. Hoc enim non tam rogari, aut pecuniam exigere, quam ob hanc causam, indignum erat. Et Demosthenes cum querit quendam inuidiam circumuentum, ex causa auget inuidiam. Circūuenit inquit arbitrum, qui inter me atque se integre iudicauerat. Ergo & Vergilius egregie saepe ex hoc loco traxit affectum. Occidit, inquit, in acie Galeus, Hoc per se non est dignum misericordia belli tempore, sed admouit causam

causam, Dum paci medium se offert. Idem alio loco, Sternitur infelix. Deinde **A**
subiicit causam miserabilem. Alieno uulnere, id est, cum in aliū telum esset emis-
sum. Et cum Palamedē indigne occisum uellet, Quem falsa sub prodicione Pe-
lasgi Infontem infando indicio, quia bella uetabar, Demisere neci. Et Aeneas ut
ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit. Et pariter comitiū
oneriq; timentē. Quid lapix ut contēptis cæteris artificiis inglorius (quēadmo-
dū poeta ait) uiueret, qualis causa proponit. Ille ut depositi, pferret fata paren-
tis. Ex eodem genere est, Fallit te incautum pietas tua. Hæc em̄ causa illum ho-
stibus etiam sic miserabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occi-
si, quam causam proponit. Qui sanguine nobis Hanc patriā peperere suo. Nec
nōn & indignatio demonstratur a causa, ut illic, Multa gemens, ignominiam
plagasq; superbi Victoris, tum quos amisit inultus amores. Et illud a causa est **B**
ex effectu indignantis, An solos tangit Atridas Iste dolor? solisq; licet cape-
re arma Mycenis? Et illud, At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia, Vendi-
dit hic auro patriam. Quicq; ob adulterium cæsi, Nec partē posuere suis **Ad**
Pathos mouendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant a **A modo:**
modo & a materia. Modus est cum dico, occidit manifeste uel occulte. Materia ē
cum dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiā Midiaē facit, se pul-
satum cothurno? Cicero Verri, cum nudum quendā dicit ab eo statuæ imposi-
tum. Vergilius nō minus euidēter, Altaria ad ipsa trementē Traxit, & in mul-
tuplantem sanguine rati. Et, Capulo tenuis abdit enses. Et illa omnia a modo
sunt, Rostroq; immanis uultur adunco Immortale iecur tōdens, & reliqua. Et,
Quos super atra silex iamiam lapsura cadenti Imminet assimilis. Sed & miseri-
cordiam a modo sæpe commouet, ut de Orpheo, Latos iuuenem sparsere per **D**
agros. Et illud, Obruīt auster aqua inuoluens nauemq; uirosq;. Et, Saxum in-
gens uoluunt alii. Et, Mortua quinetiā iungebat corpora uiuis. Et in Georgi-
cis, Nec uia mortis erat simplex. & cætera in descriptione morbi. Sed & ma-
teria apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex li-
gnis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo necatū. Hoc enim a materia est, **A materia**
quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius uene-
no. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit & cum flagellis cæ-
sum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergiliū, At pater oī-
potens densa inter nubila telum Contorsit, non ille faces nec fumea tædis, &
reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & **Q**
uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus
ex quibus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostēdimus usum Maronem.
Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluri-
bus locis coniunctis utitur, ut in Turno ab ætate, Miserere parentis Longæ-
ui. A loco. Quā nunc mœstum patria Ardea longe Diuidit. Et circa Cassan-
dram ex modo, Ecce trahebatur. Ex habitu corporis, Passis priameia uirgo Cri-
nibus. Ex loco. A templo adytisque Mineræ. Et circa Agamemnonem a pa-
tria, Ipse mycenæus. A fortuna, Magnorum ductor Achiuum. A necessitudi-
ne, Coniugis infandum. A loco, Prima intra limina dextra. Tacite quoq; q̄si
per delin-

E per definitionem pathos mouere solet, cum res quæ miserationem mouet, non dilucide dicit, sed dat̄ intelligi, ut cū Mezentius dicit, Nunc alte uulnus adactū. Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, q̄ hoc altum uulnus esse amittere filium? Et rursus idem, Hæc uia sola fuit qua perdere posses. Sed hic scilicet accipiendum est perire esse amittere filium. Et Iuturna cum queritur, q̄ adiuuare fratrem prohibeatur, Immortalis ego. Quid enim sequitur? non est immortalis in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim definitionis habent, & a poeta eleganter introducta sunt.

¶ Pathos a simili.

Caput .V.

Pathos ab exemplo.

F

Vnt & in arte rethorica ad Pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt. Ex quibus primus est a simili. Huius species sunt tres, exemplū, parabola, imago. Græce παράδειγμα, παραβολή, εἰκόνη. Ab exemplo. Vergilius.

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus Threicia fretus cithara fidibusq̄ canoris, Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Quid Thesea magnū? Quid memorem Alciden? Antenor potuit mediis elapsus achiuis. Hæc enim oīa misericordiā mouent, quoniā indignū uidetur negari sibi, q̄ aliis indultum est.

G Deinde uide unde auget inuidiā, Si potuit manes accersere coniugis Orpheus. Habes causam disparem. manes illic coniugis, hic patris: illic accersere, hic uide re. Threicia fretus cithara, Hic misericordiā eius irrisit. Si fratrem Pollux alterna morte redemit, Itq̄ reditq̄ uia totiens. Hoc iā a modo. Plus est em̄ sæpe ire, q̄ semel. Quid Thesea? magnū Quid memorē Alciden? Hic propter egregias plonas nō habuit q̄ minueret, uel q̄ augeret: uerū q̄ in illis elucebat, hoc sibi iactat cū iis esse cōmune. Et mi genus ab Ioue summo. Simile est & illud ab indignatione. Quid em̄ ait Iuno? Pallas ne exurere classem Argiuū. Iā hoc plus est, classem uictricē, q̄ reliquias fugientiu. Deinde causam minuit. Vnius ob noxā & furias Aiācis Oilei. Quā minuit, ut noxā diceret, q̄ leuis culpæ nomen est. Et unius, q̄ facile possit ignosci, Et furētis, ut nec culpa sit. Et alibi, Mars pdere gentē, Immanē Lapithū ualuit. Vides easdē obseruatiōes, gentē & immanem.

A parabola,

Ab imagine,

H Deinde aliud exēplum, Cōcessit in iras Ipse deum antiquā genitor Calydone Dianæ. Antiquā, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deinde in utroq̄ causam minuit, Quod scelus aut Lapithis tm̄ aut Calydone merente? Parabola uero qm̄ magis hoc poetæ cōuenit, sæpissime pathos mouit: cum aut miserabilē, aut iracundum uellet inducere. Miserabilē sic, Qualis populea mœrens Philomela sub umbra. Qualis cōmotis excita sacris Thyas. Qualē uirgineo demissum pollice florē, Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus misratio est. Quid de ira? Ac ueluti pleno lupo insidiatus ouili, Dum fremit ad caulas. Et Mugitus ueluti fugit cum saucius arā Taurus. Et alia plura similia qui q̄rit inueniet.

Et imago, q̄ est a simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea fit cum aut forma corporis absentis describit̄, aut om̄ino q̄ nulla est fingit. Vtq̄ Vergilius eleganter fecit. Illud prius circa Ascaniū, O mihi sola mei sup Astyanactis imago. Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Fingit uero cū dicit, Quā fama se cuta est, Cādida succinctā latratibus inguina mōstris. Sed prior forma dicit̄ p̄stat, hæc

Pathos a miseratione
scilicet a simili
pe cum aliquo
quod illud quo
O felix una
conibus alis lu
de posse a loco
est, nulla mori.
felix una
illud, O ter
mugit
pecudum ta
patheticum est
mhi prede
passus erat
negauerat
Vergil. induxit
Tyrus.
urbis, quod
oratores
Hunc Vergil.
& ceter
poter
Fors & uo
ut possessor ag
posse aliquen
signatus eram
RATORES
ut quid Vergili
cratis imago. Et sub
illis fortuna labore
ET ille locus ac
malia, uel ad mut
bene patheticæ tra
beant. uel cum Tu
quom frustata
ulla est, Viximu

stat, hæc *ἰσχυρῶς*, id est, prior misericordiam commouet, horrorē secunda. Si-
cut alibi, Et scilicet gaudens uadit discordia palla, Quam consanguineo sequitur
bellona flagello. Et omnia illa quæ de forma dixit. Sed illud nimium patheticè,
Furor impius intus Sæua sedens super arma, & ceterum uinctus ahenis Post ter-
gum nodis fremit horridus ore cruento.

Pathos a maiori & minori.

Caput .VI.

Iximus a simili, nunc dicamus a minore pathos a poeta positum. Nempe cum aliquid proponitur, quod per se magnū sit, deinde minus esse ostenditur quæ illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouet. Ut est illud, O felix una ante alias Priameia uirgo Hostilem ad tumulum Troie sub mœnibus altis Iussa mori. Primum quod ait, felix, comparisonem sui fecit. Deinde posuit a loco, Hostilem ad tumulum. Et a modo, quod non minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, quæuis hostilem ad tumulum quæuis Iussa mori, felicior tamen quæ ego, quia sortitus non pertulit ullos. Simile est & illud, O terque quaterque beati. Et quod de Pasiphæ dicit, Proetides impleunt fallis mugitibus agros. Deinde ut minus hoc esse monstraret. At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est Concubitus. Quid illud? nonne uehementer patheticum est a minore? Nec uates Helenus, cum multa horrēda moneret, Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno. Quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illis uisa, quæ patris mortem?

A MAIORE negauerunt quidam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Didonem Vergi. induxit, Non aliter quæ si immixtis ruat hostibus omnis Carthago, aut antiqua Tyrus. Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quæ si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruiisset. Et Homerus idem fecit.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendū, qui dicitur, præter spem. Hunc Vergilius frequenter exercuit, Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem. & cætera. Et Dido. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre soror potero. Aeneas de Euandro, Et nunc ille quidem spe multū captus inani Fors & uota facit. Et illud, Aduena nostri (Quod nunquam ueriti sumus) ut possessor agelli Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni. Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander, Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis, Et prædulce decus.

ORATORES ὁμοιοπαθῶν uocant, quoties de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium, Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et, Patriæ strinxit pietatis imago. Et, Subiit chari genitoris imago. Et Dido, Me quoque per multos similis fortuna labores.

EST ET ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur, uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtruncque Vergilius bene patheticè tractauit, uel cum ait Dido, Dulces exuuiæ dum fata deulque sinebant. uel cum Turnus, Tuque optima ferre Terra tene. Et idem alibi, Nunc o nunquam frustrata uocatus Hasta meos. Et, Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est, Viximus.

Facis

A similitudine passionis.

Ex sermone conuerſa ad animalia

E FACIT apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Græci ἀπόγνωσθι uocant. **Ab addubitatio.** Est enim uel dolentis, uel irascentis, dubitare quid agas. En quid ago? rursus ne procos irrita priores Experiar? Et illud de Orpheo, Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret? Et de Niso, Quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis Eripere? Anna permouetur, Quid primum deserta querar? comitem ne sororem &c.

ET attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur, Ipse caput niuei fultur Pallantis & ora Ut uidit, leuicq; patens in pectore uulnus. Et illud, Impleuitq; sinu sanguis. Et, Morsiensq; suo se in sanguine uersat. Et, Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. Et, Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. Et, Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus It cruor. Et, Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

F ACIT hyperbole, id est, nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira uel misericordia. Ira, ut cum forte dicimus, miles ille pire debuerat. quod est apud Vergilium, Omnes per mortes animam fontem ipse dedissem. Misericordia, cum dicit, Daphni tuum Pœnus etiam ingemuisse leones Interitum. Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorium, uel alterius generis pathos. Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est. Et illud seorsum, Maria ante exurere Turno, Quam sacras dabitur pinus.

EXCLAMATIO, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. Hæc fit interdum ex persona poetæ, nonnunquam ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poetæ est. Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ. Infelix utcunq; ferent ea fata nepotes. Crimen amor uestrum. & alia similia. Ex persona uero alterius. Dii capiti ipsius generisq; referuent. Et, Dii talia Grai Instaurate, pio si pœnas ore reposco. Et, Dii talem terris auertite pestem.

G **CONTRARIA** huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamando dicimus, ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. Hoc autem præcipue irascentibus conuenit. ut Neptunus. Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. Et Mnestheus, Nec uincere certo. Quamq; o. sed superent, quibus hoc Neptune dedisti. Et Turnus, Quamq; o si solitæ quicq; uirtutis adesset. Et in Bucolicis. Nouimus & qui te trāsuerſa tuētibus hircis, Et quo, sed faciles nymphæ irrisere sacello. Sed & misericordia ex hac figura mota est a Sinone, Donec Calchæte ministro. Sed q; ego hæc autem nequicq; ingrata reuoluo?

H **NASCITVR** pathos & de repetitione, quam Græci ἐπανάφρασις uocant, cum sententiæ ab iisdem nominibus incipiunt. Hinc Vergilius. Eurydicen uox ipsa & frigida lingua, Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat, Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud. Te dulcis coniunx, te solo in littore secum, Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud. Te nemus Angitiæ, uitria te Fucinus unda, Te liquidi fleuere lacus.

Ex repetitione.

Hinc Vergilius. Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud.
Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud.
Te nemus Angitiæ, uitria te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.

ἔπιτιμωσις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa Pathos, id est, cum obiecta iisdem uerbis refutamus. Aeneas ignarus abest, ignarus absit.

Deesse huic libro finem iam ante monuimus.

A
Per abiur-
gationem.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS

SATURNALIORVM

LIBER .V.

¶ Si non aliis, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit. Tum de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo.

Caput .I.

OST HAEC CVM PAVLISPER EVSEBIVS QUIE-
uisset, omnes inter se consono murmure, Vergilium non mi-
nus oratorem, q̄ poetam habendum pronuntiabant: in quo
& tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhe-
toricæ artis ostenderetur. Et Auienus, dicas mihi, inquit,
uolo doctorum optime, si concedimus (sicuti necesse est) ora-
torem fuisse Vergilium, si quis nunc uelit orandi artem con-

sequi, utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eo scilicet quo minime uolo, ad comparationem Maronis & Tullii. Verecunde enim interrogasti uter eorum præstantior, quandoquidem necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. Sed istam mihi necessitatem altam & profundam remittas uolo, quia non nostrum inter illos tantas componere lites. Nec ausim in utramuis partē talis sententiæ autor uideri. Hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans, & torrens, & copiosus. Oratorum autem non simplex, uec una natura est, sed hic fluit & redundat, contra ille breuiter & circumcise dicere affectat, tenuis quidam & siccus & sobrius amat quãdam dicendi frugalitatem, alius pinguis & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium dissimulatiõe unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit.

Respondit Auienus, Aptius uellē me has diuersitates sub psonarū exēplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi. Copiosum, in quo Cicero dominaat. Breue, in quo Sallustius regnat. Siccum, qđ Frōtoni ascribit. Pingue & floridum, in quo Plinius secundus quondā, & nunc nullo ueterū minor noster Symmachus luxuriaat. Sed apud unū Maronē hæc quatuor gna repies. Vis audire illū tāta breuitate dicētē, ut arctari magis & cōtrahi breuitas ipsa nō possit? Et cāpos ubi Troia fuit. Ecce paucissimis uerbis maximā ciuitatē hausit & absorpsit: non reliquit ille nec ruiuā. Vis hoc ipsum copiosissime dicat? Venit summa dies, & inelectabile tēpus Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Iliū, & ingēs Gloria Teucrorū. ferus oia luppit Argos Trāstulit, incēsa Danaī dñantīn ur-
be. O pa

D
Dicendi ge-
nera quatuor

E he. O patria, o diuum domus Ilium, & inclyta bello Moenia Dardanidum. Quis cladem illius noctis, quis funera fando Explicet: aut possit lachrymis æquere labores? Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos. Quis fons, quis torrens, quod mare, tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis. Turnus ut anteuolans tardum præcesserat agmen, Viginti lectis equitum comitatus, & urbi. Improuisus adest, maculis quem Thracius albis Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra. Hoc idem quo cultu, quam florida oratione cum libuerit proferetur? Forte sacer Cybele Chorcus olimque sacerdos Insignis, longe phrygiis fulgebat in armis, Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis In plumam squamis auro conferta tegebat. Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu, Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum. Sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum? Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, Atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis. Siue inde occultas uires & pabula terræ Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem Excoquit uitiū, atque exudat inutilis humor. Seu durat magis, & uenas astringit hiætes, Ne tenues pluuiæ rapidi ue potentia solis Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat. Ecce dicendi genus, quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceptus breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Styli dicendi duo.

SVNT præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. **V**nus est maturus & grauis: qualis Crasso assignatur. Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno. O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est Consulere, & reliqua. Alter huic contrarius, ardens & erectus, & infensus: quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraueris. Haud talia dudum Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater. Vides ne eloquentiam omni uarietate distinctam: quam quidem mihi uidetur Vergilius, non sine quodam prælagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria permiscuisse: idque non mortali, sed diuino ingenio præuidisse: atque adeo non alium ducem secutus, quam ipsam rerum omnium matrem naturam, hanc prætexuit uelut in musica concordiam dissonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poetici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparauit. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

¶ Quæ Vergilius traxerit a Græcis, quodque tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliados atque Odysseæ Homericæ. Caput .II.

Tunc

Hinc Euāgelus irridenti similis, Bene, inquit, opifici deo a rure Man-
 tuano poetam comparas: quem Græcos rhetores, quorū fecisti men-
 tionem, nec omnino legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusti-
 cis parentibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis Græcarum noti-
 tia literarum?

ET EVSTACHIVS, Caue inquit Euangele Græcorū quenq̄ uel de sum-
 mis autoribus tantam Græcæ doctrinæ haulisse copiam credas, quantam so-
 lertia Maronis uel assecuta est, uel in suo opere digessit. Nam præter philoso-
 phiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua supra disseruimus, nō par-
 ua sunt alia quæ traxit a Græcis, & carmini suo tanq̄ illic nata conseruit.

ET PRÆTEXTATVS, Oratus sis, inquit, Eustachi, ut hæc quoq̄ cōmuni
 cata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes
 Prætextatum secuti ad differendum Eustachium prouocauerūt. Ille sic incipit.

QVÆ VERGILIUS traxit a Græcis, dicturum ne me putatis eā quæ uulgo
 nota sunt: q̄ Theocritū sibi fecerit pastoralis operis autorē, ruralis Hesiodū
 & q̄ in ipsis gæorgicis tēpestatis serenitatiscq̄ signa de Arati phænomenis tra-
 xerit: Vel q̄ euerlionē Troiæ, cum Sinone suo & equo ligneo cæteriscq̄ om-
 nibus quæ librum secundum faciunt, a Pisandro pene ad uerbum transcripse-
 rit: qui inter Græcos poetas eminet opere, quod a nuptiis Iouis & Iunonis in-
 cipiens uniuersas historias, quæ mediis omnibus seculis usq̄ ad ætatem ipsius
 Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unū ex diuersis hia-
 ribus temporum corpus effecerit: In quo opere inter historias cæteras interit-
 us quoq̄ Troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretā-
 do, fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decāta
 prætereo. Iam uero Aeneis ipsa, nōne ab Homero sibi mutuata est, errorem
 primum ex Odyſſea, deinde ex Iliade pugnas: quia operis ordinem necessario
 rerum ordo mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit,
 deinde reuertēti de Troia error cōtigerit Vlyſſi: apud Maronē uero Aeneæ
 nauigatio bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus Homerus
 in primo cum uellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sa-
 cerdotis iniuria. Hic ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi con-
 geriem cōparauit. Nec illud cū cura magna relaturus sum, licet (ut existimo)
 non omnibus obseruatum, q̄ cum primo uersu promississet producturum sese
 de Troiæ littoribus Aeneam, Troiæ qui primus ab oris Italiam fato profu-
 gus Lauinacq̄ uenit Littora, ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ classem nō
 de Troia, sed de Sicilia producit. Vix e cōspectu Siculæ telluris in altum Ve-
 la dabāt læti. Quod totum Homericis filis texuit. Ipse enim uitans in poemate
 historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & conti-
 nuam narrationem ad finem usque perducere: ipse poetica disciplina a rerum
 medio cœpit, & ad initium post reuersus est. Ergo Vlyſſis errorem non
 incipit a Troiano littore describere, sed facit eum primo nauigantem de insula
 Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in cōuiuio Alcinoi re-
 gis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem usq̄ puenerit. Post

n Phæacas

- E** Phæacas rursus Vlyssis navigationē usq; ad Ithacam ex psona propria poeta describit. Quem secutus Maro: Aeneā de Sicilia producit, cuius navigationem describendo pducit ad Libyā, Illic in cōuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usq; ad Siciliam de Troia navigationem suā: & addidit uno uersu, quod iā copiose poeta descripserat. Hinc me digressum uestris deus appulit oris. Post Africam q; rursus poeta ex psona sua iter classis usq; ad ipam describit Italiā. Interea mediū Aeneas iam classe tenebat Certus iter. Quid q; & omne opus Vergilianū uelut de qdam Homerici operis speculo formatum est. Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusq; q; uolet cōferat. Ut Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filix successit. Ipsa autem Dido refert speciē regis Alcinoi cōuiuium celebrantis. Scylla q; & Charybdis & Circe decenē attingit: & pro solis armētis, strophades insulæ fingunt. At pro cōsultatiōe inferorum, descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducit. Ibi Palinurus Elpenori: sed & infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiæ cōsiliis, Anchisæ monita respōdent. Iam prælia Iliadis, & uulnerum nō sine disciplinæ pfectiōe descriptio, & enumeratio auxiliōr; duplex, & fabricatio armor; & ludicri certaminis uarietas, ictumq; in reges & ruptū fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans a Diomede repulsam, Achillis exemplo, & sup Pallāte ut Patroclo lamētatio: & altercatio, ut Achillis & Agamēnonis, ita Drancis & Turni. (Vtrobicq; em̄ alē suum, alē publicum cōmodum cogitabat): pugna singularis Aeneæ atq; Turni, ut Achillis & Hectoris: & captiui inferis destinati, ut illic Patrocli, hic Pallantis, Sulmone creatos Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfers Viuētes rapit inferias, quos imolet umbris. Quid q; pro Lycaone Homericō, qui inter fugientes dephensus, nō mirum si ad pces confugerat, nec tñ Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepcit, simili cōditiōe Magus in medio tumultu subornatus est: Inde Mago procul infestam cōtēderat hastam. Et cum ille genua amplectens uitam supplex petisset, respōdit, Belli cōmercia Turnus Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto. Sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam pemptum, in Tarquitiū a Marone trāssert. Ille ait.

Home. xxi. ἔνταυθοῖ νῦν κείσο μὲν ἰχθυόσῃ, οἱ δ' ὠπλιῆς
Iliados. αἰμ' ἀπολιχμισσονται ἀκιδέες, οὐδέ σε μήτηρ

H ἔνδε μὲν ἰε χείρασι γοήσεται. ἀλλὰ σκάμωδον
οἷσι δινίθε, εἴσω ἄλός εὐρέα κόλπῳ. & cetera.

At hic noster. Istic nunc metuende iace, & reliqua.

¶ De diuersis Vergilli locis ex Homero traductis. Caput .III.

ET si uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbum pene translato, si cet omnes præsens memoria non suggerat, tamen qui se dederint obuios annotabo.

Home. iij. Νδυρῶ μὲν μαζῶν πείλασιν, τοῦ δ' εἰδῆσθαι.
Iliad.

Totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit: Vester, licet periodo Adduxit longe, donec curuata coirent (usus, idem tamen dixit Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis Læua aciem ferri, dextra neruocq; papillam.

Αλλ' ὅτι

Ἄλλ' ὅτε δὴ τῆ νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
θαίνετο γαῖαν, ἀλλ' οὐρανόσδε δάλασσα,
Δὴ τότε κρουέην νεφέλην ἔσκε κρονίωμ
νήος ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε ἧ πόντος ἰσ' αὐτῆς.

Nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undiq; & undiq; pontus.
Curvata in montis faciem circumstetit unda.
Et de tartaro ille ait.

τόσσην ἔνευθ' αἶδω, ὅσσην οὐρανόσδε ἄρ' γαῖης.

Bis patet in præceptis tantum, tenditq; sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.

Ἀυτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδοκίμωθ' εἶς ἔρον ἔντο.
Postq̄ exempta fames, & amor cōpressus edendi,
ὡς ἔφατ' εὐχόμενω, τῷ δ' ἔκλυε κωτίετα ζεύς,
τῷ δ' ἔπερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἔπερον δ' ἀνένκυσεμ,
νήϊον μὲν οἱ ἀπώγαδ' πόλεμόν τε μάχην τε
δῶκε, σόρον δ' ἀνένκυσε μάχης θ' ἀποπέεσθ'.

Audii, & uoti phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres disperfit in auras.

καὶ παῖδες παῖδων τοὶ κεν μετόπισθε γίνωνται.

Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum & qui nascentur ab illis.
Et alibi ille ait.

καὶ τὸτ' ὀδυσσεὺς λύτο τούνατα καὶ θείλων ἦτορ
ὄχθ' ἄρα δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὄρ' μεγαλήτορα θυμόν.

Hic de duobus unum fabricatus est.
Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra,

Ἄξρον δὴ ἔγχος Διομήδεω, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
πρυηνία δὲσ πεσέην Σκαῖῶν προπάροιδε πυλάων.

Armipotens præses belli Tritonia uirgo
Frange manu telum phrygii prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portiq; effunde sub ipsis.

ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἐπείτα
οὐρανόσδε εἰσέριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Ingrediturq; solo & caput inter nubila condit.
Ille de somno ait.

καὶ τῷ νῆδυμω ὑπνῶ ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπῆς
νήχεταισ ἠδίσος δαυάτω ἄγχισα εἰοκώσ.

Dulcis & alta quies placidæq; simillima morti.

Ἄλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὄρκον ὀμῶμαι,
ναὶ μά τότε σκῆπτρον, τῷ μὲν οὐποτε φύλλα καὶ ὄζονσ
φύσθ', ἐπείδ' ἡ πρῶτα τομῆν εἴν ὄρεισι λείλοιπεμ
οὐδ' ἀναδηλήσθ', πρὶ γούρ' ἔσ' ἔ χαλκός ἔλεψεν

n ij ενλλετα

A
Home. xij.
Odylicæ

viiij. Iliados

B

i. Iliados
& alibi
xvi. Iliados

xx. Iliados,

C

v. Odyssæ

vi. Iliados

D

iiij. Iliados

Locus resti
tutus ex
xiiij. Odyf.

4. Iliados

E *Φύλλατε καὶ φλοισὺν ναῦ ἄν τε μὴ ἕνεσ Ἀχαιῶν
ἔρ παλάμῃ φορέουσι Δικαστοὶ, οἱ τε δέμισας
πρὸς Διὸς εἰρύαται. ὃ δέ τι μέγας ἔσεται ὄγκος.*

Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Nuncq̄ fronde leui fundet uirgulta neq̄ umbram,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq̄ comas & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusq̄ dedit gestare Latinis.

Sed iā si uideat a collatione uersuū trāslatorū faceſſo, ut nec uniformis narratio
pariat ex facietate fastidiū, & sermo ad alia nō minus præſenti causæ apta uer-
taē. **F** Perge quæſo, inquit Auienus, oīa q̄ de Homero subtraxit inuestigare.
Quid em̄ iuauius, q̄ duos præcipuos uates audire idē loquētes? Quia cu tria
hæc ex æquo impossibilia putent, uel Ioui fulmē, uel Herculi clauā, uel uersum
Homero subtrahere: quod etſi fieri posset, aliū tamē nullū deceret uel fulmen
præter Iouē iacere, uel certare præter Herculē robore, uel canere quod cecinit
Homerus: hic opportune in opus suū q̄ prior uates dixerat trāſſerendo, fecit ut
sua esse credant. Ergo p̄ uoto omniū feceris, si cū hoc cœtu cōmunicata uelis
quæcūq̄ a uestro noster poeta mutatus est. Cedo igit̄, Eustachius ait, Vergi-
lianū uolumē: quia locos eius singulos inspiciēs, Homericor̄ uersuū prōptius
admonebor. Cūq̄ Symmachi iulſu famulus de bibliotheca petitū librū detu-
lisset, temere uoluit Eustachius. Et dū uersus quos fors obtulisset inspiceret, ui-
dete, inquit, portum ad ciuitatē Didonis ex Ithaca migrantem,

G Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq̄ sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq̄ hinc uastæ rupes, geminiq̄ minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice late
Aequora tuta silent, tum syluis scena coruscis
Desuper, horrētīq̄ atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum,
H Intus aquæ dulces, uiuocq̄ sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non uincula naues
Villa tenent, unco non alligat ancora morsu.

Odyss. xiiij. φορκαὺ δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἄλιος γέγοντος
ἐν δὴμῳ ἰθάκης. δύο ἢ προβλήτες ἐν αὐτῷ
ἄκται ἀποξέωγες λιμὴν πολὺ πηήνια.
Ἄι τ' ἀνέμων σκεπώσι δυσαίων μέγα κύμα,
ἔκτοδερ, ἐντοδερ ἢ ἄνθ' δεσμοῖο μένουσι
νήες εὐσελμοι, ὅταν ὄγκου μέτρον ἴκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὶς λιμὴν ταυφύλλ' ἐλαίῳ
ἄγχοδι δ' αὐτ' ἄντρον ἐπήρατον ἰσορῆδες
ἰσῶν μὲν φάων, αἰ νηιάδες καλέωνται

ἐν ᾗ κρητῆρες τε καὶ ἀμειβορῆες ἕασον
λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαυεώσασουσι μέλισσαι.

¶ De his q̄ i primo Aenei. sunt, ex Homē. traducta. Caput. III.

T cum rogasset Auienus, ut non sparsim sed ab initio per ordinem
annotaret, ille manu retractis in calcem foliis, sic exorsus est.

Aeole nancq; tibi diuum pater atq; hominum rex

Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento,

Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphæ,

Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Tempestat Aeneæ Aeolo concitante cum allocutione ducis res suas con-

clamantis, de Vlyssis tempestate & allocutione descripta est: in qua Aeoli io-

cum Neptunus obtinuit. Versus quoniam utrobicq; multi sunt, non inserui.

Qui uolet legere ex hoc uersu habebit exordium.

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odyssæ.

ὧς ἐπὼν, σώαγαρ νεφέλας, ἐτάραξες δὲ πόντον,

κροτοὶ τρίανου ἐλώρ, πάσας δ' ὀρόδυνες ἀέλλας

παντοῖων ἀνέμων.

Odyf. v.

Vt primum lux alma data est, exire locosq;

Explorare nouos, quas uento accefferit oras,

Qui teneant, (nā inculta uidet), homines ne, feræ ne,

Quærere constituit, sociisq; exacta referre,

ἐξ ὀμνῶν δ' ὤρμαινε μὲν φρένα καὶ μὲν θυμὸν.

ἄμοι ἐγὼ, τέων ἄντε βροτῶν ἐς γαῖαν ἰκάνω.

ἢ δ' οἷον ὄψιν ἰσχυροῦ τε καὶ ἀγχοῦ, οὐδὲ δίκαιοι.

ἢ δὲ εὐλόξενοι καὶ σφι νόος ἐστὶ δειονδής

ἀλλὰ γ' ἐγὼν αὐτὸς πρήσσομαι, ἢ δὲ ἴδωμαι.

Odyf. vi.

Nulla tuarum audita mihi necq; uisa sororum,

O quam te memorem uirgo, nāq; haud tibi uultus

Mortalis, nec uox hominem sonat, o dea certe

An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una?

τοῦδε καὶ σε ἀνασσα, θεὸς νύ τις, ἢ βροτὸς ἐστί.

εἰ μὲν τις θεὸς ἐστί, τοὶ οὐρανοῦ ζευγὼ ἔχουσιν,

ἀρτέμιδι σε ἔγωγε θεὸς κέρη μέγαλοιο

εἰδὸς τε, μέγαδός τε, φυλῶν ἀγχιεα ἰσίκω.

D
Odyf. vi.

O dea si prima repetens ab origine pergam,

Et uacet annales nostrorum audire laborum,

Ante diem clauso componet uesper olympo.

πάσας δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω

ὄσας ἠρώων ἀλόχους ἴδω, ἢ δὲ δύγατρας

ἢ γὰρ γὰρ κερ καὶ νῆξ φθίτ' ἀμβροτος.

Odyf. xi.

At Venus obscuro gradientes aere sepsit,

n iii Et mu

Troianas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danaí.

Σοί δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπιτράπειτο σονόοντα,
Ἔρειδ' ὄφρ' ἔλ' μᾶλλον ὀδυρόμενι Θ' συναχίτω.

Pars stupet innuptæ donum exitiale Míneruæ,
Et molem mirantur equi, primusq; Thymoctes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.

At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaq; dona
Præcipitare iubēt, subiectisq; urere flammis,
Aut terebrare cauas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.

ἄς ὁ μὲν εἰσῆκη, τοῖα ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
ἤμειοι ἀμφ' αὐτῶν. τρίχα δ' ἐσφιστη ἠνδρῶν βουλή.
ἢ ἐ διατμήξαι κοῖλον δόρυ νηλεῖ χαλκῷ,
ἢ ἢ πετρώων βαλέην ἐρύσσοντας ἐπ' ἀκρης,
ἢ ἔσσω μέγ' ἀγαλμα δειῶν θελητήριον εἶναι.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox
Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Iuuenisq; Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat, infano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat.

πέφνε γὰρ Ὀδρυσονῖα καθισσόδεμ' ἔνδρον ἑόντα.
ὅς ἔα νέον πολέμοιο μετὰ κλέθ' εἰληλῶδες.
ἦπε ἢ πριάμοιο θυγατρῶν εἰδῶν ἀρίστην
καοσάνδρημ' ἀνάειδνον, ὑπέχετο ἢ μέγα ἔργον,
ἔν τρωίης ἀέκοντας ἀπόσεμνυ ἕτας ἀχουῶν.

Sic animis iuuenum furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba uentris
Exegit cæcos rabies, catulicq; relictī
Faucibus expectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiā in mortē, mediæq; tenemur

n iiii Urb

C

A

Odysse, ixē

B

Odysll, viij.

C

D

Rest itutus
locus ex
xiij, Iliad

Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusq; repēte refugit
Attollentem iras, & cærule colla tumentem,
Haud secus Androgeus uisu tremefactus abibat.

Iliados. iij.

ὄρεσθ' ἐν βήσσει, ὑπὸ τε τρώμθ' ἔλλαβε γῆνα
Ἄψ τ' ἀνεχώρησεν, ὄργος τέ μιν ἔιλε πύλας,
ὡς αὐδῆς καδ' ὄμιλον ἔδου τρώων ἀγροχώρα
Δείξας Ἀτρέθ' υἱὸν Ἀλέξανδρθ' Διοφδῆς.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positus nouus exuuiis nitidusq; iuuenta
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.

G

Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus annis
Exiit, oppolitasq; euicit gurgite moles,
H Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

Restitutus
locusex
vij, Iliad.

οἷνε γὰρ ἀμπειδίῳ ποταμῷ πλῆθον ἔοικώς
κφμάξζεφ, ὅς τ' ὄκα ξέωρ ἐκέδασε γεφύρας,
τόρ δ' οὐτ' ἄρ τε γέφυραι ἔσθρ γμέναι ἰχθυόωσιν,
οὐτ' ἄρα ἔρκα ἰχθ' ἀλωάων ἐριδηλέων
ἐλθόντ' Ἰλαπίνης, ὅτε ἐπιβρῖσθ' Διὸς ὄμβρος
πολλὰ δ' ὑπ' αὐτ' ἔσθρα κατήριπε καλ' αὐζήων.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago
Par leuibus uentis uolucricq; simillima somno.

Odyf. xi.

τρῖς μὲν ἐφωρμῆδιον, ἐλέφρ τέ με θυμὸς ἄνωγε,
τρῖς δέ μοι ἐκ χερῶν σκηῖ ἴκελον ἢ ἢ ὄνειρῶ
ἔπειτα.

¶ Tertius & quartus Aeneidos quæ habeāt ab Homero
sumpta. Caput. VI.

Alia tēpeſtas Aeneæ hic, & illic Vlyſſis, nu-
merofis ābæ uerſibus. Sed hæc icipiūt ita.
Postq;

Postq̄ altū tenuere rates, nec iā āplius ullāe. Ille ait,

Ἄλλ' ὅτε δὴ κρήνην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνεται γαῖάων, ἀλλ' οὐρανόθεν ἦλθε θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔσκησε κρονίωρ
νήος ὑπὲρ γλαφυρῆς. ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπὲρ αὐτῆς
Ζεὺς δ' ἄμυδις βροῦσθησε, καὶ ἔμβαλε νηὶ κρηνηόρδε.

Accipe & hæc manuū tibi quæ monumēta mearū
Sint puer.

Δωρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον τίλη τῶτο δίδωμι
μνημ' ἐλένης χερῶν.

Tendunt uela noti, fugimus spumantibus undis
Qua cursum uentusq̄ gubernatorq̄ uocabant.

Ἰκμενον ὄνρον ἴα πλησίον ἐδδλὸν ἐταῖρον
κίρκη ὑπλόκαμθ' Ἰνὴ θεός ἀυθέσσα,
Ἡμεῖς δ' ὄπλα ἔκασα ποιησάμενοι καὶ νῆα,
Ἡμεδα τὴν δ' ἀνεμὸς τε κυβερνήτης τ' ἴδωμεν.

Dextrum scylla latus, læuū implacata charybdís

Obsidet, atq̄ imo barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq̄ sub auras
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.

At scyllam cæcis cohibet spelunca latebris

Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.

Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo

Pube tenus, postrema immani corpore pistris

Delphinium caudas utero cōmissa luporum.

Præstat trinacrii metas lustrare Pachyni

Cessantem, longos & circumflectere cursus,

Quam semel informem uasto uidisse sub antro

Scyllam & cæruleis canibus resonantia saxa,

Homerus de Charybdi & de Scylla.

Ἐνδὲν μὲν γὰρ σκυλλῶν, ἐτέρωθεν δὲ διὰ χάρυβδιδος

Διὸν ἀνεβροῦσθησε θαλάσσης ἀλμυρὸν ὕδωρ.

ἦτοι ὅτ' ἴζε μέσση λίβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῶν,

πᾶσα ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑπόσσε δ' ἄχνη.

Ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέρωισιν ἐπιπῆεν

Ἄλλ' ὅτ' ἀναβροῦσθησε θαλάσσης ἀλμυρὸν ὕδωρ

πᾶσ' ἐντοδὲ φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρῃ.

Διὸν ἐβεβροῦσθη, ὑπένωθεν δὲ γαῖα φάνεσκε

τάμμου κυκωμένη.

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

κοῖνον γὰρ τοιοῖδε πόδες, τοιαῖδε τε χεῖρες

ὄφθαλμοῖν τε βολαῖς, κεφαλῆς, ἐφύπνυθ' ἐπε καὶ ἄτα.

A

Restitutus
locus ex
xii., Odyss.

Restitutus
locus ex
xv., Odyss.

Restitutus
locus ex
xi., Odyss.

B

C

Odyss. xij.

D

Odyss. iij.

E Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere.
Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra

Qualis coniecta cerua sagitta
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Nescius, illa fuga syluas saltusq; peragrat
Dictæos, hæret lateri letalis arundo.

F

Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus talaria neçtit
Aurea, quæ sublimem alis siue æquora supra
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit. hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tartara tristia mittit.
Dat somnos adimitq; & lumina morte resignat.

G Illa frætus agit uentos, & turbida tranat Nubila.

Πιάδος vlt. & alibi ὧς ἐφατ'. οὐδ' ἀπίθασε δικάτορες Ἄργεφόντης,
Αὐτίκ' ἐπέειπ' ὑπὲρ ποσσῶν ἐδύσετο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια χυσοῖσα, τὰ μὲν φέρον, ἡμῶν ἐφ' ὑγρῆν
ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοῆς ἀνέμοιο
ἔϊλετο ἢ ῥάβδον, τῆ ἢ ἀνδρῶν ὄμματα δέλγῃ
ἔωρ ἐδέλξῃ, τοὺς δ' αὖτε κελὶ ὑπνώοντας ἐγείρει,
τῆρ μετὰ χροσσῶν ἔχωρ πέπετο κρατὺς Ἀργεφόντης.

Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum

H Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant, it stridor, & alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.

Locus resti-
tutus ex. xij
Iliad. ἔσαθον, ὡς ὅτε τε δρυῖες οὐρεσσῶν ὑψικάρηνοι
ἄν τ' ἀνεμορ μίμνουσι κελὶ ὑπέτρ ἡμάτα πάντα
ἔνι ζῆσιν μεγάλῃσι δινεκέες ἀραρυῖα.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Πιάδος. xi.
& alibi. ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγῶν τιδωνοῖο
ἄρηνδ', ἰν' ἀδωάτοισι φῶς φέροι ἠδὲ βροτοῖσι.

¶ Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit
mutuatus. Caput .VII.

Vt pela

VT pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; & undiq; cœlū,
Olli cœruleus supra caput astitit imber
Noctem hyemēq; ferēs, & inhorruit unde tenebris.

Ἄλλ' ὅτε δὴ κρήνη μου ἐλείπομην, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαῖάων, ἀλλ' οὐρανόθεν δέλασσα,

Δι' τότε κνουέην νεφέλην ἔσχε κρονίωρ & cætera. Vide supra

Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat
Anchisæ magni, manesq; Acheronte rem issos.

Ὅϊορ ἀφυσόμενον χαμάδις χεῖνε, δεῦε ἧ γαῖαν.

Ἐυχλὴ κικλήσκων πατρὸς κληῖτο δ' Ἰλιόσ.

Leuibus huic hamis confertam auroq; trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilío alto.

τῷ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυροῖον,
καλόν, θρηνίκιον, τὸ μὲν ἀστυπῶϊον ἀπκῦρον.

Et cursor certamē utrobic; simile. Et q̄a uersibus ē
apud utrūq; numerosis, locū loco similem lector in-
ueniet. Initia hæc sunt.

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente.

ὧς ἔφατ', ὤρωπτο δ' ἀντίκ' οἴλιος ταχὺς αἴας.

Ἄνδ' ὁ δουεὺς πολὺμηνίς, ἔπειτα ἧ νέσορ υἱός.

Pugilum certamen apud hunc incipit.

Cōstitit i digitos extēplo arrectus uterq;. Apud illū

ἄντα δ' ἀναχομένω χερσὶ σιβαρήσιν ἀμ' ἀμφω

σάω ἧ' ἔπεσον, σάω δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθευ.

Si uelis cōparare certātes sagittis, iuenies hæc utrius
Protinus Aeneas celeri certare sagitta. (q; p̄icipia.

Ἄνταρ ὁ περὶ τῆσι τίθει ἰένοντα σίδηρον

καδ' ἄ' ἐτίθει, δέκα μὲν πελέκειας, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.

Capita locor; ubi lōga narratio est dixisse suffici
et, ut quid unde natum sit, lector inueniat.

Dixerat. & tenues fugit ceu fumus in auras.

Ἐυχὴ ἧ ἤϊ χρονοῖς ἔντε καπνός

ἔχετο περὶ γῆνα.

Aneas, quo deinde ruis, quo proripis inquit:

Quem fugis: aut quis te a uostris cōplexibus arcet:

Ter conatus erat collo dare brachia circum

Ter frustra compressa manus effugit inago.

τρεῖς μὲν ἔφαρμίδην, ἐλέην τέ με θυμός, ἄνωδ' ε.

τρεῖς δέ μοι ἐκ χερῶν σκῆ' ἦκελον ἢ κῶ' ὄνειρεν

A

Locus resti-
tutus ex
xii., Odyf.

Ilia. penult.

B

Ilia. penult.

C

Ilia. penult.

Ilia. penult.

Ilia penult.

D

Ilia. penult.

Odyss. xi.

E ἔπειτα,

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura,
Hæc incipit.

Principio pingue tædis & robore lecto. Ille sic ait.

Ilia. penult. κηδεμόνες ἢ παρ' αὐθι μένον καὶ θήεον ὕλην.
ποίησιν ἢ πυρρὴν ἐκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Ipsa uero utriusq; tumuli insignia q̄ paria:
At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaq; arma uiro remūq; tubamq;
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

Odyss. xij. Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρὸς τ' ἐκαστὸν καὶ τεύχεα νεκρῶ,
τύμβον χεύωντες καὶ ἐπὶ σήλην ἐρύσαντες
πῆξασιν ἀκροτάτῳ τύμβῳ ἐυήρεος ἐρετμόν.

Tum confanguineus leti sopor.

Ilia. xii. ἔνθ' ὕπνω ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτῳ

Odyss. xij. καὶ ὡς ἠδύμῳ ὕπνῳ ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπῆν.
νήγρετος ἠδὲ θανάτῳ ἄγχισα ἑοικώς.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Iniice, nãq; potes, portusq; require Velinos.

Odyss. xi. Νῶν δέ σε πῦρ ὄπιθεν ποιάσομαι οὐ πρῶτόν τινι
πρὸς τ' ἀλόχου καὶ πατρός, ὃς ἔτρεφε πειθὸν ἑόντα,
τηλεμάχου δ', ὃρ μοῦνον ἐνὶ μεγάροισι ἔλεπες.
μή μ' ἄκλαυσον, ἄδαπρον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν
νοσθευθεῖς, μή ἢ τοι θεῶν μῆνιμα γένωμαι.
Ἄλλὰ με κακῆναι σὺν τεύχεσιν ἄσασα μοι ὄβρι
σημα τέ μοι χεῖρα πολίης ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

Necnon & Tityon terræ omnipotentis alumnum

H Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur, rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur, tondens, fœcundaq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

Odyss. xi. καὶ τιτῶν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν
κείμενον ἐν διαπέδῳ, ὃν ἐπὶ σφύρα κέτο πέλεθρα.
γῦπε δέ μιν ἐκάπερθε πημιένω ἥπυρ ἐκθεον
δέστρων ἔσω θάσσοντες, ὃδ' οὐκ ἀπαμύετο χερσὶ,
λητὼ γὰρ ἔλκυσσε Διὸς κυδελὼν πρῶτοκοίλῳ.
πυθὼ δ' ἐρχομένην διὰ καλλιχέουσι ποιοπῆσιν

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferreæ uox, omnis scelerum comprehendere formas,
Omnia

Omnia pecuniarum percurrere nomina possem,

πληθῶν δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
οὐδ' ἔτι μοι δέκα μὲν γλώσσαί, δέκα δ' ἔσονται ἔτερ
φωνή δ' ἀξέηκτος, χάλκειον δέ μοι ἦτορ ἔνικη.

In septimo & octavo qui uersus sint ab Homero sumpti.

Caput VIII.

HInc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla reculantū, & fera sub nocte rudentū,
Deturicq; sues, atq; in præsepibus urfi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominū ex facie, dea sæua potētibus hærbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.

ἔτερ δ' ἐν βίωσσι πετυγμένα δώματα κίρκης,
εἰσοῖσι λάεσι πορσι κέπῳ ἐνὶ χώρῳ,
ἄμφι δέ μιν λύκοι ἤστρος ἔστροι ἠδὲ λέοντες,
τοὺς αὐτὴ κατέδελξε, ἔπει κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.

Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentis
Littus ad Ausonium tot per uada cærulea uexit?
Sive errore uia, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nauæ patiuntur in alto.

ὧ ζῆνοι, τίνες ἐσέ, πόθεν πλεῖδ' ἕρσ' ἀ κέλῳδα,
ἢ τί μ' ἤ πρῆξιμ, ἢ μα φιδίως ἀλάλχοδε,
διὰ π λυῖσῆρες ὑπὸ ἄλα τοίτ' ἀλώωνται
φυχὰς ἤδ' ἐμνοι κακῶν ἀλλοσ' ἀποῖσι φέροντες

Cum sese e pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis, & Asia longe
Pulsa palus.

τῶν δ' ὡστ' ὄρνιθων πετενῶν ἔθνεα πολλὰ,
κηνῶν, ἢ γροθίνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
ἄσῳ ἐν λημῶν, καὶ ἕστρου ἀμφὶ ἔείδρα
ἔινδα κελ' ἔινδα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πῆρρῷ γέωσι,
κλαγγῆσιν προκαδίζόντων, σμαραγῆ δέ τε λημῶν.

Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentī
Ferret iter, celeris nec tingeret æquore plantas.

ἄι δ' ὅτε μὲν σκιρτῶν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
ἄκρον ἐπ' ἀνδροίκων καρπῶν δίον οὐδὲ κατέκλωμ.
ἄι δ' ὅτε δ' ἠ σκιρτῶν ἐπ' εὐρέα ἰώτα θαλάσσης
ἄκρον ἐπὶ ἔρημῶν ἄλως πολιοῦ δέισκοι.

Vescitur Aeneas simul & Troiana iuuētus
Perpetui tergo bouis & lustralibus extis.

τοῖσι δ' βωῶν ἰέρωσεν ἄναξ ἀνδρῶν ἀγάμεμνων

Ἄρενα

A

Iliados, ij.

B

Odyssea, x

C

Odys. iij.
& alibi.

D

Iliados, ij.

Iliados, xx.

Iliados, vij.

E Ἄρσενά περταίηρον ὑπὸ Ζηνεὶ κρονίῳνι.

Νώτοισι Δ αἴοντα δινηκέεσσι γέγαυρον

Postq̄ exempta fames, & amor compressus edēdi,
Rex Euandrus ait.

ix. Iliados Ἄντ' ἀρ' ἐπεὶ πόσιϑ' ἠδ' ἰδοκίος δ' ἔρον ἔντο,
τοῖς ὁ γέρον πάμπρωτος ὑφ' αὐτῆρ ἤρχετο μῆνι.

Euandrum ex humili tecto lux suscitāt alma,

Et matutini uolucrum sub culmine cantus.

Consurgit senior, tunicaq̄ inducitur artus,

Et tyrrhena pedum circundat uincula plantis,

Tum lateri atq̄ humeris tegeæum subligat ensē,

P Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.

Necnon & gemini custodes limine ab alto

Procedunt, gressumq̄ canes comitantur herilem.

ii. Iliados Ἔζετο Δ ὀρθωθεὶς, μαλακῶρ δ' ἐνδ' ὠσε χιτῶνα.

καλῶρ, νηγάθειρ. πορὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φάρεϑ'.

Ποσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιρ ἑδῆσατο καλὰ πέδιλα.

Ἄμφι Δ ἄρ' ὠμοισιρ βάλετο ξίφεϑ' ἀργυροκόλῳ

ii. Odysseæ βῆ δ' ἵμερ τις ἀργῆρ, παλάμη δ' ἔχε χάλκεορ ἔγχϑ'

ὄκ' ὄσορ, ἅμα τῶγε δύο κῶες ἀργοὶ ἔποντο.

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,

Qualis eram, cum primam aciem Prænestē sub ip̄a

Straui, scutorumq̄ incendi uictor aceruos,

G Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi,

Nascenti cui tris animas Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat, terna arma mouenda,

Ter leto sternendus erat, cui tum tamen omnis

Abstulit hæc animas dextra, & totidē exiit armis.

xi. Iliados Ἐὶ δ' ὡς ἠβόοιμι, βίη δ' ἐ μοι ἔμπεδ' ἔϊη

δὲ ὀπότ' ἠλείοισι ἠδ' ἡμῖρ νῆκ' ἔτύχθη

Ἄμφι βοηλασίηρ, ὅτ' ἐγὼ κτῆτορ Ἰτυμονῆα.

ἔδ' ὄκ' ὑπὲρ χιθῶν. ὅς ἐν ἠλιδι ναετᾶσκερ,

ῥῦσι' ἐλαυνόμεν' ὄδ' ἀμῶωρ ἦσι βόεσι,

ἔβλητ' ἐν πρῶτοισιρ ἐμῖς ἀπ' χιθῶν ἀκονῶ.

H καὶ Δ ἔπεισερ

Qualis ubi oceani per fusus lucifer unda,

Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,

Extulit os sacrum cœlo tenebrasq̄ resoluit.

Locus resti-
tutus ex

xxij. Iliad.

ὄιορ Δ ἀσῆρ εἴσι μετ' ἀεόσι νυκτὸρ ἀμολγῶ

ἔσπερ' ὅς κἀλλισ' ἐν οὐρανῶ ἴσεται ἀσῆρ.

En perfecta mei promissa coniugis arte

Munera, ne mox aut Laurentes nate superbo

Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.

Dixit,

Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

A

Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεύχε' ἰσάκῃ μίγα τε σιβαρόν τε
τεύχε' ἄρα οἱ δώρηκα φαεινότερον πυρός ἀυγῆς,
τεύχε' δ' εἰ οἱ κωκυτὸν βριασην κροτάφοισ' ἀραρῆισα
καλῆν, δουδαλίην, ἐπὶ δ' ἤχρυσον λοφόν ἦκε,
τεύχε' δ' εἰ οἱ κνημίδας ἰαυῖ κασιγέροισι

Iliad. xviiij

Ἄντὰρ ἐπεὶ παῖδ' ὄψα κάμει κλυτὸς ἀμειψυγῆς
μηδ' ὅς ἄχιλλιδι δῆκε προπάρσιθιρ ἀίριος.

Ille deæ donis, & tanto lætus honore
Exple ri nequit, atq; oculos per singula uoluit,
Mirat urq; interq; manus & brachia uersat.

B

τέρπετο δ' ἐν χεῖρας ἔχευ δεῖσ' ἀγλαὰ δῶρα,
Ἄντὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἦσιν ἑτάρωτο δαίδαλα λένωσιν.

Iliados. xix

¶ Nono libro q̄ insint, sumpta ab Homero. Cap. IX.

Ri decus coeli q̄s te mihi nubibus actā
Deulit in terras:

Ἴρι δὲα, τίς τ' ἄρ' σε δῶρ' ἐμοὶ ἀγγελον ἔκει
Nec solos tangit Attridas Iste dolor.

Restitutus
locus ex
xvii. Iliad.
Restitutio
ex. ix. Iliad.

τί δ' ἐλαρ' ἀνήγαγεν ἔνθα δ' ἀγείρας
Ἄτρεΐδης; ἢ ὄυχ' ἑλένης ἔνεκ' ἠνικόμοιο;
ἢ μοῦσιν ἐλίουσι ἀλόχους μερόπων ἀνδρώπων
Ἄτρεΐδαι;

C

Sed uos o lecti, ferro quis scindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra:

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Iliados. xix
& alibi

καὶ δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δῆπνον, ἵνα ζωάωμεν ἄρκα.
Sic ait illachrymans, humero simul exiuit ensē
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atq; habilem uagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisq; leonis
Exuias, galeam fidus permutat Alethes.

D

τυτεῖδῃ μὲν δῶκε μνηστήροισι δρασυμάδης
θάλασχος ἀμφιπλες, τὸ δ' ἰὸν παρὰ κλυτὴν λέληπτο.
καὶ σάκῃ, ἀμφὶ δ' οἱ κωκυτὸν κεφαλῆσιν ἔθηκε
ταυρεῖην, ἀφαλὸν τε, καὶ ἄλοφον, ἢ τε καταΐτις
κέκλυται, ἔνέτοι δ' ἄρα θαλερῶν ἀζήκων
μηριόνης δ' ὀδυσῆος δίδου βιόρ, ἠδὲ φρεσίνην
καὶ εἶφῃ

Iliad. x.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorq;

Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;

E Prosequitur uotis, necnon & pulcher Iulus.

Iliad. x.

τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὄπλοισιν ἐνὶ δ' ἄνοισιν ἐδύτην,
 εἴμ' ἔ' ἵεναι, λιπέτην ἢ καὶ αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
 Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
 Exitio, passim somno uinocq; per hærbam
 Corpora fusa uident, arrectos littore currus,
 Inter lora rotasq; uiros simul arma iacere,
 Vina simul, prior Hyrtacides sic ore locutus.

F Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.

Hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, & consule longe.
 Hæc ego uasta dabo, & recto te limite ducam.

Iliad. x.

τὼ ἢ βράτην προτέρω διὰ τ' ἔντα κῆ μέλαινα ἄιμα,
 αἴψα δ' ἐπὶ δευκῶν ἀνδρῶν τέλει ἔξορ ἰόντες.
 οἱ δ' ἔνδορ καμάθῃ ἀδ' ἀπκότης, ἔντα δ' ἐσθμ
 καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χερσὶν κέκλυται, ἔν κατὰ κόσμον
 τρισχιλί, παρὰ δ' ἐσθμ ἐκάστω δ' ἵππους ἵπποι. **Et paulo post.**

τὸν δ' ὀδυσσεύς προπάρσθη, ἰδὼν διομίδει δ' ἔξερ.
 οὐτός τοι Διόμηδης ἀνήρ, οὐτοὶ δ' ἐπὶ ἵπποι,
 ἐξ ἐπιδηφριάδῃ πνύματις ἱμάσι δ' ἐδεντο,
 οὐς νῶν πίψασκε δόλωρ, ὅρ ἐπέφραμεν ἡμῆς
 ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφρα κρατερῶν μείθῃ, ὄνδ' ἐτι σε χερσὶ
 ἔσάμεναι μέλαινα σὼ τεύχεσιν, ἀλλὰ λυ' ἵππους,
 ἢ ἐ σὺ γ' ἀνδρας ἔνοστε, μελήσουσι δ' ἐ μοι ἵπποι.

Sed non augurio potuit depellere pestem.

H Ἄλλ' οὐκ ὀνοοῖσιν ἐρύσσω κῆρα μέλαιναυ.
 Et iam prima nouo spargebat lumine terras
 Titoni croceum linquens aurora cubile.

Iliad. xi.

ἠώς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγνώστῃ τιθωνοῖο
 εἴρυσθ' ἵν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἠδὲ βροτοῖσι.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & pensa de-
 mitteret, ut per muros & uirorum agmina ululās & coma scissa decurreret, ut
 effunderet dolorem in lamentationū querelas, totum de Andromacha sumplis
 lamentante mortem mariti.

Locus illu-
 stratus ex
 xxij. Iliad.

ἄς φαμέν, μεγάροιο δ' ἰέσσω μαινάδι ἴσσω
 παλλομένη κραδίην. ἄμα δ' ἀμείπολοι κίον αὐτῆ.
 αὐτὰρ ἐπεὶ πύργῳ τε κῆλ' ἀνδρῶν ἔξερ ὀμιλον,
 ἔσκα παπλώσῃ ἐπὶ τείχεϊ. τὸν δ' ἐνόσθη
 ἐλκόμενον πρόσθην πόλιος.

O uere Phrygiæ, neque enim Phryges.

ἄ μοι ἀπαλιτῆρες ἀχαιίδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοί.

Quos

Quos alios muros, quæ iam ultra mœnia habetis:
 Vnus homo & uestris o ciues undiq; septis
 Aggeribus tantas strages impune per urbem
 Ediderit: iuuenum primos tot miserit orco:
 Non infelicis patriæ ueterumq; deorum
 Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetq;:

A
 Decimo
 Aeneidos.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero
 Vergilius Caput X.

Ela manu iaciunt, quales sub nubibus atris
 Strymoniaë dāt signa grues, atq; æthera tra-
 Cū Ionitu, fugiuntq; notos clamore secundo. (nāt

τρῶες μὲν κλαγγῆ τ' ἔνοπῆ τ' ἴσθη ὄροντες ὡς
 ἢ ὑπὲρ κλαγγῆ γράνων πέλι' οὐρανόθεν πρῶ.
 ἄι τ' ἐπεὶ οὐκ ἔμενον φύγον, καὶ ἀδέσφατον ὄμειρον
 κλαγγῆ ταύγε πέτονται ἐπὶ ὠκεανοῦ ῥοάων.

Ardet apex capiti, cristisq; a uertice flamma
 Funditur, & uastus umbo uomit aureus ignes,
 Non secus ac liquida siquando nocte cometae
 Sanguinei lugubre rubent, aut serius ardor
 Ille litim morbosq; ferens mortalibus ægris
 Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.

δαίει δὲ ἐκ κορυφῆς τε καὶ ἀσπίδος ἀνάματα πῦρ
 ἄσπερ ὄπασιν ἔναλίγκιον, ὅς τε μάλιχα
 λαμπρόν παμφαίνουσι λελευμένον ὠκεανοῦ.
 τοῖσιν δὲ πῦρ δαίει ἀπὸ κρατῆος τε καὶ ὤμων.
 παμφαίνοντ' ὡς τ' ἄσπερ ἐπεσύνουσι περὶ οἴοιο.
 ὅς ῥά τ' ὄπασιν ἔισιν, ἀρῖστοι δ' οἱ ἀνγαί
 φαίνονται, πολλοῖσι μετ' ἄσασιν ἑκτόσθεσσι
 ὄντε κῶν ἄρῖστον ἐπίκλιον καλέουσι,
 λαμπρότατος μὲν δ' ἔσσι, κακὸν δ' ἐπεσύνουσι τέτυκται
 καὶ τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δὴλοῖσι βροτοῖσιν.

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
 Omnibus est uitæ,

μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμενα ἀνδρῶν
 οὐ κακόν, οὐδὲ μὲν ἔδολον, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
 ναῦ δ' ἐμπης γὰρ κῆρες ἐφεισῶσι θανάτοιο
 μηρία. ὡς οὐκ ἔστι φυγῆν βροτῶν οὐδ' ὑπαλύξαι.
 Fata uocant, metaq; dati peruenit ad æui.

ἢ ἔτι, τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλει δέ.

Per patrios manes & spes surgentis Iuli

o Te pre-

B

Iliados. iij.

C

Iliados. v.

Iliad. xxij.

D

Locus re-
 paratus.
 Iliados. vi.
 Iliados. xij.

Iliados. xij

E Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;
 Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
 Celati argenti, sunt auri pondera facti
 Infectiq; mihi, non hic uictoria Teucrum
 Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
 Dixerat, Aeneas contra cui talia reddit.
 Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta
 Natis parce tuis, belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

F Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
 Sic fatus galeam læua tenet, atq; reflexa
 Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensẽm.

Iliad. vi.

ζώρη ἀτρεΐου ἰνέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα,
 πολλὰ δ' ὦν ἀφινῖς πατρὸς κλημῆλια κῆτα,
 χαλκός τε, χρυσός τε, πολὺ κηκτός τε σίδηρος.
 τῶν κέν τοι χαρίσαστο πατρὸς ἀπθούσι' ἄποινα,
 εἰκῶν ἐμὲ ζωὴν πεπύδοι τ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
 (Suadet enim uesana fames) si forte fugacem
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruū

G Gaudet hians immane, comasq; arrexit, & hæret
 Visceribus super incumbens, lauit improba teter
 Ora cruor,
 Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Iliad. iij.

ἦς τε λῆων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κνήκες
 εὐρώων ἢ ἑλαφοῦ κροάον, ἢ ἄρξιοι αὔγασα

πηνάων

Spargitur & tellus lachry mis, sparguntur & arma,
 Δεύοντο φάμαδοι, δειύοντο ἢ πύχρα φωτῆν

Iliad. xxiiij.

Δάκρυσι

H Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis
 Horrebat squamis, furasq; incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensẽm,
 Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

Iliad. xix.
& alibi,

κνημίδας μὲν πρῶτα πρὶ κνήμησιν ἔδρακε
 καλάς, ἀργυρέοισιν ἐπισφουρίοις ἀραρυίας,
 δεύπερον αὖ δάρεκα πρὶ σῆδεσιν ἔδρακε,
 ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ζίφου ἀργυρόνλορον
 χάλκεον, αὐτὰρ ἐπείτα σάκκου μέγα τε σιβαρόν τε
 ἔλιπε, τοῦ δ' ἀπάνονδε σέλας γένετ' ἠὲ τε μήνης.

Purpureus ueluti cum flos succifus aratro
 Languescit moriens, lassocq; papauera collo

Demisere

Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.

μήκω δ' ὡς, ἐτέρωσ' κάρη βάλερ, ἢ τ' ἐνὶ κήπῳ

καρπῶ βριδομένῳ, νοτίησί τε εἰαρινῶσιν

A

Iliados, viij

¶ Quos locos ita transfulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior.

Caput .XI.

T hæc quidem iudicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid debeant de utriusq; collatione sentire. Si tamen me consulas, non negabo, nonnunq; Vergilium in transferendo densius excoluist, ut in hoc loco,

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt foetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

ἡντε ἔδνεα ἔισι μελισσάων ἀδινάων

πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰνὶ νίον ἐρχομενάων

βοτρυδῶν ἢ πέτονται ἐπ' ἀνδρῶν εἰαρινῶσιν.

Αἱ μέρ, τ' ἐνδα ἄλις πιποτήκαται, αἱ δέ, τε ἐνδα.

Vides descriptas apes a Vergilio opifices, ab Homero uagas? At discursum & solam uolatus uarietatem, alter exprimit natiuæ artis officium.

In his quoq; uersibus Maro extitit locupletior interpres,

O socii (neq; enim ignari sumus antemalorum)
O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.
Vos & Scyllæam rabiem penitusq; sonantes
Accestitis scopulos, uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mæstumq; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per uarios casus, & reliqua.

ὦ φίλοι, οὐ γάρ πῶ ἂ κακῶν ἀδραμόνες εἰ μὲν

οὐ μὲν δ' ἢ τόδε μέγιστον ἐπι κακῶν, ἢ ὅτε κύκλω.

ἔιλί ἐνὶ πῶνι γλαφυρῶ κραιπερῆσι βίησι,

Ἄλλὰ καὶ ἐνδον ἐμῆ ἀρετῆ βουλή τε νόω τε

ἐκφύρομεν, καὶ πῶν δὲ μνήσεσθ' οἴω

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam. Hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc quod noster adiecit, solatii fortioris est. Suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe future felicitatis animauit, per hos labores nō solum sedes quietas, sed & regna promittens. Hos quoq; uersus inspicere liber, Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum

Iliados, ij.

C

D

Odyss, xij.

o ij Cum ser-

¶ Cumferro accifam crebrisq; bipennis instant
Eruere agricolæ certatim, illa usq; minatur,
Et tremefacta comam concusso uertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

Iliados. iij. ὄδ' ἐν κονίσι χαμαὶ πέρσῃ ἀγέσθ' ὡς
ἢ ῥά τ' ἐν εἰσμονῇ ἔλεθ' ἀγάλαιοι πεφύκη

F Δεῖν, ἀτάς τε οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασσι
τῶν, μὲρ δ' ἄρματοπηγός ἀνῆς ἀδῶνι σιδῆρος
ἔξεταμ', ὄφρα ἴτω κάμψῃ περικαλλεῖ δίφρω,
ἢ μὲρ τ' ἀζομένη, κῆται ποταμοῖο παρ' ὄχθαθ'.

Magno cultu uester difficultatē abscindendæ arboreæ molis expressit, uerum
nullo negotio Homericæ arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat uentos, atq; auribus æra captat.

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,

G Arcturum, Pleadaſq; hyadas, geminosq; triones,
Armatumq; auro circunſpicit Oriona.

Odyſſeæ. v ἄνταρ δ' ἀπὸ ἀλὶφ' ἰθάκετο τεχνέεντος
ἢ μὲρ θ', οὐδ' ἐοῖπι θ' ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπτε,
πληιάδας τ' ἐσοζώνῃ, καὶ ὄφ' ἐδύοντα βοάπλω
ἄρματον δ', ἢ καὶ ἄμαζων ἐπὶ κλησῇ καλέουσιθ
ἢ τ' αὐτοῦ σφέφεται καὶ τ' ὠρίωνα δοκεύθ.
ὄϊν δ' ἄμμορ θ' ὅβι λοετῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cœlum, crebro reflectere ceruicem debet, captando
de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mire & uelut coloribus Ma
ro pinxit. Nam quia arcturus iuxta septētrionem est: Taurus uero in quo sunt
hyades, & Orion, in regione austri sunt: crebram ceruicis reflexionem in Pal
inuro sidera consulente descripsit. Arcturum, inquit, Ecce intuetur partem septē
trionis. Deinde Pleadaſq; hyadas, ecce ad austrum flectitur. Geminosq; trione
nes. Rursus ad septentriones uertit aspectum. Armatumq; auro circunſpicit Ori
ona. Iterum se ad austrum reflectit. Sed & uerbo circunſpicit uarietatem sæpe se
uicissim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit in
tuentem pleiadas, quæ in australi regione sunt, semel Bootē & arcton, quæ sunt
in septentrionali polo.

Nec tibi diua parens generis nec Dardanus autor
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

Iliados. vi. Πηλεΐε, οὐκ ἄρα σοίγε πατὴρ ἢν ἰππότα Πηλεΐε
οὐδὲ θεῶν μήτηρ, γλαυκὴ δ' ἐσε τίκτη δάλασσα,
πῆρται τ' ἠλίβατοι, ὅτι ἄνοος ὅβιν ἀπηνῆε.

Plane Vergilius non partionem solā, sicut ille quē sequebat, sed educationem
quoq; nu-

quoque nutrificationis tanquam belualem & asperam criminatur. addit enim de suo, **A**
 Hyrcanæque admorunt ubera tygres. quoniam uidelicet in moribus inolescen-
 dis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa
 tenero & mista parentum semini adiuuanti, ex hac gemina concretionē
 unam indolem configurat. Hinc est quod prouidentia naturæ similitudinē na-
 torum atque gignentium ex ipso quoque nutrictu præparans, fecit cum ipso par-
 tu alimoniam copiam nasci. Nam postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis
 omne corpus effinxit atque aluit, aduentante iam partus tempore, idem ad cor-
 poris materni superna conscendens, in naturam lactis albescit, ut recens natis idē
 sit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut uale **B**
 at ad fingendas corporis atque animi similitudines uis & natura seminis, non se-
 cus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates ualere. Neque in homi-
 nibus id solū, sed in pecudibus quoque animaduersum. Nam si ouium lacte, hœ-
 di: aut caprarum, agni forsitan alantur: constat ferme in his lanam duriores, in
 illis capillum gigni teneriores. In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel
 detractandam uel augendam, maior plerumque uis & potestas est aquarum &
 terrarum quæ alunt, quam ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætam nitē
 tenetque arborem, si in locum alterum transferat, succo terræ deterioris elanguis- **C**
 se. Ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit.

Eiusmodi
 fere Gel. li.
 xij. capit. x.

Non tam præcipites bitugo certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus,
 Nec sic immixtis aurigæ undantia lora
 Concussere iugis, pronique in uerbera pendent.

Iliad. xxij.

μάστιγι δ' αἶψ' ἔλαυνε κατωμασθῆρ, οἱ δέ οἱ ἵπποι

ἔφασ' ἀφρέθην ῥίμφα πρῆσοντε κέλευθον

Græius poeta equorum tantum meminit flagro animante currentium, licet dici **D**
 non posset elegantius, quam quod adiecit ἔφασ' ἀφρέθην. quo expressit, quantum natu-
 ra dare poterat impetum cursus. Verum Maro & currus de carcere ruentes, &
 campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit, & accepto breui semi-
 ne de Homero flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos
 in uerbera pēdentes, nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset
 illius certaminis plena descriptio,

Magno ueluti cum flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni,
 Exultantque æstu latices, furit intus aquæ uis,
 Fumidus atque alte spumis exuberat amnis,
 Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Iliad. xxi,

ἄε δὲ λίθης ζεῖ ἐνδον ἐπιγόμυθον πνεῖ πολλῶν,

κῆρσθι μελδόμενθ' ἀπαλοτρεφέθ' σιόλοιο

πάντοθεν ἀμβολάδην, ὕπ' ἧ ζύλα κάγκανα κέττα.

Græci uersus aheni continent mentionē multo igne ebullientis, & totum ipsum
 locum hæc uerba ornant. Nam scaturigines ex omni parte emergentes sic ele-

o ij ganter ex-

ganter expressit. In latinis uersibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ, Et pro hoc quod ille dixerat, exultantes æstu latices, & amnem fumidum exuberantem spumis, atq; intus furentem (unius enim uerbi nō reperiens similem dignitatem compensauit quod deerat copix̄ uarietate descriptionis) adiecit post oia, Nec iam se capit unda. quo expressit, qđ semp̄ usu euenit suppositi nimietate caloris. Bñ ergo se habet poetice tubę cultus, oia q̄ i hac re eueniūt cōprehēdēs. Portam quæ imperio ducis est commissa recludūt Fræti armis, ultroq; inuitant moenibus hostem. Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant Armati ferro & cristis capita alta coruscis. Quales aerix̄ liquentia flumina circum Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum

F Consurgunt geminæ quercus, in tonsaq; coelo Attollunt capita, & sublimi uertice nutant.

Ἰλιάδος, xij. Νήπιοι. ἔν δὲ πύλῃσι δ' ὑ' ἀνέρας εὐροῦ ἀρίστους,
 ὕιας ὑπὲρ δ' ὕμους λαπιθάων ἀχμητάων,
 τὸν μὲν περὶ δόου ὕια κρατῶν πολυποίτιν,
 τὸν ἢ λεοντήα βροτολογῶ ἴσον ἄρει,
 τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
 ἔστασαν, ὡς ὅτε τε δρυῖες οὐρεσίην ὑψηλάων
 ἄπ' ἀνεμῶν μίμνουσι καὶ ὑετῶν ἡμάτα πάντα.
 ἔζησι μὲν γὰρ δεικνέες ἀραρυῖα
 ὡς ἄρα τῶ, χεῖρας πεποιδότες ἢ δὲ βίβησι,
 ἄμινον ἔπ' ἠχόμενον μέγ' ἄσπερον ἢ δ' ἐφίβοντο.

Græci milites Polipoetes & Leonteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ arbores operiuntur. Haecenus est Græca descriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pādarum portam ultro recludere facit, oblaturus hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modo describit luce cristarum coruscas. Nec arborum ut ille similitudinem prætermittit, sed uberius eam pulchriusq; descripsit.

Nec hoc negauerim cultius a Marone prolatum.

Olli dura quies oculos & ferreus urget

Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem,

Ἰλιάδος, xi. ὡς δ' ὁ μὲν ἄσπερον πεσὼν, κοιμήσεται χάλκεον ὕπνον.

¶ In quibus par utriusq; poetæ sit splendor.

Caput .XII.

IN aliquibus par pene splendor amboꝝ est, uti

Spargit rapida ungula roes

Sanguineos, mixtaq; cruor calcatur arena.

Et luce coruscus athena.

A

Quærit pars semina flammæ.

Σπέρματα πυρός

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro

Si quis ebur.

ὧς δ' ὅτε τις τ' ἐλίφρωτα γυνή φοῖνικι μίσην

Iliados. iij.

Si tangere portus

Infandum caput ac terris adnare necesse est,

Et sic fata louis poscunt, hic terminus hæret,

At bello audacis populi uexatus & armis

Finibus extorris, complexu auulsus Iuli

Auxilium imploret, uideatq; indigna suorum

Funera, nec cum se sub leges pacis iniquæ

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,

Sed cadat ante diem mediæq; inhumatus arena,

Δὲς μὴ ὀδύνην ἀπὸ λῆϊσσι ποσειδῶν ὄϊκαδ' ἰκέσθῃ

Odyss. ix.

τίσιν λαίρτω ἰθάκη ἐνὶ οἴκῳ ἔχοντα.

Ἄλλ' εἰ οἱ μοῖρ' ὄσι φίλους τ' ἰδέσθῃ, καὶ ἰκέσθῃ

οἴκῳ ἐν κτίσμασιν καὶ ἐπὶ πατρὶδα γαῖαν

ὄψεσθαι καὶ εἰσελθεῖν ἀπὸ πάντας ἑταίρους

κίχας ἐπ' ἀλλοτρίης, ἕρσει δ' ἔν πύματα, οἴκῳ

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,

Diues inaccessos ubi Solis filia lucos

Affiduo resonat cantu, tectisq; superbis

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,

Arguto tenues percurrens pectine telas.

ἦσαν ὄφρα μέγα ᾤετο ἰκέτο, ὅ ἐν νύμφῃ

Odyss. v.

ναῶν ἐπὶ πλόκαμῳ, τὴν δ' ἐνδοθι τέτμεν ἐσθῆρ.

πῦρ μὲν ἐπ' ἐχασθῆναι μέγα καέτο, πηλοσέ δ' ὀδύνη

κείσθου τ' ἐν κείσθῳ θεῶν τ' ἀνὰ νῆσιν ὀδύνη

Διομένωρ. ἦ δ' ἐνδοθι ἀοιδίουσ' ὅπι καλῆ

ἴσθῳ ἐποικημένη χροσέτη κερκιδ' ὑφαίνε

Mæconio regi, quem serua Licinia furtim

Sustulerat, ueritiscq; ad Troiam miserat armis.

D

Ille autem expirans, non me quicumq; es inulto

Victor nec longum lætabere, te quoq; fata

o iij Prospe.

descripta est forma
& ammem fundam
bi nō reperire
e descriptionis
u euenit supposita
hac re euenit. cōpō

is, & immobilis
Hactenus est Cir
ap uero recluder
strorum faceret, p
arres uocat, mod
itudinem prax

B Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis.

Iliados,xxxi
 ὅ υ δὴρ οὐδ' αὐτὸς δὴρὸν βέν, ἀλλ' αὖ τοι ἦδ' η
 ἄγχι πρὸς ἑσπία θάνατος ἠδὲ μοῖρα κραταίῃ,
 κρῶσι δ' αμύντ' ἀχιλλῆος ἀμύμονος ἀακίδαο

Ad quem subridens mista Mezentius ira, (derit.
 Nūc morere, aſt de me diuū pater atq; hoīm rex Vi

Iliad,xxij.
 τερ ἠδὲ πεδνῶτα προσηύδα δῖος ἀχιλλεύς
 τέθναθι κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέζομαι, ὅπποτε κερ δῖῃ
 Ζεὺς ἐθέλη τελέσαι, ἦ δ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

F
 Qualis ubi aut leporem aut cādenti corpore cygnū
 Suſtulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis.
 Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius a ſtabulis rapuit lupus.

Iliad,xxij.
 ἄρμωσιν δὲ ἀλείς ὡς τ' αἰετὸς ὑπὲρ κτήνης
 ὅς τ' ἔισιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβενῶν
 Ἄρπάζωρ ἢ ἄρν' ἀμαλῆρ, ἢ πῶκα λατοῶρ

G
 Vndiq; clamor
 Tollitur. inuadunt, & foſſas aggere complent.

Locus reſti
 tutus ex, xi
 Iliados.
 ἄντοι δὲ πρυλῆες ἴσαν πύχεσι δουρὶ χθέντες
 ῥῶντ' ἄσβετος ἢ βοή γένητ' ἠῶδι προ.

Φθάντε μὲθ' ἱππῶν ἐπὶ τάφρον κοσμηθέντες

In quibus Vergilius Homericī carminis maieſtatem non æquet. Caput XIII.

Quia non eſt erubescendum Vergilio, ſi minorem ſe Homero uel
 ipſe fateatur, dicam in quibus mihi uiſus ſit gracilior autor.

H
 Tum caput orantis nequicquam & multa parantis
 Dicere, deturbat terræ, truncumq; reliquit.

Hi duo uerſus de illo tranſlati ſunt.

Iliados, x.
 ἦ. ἠδὲ δὲ μὲν μὴ ἔμελλε, γενεῖοι χερσὶ παχείῃ
 Ἄφ' ἀμύμονος λίσσασθ', ὃ δ' ἀυχένα μέσσορ ἔλασσε,
 φασγάνω αἴζαρε, ἀπ' δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.

Φθεγομένου δ' ἄρα τοῦγε, κάρη κονίσιρ ἐμίχθη.

Vide nimiam celeritatē ſaluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis
 accedere. In circuli certamine Homerus alterum currū paululum antecedentem,
 & alterum pene coniunctum ſequendo qua luce ſignauit?

Iliad,xxij.
 Αἱ φησὶν ἀάδαο ποδῶ κενεῖς ἐκφροσιν ἱπποῖ.
 τὰς ἢ μετεξέφροσιν, διομήδεος ἄρσενες ἱπποῖ
 τρώοι, οὐδέ τί ποδῶν ἄνδρ' ἔσθ' ἀλλὰ μαλ' ἐγμῖς.
 Διὶ γὰρ δῖφροσιν ἐπιθροσμένοισιρ εἴκθη.
 θνοιῆ δ' ἐν μύλοιο μητὰ φροσιν ἐυρέε τ' ὤμω
 θρέμετ'. ἐπ' αὐτῶ γὰρ καταθέντε πελιδῶν

Humefcunt ſpumis flatuq; ſequentum.

Mirabilior eſt celeritas cōſequentis priorem curſu pedum apud eundem uatē.

Iliad,xxij.
 Ἰχνηα πύχεσσι πόδεσσι πάρεθ' κόνιρ ἀμυχιθυθῖνα

Eſt aut huius uerſus hic ſenſus. Si p ſolum puluerē forte curraῖ, ubi pes fuerit de
 terra a

terra a currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidet, & tamen cele-
rius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus, uestigio superfundit. Ait A
ergo diuinus poeta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antece-
dentis uestigiū anteq̃ puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significa-
re cupiens quod ait, Calcemq̃ terit iam calce Dioces.
Vide & in hoc Homeri cultum,

ἢ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσσει ὑπὲρ.

Iste ait, ceruicem inflexam posuit
Hos quoq̃ uersus, si uidetur, comparemus.

ἄρματα δ' ἄλλοτε μὲν χροὶ πύλατο πουλυβοτείρη
ἄλλοτε δ' αἰξασκε μετόρησ.

Iamq̃ humilis iamq̃ elati sublimis uidentur
Aera per tenerum ferri.

πασάων δ' ὑπὲρ ἦγε κάρη ἔχρησθε μέτωπα.

Gradiensq̃ deas supereminet omnes.

ἔαυτε νῦν μοι μῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
ἴμῃς γὰρ διαίεσε, πάρεσέ τε, ἴσε τε πάντα.

Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἰδοῖ καὶ ἤρυπερ, ὡς ὅτε ταῦς.

ἤρυπερ ἑλκόμην ἑλικώτερον ἀμφὶ ἀνάκτα,
κῆρων ἑλκόπτων γάνυται δέ τε τοῖς ἐνὸς ἰχθύων.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

Qualis mugitus fugit cum saucius aram

Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusq̃ filo, quantam distantiam deprehēdes? Sed nec hoc mi-
nus eleganter, q̃ de tauro ad sacrificium tracto loquēs meminuit & Apollinis
& Neptuni. His aut̃ duobus, præcipue rē diuinā fieri tauro testis ē ip̃e Vergi.
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

ἢ ὅτε πῆρ αἰδὸν ἰλορ ἐπιφλέγῃ ἄσπετον ὕλην
ὄρησεν ἢ κορυφῆς, ἑκατέρω δέ τε φαίνεται ἀγνή.

ἦ δ' ὅτε χεῖμα ῥέοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσσι ῥέοντες
ἔς μισγάγριον συμβάλλετον ὄρημον ὕδωρ

κρουσῶν ἐκ μεγάλων κοίτης ἔντοσθε χαράδρης
τῶν δέ τε πηλοστέ δ' ἔσπορ ἢ ὄρεσση ἔκλυε ποιμῶν.

In segetem ueluti cum flamma furentibus austris

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit fata læta boumq̃ labores.

Præcipitesq̃ trahit syluas, stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolis temerauit, ut unam faceret, trahens hinc ignem, inde torren-
tem, & dignitatem neutrius impleuit.

ἦ δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὄρνετον ἰχθυόεντα,

βορέης καὶ ζέφυρος, τῶ τε δρηκνήτην ἄητων

B

Odys. vi.

Iliados. ij.

Locus resti-
tutuse x
xix, Iliados

C

Iliados. ij.

Iliados. iij.

D

Iliados. ix.

Ε ἔλθον δ' Ἰθάπης, ἄμυ δ' εἰς τε κῦμα κελευσὶν
 κορυβέτα, πολλὸν δ' παρῆξ ἄλα φῦκ' ἔχον
 Auerſi rupto ceu quondam turbine uenti
 Confligunt, zephyruſq; notuſq; & latus cois
 Eurū equiſ, ſtridunt ſyluæ, ſæuitq; tridenti
 Spumeuſ atq; imo Nereuſ ciet æquora fundo.
 Demet huic uitium, quod ſuperius incurrit, de duabus Græciſ parabolis unā
 dilucidius conſtruendo.

Iliados, i. τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἴει ἐκάργ' ἀπόλλω
 Proſequitur ſurgens a puppi uentus euntis.
 Quod noſter dixit ἴκμενον ueſter ait, Surgens a puppi, ſatis decore.
 Sed extollunt epitheta, quæ tot & ſic apta uento noſter impoſuit.

Odyſſe, ix. σωὺ δὲ δ' ἴνα μάξ' αἶψά τε σκύλακαſ ποτὶ γαίῃ
 κοπῆ' ἐκ δ' ἐγκέφαλ' χαμάδιſ ῥέει, δεῦρ' ἃ γαῖω.
 τοὺſ δ' διαμελῖſι ταμῶν ὠπλίωατο δόρυπο.
 ἦ ἴδιε δ' ὡſ τε λῆων ὄρειſ ἵτροφ' οὐδ' ἀπέληπε
 ἔγκρατά τε, σάρακαſ τε, καὶ ὅſεα μυελόντα.
 Viſceribuſ miſerorum & ſanguine ueſcitur atro.
 Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro
 Preſſa manu magna medio reſupinuſ in antro Frangeret ad ſaxum.
 Narrationem facti nudam & breuem Maro poſuit. Contra Homeruſ πᾶσι
 miſcuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatiſ æquauit.

Odyſſ, xi. τῶν δ' μετ' ἰθιμέδ' ἄλω' ἦοſ παρὰ κοίτῃ
 ἔϊſιδ' ἴδ' ἢ δ' ἠ φάσκει ποſιδάωνι μιγῆναι.
 καὶ ῥ' ἔτεκεν δ' ἴνα πᾶσι δὲ, μινωθ' ἀδ' ἴω δὲ γενέσθην.
 ὄτορ τ' ἀντιθέορ, πηλέκλ' ἴτορ τ' ἐπιάλ' τω,
 ὄυſ δ' ἠ μινύεουſ δ' ῥέει ζεΐδωρ' ἄρουρα,
 καὶ πολὺ καλὰ ἔουſ μετὰ γε κλυτὸν ὄρειωνα.
 ἔννεωſοι γὰρ τοίγε καὶ ἐννεαπῆχεſ ἦτορ
 εὖſ' ἄταρ μῆκοſ γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
 ὄϊ ῥα καὶ ἀδ' ἀνάτοισιν ἀπ' ἠλίτ' ἴω ἐν ὄλυμπε

H Φυλόπιδαſ ἰθιμέδ' ἄλω' ἦοſ παρὰ κοίτῃ
 ἔϊſιδ' ἴδ' ἢ δ' ἠ φάσκει ποſιδάωνι μιγῆναι.
 καὶ ῥ' ἔτεκεν δ' ἴνα πᾶσι δὲ, μινωθ' ἀδ' ἴω δὲ γενέσθην.
 ὄτορ τ' ἀντιθέορ, πηλέκλ' ἴτορ τ' ἐπιάλ' τω,
 ὄυſ δ' ἠ μινύεουſ δ' ῥέει ζεΐδωρ' ἄρουρα,
 καὶ πολὺ καλὰ ἔουſ μετὰ γε κλυτὸν ὄρειωνα.
 ἔννεωſοι γὰρ τοίγε καὶ ἐννεαπῆχεſ ἦτορ
 εὖſ' ἄταρ μῆκοſ γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
 ὄϊ ῥα καὶ ἀδ' ἀνάτοισιν ἀπ' ἠλίτ' ἴω ἐν ὄλυμπε
 Hinc & Aloidas geminoſ immania uidi
 Corpora, qui manibuſ magnum reſcindere cœlum
 Aggreſſi, ſuperiſq; Iouem detrudere regniſ.
 Homeruſ magnitudinē corporuſ alte lateq; dimēſuſ ē, & uerboruſ ambitu mē-
 bra depinxit. Veſter ait, imania corpora, nihilq; ulteriuſ adiecit, mēſuraſ no-
 mina nō auſuſ attingere. Ille de cōſtruendiſ mōtiſ conatum inſanæ molitio-
 niſ expreſſit. Hic aggreſſoſ reſcindere dixiſſe contentuſ eſt cœlum. Poſtremo,
 locum loco ſi compares, pudendam inuenieſ differentiam.

ἄρ' ἂν ὅτ' ἔν' ἀγίαλφ' πολυχέει κύμα θαλάσσης
 ὄρνυτ' ἵπασυτέρου ζεφύρου ὑποκινῆσσαντος,
 πόντω μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα,
 κέρσω ξηγνύμουρ, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
 κυρτὸν ἕρμ, κορυφῶται, ἀποπύει δ' ἄλλοσ' ἔχνηρ.

Fluctus uti primo coepit cum albescere ponto,
 Paulatim sese tollit mare, & altius undas
 Erigit, inde imo confurgit ad æthera fundo.

Ille cum marino motu & littoreos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruo
 lat. Deinde quod ait ille,

πόντω μέρτα πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare. Ille fluctus incremento suo ait **B**
 sublime curuatos littoribus illidi, & asperginē collectæ sordis expuere, quod
 nulla expressius pictura signaret. Vester mare a fundo ad æthera usq; pducit,
 Dixerat, idq; ratū stygii p flumina fratris
 Per pice torrentis atraq; uoragine ripas
 Annuit, & totum nutu tremefecit olympum.

ἦ, καὶ κυνώοισιν ἐπ' ὄφρυσιν νεῦσε κρονίωρ.

Ἀμβρόσια δ' ἄρα χεῖται ἐπεξέωσσαντο ἄνακτος

κροτὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.

Iliados, i.

Phidias cum Iouem olympium fingeret interrogatus de quo exemplo diui-
 nam imitaretur effigiem, respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri **C**
 uersibus inuenisse. Nam de superciliis & crinibus totum se Iouis uultum colle-
 gisse. Quod utrunq; uidetis a Vergilio prætermisum. Sane concussum olym-
 pum nutus maiestate nō tacuit. Iusiurandū uero ex alio Homeri loco sumpsit,
 ut translationis sterilitas hac adiectione cōpensaretur. Ora puer prima signās
 intonsa iuuenta. Prætermisssa gratia incipientis pubertatis minus gratam fecit
 latinam descriptionem.

ἦ εἰ δ' ὄτ' ἄν' ἐρ τε κἀνεσι καὶ ἀνδράσι θηρυτῆσι

κάπρι' ἢ ἢ λέων σρέφεται δένει. βλεμεαίνωρ,

ὅι δέ τε πυργιδῶρ σφίαις αὐτοὺς ἀρτῶωντες,

ἄντιοῖσ' ἴσονται καὶ ἀκουτίξουσι δαμφάς

ἄιχμας ἐκ χεῖρῶν, τῶ δ' ὅποτε κινδάλιμον κῆρ

ταρβῆ, οὐδὲ φοβῆται, ἀγνωρίῃ δέ μιν ἔητα

ταρφέα τε σρέφεται σίχας ἀνδρῶν πρηπτιζωρ

ἔπιπ' ἰδύσθ, τῆ τ' ἔικουσι σίχας ἀνδρῶν

Ut fera, quæ densa uenantum septa corona

Contra tela furit, seseq; haud nescia morti

Iniicit, & saltu supra uenabula fertur.

Uidetis in angustum latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse
 ieiunius: Græcam cōtra, & uerborz & rerum copia pompam ueræ uenatiōis
 impleffe. In tanta ergo differentia pene erubescendum est comparare.

Iliad, xii.

D

A

Iliados, iiii.

B

C

D

B Iliad. xiiij. *Φερέωντες δ' ὄρου δουρὶ, σάκλ' ὀσάκτι προδελύμους
λαοῖς δ' ἄρ' ἀπὸ δ' ἔρθε, κόρυς κόρω, ἀνέρα δ' ἀνήρ.*

Haud aliter Troianæ acies, aciesq; latinæ
Concurrunt, hæret pede pes densusq; uiro uir.
Quanta sit differentia utriusq; loci, lectori æstimandum relinquo.

Iliados. xij. *ὄρνις γὰρ σφίρ ἐπ' ἠλθε πρὸσέμενα μεμαῶσιν,
αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστέρα λαοῦ ἑέρπων
φονήεντα δράκοντα φέρον ὀνύχωνι πέλωρον
ζωὸν ἔτ' ἀσπάζοντα, καὶ ὄντω λήθετο χάριμης.
κόφι γὰρ ἀντὶν ἔχοντα πατὰ σῆδ' ὀπὶ δ' ἔρλυ,
ἰδνωδὺς ὀπίσσω, ὃ δ' ἀπ' ἔθερ ἦκε χαμάζε*

F *Ἄλγηθε δ' ὀδῶσιν. μέσσω δ' ἐνὶ κάμβαλ' ὀμίλω
ἀντὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆσ' ἀνέμοιο.*

Utq; uolans alte raptum cum fulua draconem
Fert aquila, iplicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit.
Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat.
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens, illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera uerberat alis.

Vergilius solam aquilæ prædam refert, nec Homerice aquilæ omen aduertit,
quæ & sinistra ueniēs uincētium prohibebat accessum: & accepto a captiuo ser-
pente morsu, prædam dolore deiecit: factoque tripudio solistimo cū clamore
G dolorē testate præteruolat. quibus omnibus uictoriæ præuaricatio significa-
batur. His prætermisissis quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in lati-
nis uersibus corpus remansit.

Parua metu primo mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solum, & caput inter nubila condit.

Iliados. iij. *ἢ τ' ὀλήγη μὲν πρῶτα κορύσεται, αὐτὰρ ἐπίτα
δουρατὸν ἑσέριξεν κόρη, καὶ ἐπὶ χροὶ βαίνει,*

Homerus *ἐρην* hoc est contentionē a paruo dixit incipere, & postea in incremen-
tum cœlū usque subcrescere. Hoc idem Maro de fama dixit, sed incōgrue. Ne-
que enim æqua sunt argumenta contētionis & famæ: Quia contentio, etsi usq;
ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa
H quæ creuit. Fama uero cum in immēsum prodit, fama esse iam desinit, & sit no-
tio rei iam cognitæ. Quis enim iam famā uocet, cum res aliqua a terra in cœlū
nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic au-
ras & nubila. Hæc aut ratio fuit nō æquandi omnia quæ ab autore trāscripsit,
q; in omni operis sui parte alicuius Homericæ loci imitationem uolebat infere-
re, nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubique æquare, ut in illo lo-
co, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari: Minerua Dio-
medi suo pugnantem duntaxat flammæ ardorem, & inter hostiū cæ-
des fulgor capitis uel armorum pro milite minatur.

Δαίε' οἱ ἐκ κέρυδος τε καὶ ἀσπίδ' ἀνάματρ' πῦρ,
 ἄσπερ' ὄπασιν ἄναλγχιον, ὅς τε μάλισσά
 λαμπρῶν παμφαίνῃσι λελουμένῳ ὠκειωτοῖο.
 τῶν δ' οἱ πῦρ δ' αἴερ' ἀπ' κρατός τε καὶ ὤμων.

A
 Iliados. v.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus. Modo enim ita de

Turno ait,

Tremunt sub uertice cristæ

Sanguineæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modo idem ponit de Aenea.

Ardet apex capiti cristisq; ac uertice flamma

Funditur, & uastos umbo uomit æreus ignes.

Quod cū importune positum sit, hinc apparet, qd nec dum pugnabat Aeneas, B

sed tantum in nauī ueniens apparebat. Alio loco,

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram

Sustinet, ætneos efflantem faucibus ignes.

Quid qd Aeneas recens allatis armis a Vulcano, & in terra positis, miratur
 terribilem cristis galeam flammisq; uomentem? Vultis aliam fruendi audita
 tem uidere? Loci huius, cuius supra meminimus, fulgore correptus,

Seruo uoluit loquenti Ioui assignare parem reuerentiam. Nam cum & in
 primo uolumine, & in iiii. & in ix. loquatur quædam Iupiter sine tumultu, de-
 niq; post Iunonis & Veneris iurgium, inquit, eo dicente, Deum domus alta sile
 scit, Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther. Tum zephyri posuere, premit C
 placida æq̄ra pōtus. Tanq; nō idē sit q̄ locutus sit paulo ante sine ullo mūdi to
 tius obsequo. Similis opportunitas ē ī eiisdē Iouis lāce, quā ex illo loco sumpsit,

καὶ τότε δὴ χεῦσθα πατὴρ ἐτίτανε τάλωτα.

ἔρ δ' ἐτ. δὴ δ' ὄνο κῆρε ταυηλεγέῳ θανάτῳ,

τὴν μὲν ἀχιλλῆῳ, τὴν δ' ἔκτορῳ ἰπποδάμοιο.

ἔλκε ἢ μέγα λαβῶν. ἔπει δ' ἔκτορῳ ἀσίμορ ἤμαρ.

ἔχειτο δ' εἰς αἰδάο. λίπερ δ' εἰ φοῖβῳ ἀπόλλων.

Iliad, xxij.

Nam cum iam de Turno prædixisset Iuno,

Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,

Parcarumq; dies & lux inimica propinquat,

Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturum, sero tamen, D

Iuppiter ipse duas æquato examine lances

Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studii circa Homerū nimietate ex-
 cedit modū. Et re uera nō poterat nō in aliquibus minor uideri, qui per omnem
 poesim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. Acriter enim ī Homerum
 oculos intendit, ut æmularetur eius nō modo magnitudinem, sed simplicita-
 tem & præsentia orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarum inter he-
 roas suos personarū uaria magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc autori-
 tas fabularum

tas fabulorum, hinc affectuum naturalium expressio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hic rerum singularum cum splendore fastigium.

In tantum Vergilio dulcem fuisse imitationē Homeri, ut uitia quoque nonnulla æmulari uoluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, ceteraque, quæ gratiorem reddunt, orationem.

Caput. XIII.

F

Deo autē Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & uersibus uitia, quæ a nonnullis imperite reprehendunt, imitatus sit, eos dico quos Græci uocant Quos hic quoque Homericum stylum approbās nō refugit, ut sunt apud ipsum Acephali, Arietat in porras, Parietibus textum cæcis iter, & similia. Ut etiā, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent. Et duros obiice postes. Consilium ipse pater & magna incepta Latinus. Syllabæ longiores sunt. Quin protinus omnia. Vulcano decoquit humorem. Et, Spumas miscent argenti uiuacque sulphura. Et, Arbutus horrida.

SUNT apud Homerum uersus uulsis ac rasis similes, & nihil differētes, ab usu loquendi. Hos quoque tanquā heroice incomptos adamauit.

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

G Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Sunt amcenæ repetitiones, quas non fugit.

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoque epitheta quantum sit admiratus, imitatio confessus est, & mille taliū uocabulorum, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad hæc a uestro respōdet, Maleuada fames. Auricomos ramos. Cētū geminus Briareus. Adde & fumigerā noctē. & quicquid in singulis pene uersibus diligēs lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrandū uelut ad aliquē dirigit orationē. Ne hoc Vergi. omisit. Migrātes cernas, totaque ex urbe ruētes. Totūque instructo Marte uideres Feruere Leucatem. Et, pelago credas innare reuulsas Cycladas. Et, studio incassum uideas gestire lauandī. Itē diuinius ille uates, res, uel paulo, uel multo ante transactas, opportune ad narrationis suæ seriē reuocat, ut & historicū stylū uitet, nō per ordinē dirigēda quæ gesta sunt, nec tñ præteritorum nobis notitiā subtrahat. Thebē Asiæ ciuitatē, aliaque plurius Achilles antequā irascere euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordiū. Ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, sit eorū tempestiua narratio. Item ne ignoraremus, quo duce classis Græcorū ignotum sibi Troiæ littus inuenerit, cum de Calchante quereretur ait,

Iliados. i.

καὶνὴεὸς ἠγάγετ' ἀχαιῶν Ἴλιον εἶσα

ἢρ δ' ἰὰ μοιπεσῶνερ, τὼ, οἱ πόρε φῶιεσ' ἀπόλλωμ.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis narratibus de serpente passerum populatore cōtigerit. Ex quo denūtiatū est, exercitū annos decē in hostico futurū. Alio loco senex, ut referēdis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

πένθημα τὸ δὲ ἔργον ἐγὼ πάλαι, οὐδὲ νέον γε
 ὦς ἦν, ἦν δ' ἠμῶν ἔριω πάντας Φίλοισι.
 κορυφαίε τ' ἐμάχοντο, καὶ ἀπώλοι μιν χάρμασθε
 ἀμφὶ πόλιν καλυδῶνα καὶ ἀλλήλους ἐν ἄριστον.
 ἀπώλοι μὲν ἀμυνόμενοι καλυδῶνθ' ἔριων ἦς,
 κορυφαίε δὲ διαπραδῆν μεμαῶτες ἄνι.
 καὶ γὰρ τοῖσι κακῶν χυσοδόνθ' ἄρπυιῶν ὄρον
 κωλύμεν, ὃ οἱ οὐδὲ θαλίσι γυνῶν ἀλωῖς
 ὄνειδος ἔξει, ἄλλοι δὲ θεοὶ δάινυνθ' ἑκατόμβας.
 οἷη δ' ὄνη ἔρρεζε Διὸς κέρη μεγάλοισι,
 ἢ λάθει, ἢ οὐκ ἐνόησεν, ἀάρατο δ' ἔμεγα θυμῶ.

Et sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est. Nam
 memini Hesionæ uidentē regna sororis Laomedontiadē Priamum. Et, Atq̄
 equidem Teucrum memini Sidona uenire. Et Qualis eram cum primam aci-
 em Præneste sub ipsa Straui. Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec ue-
 rustissima tacuit, quī & ipsa notitiæ nostræ autoris sui imitator ingereret, Nā-
 que serunt luētū Cygnum Phaethontis amati, & similia.

Quæ diuersitas catalogorum fit apud Vergiliū & Homerum.
 Caput. XV.

Bi uero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum uocant, eun-
 dem autorē suum conatus imitari, in nōnullis paululum a grauitate
 Homericæ deuiavit. Primū q̄ Homerus prætermisiss Athenis, ac
 Lacedæmoniis, uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Eæotiā in catalo-
 gi sui capite locauit, nō ob loci aliquā dignitatē, sed notissimū promontoriū ad
 exordiū sibi enumerationis elegit, Vnde p̄grediēs modo mediterranea, modo
 maritima iūcta describit. Inde rursus ad utrūq̄ sitū cohærentiū locorū discipli-
 na describētis: uelut iter agētis accedit. Nec ullo saltu cohærentiā regionū in li-
 bro suo hiare p̄mittit, sed † hoc hiādī more procedēs, redit unde digressus ē, &
 ita finitur quicquid enumeratio eius amplectit. Cōtra Vergilius nullū in com-
 memorādis regionibus ordinē seruat, sed locorū seriē saltibus lacerat. Adducit
 primū Clusio & Cosis Massicū. Albas hūc sequitur, manu Populoniæ Iluæq̄
 comitatus. Post hos Asilam misere Pisæ. Quæ in q̄b̄ lōginqua sint Heururiæ
 parte, notius est, q̄b̄ ut annotandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, &
 Grauiscas, loca urbi proxima, q̄bus ducē Asturē dedit. Hic rapit illū Cygnus
 Liguriā, Ocnus Mātūā. sed nec ī cata'logo auxiliorū Turni, si uelis sitū locorū
 mente percurrere, inuenies illum continentīā regionum secutum.

DEINDE Homerus oēs quos in catalogo enumerat, etiam pugnātes uel
 prospera uel sinistra sorte cōmemorat. Et cū uult dicere occisos quos catalogo
 nō īseruit, nō hoīs sed multitudinis nomē inducit. Et quoties multā necē signi-
 ficare uult, messēm hominum factam dicit: nulli certum nomen facile extra ca-
 talogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatē huius
 obseruatio

A
 Locus resti-
 tutus ex lli.
 decimo no.

E de signis tempestatum, de laudatione rusticae uitae secundum. & tertius definit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio.

HOMERVS omnem poesim suā ita sententiis farsit, ut singula eius ἀποφθίγματα, uice prouerbiorum in omnium ore fungantur. ut,

- Odyssæ. i. ὄν γὰρ πῶ τις ἐὼν γόνου ἀντὶς ἀνέγνω
- Odyss. ij. παῖροι γὰρ τοὶ παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλοντι
- Odyss. iij. ὄν γὰρ τ' αἰψὰ δειῶν γέρεται νόος αἰὲρ ἐόντων.

Labor omnia uincit improbus.

Et alia innumerabilia, quae sententialiter proferuntur. Nec haec apud Vergilium frustra desideraueris. Non omnia possumus omnes. Omnia uincit amor. Labor omnia uincit improbus. Usque adeo ne mori miserum est: Stat sua cuique dies. Dolus an uirtus quis in hoste requirat: Et quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuset. Auri sacra fames. Et ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium, aut in ore sunt singulorum, aut obuia intentioni legentis occurrunt. IN NONNULLIS ab Homerica secta haud scio casu ne an sponte desciscit. Fortunam Homerus nescire maluit, & soli decreto, quam μοῖρα uocant, omnia regenda committit, adeo ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contra Vergilius, non solum nouit & meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quam & philosophi qui eam nominant, nihil sua uis posse, sed decreti, siue prouidentiae ministram esse uoluerunt.

ET IN fabulis seu in historiis nonnunquam idem facit, Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello praecleara, animo manibusque parentem refert: cum apud Homerum G Dolo imbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem a Ioue raptum, sed Iouialium poculorum ministrum, in caelum a diis ascitum fert, uelut decorum: Vergilius tantam deam, quod cuius de honestis foeminae deformis est, uelut specie uictam Paride iudicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic auctorem suum dissimulater imitatur, ut loci inde descripti sola dispositi onem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terrae ipsum Ditem patrem terrarum prosilire & exclamare quodammodo facit.

- H Διὸν δ' ἐβρόντησε πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
- Locus restitutus ex xx, Iliados. Ἴφιδεμ, αὐτὰρ ἔνσθε ποσσὶ δάωρ, ἐτίναξε
- Γαῖαν ἀπὸ φρεσίνου, ὄρεων δ' ἀπὸ νῆα κάρηνα.
- πάντες δ' ἐσείοντο πόδες πολυπιδάκου ἴδης,
- καὶ κορυφαί, τρώων τε πόλις καὶ νῆες ἀχαιῶν.
- ἔσθισεν δ' ὑπὲν σφιδεμ, ἀναξ ἑνέρωρ ἀΐδωνεύς.
- Δείρας δ' ἐκ θρόνου ἄλλο, καὶ ἴαχε μὴ οἱ ὑπὸ θε
- γαῖαν ἀναρῆξέη ποσσὶ δάωρ ἑνοσίχθων.
- ὄκία δ' ἔδνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φωνεῖν,
- Σμορδαλέ' ἐνρώεντα, τὰ τε συγέουσι θεοίη.
- τόσος ἄρα κ' ἴπ' ὄρωρ θεῶν ἔριδι ζωνιόντων.

Hoc Maro

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur, **A**
 Nō secus ac si qua penitus ui terra dehiscēs Infernas reseert sedes, & regna recli-
 dat Pallida, diis inuisa, superq; immane barathrum Cernatur, trepidentq; im-
 misso lumine manes. Hoc quoq; dissimulando surripuit. Nam cum ille dixisset
 deos sine labore uiuere *οι οι εστι ζωοντες*, hoc idem dixit occultissime, Dii Iouis
 in tectis calum miserantur inanem Amborum, & tantos mortalibus esse labo-
 res. quibus ipsi scilicet carent.

¶ Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex
 Apollonio & Pindaro traduxerit. Quanc; Græcorum cum uocabulis tū inflexio ne etiam
 sit delectatus. Caput .XVII.

 Vid Vergilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, q; ubi rerum
 necessitas exegit a Marone dispositionē inchoandi belli, quam non ha-
 buit Homerus, q;pe qui Achillis irā exordiū sibi fecerit, quæ decimo demū **B**
 belli anno contigerit, laborauit ad rei nouæ partum, ceruum fortuito faucium
 fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue nimisq; puerile, dolorē auxit agre-
 stium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini, & maxi-
 me stabulo regio curantes, atq; ideo quid fœderis cum Troianis Latinus ice-
 rit, ex muneribus equorum & currus iugalis nō ignorantes, bellum generi de-
 um oportebat inferre. Quid igitur: deorum maxima deducitur e caelo, & maxi-
 ma furiarum de tartaris asciscitur. Sparguntur angues, uelut in scena parturien-
 tes furorem. Regina non solum de penetralibus reuerentiæ matronalis educit,
 sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc contenta, syluas pe-
 tit accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam
 pudicus, & orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissē Maronem & in **C**
 hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium quod se-
 queretur habuisse.

ALIVM non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed
 bene in rem suam uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeo, ut de Ar-
 gonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos sue
 quartum totum pene formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam conti-
 nentiam Medæ circa Iasonem transferendo. Quod ita elegantius autore diges-
 sit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per tot tamen
 secula speciem ueritatis obtineat, & pro uero per ora omnium uolitet: ut picto-
 res fictoresq; qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia **D**
 uel maxime in efficiendis simulacris tanq; unico argumento decoris utantur.
 Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum
 ualuit pulchritudo narrādi, ut omnes Phœnissæ castitatis cōscii, nec ignari ma-
 num sibi iniēcisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conuiueant tamen
 fabulæ: & intra conscientiam ueri fidem prementes, malint pro uero celebrari,
 quod pectoribus humanis dulcedo figmentis infudit. Videamus utrum atti-
 gerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. Et minuta qui-
 dem atq; rorantia quæ inde subtraxit, relinquo: unum uero locum, quem tenta
 p ij uit ex

E uit ex integro pene trāscribere, uolo communicare uobiscum, quia dignus est ut eum uelimus altius intueri.

Gel li. xvij
ca. x.

CVM Pindari carmen quod de natura atq; flagrantia montis Aetnae compositum est, æmulari uellet: eiusmodi sententias & uerba molitus est, ut Pindaro q; ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorq; sit. Atq; uti uosmetipsos eius quod dico arbitros faciā, carmen Pindari qd est sup monte Aetna, quantulum mihi est memoriae, dicam.

Pindarus
in Pythiis.

κίον Δ' οὐραυία συνέχθη

Νιφόωσ' αἴτνα πάμπας

κίον θ' ὄζειας τιθάνα,

F τὰς, ἐξείχθη μὲν ἀπλάμ

του πυρός ἀγνότα)

ἐκ μυχῶν παγαί, ποταμοί

Δ' ἀμέρασι μὲν προχέονα, ἔσορ καπνῶ

ἄδωρ' ἀλλ' ἐν ὄρφναῖσι πέτρας

θοίνισα κυλινδομένα φλόξ, ἐς βαθῆα

Ἀρ φέρθη πόντου πλάκα σὺν πατάτω.

κῆνο δ' ἀφαίσειο κρηνοῦς ἐρπετῶν

Δ' ἰνοτάτω υεῖναπέμψη.

Audite nūc Vergilii uersus, ut inchoasse eum uerius

q; perfecisse dicatis.

G Portus ab accessu uentorum immotus, & ingens

Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.

Interdumq; atram prorumpit ad aethera nubem

Turbine fumantem piceo & candente fauilla,

Attollitq; globos flammaram, & sidera lambit.

Interdum scopulos auulsaq; uiscera montis

Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras

Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

In principio Pindarus ueritati obsecutus dixit quod res erat, quodq; illic oculis deprehenditur, interdum fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autē

H dum in strepitu sonituq; uerborum conquirendo laborat, utrunq; tempus nulla discretionē facta cōfundit. Atq; ille Græcos quidem fontes immitatus, ignes eructare, & fluere amnes fumi, & flammaz fulua & tortuosa uolumina in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos amnes luculente dixit. At hic uester atrā nubem turbine piceo & fauilla fumante ἔσορ καπνῶ ἀδωνά, interpretati uolēs, crasse & immodice congeffit: globosq; flammaram, quod ille κρηνοῦς dixerat, duriter posuit, & ἀκνῆθ. Hoc uero innarrabile est, q; nubē atrā fumare dixit turbine picea & fauilla candente. Non enim fumare solent neq; atra esse, quæ sunt candentia: nisi forte candente dixit peruulgate & improprie pro feruētī pro re lucenti. Nam candens est a candore, non a calore dictum. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemq; ipsos statim liquesceri, & gemere, atq; glomora-

ri sub

ri sub auras dixit, hoc nec a Pindaro scriptum, nec unquam sancto auditum, & omnium quæ monstra dicuntur montruosissimum est.

POSTREMO Græcæ linguæ quæ se libenter addixerit, de crebris quæ usurpat uocabulis æstimate. Dirus Vlyses. Spelæa ferarum. Dædala tacta. Rhodopeiæ arces. Altaque Pæthæa. Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias orithyia. Et, Thyas ubi audito stimulant trieterica baccho Orgia, nocturnusque uocat clamore cythero. Et, Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ. Et, Ferte simul faunisque pedem dryadesque puellæ. Et, Hinc atque hinc glomerantur Oreades. Et, Pars pedibus plaudunt choreas. Et, Milesia uellera nymphæ Carpebant, hyali saturo fucata colore. Et, Drymoque xanthoque lygeaque phyllodoceque. Et, Melite Panopæaque uirgo, Nesea Spioque thaliaceque cymodoceque. Et, Alcædrumque Haliumque noemonaque prytaninque. Et, Amphio dircæus in acteo aracyntho. Et Senior glauci choros, inouisque Palæmon. Versus est Parthenii, quo grammatico in Græcis Vergilius usus est. Hic ait, Glaucos & Panopee & Inoo Melicertæ. Et, Tritonesque citi. Immania cete.

ADEO autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro Mnestheo. Sicut ipse alibi, Nec fratre Mnestheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Orphi, Græce declinando, ut Orphi Calliopea Lino formosus Apollo. Et, Vidimus o ciues Diomedem. Et talium nominum accusatiuus Græcus est in e de finens. Nam si quis eum putat latine dixisse Diomedem, sanitas metri in uersu desiderabit. Denique omnia carmina sua Græce maluit inscribere Bucolica, Georgica: Aeneis, cuius nominis figuratio a regula latinitatis aliena est.

Quæ Vergilius tam occulte a Græcis traduxerit, ut uix unde ducta sint, possit agnosci. Caput .XVIII.

Sed de his hæcenus, quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota sunt. Ad alia uenio, quæ de Græcarum literarum penetralibus eruta nullis cognita sunt, nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt. Fuit enim hic poeta ut scrupulose & anxie, ita dissimulans & quasi claculo doctus, ut multa traxerit, quæ unde translata sint, difficile sit cognitu.

In exordio Georgicorum posuit hos uersus.

Liber & alma Ceres uestro si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit arista

Poculaque inuentis acheloua miscuit uuis.

Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit, nisi illud, opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, & frumento pro glandibus uterentur. Liberum uero uitis repertorem, prestitisse humano potui uinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potissimum Vergi. cum aquam uellet intelligi, nominarit, nemo uel quærit, uel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati, animaduertimus doctum poetam, antiquissimorum Græcorum more, sicut docebit autoritas, elocutum: apud quos proprie in aquæ significatione ponebatur Achelous. Neque id frustra, nam causa quoque eius rei cum cura relata est. Sed prius quam causam propono, illud antiquo poeta teste monstrabo, hunc morem loquendi peruaga

p ij tum tu

E tum fuisse, ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait, Grauator, inquit, uino cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sunt, Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his uerbis,

F Potest ne lucidius ostendi Acheloum a Græcis ueteribus pro quacuncq; aqua dici solitum? Vnde doctissime Vergilius ait, uinum Acheloo Liberum patrē miscuisse. Ad quam rem etsi satis testiū est, cum Aristophanis comici, & Ephori historici uerba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus em̄ grammaticorum facile eruditissimus, posita causa, quam superius Ephorus dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis,

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit, ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur, tamen his q; & Euripidis nobilissimi tragœdiarū scriptoris addetur autoritas, quam idē Didymus grammaticus in his libris quos *Ἐργασθούμινος ἀίτη* scripsit, posuit his uerbis,

vij. Aene. Sūt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur, Quos diues Anagnia pascit.

Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec Clypei currus ue sonant, pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
Bina manu, fuluoq; lupi de pelle galeros

H Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusq; adhuc quod sciam repperi: sed eam Græcorum nōnullis consuetudinem fuisse, locupleti autore iam palam faciam. In qua quidem re mirari est potest huius occultissimam diligentiam. Qui cum legisset Hernicos quorū est Anagnia, a Pelasgis oriundos, appellatosq; ita, a Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur: morem quem de Aetolia legerat, Hernicis assignauit, qui sunt uetus Colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgū ducem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uero Aetolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire, ostendit clarissimus Euripides scriptor tragicus. In cuius tragœdia q̄ Meleager inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisq; habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uersus sunt,

Animaduertis diligentissime uerba Euripidis a Marone seruata: Ait enim ille, A

Et eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit, Vestigia nuda sinistri Insti-
tuere pedis. In qua quidem re, quo uobis studium nostrum magis comprobe-
tur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Ari-
stotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit, Aetolos enim non læ-
uum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius quam pro-
bem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poetis secundo superscripsit.
In quo de Euripide loquens ait,

Cum hæc ita sint, uidetis tamen Vergilium Euripide autore quæ Aristotele uti
maluisse. Nam ut hæc ignorauerit uir tam anxie doctus, minime crediderim. In
re autem prætulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarum tragicæ et
scriptoribus familiaritas, quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox
dicentur, opinari.

¶ De aliis locis, quos Vergilius a Græcis sumpserit. *iiiij. & ix. Aeneidos. Caput .XIX.*

N libro quarto in describenda Elissæ morte ait, quæ ei crinis abscissus *iiiij. Aeneid.*
esset his uersibus, Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
Abstulerat, stygioque caput damnauerat orco. Deinde Iris a Iunone
missa abscidit ei crinem, & ad orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fa-
bulam fingit, sicut Aurelius, uir alias doctissimus, Cornutus extimat, qui adno-
tationem eiusmodi apposuit his uersibus, Vnde hæc historia, ut crinis auferen-
dus sit morientibus, ignoratur. Sed assueuit poetico more aliqua fingere, ut de
aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet quæ tantus uir Græcarum etiam do-
ctissimus literarum ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. In hac
enim fabula in scenam I Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit I Charon
Alcestidi, & sic loquitur,

πόλλ' ἄρ' σὺ λέξας, οὐδὲρ ἄρ' πλείον λέσεις.
ἢ δ' οὐ γὰρ κἀτῆσιρ εἰς ἄδου δόμους.
στρίχῳ δ' ἐπ' αὐτῷ, ὡς κατὰρξωμαι εἰφῆ.
ἴφρος γὰρ ὄντος ἴψ' ἡ χιδονός δεῶν,
ὅπου τόδ' ἔγχετο κρατὸς ἀγνίστ' ἄριχα.

Loquitur
charon
D

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscindendi crinis
induxerit. ἀγνίστα autem dicunt diis consecrare. unde poeta noster ait, ex Iridis
persona. Hunc ergo diti Sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.

Nunc quia plæraque omnia quæ supradixi, instructa autoritate tragicorum p *iiiij. Aeneid.*
bauit, id quoque quod a Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto
Vergilius Elissam facit postquam ab Aenea relinquitur, uelut ad sacrificarum sa-
garumque carmina & deuotiones fugientem, & inter cætera ait, sedandi amoris
gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæsti-
one digna est, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint: Ponam itaque

p *iiiij* Vergilianos

A Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quos Maro æmulatus est, Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis aut̄ tragœdia id de quo q̄rimus etiã titulo p̄fert. Inscribit̄ em̄ Rhizotomoi, in qua Medæa describit̄ maleficas herbas secãtem, sed auersam, ne ui noxii odoris ipsa interficeret̄, & succũ quidẽ herbarũ in cados æneos refundentẽ, ipsas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt,

F

Hæc Sophocles. Quo autore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Oino aut̄ ad rem diuinã plæræq̄ ænea adhiberi solita multa indicio sunt, & in his maxime sacris, quibus delinire aliquos, aut deuouere, aut deniq̄; exigere morbos uolebãt. Taceo illud Plautinũ cum ait, Mecum habet pagus morbus æs, & qđ alibi Vergilius, Curetum sonitus crepitantiæq̄ æra. Sed Carminii curiosissimi & docti uerba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait, Prius itaq̄ & Tuscos æneo uomere uti, cum conderent̄ urbes, solitos, in traiectitiis eorum sacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderent̄. Post hæc Carminii uerba, longum fiat, si uelim percensere, q̄ multis in locis Græcorum uetustissimi æris sonos tanq̄; rẽ ualidissimã adhibere soliti sunt. Sed p̄senti operi docuisse nos sufficit, falces æneas Maronis, exemplo Græci autoris inductas.

In libro nono Vergilius posuit hos uersus.

Stabat in egregiis Arcentis filius armis
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus iberæ,
Insignis facie, genitor quem miserat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

H Quis hic Palicus deus uel potius qui dii Palici, (nã duo sunt) apud nullum penitus autorem latinum quod sciam repperi, sed de Græcorum penitissimis literis hanc historiam eruit Maro. Nam primum ut Symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita & dii Palici in Sicilia colũtur, quos primũ omnium Aeschylus tragicus uir utiq̄; Siculus i literas dedit. Interpretationem q̄q̄ nominis eorũ, quã Græci ἐτυμολογίῳ uocãt, exp̄ssit uersibus suis. Sed prius q̄ uersus Aeschili ponã, paucis explanãda est historia Palicorũ. In Sicilia Symetus fluuius est. iuxta hunc Nympha Thalia cõpressu louis grauida, metu lunonis optauit, ut sibi terra dehisceret, quod & factum est. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, & duo infantes de aluo Thaliæ progressi emerferunt, appellatique sunt Palici ἐν τῷ πάλῳ ἰκέσθαι, quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec longe inde lacus breues sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ crateras uocant, & nomine Dellos appellant, fratresq̄; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo. Præcipueq̄; circa exigen-

circa exigendum iuxta eos iusiurandum, præsens & efficax numen ostenditur. **A**
 Nam cum furti negati uel eiusmodi rei fides quæritur, & iusiurandum a (si-)
 specto petitur: uterq; ab omni contagione mundi, ad crateras accedunt, accepto
 prius fideiussore a persona quæ iuratura est, de soluendo eo quod peteretur, si
 addixisset euentus. Illic inuocato loci numine, testatum faciebat esse iurator, de
 quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus. Si uero subesset iuriu-
 rando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitã falsus iurator. Hæc res ita
 religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabi'es uocaren-
 tur. Nec sine diuinatione est Palicorum templum. Nam cum Siciliam sterilis
 annus arefecisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi, heroi cuidã cer-
 tum sacrificium celebrauerunt, & reuertit ubertas. Qua gratia Siculi omne ge- **B**
 nus frugum congegnerunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipsa pin-
 guis uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumq; fratribus in
 Græcis tantummodo literis inuenitur, quas Maro nō minus q̄ latinas hausit.
 Sed hæc quæ diximus autoritatibus approbanda sunt. Aeschylī tragœdia est,
 quæ inscribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait,

Hæc Aeschylus.

Callias autem in septima historia de rebus ita scribit, **C**

Hactenus Callias. Polemon uero sic ait, in libro qui inscribitur

Hæc Polemon. Sed & Anaxagoras in tertia historia sua de loci diuinatione
 ita scribit, **D**

Absoluta est (extimo) & autoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci,
 quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insinua-
 re discipulis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autē deus iste uel un-
 de sit dictus, tam nesciunt, q̄ scire nolunt, quia nec ubi quærāt suspiciantur, qua-
 si Græcæ lectionis expertes.

¶ De Gargaris & Mysia ex primo Georgicon. Caput XX.

Nec illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo *νεογεωργικῶν*
 Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas

p v

Agricolæ.

E Agricola. Hyberno lætissimā puluere farra.
Lætus ager. nullo tantum se Mysia cultu
lactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cum uideatur oblcuor, pauloq; pplexius, q̄ poetæ huius mos
est, pronūtiatus, tamē habet in se aiaduertendā quæstionē ex Græca antiquita
te uenientē, quæ sint ista Gargara quæ Vergi. esse uoluit fertilitatis exemplar.

F Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellefonti prouincia. Sed signifi
catio nominis & loci duplex est. Nam & cacumē mōtis Idæ, & oppidum sub

Locus resti
tutus ex lli.
liij.

eodē mōte hoc nomine uocant. Homerus significationem cacuminis ita posuit
ἤδη δὲ κραιπνῶς προσεβίβαστο γάργαραν ἄκρον Ἰδης ὑψηλῆς. Hic Gargarū pro excellentissi
mo mōtis loco accipi conuenire & ipse sensus indicatiū facit, nam de loue loquitur. Sed & alibi codē Homero teste manifestus exprimitur. Et Epicharmus ue
tustissimus poeta in fabula quæ inscribitur Troes, ita posuit,

Ex his liquido claret, gargara cacumē Idæ mōtis appellitari. Pro oppido autē
Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor
in libro quinto sic ait,

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor in eo libro qui inscri
bitur Asia, sic meminit,

Arati etiam liber e'egion fertur, in quo de Diotimo quodā poeta sic ait,

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cū
igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine, nūc pro oppido sub eodē
monte posito accipienda, Vergilius non de summo monte, sed de oppido loq
tur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locum frugum feracē, requiramus. Et om
nem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob

H humorē soli. Vnde Vergilius in supradiētis uersibus cū dixisset, Humida sol
stitia, intulit, nullo tantū se Mysia cultu iactat. atq; diceret, Omnis regio quæ
opportunos habuerit humores, æquiparabit fecunditates aruorū Mysiæ. Sed

Locus resti
tutus ex lli.
vii.

Homerus cum ait, Ἰδης δ' ἵκανε πολυπίδακα, κητέζα θεῶν γάργαραν. humidū designat
subiacentē monti agrum. Nam polypidaka significat fontibus abundantē. Vn
de hæc Gargara tanta frugū copia erāt, ut qui magnum cuiusq; rei numerum
uellet exprimere, pro multitudine imensa Gargara nominaret. Testis Alcæus
qui in cælo tragœdia sic ait,

Gargara ut uidetis manifeste posuit pro multitudine. Nec aliter Aristomenes.

Locus resti
tutus

Ἐν βουδοῖς. Ἐνδορ γούρ ἡμῖν γάργαρα.
Aristophanes autem comicus composito nomine ex Arena & Gargaris, innu
merabilem, ut eius lepos est, numerū conatur exprimere. In fabula eim Acha
neusin ait,

E ueli partē inferiorem pateram uocari, at circa mediam ferme partem *τρεχιδος* dici, summam uero partem Carchesium nominari, & inde diffundi in utrunq; ueli latus: eaq; cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed & alii illustres poetæ, ut Sappho, quæ ait,

Sophocles in fabula quæ inscribitur

Cymbia, Hæc de Carchesiis ignoratis latinitati & a sola Græcia celebratis. Sed nec Cymbia in nostro sermone reperies. Est enim a Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Phantasmate ait.

F

Anaxandrides etiam comicus in fabula a Græcis

Meminit eius & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam. Cymbia autē hæc ut ipsius nominis figura indicat, diminutiue a Cymba dicta, quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes, nauigii genus est. Ac sane animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera a re nauali cognominata, ut Carchesia supra docui, ut hæc Cymbia pocula procera ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes uir longe doctissimus in epistola

G ad Agetorem Lacedæmonium his uerbis.

Cissymbiū Fuerunt qui Cymbium a Cissymbio per syncopam dictum extimauerūt. Cissymbii autem (ut de Homero taceam, qui hoc poculum Cyclopi ab Vlysse datum memorat) multi faciunt mentionem, uoluntq; nonnulli proprie cissymbium ligneum esse poculum ex hedera, id est, *κισσῶς*. Et Nicander quidā Colophonius in primo Hialicon sic ait.

Sed & Callimachus meminit huius poculi.

H Qui autem cissymbium ex hedera factum poculum *κισσῶς ἐκ κισσῶς* non dici arbitrantur, Euripidis autoritate niti uidentur, qui in *Andromacha* sic ait.

Cantharus

Hæc de cymbio. Sequitur ut quādo cantharum & poculi & nauigii genus esse supradiximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res est, uel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat Sileno. Sed id ut supra polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitū debemus ostendere. Menander in *nauclero*,

Et sacer impleuit dextram scyphus. Scyphus Herculis poculum est, ita ut **A**
 Liberi patris cantharus. Herculem uero fictiores ueteres non sine causa cū po-
 culo fecerunt, & nonnunquā quassabundum & ebrium, non solum quod is heros
 bibax fuisse perhibetur, sed etiam antiqua historia est, Herculem poculo tanquā
 nauigio uētis immensa maria transisse. Sed de utraq; re pauca ex Græcis antiqui-
 tatibus dicam. Et multibibum heros istum fuisse, ut taceam quæ uulgo nota
 sunt, illud non obscurum argumentū est, quod Ephippus in Busiride inducit Her-
 culem sic loquentem.

Est etiam historia non adeo notissima, nationem quādam hominum fuisse **Calix**
 prope Heracleā ab Hercule constitutam Cylicranorum, composito nomine
 ἀπό τῆς κύλικος. Quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus. **B**
 Poculo autem Herculem ductum, ad ἑσπέρια Hispaniæ insulam nauigasse, &
 Pimastis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecydes autor est, quorum
 uerba subdere superfedī, quia propiora sunt fabulæ quā historia. Ego tamen ar-
 bitror non poculo Herculem maria transuectum, sed nauigio, cui scypho no-
 men fuit, ita ut supra cantharum, & carchesium, & a cymbis deriuata cymbia,
 omnia hæc asseruimus esse nauigiorum uocabuia.

¶ De alijs quibusdam locis Vergilij.

Caput XXII.

Nomina quoque Vergilius nonnunquā ex antiquissimis Græcorū historiis
 mutuat. Scitis apud illū unā ex comitibus Dianæ Opim uocari. Quod **C**
 nomen uulgo fortasse temere impositū, uel etiā fictū putatur ab ignorantibus
 ingeniosum poetam, cognomē quod a ueteribus Græcis scriptoribus ipsi Dia-
 næ fuerat impositum, comiti eius assignare uoluisse. Sed Vergilius sic ait,

Velocem interea superis in sedibus Opin

Vnam ex uirginibus sociis sacraque caterua

Compellabat, & has tristes Latonia uoces Ore dabat.

Et infra.

At triuixæ custos iandudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc no-
 men acceperit, qui (ut dixi) quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposu-
 it. Alexander Aetolus poeta egregius in libro qui inscribitur Musæ, refert quan- **D**
 to studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curauerit præmiis proposi-
 tis, ut qui tunc erant poetæ ingeniosissimi, in deam carmina diuersa compone-
 rent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loqui-
 tur autem (ut dixi) de populo Ephesio.

E Apparuit (ni fallor) Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dii. Hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquit, sed constat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus

† Neptunū inducit † Apollinem, cum Troia capienda esset, ista dicentem,

Locus resti *ἔγω δὲ, νηῶν μαι γὰρ ἀστυγείας δεῖξ*

tutus *ἤρας, ἀθάνατοί, οἱ σωεξέειλον φύγας,*

Inducit aut *λείπω τὸ κληῖον Ἰλίου, βαμῶσι τιμοῖς.*

Neptu. nō *ἔρημια γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακῆ,*

Apollo *νοσθε τὰ πῆν' δεῶν, οὐδ' ἐ τιμᾶσθε δέλη.*

F Qui uersus docent unde Vergi. usurpauerit discessisse deos a ciuitate iā capta.

Nec hoc sine autoritate Græce uetustatis est, quod ait,

Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorum classem a Neptuno petentem, dicentemq; debere illum facere quod Iupiter fecerit, a quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere lunam illexisse perhibetur in nemora alta uocans. Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est, & reliqua. In hoc loco Vale. Probus uir perfectissimus notat, nescire se hanc historiam siue fabulam, quo referat autore. Quod tantum uirum fugisse miror. Nam Nicander huius est autor historiæ, poeta, quem Didymus grammaticorū omnium quicq; sint, quicq; fuerint instructissimus, fabulosum uocat. Quod sciens Vergilius adiecit, si credere dignum, adeo se fabuloso usum autore fatur.

G In tertio libro cursim legitur, neq; unde translatum sit quæritur, Quæ Phœbo pater omnipotens mihi Phœbus Apollo Prædixit. & cætera. In talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam, inuentiones has ingenio magis q̄ doctrinæ Maronis assignant, nec dicunt eum ab aliis mutuatum, ne nominare autores cogantur. Sed affirmo doctissimum uatem etiam in hoc Aeschylū eminentissimum tragediarum scriptorem secutum, qui in fabula, quæ latina lingua Sacerdotis inscribitur, sic ait,

H

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, q̄ Apollo ea uaticinet, quæ sibi Iupiter fatur? Probatum ne uobis est, Vergilium, ut ab eo intelligi non potest, qui sonum latinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinam? Nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ a penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

MAC
THEODOS
Quorū ex dimillo
Vergilius.
cuius cupio quantum
omnes omnibus
libauerit, occasi
probantibus tan
tiam legēti, amul
tū mireris, in aliq
nostrum tam inuē
erit de alienig
comparit bibliote
uobis erit, pro
opone sufficiet. A
no inuerecūde
eripuit, sumpsi, nō
ne nō posse meli
cōmario, poetis sc
Vergilio uorat, si a
gratia hoc nomin
no māturum est, tran
sicut præfens tēpū
cepimus. Denic
apud illum leger
atum est, sonare m
no sui uersus, uel p
one trāsatos, sen
us, ut tamen origo
ero sumpta sunt, o
sumptūse, & hunc a

MACROBII AVRELII^A

THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLV

STRIS SATVRNALIORVM

LIBER VI.

Quos uel ex dimidio sui, uel solidos etiam uersus, ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus Vergilius.

Caput .I.

IC PRAETEXTATVS, mirū, inquit, in modū digessit Eustachius quæ de Græca antiquitate carmine suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros inter omnes nostra ætate lōge doctissimos, Furium, Cecinnamq; Albinum promississe, se prodituros, quid idē Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Furius Albinus, Et si uereor, ne dum

ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis seu decorem ex diuersis ornamenta libauerit, occasionem reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrem, exprobantibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerantibus hūc esse fructum legēdi, æmulari ea quæ in aliis probes: & quæ maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod & nostri tam inter se q̄ a Græcis, & Græcorum excellētes inter se saepe fecerunt. Et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere, quantum se tuo compilarit bibliothecæ ueteris autores. Quod tamē opportune alias (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnum nunc exēplum proferā, qd̄ ad probanda q̄ assero pene sufficiet. Afranius em̄ togatarū scriptor, in ea togata, q̄ Cōpitalia inscribit, nō inuerecūde respōdēs arguētibus, q̄ plura sumpisset a Menād̄ro, Fateor, inquit, sumpsi, nō ab illo modo, sed ut quisq; habuit qd̄ cōueniret mihi, quodq; me nō posse melius facere credidi, etiā a latino. Quod si hæc societas, & rerū cōmunio, poetis scriptoribusq; oībus inter se exercēda cōcessa est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolendū se quædā ab antiquioribus mutuatus sit? Cui etiā gratia hoc nomine est habēda, q̄ nōnulla ab illis in opus suum, quod æterno māsulum est, transferēdo, fecit ne omnino memoria ueterū deleteretur: quos (sicut præsens tēpus ostendit) non solū neglectui, uerum etiam risui habere iam cœpimus. Deniq; & iudicio trāsferēdi, & modo imitādi, cōsecutus est, ut qd̄ apud illum legerimus alienū, aut illius esse malimus, aut melius hic q̄ ubi natum est, sonare miremur. Dicā itaq; primum, quos ab aliis traxit uel ex dimidio sui uersus, uel pene solidos. Post hoc, locos integros cū parua quadā mutatione trāsflatos, sensus ue ita transcriptos, ut unde essent eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorū nō ignoraretur. Post hæc quædā de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam nō ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

Vergilius.

- E** Vergilius. Vertitur interea cœlum & ruit oceano nox
 Ennius in vi. Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis.
 Vergilius. Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Ennius i prio. Qui cœlum uersat stellis fulgētibus aptū. Et in. iiii.
 Cœlū p̄spexit stellis fulgētibus aptum. Et in x.
 Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.
 Vergilius. Conciliūmq; uocat diuum pater atq; hominū rex.
 Ennius in vi. Tum cum corde suo diuum pater atq; hoim rex
 Effatur.
 Vergilius. Est locus hesperiam graii cognomine dicunt
 Ennius i prio. Est locus hesperiam quam mortales perhibebant.
 Vergilius. Tuq; o tybri tuo genitor cum flumine sancto.
F Ennius in pri. Teq; pater tyberine tuo cum flumine sancto.
 Vergilius. Accipe daq; fidē, sunt nobis fortia bello Pectora.
 Ennius in pri. Accipe daq; fidem, foedusq; feri bene firmum.
 Vergilius. Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Ennius in pri. Cum superum lumen nox intempesta teneret.
 Vergilius. Tu tñ iterea calido mihi sanguie pœnas Persolues.
 Ennius in pri. Nec pol homo quisq; faciet impune animatus
 Hoc, nisi tu. mihi nā calido das sanguine pœnas.
 Vergilius. Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.
 Ennius in ter. Postq; defessi sunt, stant, & spargere sese
 Hastis, ansatis concurrunt undiq; telis.
G Vergilius. Summa nituntur opum ui.
 Ennius in iiii. Romani scalis summa nitunt opū ui. Et in xvi.
 Reges per regnum statuasq; sepulchraq; quærūt.
 Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.
 Vergilius. Et mecum ingentis oras euoluite belli;
 Ennius in vi. Quis potis ingentis oras euoluere belli.
 Vergilius. Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.
 Ennius in vii. Non semper uestra euertit, nūc Iuppiter hac stat.
 Vergilius. Inuadunt urbem somno uinocq; sepultam.
 Ennius in viii. Nunc hostes uino domiti somnocq; sepulti.
H Vergilius. Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; latini.
 Ennius i xvii. Tollitur in cœlum clamor exortus utrisq;
 Vergilius. Quadrupedante putrē sonitu quatit ungula cāpū.
 Ennius in vi. Explorāt numide, totā q̄tit ungula terrā. Et in viii.
 Cū seq̄ summo sonitu q̄tit ungula terrā. Et i xvii.
 It eques, & plausu caua concutit ungula terram.
 Vergilius. Vnus qui nobis cunctando restituit rem.
 Ennius in xii. Vnus homo nobis cunctando restituis rem.
 Vergilius. Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.
 Ennius in xvi. Cōcidit, & sonitum simul insup arma dederunt.
 Vergilius.

Ei iam p
 Ennius iiii. Cum pri
 Vergilius. Flamm
 Ennius i ii. Nonne u
 Vergilius. Ingemina
 Ennius i ii. Nunc hi
 Vergilius. Bellifim
 Ennius i ii. Compon
 Vergilius. Simulacr
 Ennius i iii. Cum sep
 Vergilius. Continui
 Ennius i v. Alper ace
 Vergilius. Tithoni c
 Ennius i amali. Interea o
 Vergilius. Qd genu
 Ennius i vi. Quod ge
 Vergilius. Rumore
 Ennius i x. Rumore
 Vergilius. Nomine c
 Ennius i x. Nomine
 Vergilius. Commem
 Ennius i x. Confirma
 Vergilius. Ad bellas
 Ennius i x. Dicit pi
 Vergilius. Maior e
 Ennius i v. Maior e
 Vergilius. Diuersi c
 Ennius in Medea.
 Vergilius. Ergo iter
 Ennius in li. v. Redeunt
 Vergilius. Nunq; ho
 Ennius i eq Troia. Nunq;
 Vergilius. Vendidit
 Ennius i x. Imposuit
 Vergilius. ruis de morte. Vendi
 Ennius i x. Eripuit
 Vergilius. Vt gem
 Ennius de morte. Incu
 Vergilius. Talia se
 Ennius i x. Currite
 Vergilius. Felice he
 Ennius i x. Nunq; l
 Vergilius. Iuppiter

- Vergilius. Et iam prima nouo spargebat lumine terras.
 Lucretius i ii. Cum primum aurora respexit lumine terras.
 Vergilius. Flammam longos a tergo inuoluerē tractus.
 Lucretius i ii. Nonne uides longos flammam ducere tractus.
 Vergilius. Ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Lucretius i ii. Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
 Vergilius. Belli simulacra ciebat.
 Lucretius i ii. Componunt, complent, belli simulacra ciuntur.
 Vergilius. Simulacraque luce carentum.
 Lucretius i iii. Cum sæpe figuras
 Contuimur miras, simulacraque luce carentum.
 Vergilius. Asper acerba tuens retro redit.
 Lucretius i v. Asper acerba tuens immani corpore serpens.
 Vergilius. Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 Furius i i. annali. Interea oceani linquens aurora cubile.
 Vergilius. Quod genus hoc hominum que ue hunc tam barbara morē.
 Furius in vi. Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?
 Vergilius. Rumoresque serit uarios, ac talia fatur.
 Furius in x. Rumoresque serunt uarios, ac multa requirunt.
 Vergilius. Nomine quemque uocans reficitque in prelia pulsos.
 Furius in x. Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse
 Commemorat. Deinde infra.
 Confirmat dictis, simulatque exuscitat acris
 Ad bellandum animos, reficitque a prelia mentes.
 Vergilius. Dicite pierides, non omnia possumus omnes.
 Lucretius i v. Maior erat natu, non omnia possumus omnes.
 Vergilius. Diuersi circumspectiunt, hoc acrior idem.
 Pacuuius in Medea. Diuersi circumspectimus, horror percipit.
 Vergilius. Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.
 Suetonius in li. v. Redeunt referuntque petita rumore secundo.
 Vergilius. Nuncque hodie effugies, ueniam quocumque uocaris.
 Neuius in eq Troia. Nuncque hodie effugies, qui mea manu moriare.
 Vergilius. Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
 Imposuit, fixit leges pretio atque refixit.
 Varius de morte. Vendidit hic latium populis, agrosque quiritum
 Eripuit, fixit leges pretio atque refixit.
 Vergilius. Ut gemma bibat, & Sarano dormiat ostro.
 Varius de morte. Incubet & tyriis, atque ex solido bibat auro.
 Vergilius. Talia secla suis dixerunt currite fuis.
 Catullus. Currite ducentes sub tegmina currite fuis.
 Vergilius. Felix heu nimium felix in littora tantum
 Nuncque Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
 Catullus. Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
 Gnolia

- Gnosia Cecropiae tetigissent littora puppes.
Vergilius. Magna ossa lacertosq; extulit.
Ennius i xvii. Magna ossa lacerticq; apparent homini.
Vergilius. Placidam per membra quietem Irrigat.
Furius in i. Mitemq; rigat per pectora somnum.
Lucretius i iii. Nūc qbus ille medis sōnus p mēbra getē Irrigat
Vergilius. Camposq; liquentes.
Lucretius i xi. de mari simile. Et liquidā molē camposq; natātes.
Vergilius. Et geminos quo fulmina belli Scipiadas.
Lucretius i iii. Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.
Vergilius. Et ora Tristia tentantū sensu torquebit amaror.
Lucretius in ii. Focdo pertorquent ora sapore.
Vergilius ait, Morte obita qualis fama est uolitare figuras.
Lucretius in i. Cernere uti uideamur eas audireq; coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Hic est & illud Vergi. Et patris Anchisæ gremio cōplectit ossa.
Vergilius. Ora modis attollens pallida miris.
Lucretius in i. Sed quædam simu'acra modis pallentia miris.
Vergilius. Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
Ennius in xvi. Tunc timido manat ex omni corpore sudor.
Vergilius. Labitur uncta uadis abies.
Ennius in xiiii. Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.
Vergilius. Ac ferreus ingruit imber.
Ennius in viii. Hastati spargunt hastas, sit ferreus imber.
Vergilius. Apicem tamen incita summum Hasta tulit.
Ennius in xvi. Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.
Vergilius. Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.
Ennius in vi. Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.
Vergilius. Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Accius i Philoctete. Quē neq; tueri cōtra neq; affari queas.
Vergilius. Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni.
Acci. i armo. iudicio. Nā trophēū ferre me a forti uiro pulchrū ē.
Si autem & uincat, uinci a tali nullum est probrū.
Vergilius. Nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, uanum etiam mendacēq; improba finget.
Accius in Telepho. Nam si a me regnum fortuna atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit.
Vergilius. Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
Fortunam ex aliis.
Accius in armorū iudicio. Virtuti is par, dispar fortunis patris.
Vergilius. Iamiam nec maxima luno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Accius

Accius in Antigona. Iam iam neq; dii regunt
 Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.
 Vergi. Nū capti potuere capi? nū incēsa cremauit Troia uiros?
 Ennius in decimo cum de Pergamis loqueretur.

Quæ neq; Dardaniis campis potuere perire,
 Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.

Vergilius. Multi præterea, quos fama obscura recondit.
 Enni. i. Alexādro. Multi alii aduētāt, paup̄tas q̄rū obscurat noīa.

Vergilius. Audentes fortuna iuuat.
 Ennius in vii. Fortibus est fortuna uiris data.

Vergilius. Recoquunt patrios fornacibus enses.
 Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius i v. Inde minutatim processit ferreus ensis.
 Versaq; in obscurum species est falcis ahenæ.

Vergilius. Pocula sunt fontes liquidi atq; exercita cursu Flumina
 Lucretius i v. Ad sedare sitim fluuii fontescq; uocabant.

Vergilius. Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius i v. Quod sol atq; imbres dederāt, quod terra creat
 Sponte sua, satis id placarat pectora donum.

¶ Quos locos aut integros aut paucis admodū immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius trāstulerit, quosq; ita mutauerit ut origo tamen eorū facile deprehendatur. Caput. II.

Post uersos ab aliis uel ex integro uel ex parte translatos, uel quædā immutādo uerba tanq̄ succo alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, undē formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Vergilius. Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnū
 Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorē,
 Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
 Raptat amor, iuuat ire iugis qua nulla priorum
 Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in i. Nec me animi fallit q̄ sint obscura, sed acri
 Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
 Et simul inculsit suauem mi in pectus amorem
 Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti
 Auia pieridum peragro loca, nullius ante
 Trita solo.

Accipe & alterū locū Maronis, illi unde traxerat cōparandū,
 ut eundem colorē ac pene similē sonum loci utriusq; reperias.

Vergilius. Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis uomit ædibus undam,
 Nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

q ii Et mox

Et mox.

At secura quies & nescia fallere uita
 Diues opum uariarum, at latis otia fundis,
 Speluncæ, uiuicq; lacus, at frigida tempe,
 Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore somni.
 Non absunt illic saltus, ac iustra ferarum,
 Et patiens operum paruocq; assueta inuentus.

Lucretius I ii. Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes.
 Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
 Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
 Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
 Nec citharam roboant laqueata aurataq; templa.
 Cum tamen inter se prostrati in gramine molli
 Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
 Non magnis opibus iucunde corpora curant,
 Præsertim cum tempestas arridet, & anni
 Tempora cōspargunt uiridantis floribus hærbas.

Vergilius. Non umbræ altorum nemoræ, nō mollia possunt
 Prata mouere animum, non qui per saxa uolutus
 Purior electro campum petit amnis.

Lucretius I ii. Nec teneræ salices, atq; hærbæ rore uigentes,
 Fluminacq; ulla queunt summis labentia ripis
 Oblectare animum, subitamq; auertere curam.

Ipsius uero pestilentia, quæ est in tertio Georgicon color
 totus & liniamenta pene omnia tracta sunt de descriptione pesti-
 lentia, quæ est in sexto Lucretii, Nam Vergiliana incipit,

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoq; autumnu incanduit æstu,
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarū.

Lucretii uero sic incipit. Hæc ratio quōdā morboræ & mortifer
 Finibus i Cecropis funestos reddidit agros. (æstus
 Vastauitq; uias, exhaustit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusq; ponere satis longū est,
 excerpā aliqua, ex qbus similitudo geminæ descriptiōis appareat.

Vergilius ait, Tum uero ardentes oculi atq; attractus ab alto
 Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
 Ilia singultu tendunt, it naribus ater
 Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait, Principio caput incensum feruore gerebant,
 Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
 Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
 Sanguine, & hulceribus uocis uia septa coibat.
 Atq; animi interpret manabat lingua cruore
 Debilitata

- Debitata malis, motu grauis, aspera tactu.
 Vergi. sic ait, Hæc ante exitium primis dant signa diebus,
 Et quæ darent signa, supra retulit idem.
 Demissæ aures, syncerus ibidem
 Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
 Pellis, & attractu tractanti dura resiltit.
- Lucretius ait, Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur.
 Perturbata animi mens in mœrore metuq;
 Triste supercilium, furiosus uultus & acer,
 Sollicitæ porro plenæq; sonoribus aures,
 Creber spiritus, & ingens raroq; coortus.
 Sudorisq; madens per collum splendidus humor.
 Tenuia sputa minuta croci contacta colore,
 Salsaq; per fauces raucas uix edita tussis.
- Vergilius. Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos, ea uisa falus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio.
- Lucretius ait, Nec ratio remedi communis certa dabatur.
 Nam quod aliis dederat uitalis aeris auras
 Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
 Hoc aliis erat exitio, letumq; parabat.
- Vergilius ait, Præterea nec iam mutari pabula refert,
 Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.
- Lucretius ait, Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
 Corpora, mussabat tacito medicina timore.
- Vergilius ait, Ipsis est aer auibus non æquis, & illæ
 Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.
- Lucretius ait, Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
 Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
 Exhibant syluis, languebant pleræq; morbo,
 Et moriebantur.
- Nonne uidentur nobis membra huius descriptionis ex uno
 fonte manasse? Sed rursus locos alios comperemus.
- Vergilius. Gaudent perfusi sanguine fratrum,
 Exilioq; domos & dulcia limina mutant.
- Lucretius i. iii. Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
 Conduplicant auidi cædem cæde accumulantes,
 Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
- Vergilius. Multa dies uariuscq; labor mutabilis æui
 Rettulit in melius, multos alterna reuisens
 Lufit, & in solido rursus fortuna locauit,
- Ennius in vii. Multa dies in bello conficit unus.
 Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.

- Vergilius.** Haudquaē quēq; semper fortuna secuta est.
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentē expendere casus.
- Accius in Antigona.** Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto Antigona magis me par est tibi
Consulere & parcere.
- Vergilius.** O lux Dardanię, spes o fidissima Teucrū, & reliq;
Enni. i. Alexā. O lux Troiæ germane Hector
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?
- Vergilius.** Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosq; dedere
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
- Vari. de morte.** Quem non ille finit lentæ moderator habenæ,
Qua uelit ire, sed angusto prius ore coercens
Insultare docet campis, fingitq; morando.
- Vergilius.** Talis amor Daphnim, qualis cum fessa iuuentum
Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.
- Varius de morte.** Ceu canis umbrosani lustrans Cortynia uallē,
Si ueteris potuit ceruæ comprehendere lustra,
Sæuit in absentem, & circum uestigia lustrans
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam mediū, non ardua tardant,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.
- Vergilius.** Nec te tua funera mater
Produxi, pressi ue oculos, aut uulnera laui.
- Ennius in Cresiphont.** Neq; terram iniicere, neq; cruenta
Conuestire mihi corpora licuit,
Neq; miseræ lauere lachrymæ falsum sanguinem.
- Vergilius.** Nanq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut iis exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Coeperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.
- Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur.**
His neq; tum solis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat, neq; magni sidera mundi,
Nec mare,

Nec mare, nec cœlum, nec deniq; terra, nec aer.
 Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
 Sed noua tempestas quædam, moleſq; coorta.
 Diffugere inde loci partes cæpere, pareſq;
 Cum paribus iungi res, & diſcludere mundum,
 Membraq; diuidere, & magnas diſponere partes,
 Hoc eſt a terris magnum ſecernere cœlum,
 Et ſeorſum mare uti ſecreto humore pateret,
 Seorſum item puri ſecretiq; ætheris ignis.

Et infra.

Omnia enim magis hæc ex leuibus atq; rotūdis.
 Vergilius. Cum fatalis equus saltu ſuper ardua uenit
 Pergama, & armatum pedite grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro. Nam maximo saltu ſuperauit
 Grauidus armatis equus,

Qui ſuo partu ardua perdat Pergama.

Vergilius. Tum pater omnipotens rerū cui ſumma poteſtas
 Inſit, eo dicente deum domus alta ſileſcit,
 Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther.
 Tū uenti poſuere, premit placida æquora pōtus.

Enni. i Scipiōe. Mundus cœli uoſtus conſtitit ſilentia,
 Et Neptunus ſæuus undis aſperis pauſam dedit.
 Sol equis iter repreſſit unguis uolantibus.
 Conſiſtere amnes perennes, arbores uēto uacant.

Vergilius. Itur in antiquam ſyluam ſtabula alta ſerarum,
 Procumbunt piceæ, ſonat ic̄ta ſecuribus ilex,
 Fraxineæq; trabes, cuneis & fiſſile robur
 Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in vi. Incedunt arbuſta per alta ſecuribus cædunt,
 Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
 Fraxinus frangitur, atq; abies conſternitur alta.
 Pinus proceras peruertunt, omne ſonabat
 Arbustum fremitu ſyluai frondofai.

Vergilius. Diuerſi magno ceu quondam turbine uenti
 Conſtigunt, zephyruſq; notuſq; & lætus eoſ
 Eurus equis.

Ennius i xvii. Concurrunt ueluti uenti cum ſpiritus auſtri
 Imbricitor aquiloq; ſuo cum flamine contra,
 Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius. Nec tamen, hæc cū ſint hominūq; bouūq; labores
 Verſando terram experti, nihil improbus anſer.

Lucretius i v. Sed tamen interdum magno quæſita labore
 Cum iam per terras frondent atq; omnia florent,

q̄ iiii Aut nimiis

E Aut nimiistorrens feruoribus æthereus sol
Aut subiti perimunt imbres gelidæq; pruinae,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alii loci plurimorum uersuum, quos Maro in opus suum cum pauco-
rum immutatione uerborū a ueteribus transtulit. Et quia lōgum est, uniuersos
uersus ex utroq; transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legendo
æqualitatē locorum cōferēdo miretur. In primo Aeneidos tempestas describi-
tur, & Venus apud Iouem querit de periculis filii, & Iupiter eā de futurorum
prosperitate solat. Hic locus totus sumptus a Næuio est ex primo libro belli
Punici. Illic æque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queri-
tur, & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Panda-
ro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo En-
nii, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsi-
dente hoste fecisse. Nec Tullio compilando dummodo undiq; ornamenta sibi
conferret, abstinuit. O fama ingens ingentior armis Vir Troiane. Nempe hoc
ait, Aeneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerunq; fama sit
maior rebus. Sensus hic in Catone Ciceronis his uerbis, Cōtingebat i eo, quod
plæriscq; contra solet, ut maiora omnia re q̄ fama uiderentur, id quod nō saepe
euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Item. Proximus
huic longo, sed proximus interuallo. Cicero in Bruto, Duobus igitur summis
Crasso & Antonio Lucius Philippus proximus accedebat, sed longo inter-
uallo, tamen proximus.

G Quos locos primum alij ex Homero transtulerint. inde Vergilius operi suo asciuerit.
Caput. III.

Vnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtu-
lisse: sed ea docebo a nostris autoribus sumpta, qui priores hæc ab
Homero i carmina sua traxerant: quod quidem summus Homericæ
laudis cumulus est, q̄ cum ita a plurimis aduersus eum uigilatum sit, coactaq;
omnium uires manum contra fecerint, ille uelut pelagi rupes immota resistit.
Homerus de Aiakis forti pugna ait,

Locus resti-
tutusex
xvi, Iliad.

Αἴας δ' οὐκ ἐτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι.
Δάμνα μὲν γένος τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
ἐάλλοντες. δὲ γὰρ δὲ πρὸς κροτάφοισι φαεινὴ
πῆληξ βαλλομένη κωνάχηρ ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
καπφάλῳ ἐυποιήσῃ. ὅδ' ἀριστοῦρον ὤμαρ ἔκασμεν
ἔμπεδον αἶψ' ἔχωρ σάκῳ αἰόλον. οὐδὲ δῶναιτο
ἄμφ' αὐτῷ πελεμίζαι, ἔρείδοντες βεκέεσσιν.
ἄϊε δ' ἀργαλίῳ ἔχετ' ἄσθμα. καὶ δὲ οἱ ἰδρώε
πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺν ἔρρεον. οὐδέ πη ἔιχερ
ἄμπνεῦσαι. πάντῃ δὲ κακῶν κακῶν ἔσθρικτο.

Hūc locū Ennius in decimoquinto ad pugna' Cælii, tribuni his uersibus trāffert.
Undiq;

Vndiq̄ conueniunt, uelut imber, tela tribuno
 Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
 Aerato sonitu galeæ, sed nec pote quisq̄
 Vndiq̄ nitendo corpus discerpere ferro.
 Semper abundantes hastas frangitq̄ quatitq̄.
 Totum sudor habet corpus, multumq̄ laborat.
 Nec respirandi fit copia præpete ferro.
 Histri tela manu iacientes sollicitabant.

A

Hinc Vergilius eundē locum de icluso Turno
 gratia elegantiore composuit.

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
 Nec dextra ualet, obiectis sic undiq̄ telis
 Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
 Tinnitu galea, & saxis solida æra fathiscunt.
 Discussæq̄ iubæ capiti, nec sufficit umbo
 Ictibus, ingeminant hastis & Troes & ipse
 Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
 Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
 Fulmen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

B

Homerus ait,

ἠράξω περὶ δουρὶ δούρι, σάκῃ σάκει προδελύμενος
 λωπὴ δ' ἄρ' ἀπώιδ' ἐρῆδε, κόρυς κόρυρ, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Restitutus
ex xii, Iliad.

Furius in quarto annali,

Pressatur pedes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait,

Hæret pede pes, densusq̄ uiro uir.

Homeri est,

πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μιν δῆσομαι, οὐδ' ὄνομα ἦνω
 οὐδ' εἰ μοι δέκα μὲν γλώσσα, δέκα δὲ σώματα ἔμεν
 φωνὴ δ' ἀρῆκτος, χάλκεον δ' εἰ μοι ἦτορ ἐνείη

Ex ii, Iliad.

Hinc secutus Hostius poeta ī li. ii. belli histrici ait,
 Non si mihi linguæ Centum atq̄ ora sient totidem
 uocesq̄ liquatæ.

D

Hinc Vergilius ait,

Non mihi si linguæ centum sint oraq̄ centum.

Homericæ descriptio ē equi fugiētis, ī hæc uerba,

ἦε δ' ὅτε τις σατὸς ἵππῳ ἀκροσάσας ὑπὸ φάτῃ
 Δισμὸν ἀπορρήξας, δίαι πεδίοιο κροαίνων
 εἰωδὸς λείπει εὐρῆτος ποταμοῦ
 κροαίνων, ἢ φῶς ἢ κῆρ ἢ χεῖρ, ἀμφὶ δ' αἰτῶν
 ἄμοις αἰσονται, ὃ δ' ἀγλαίνῃ πεποιδὼς.

Locus resti-
tutus ex se-
xto Iliados

Ennius hinc traxit,

Et tum sicut equus qui de præsepibus actus

q v Vincla

o in opus suum
 Ex quia loquum est
 o, ut qui uoluit
 meidos tempore
 & Iupiter ea de
 io est ex primo
 orantibus cum Iou
 funtorum. Item de
 ex libro quinto de
 portam, & stragem
 odo undiq̄ ornate
 Vir Troie. Nem
 um, cum p̄rup̄
 bis, Cōingebat
 derentur, id quod
 erentur. Item
 , Duobus igni
 redebant, sed loqu

ergilius open
 Homero creditur
 r̄ia, qui priores
 em Iulius Hom
 uigilatum sit, coe
 upes immota

ni his uerbis

E Vincla suis magnis animis abruptit, & inde
Fert sese campi per cærulea lætaq; prata
Cello pectore, sæpe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius. Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis. &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, q; uersus eorum scabri nobis uide-
tur. Ille em̄ stylus Enniani seculi auribus solus placebat, & diu laborauit ætas
secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius ne moror Ce-
cinnam, quin & ipse prodat, quæ meminit Maronē ex antiquitate transfuisse:

De uocabulis latinis, græcis, barbarisq; quibus Vergilius primus usus esse uideri possit,
cum tamen ante & ueteres iisdem usi sint. Caput. III.

F Vm Cecinna. In uersibus uel i locis quātū sibi Maro ex antiq̄tate q̄si-
erit, Furius ut memor & ueteris & nouæ autorū copix differuit. Ego
conabor ostēdere hūc studiosissimū uatē & de singulis uerbis ueterū
aptissime iudicasse, iseruisse lecta operi suo uerba, q̄ nobis noua uideri facit icu-
ria uetustatis. ut ecce Addita, p̄ iimica & ifesta, q̄s nō extimet poetam arbitrio
suo nouū uerbū sibi uoluisse fabricari? Sed nō ita ē. nā qd̄ ait, Nec sequisa addita
Iuno Vsq; aberit. i. affixa & p̄ hoc ifesta, hoc iā dixerat Lucili. i li. xiiii. his uer-
Si mihi non prætor fiet additus, atq; agitet me,
Non male sic ille ut dico me extenderat unus.

Additus.

Vergilius.

Mane salutantum totis uomit ædibus undam.

Pulchre uomit undam & antique. Nam ait Ennius,

Vomere.

Et Tyberis flumen uomit in mare salsum.

Vnde & nūc uomitoria i spectaculis dicimus, unde hoies glomeratim igrediē-
tes in sedilia se fundūt. Agmē pro actū & ductū quodā ponere nō inelegās
est, ut Leni fluit agmine Tybris, imo & antiquū est. Ennius em̄ in. v. ait,

Agmen.

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait, Crepitantibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbū, sed
prior Lucretius in sexto posuit.

Crepitanti-
bus flāmis,

Nec res ulla magis q̄ Phœbi delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tū ferreus hastis Horret ager. Horret, mire se habet. Sed & Ennius i xiiii.

Horret
ager.

Horrescit telis exercitus asper utriq;.

Et in Erectheo.

Arma rigent horrescunt tela.

Et in Scipione.

Sparsis hastis lōgis campus splendet & horret. Sed & ante omnes Homerus.

Locus resti-
tutus ex
xiii. Iliados

ἔφριξεν δὲ μάχῃ φθισίμβροτος ἐγχείησι
μαρῆς, ὡς ἔιχον ταμείχρους.

Tremulū
lumen

Splendet tremulo sub lumine pontus.

Tremulū lumē de imagine rei ip̄ius expressum ē. Sed prius En. i Menalippe.

Lumine sic tremulo terra, & caua cærulea candēt.

Et Lucretius in vi. Præterea solis radiis iactatur aquai

Humor, & in lucem tremulo rarefcit ab æstu.

Hic candi-

Hic cādidā populus antro Imminet, & lēte texūt umbracula uites. Sūt qui exti
mēt hoc uerbū umbracula Vergilio autore cōpositū, cum Varro rerū diuinarū
lib. x. dixerit, Nōnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi cōcessum.
Et Cic. in. v. de legibus. Vis ne igit (qm̄ sol paululū a meridie iā deuexus uideat,
neq; dū satis ab his nouellis arboribus oīs hic locus opacat) descēdat ad Lirim
eaq; quæ restant, in illis alnorum umbraculis persequamur. Similiter in Bru-
to, Sed ut Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.

Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant. Quod ait speciose transmittunt pro transeunt. Transmit-
tere.

Sic & Lucretius in secundo.

Et circumuolitant equites, mediosq; repente
Transmittunt ualido quatientes impete campos. B

Sed & Pectanus lubonēsis sic ait, Pedibus eqs trāsmisimus, qđ ē trāsiliuimus.
Quam tota cohors imitata relicta Ad terram defluxit equis.

Sic Furius in primo.

Ille graui subito deuinctus uulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis Reddidit æratis sonitum.
Tum durare solum & discludere nereā pōto Cœperit. Ferit aures nostras Discludere
C

hoc uerbum discludere, ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto,
Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum Deductum
carmen.

Pastorem Tityre pingues Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.
Deductum pro tenui, & subtili eleganter positum est. Sic autem & Afranius in
uirgine. Verbis pauculis respondit. tristis uoce deducta, malleq; se non quie-
uisse dixit. Item apud Cornificium. Deducta mi uoce garrienti. Sed hæc ab illo
fluxerunt, quod Pomponius in Atellana quæ Calendæ Martiæ inscribitur, ait.
Vocem deducas oportet, ut mulieris uideatur uerba. lube modo afferat unus,
ego uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra. Etiam nunc uocem deducā.

Proiectaq; saxa Pachyni Radimus. Proiecta si secundū cōsuetudinē dicat,
intelligit abiecta. Si secundum ueteres, piecta porro iactata. Alibi ait. Proiecto
dū pede læuo Aptat se pugnae. Sed & Sisenna in secūdo dixit. Et Marli, ppius
succedūt, atq; ita scutis piectis, tectis saxa certati lēta manibus cōiiciūt in hostes.

Et in eodē. Vetus atq; ingens erat arbor ilex, q̄ circū proiectis ramis maiōrē p
tem loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio, Quamlibet immani proiectu
corporis extet. Et tempestiuā syluis euertere pinum. Hoc uerbum de pi-
no tempestiua a Catone sumpsit, qui ait, Pineam nucem cū effodies, luna decre-
scente eximito, post meridiem, sine uento Austro. Tum uero erit tempestiua,
cum semen suum maturum erit. Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non

primus hoc ausus. Autorum enim ueterū audaciā secutus est. Dependēt lychni Lychni.
laq; aribus aureis. Sicut Ennius in. ix. Lychnorū lumina bis sex. Et Lucret. in. v.
Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt Lumina pendētes lychni. Lucili-
us in. i. Porro chænopoda clinopodas lychnosq; & diximus cennos ante pe-
des lecti atq; lucernas. Et quod dixit. Nec lucidus æthra Siderea polus, En- Æthra.

q vi nius pri

- E**nius prior dixerat in .xvi. Interea fax Occidit, oceanumq; rubra tracti obruit æthra. Et Ilius in theutrante, Flammineam per æthram alte feruidam ferri facē.
- Dædalus, Reboare.** Dædala Circe. quia Lucre. dixerat, Dædala tellus. Reboāt sylvæq; & magnus olympus, quia est apud Lucretium, Nec cithara reboant laqueata aurataq; tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt & pausam, & macheram, & acotiam, & malacem, & alia similia.
- Viri.** Necnon & punicis oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorum imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit, ut in illo, Syluestres uri assidue. Vri enim gallica uox est, qua feri boues significatur. Et, Camuris hirtæ sub cornibus aures.
- Camurus.** Camuris peregrinum uerbum est, id est, in se redeuntibus. Et forte nos quoq; hac ratione cameram figuramus.
- F** Epitheta q̄ apud Vergi. noua uident, uetustioribus q̄q; in usu fuisse. Caput .V.
- Camera.** **M**ulta quoque epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed & hæc a ueteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia, ut Gradius, Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitifator. Sed prius de simplicibus dicam. Et distinctos mulciber afros. Mulciber est Vulcanus, q̄ ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete, Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de rer. natura libro primo. Deniq; Mulciber & ipse ferens altissima cœli continet. Hoedi q; petulci Floribus insultent. Lucretius in secundo. (gunt.
- Pitulcus.** Præterea teneri tremulis in uocibus hoedi Corniferas norunt matres agniq; petulci.
- Liquidus ignis.** Illud audacię maxime uideri possit, quod ait in Bucolicis, Et liquidus simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto, Hac etiam fit uti de causa mobilis ille Deuolet in terram liquidus calor aureus ignis.
- Tristis pro amaro.** Tristis pro amaro translatio decens est, ut Tristesq; lupini. Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto, Neq; triste quæritat sinapi, neq; cepe moestum.
- Auritus le puss.** Auritos lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur, qui in prologo ex persona Priapi ait, Nam quod uulgo prædicant aurito me parente natum, non ita est.
- H** Et ut composita subiungam, quod ait Vergilius, Vidit Thuricremis cum dona imponeret aris.
- Thuricremis.** Iam Lucretius in secundo dixerat, Nam sæpe ante deum uitululus delubra decora Thuricremas propter maectatus concidit aras.
- Arcitenes.** Quam pius arcitenes. Hoc epitheto usus est Næuius belli Punici libro secundo. Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo. Idem alibi. Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.
- Sed & Hostius libro secundo belli Histrici, Dia Minerua simul autem iuictus Apollo, Arcitenes, Latonius.
- Syluicolæ.** Etiam, Syluicolæ fauni. Næuius libro primo belli Punici.
- Syluicolæ

Syluicolæ homines bellicq; inertes.

Syluicolæ ignota inuisentes loca.

Despiciens mar e ueliuolum.

Liuius in Helena.

Ueliuolū.

Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in decimoquarto.

Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis Nauibus ueliuolis. Idem in Andromache.

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitifator seruans curuam sub imagine falcem.

Vitifator.

Actius in Bacchis.

O Dionyse pater optime uisitator Semela genitus

Almaq; curru Noctiuago Phoebe. (euchia.

Egnatius de rerum natura lib.i.

B
Noctiuagus.

Roscida noctiuagis astris labentibus Phoebe

Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Tu nubigenas inuicte bimembres.

Carnificius in Glauco.

Centauros fodere bimembres.

Bimēbres.
Caprigenū

Caprigenumq; pecus nullo custode per hærbas.

Pacuuius in Paulo.

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Actius in Philoctete.

C

Caprigenum trita unguis. Idem in Minotauro.

Taurigeno semine ortum fuisse an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta, uolatile ferrum: & pro

Romanis, gentem togatam: quorum altero Sueuius, altero Laberius usus est.

Nam Sueuius in lib. quinto ait, Volucrumq; uolatile telum. Ac Laberius in

Ephebo, Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infra. Id-

circo ope dilatatum est dominium togatæ gentis.

¶ De figuris illis, quæ ita sunt peculiare Vergilio, ut apud alios, aut raro, aut nunquam reperiatur.

Caput .VI.

D

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cum repentina memoria suggererit, enumerabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, non a ueteribus accepta: uel ausu poetico noue quidē, sed decēter usurpata. Quotidie em̄ Romanæ idoli enarrādo eūdē uatē, necesse ē habeat huius annotatiōis scientia pōptiorē. Placuit uniuersis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruium, ut q̄ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates iste uenerabilis, uarie, modo uerba, modo sensus figurando multū latinitati leporis adiecit. qualia sunt hæc, Supposita de matre nothos furata creauit: Ut ipsa creauerit, quos creari fecerit. Te pidaq; recentē Cæde locum. cū locus recēs cæde, noue dictus sit. Et, Hæc ait, & socii cesserūt

E socii cesserunt æquore iusso. Pro eo qđ, iussi cesserūt. Et cæso sparsurus sanguine flammæ. Qui ex cæsis uidelicet profunditur. Vota deum primo uictor soluebat eo. Pro, quæ diis uota sunt. Et me cōsortem nati cōcede sepulchro. Alius dixisset. Et me confortem nato cōcede sepulchri. Et, Illa uiam celerans per mille coloribus arcum. Id est, per arcum mille colorum. Et, Hic alii spolia occisis direpta Latinis Coniiciunt igni, pro in ignē. Et Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit. Tela exit, pro uitat. Et, Senior leto canētia lumina soluit, pro uetustate senilia. Exesæq; arboris antro, pro cauerna. Et, Frōtem obsce nam rugis arat. Arat non nimie, sed pulchre dictum. Ter secum ærato circumfert tegmine syluā, pro iaculis. Et, Vir gregis, p̄ capro. Et illa q̄ pulchra sunt.

F Aquæ mons, telorum seges, ferreus imber, ut apud Homerum.

Locus resti
tutus ex
xvi. Iliados
Ex xvij. Ili.

εἰ δὲ κινῶντο τρώων νέφθ' ἀμειβέσθαι

νηυσὶν ἐπιχρατέως

ὃς οἱ μὲν μάχονται, σιδήρεθ' δ' ὄρνυμαδός

κάλκεον οὐρανόφιν, δὲ αἰθέρεθ' ἀτρύγετοιο

Et, Dona laboratæ Cereris. Et, Oculisq; aut pectore noctē Accipit. Et, Vocisq; offensa resultat imago. Et, Pacemq; per aras Exquirunt. Et, Paulatim abolere Sycheum Incipit. Sape etiā uerba pro uerbis pulchre ponit. Oraq; cortibus sumunt horrenda cauatis. Ora pro personis. Et, Discolor unde auri per ramos aura refulsit. Quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tñ pulchre usurpauit. Et, Simili frōdescit uirga metallo. q̄ bene usus ē, frondescit metallo? Et, Nigri cum lacte ueneni, nigro imponere nomen lactis. Et, Haud aliter iustæ quibus est Mezētius iræ. Odio esse aliquem usitatū: iræ esse, inuentum Maronis est.

G Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit, Interea reges, ingenti mole Latinus Quadriiugo inuehitur curru, ut est apud Homerum.

Et, Protinus Orsiloichum & Buthen, duo maxima Teucrum Corpora, sed Buthen aduersum cuspide fixit. & cætera.

Iuturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.

Cum solitum sit dici, Iuturnæ suasi. Et, Urbē quam statuo uestra est. Et, Tu modo quos in spem statuas submittere gentis. Præcipuum iam inde a teneris impē de laborem. Pro in eos impende.

H Facit pulcherrimas repetitiones. Nam neq; Parnassi uobis iuga, nam neq; Pindi Villa moram fecere. Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis? Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpositiōes eius otiosæ sunt. Si te nulla mouet tantarum gloria rerū. At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat) Agnoscas. Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat) Nunquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba cōuertens. Vt bello egregias idem disiecerit urbes, Troiamq; œchaliāq; & duros mille labores Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembris, & reliqua. Illa uero intermissio, Quos ego, sed motos præ-

motos præstat componere fluctus, tracta est a Demosthenē.

Hæc uero q̄ poetica indignatio, Pro Iupiter ibit Hic ait, Hæc miseratio. O patria o rapti nequicq̄ ex hoste penates. Et illa trepidatio, Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros, Hostis adest. Et conquestio, Me ne igitur socium tantis adiungere rebus Nise fugis? Quid illa excogitatio nouorum intellectuū? ut Mētitacq̄ tela. Et Ferrumq̄ armare ueneno. Et, Cultusq̄ feros mollire colēdo. Exuerint syluestrem animum. Et, Virgineumq̄ alte bibit acta cruorem. ut apud Homerum de hasta.

Et, Pomacq̄ degenerant succos oblita priores. Et, Glacie cursus frænaret aquarum. Et, Mistacq̄ ridenti colocasia fundat acātho. Est mollis flamma medullas. Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. Et, Duro sub robore uiuit Stuppa mouens tardum fumum. Et, Sæuitq̄ canū latratus in auras. Et, Cælataq̄ amnē fundens pater Inachus urna. Et, Affixæ uenis animasq̄ in uulnera ponunt. Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adderet quoq̄ mores, & studia, populos, & prælia. quid plura? ut quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi a Vergilio figurata uelim. Sed ex his quæ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

¶ Vexare, illaudatus, & squalere, apud Vergiliū quid significant. Caput .VII.

VM Seruius ista differeret, Prætextatus Auienum Eustachio insurrantem uidens, quin age, inquit, Eustachi uerecundiam Auieni ubi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustachius, iam dudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officiū literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi a doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Auienc, q̄ ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit a nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur: quia in commune proficiet, quæ desideras audire. Ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uis de Vergilio differendi. Tunc Auienus totus conuersus in Seruium, Dicas uolo, inquit, doctorum maxime, quid sit, q̄ cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponēdis, incuriose & abiecte in his uersibus uerbum posuit. Candida succincta latrantibus inguina monstris, Dulichias uexasse rates. Vexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens, cum repente homines a belua immanissima rapti laniatq̄ sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi. Quis aut Eurysthea durum? Aut illaudati nescit Busiridis aras? Hoc enim uerbum, illaudati, nō est idoneum ad exprimēdam sceleratissimi hominis detestatiōem, qui q̄ hoies oim gētiū imolare solitus fuit, nō laude indignus est, sed detestatiōe execratiōeq̄ totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur. Per tunicam squalentem auro. Non enim conuenit dicere, auro squalentem: quoniam nitore splendoriq̄ auri contraria sit squaloris illuuiēs.

Et Seruius

Ex Gel. lib. 1, cap. vi.

- Vexare.** Et Seruius, De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est, tractumq; ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrii: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatum est, ui atq; motu, pculdubio uastiore est, nam qui fertur & raptatur, atq; huc atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare pressius crebriusq; est, q̄ tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq; est q̄ iacere, unde id uerbum tractum est. Quassare etiam q̄ quaterere grauius uolentiusq; est. Non igitur quia uulgo dici solet uexatum esse quem fumo aut uento aut puluere laborare uidemus, propterea debet uis uera atq; natura uerbi deperire, quæ a ueteribus qui proprie & signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. M. Catonis uerba sunt, ex oratione quam de Achæis scripsit, Cūq; Annibal terram Italiam laceraret atq; uexaret. Vexatam Italiā dixit Cato ab Annibale, quando nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpeffa sit. M. Tullius quarto in Verrem. Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionē & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur respōderi posse. Vnum est eiusmodi, Nemo quisq; tam afflictis est moribus, qui faciat aut dicat nonnūq; aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus uersus uice prouerbii celebratus est, πολλὰ κεί κ' ἰκρίτως ἄνθ' μάλα καίριον ἔπειρ. Sed enim qui in omni re atq; in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessimus deterrimusq; est. Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatū facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitii detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est, τὸ δ' οὐκ ἄκοντε πετιόθηρ.
ἔνδ' οὐκ ἄρ' ἕβριζοντα ἴδους ἀγαμέμνονα δῖον.
ὄνδ' καταπύσσορ τ' οὐδ' οὐκ ἐδέλοντα μάχεσθ'.
- Illaudatus.** Epicurus quoq; simili modo maximam uoluptatem priuationem detractionēq; omnis doloris definiuit, his uerbis. ὅρ' τῶ ἀλγῶν τ' ὑπεξείρεσις. Eadem ratione idem Vergilius inamabilem dixit stygiam paludem. Nam sicut illaudatum κατὰ σέσηον laudis, ita inamabilem per amoris σέσηον detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est, nunq; nominandus, sicuti quondam a communi consilio Asiæ decretum est, uti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertiū restat ex his q̄ reprehēsa sunt, q̄ tunicā squalentā auro dixit. Id aut significat copiā dēsitatemq; auri in squamarū speciem intexti. Squalere em̄ dictū ab squamarum crebritate, asperitateq;, quæ in serpentum piscium ue coriis uisuntur. Quam rem & alii, & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quem pellis, inquit, ahenis In plummam squamis auro conferta tegebat. Et alio loco. Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis Horrebat squamis. Actius in Pelopidibus ita scribit, Eius serpētis squamæ
- Vexare.** Et Seruius, De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est, tractumq; ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrii: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatum est, ui atq; motu, pculdubio uastiore est, nam qui fertur & raptatur, atq; huc atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare pressius crebriusq; est, q̄ tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq; est q̄ iacere, unde id uerbum tractum est. Quassare etiam q̄ quaterere grauius uolentiusq; est. Non igitur quia uulgo dici solet uexatum esse quem fumo aut uento aut puluere laborare uidemus, propterea debet uis uera atq; natura uerbi deperire, quæ a ueteribus qui proprie & signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. M. Catonis uerba sunt, ex oratione quam de Achæis scripsit, Cūq; Annibal terram Italiam laceraret atq; uexaret. Vexatam Italiā dixit Cato ab Annibale, quando nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpeffa sit. M. Tullius quarto in Verrem. Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionē & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur respōderi posse. Vnum est eiusmodi, Nemo quisq; tam afflictis est moribus, qui faciat aut dicat nonnūq; aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus uersus uice prouerbii celebratus est, πολλὰ κεί κ' ἰκρίτως ἄνθ' μάλα καίριον ἔπειρ. Sed enim qui in omni re atq; in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessimus deterrimusq; est. Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatū facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitii detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est, τὸ δ' οὐκ ἄκοντε πετιόθηρ.
ἔνδ' οὐκ ἄρ' ἕβριζοντα ἴδους ἀγαμέμνονα δῖον.
ὄνδ' καταπύσσορ τ' οὐδ' οὐκ ἐδέλοντα μάχεσθ'.
- Illaudatus.** Epicurus quoq; simili modo maximam uoluptatem priuationem detractionēq; omnis doloris definiuit, his uerbis. ὅρ' τῶ ἀλγῶν τ' ὑπεξείρεσις. Eadem ratione idem Vergilius inamabilem dixit stygiam paludem. Nam sicut illaudatum κατὰ σέσηον laudis, ita inamabilem per amoris σέσηον detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est, nunq; nominandus, sicuti quondam a communi consilio Asiæ decretum est, uti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertiū restat ex his q̄ reprehēsa sunt, q̄ tunicā squalentā auro dixit. Id aut significat copiā dēsitatemq; auri in squamarū speciem intexti. Squalere em̄ dictū ab squamarum crebritate, asperitateq;, quæ in serpentum piscium ue coriis uisuntur. Quam rem & alii, & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quem pellis, inquit, ahenis In plummam squamis auro conferta tegebat. Et alio loco. Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis Horrebat squamis. Actius in Pelopidibus ita scribit, Eius serpētis squamæ

Illaudatus.

† πολλὰ κεί
τοῖ κ' ἰκρίτως
ἄνθ' ἄνθ'
& c.

G

Ex Gellio.

H

Squalere.

tis squamæ squalido auro & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis incultum oblitumq; aliqua re erat, ut incutere tuis uisibus facie noua horrorem, id squalere dicebatur. Sicut in corporibus incultis squamosisq; alta cōgeries sordium, squalor appellatur. Cuius significationis multo assiduocq; usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squalor de re alia nulla quam de solis inquinamenti dici cœperit.

¶ Alii tres loci apud Vergilium explicati. Caput .VIII.

Ratum mihi est, Auienus inquit, correctum, quod de optimis dictis male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid. Ipse quirinali lituo paruacq; sedebat Succinctus trabea. Si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. Quippe cum lituus sit uirga breuis, in parte qua

robustior est incurua, qua augures utuntur, non uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Seruius, Sic hoc dictum esse, ut plæraque dici per defectiōnem solent. Veluti cum dicitur. M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenustate, Non plenum hoc utrunq; neq; perfectum est: sed enim pro pleno ac perfecto auditur. Vt Vergilius alio in loco, Victorem Butem immani corpore, id est, corpus immane habentem. Et item alibi, In medium geminos imani pōdere castus Proicit. Ac similiter. Domus sanie dapibusq; crucentis, Sic igitur id quod dictum uideri debet, Ipse quirinali lituo, id est, lituum quirinale tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus quirinali lituo erat, sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autem, & erat, & fuit, plæraque absunt cum elegantia, sine detrimento sententiæ. Sed quoniam litui facta mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animaduertimus, utrum a tuba lituus auguralis appelletur, an tuba a lituo augurum, lituus dicta sit. Vtrumque enim pari forma & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant) tuba a sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λυγξέ βιϑοῦ necesse est ut uirga auguralis a tubæ similitudine, lituus uocetur. Vt autem uocabulo isto Vergilius pro tuba. ut ibi, Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Auienus. Maturate fugam, quid sit partum mihi liquet. Contraria enim mihi uideretur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendum sit, quod me doceas. Et Seruius, Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinæ egregius, Maturare, inquit, est, quod neque citius, neque serius, sed medium quiddam & temperatum est. Bene atque proprie Nigidius. Nam & in frugibus & in pomis matura dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt, neque caduca & nimium cocta, sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferunt, αὐτὸς βραδείως. Per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur, & industriæ celeritas, & tarditas diligentia. Ex quibus duobus contrariis, fit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunum discessum uentis imperantem, ut & tam cito discedat tamque fugiat, & tamen stadi mediocritatem in regressu teneat, tanquam mature, id est temperate abeuntes.

Veretur

Gel. lib. v. cap. viij.

B

Lituus,

C

D

Gel. lib. x. cap. e. xi.

Maturare,

- E** Veretur enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeunt. Idem Vergilius duo ista uerba, maturare & properare, tanquā plene contraria scitissime separauit his uersibus, Frigidius agricolam siquando continet imber, Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno, Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Nanque in præparatu rei rusticæ, per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate otium est, maturari potest: per serenas uero quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid & festinatus factum, rectius hoc dicitur præmature factum, quæ mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui tituli nomen est, *Appetis dominatum demens præmature præcocem*. In quo uersu animaduertendum est, quod præcocem, inquit, non præcoquem. Est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat, Cum Vergilius, inquit, Aeneam suam tanquam hominem pium a contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, & magis cum fecerit audire reorum gemitus, quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tantum uersu ostendit illi partem locorum quibus impii cohibebantur, Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci? Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam eadem iam sine dubitatione successit: aut siquid de uestibuli uocabulo intelligendum, scire desidero. Ad hæc Seruius, *Plæraq; sunt uocabula* quibus uulgo utimur, non tamen liquido animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significant, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum, non in omnibus tamen qui illo facile utuntur liquido expectatum. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Cæcilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum quæ ad ius ciuile pertinent secundo, uestibulum dicit esse non in ipsis ædibus, neque ædium partem, sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusque ad fores ædium fit. Ipsa enim ianua procul a uia fiebat, area intersita, quæ uacaret. Quæ porro huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. *Ve* particula, sicuti quædam alia, tum intensionem significat, tum minutionem. Nam uetus & uehemens, alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumque est, alterum a nimio impetu & uim mentis instructum. *Vecors* autem & *Vesanus* priuationem significant sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam medius esset. In eo loco qui dominum eiusdem domus salutatum uenerant, prius quam admitterentur, consistebant. Et neque in uia stabant, neque intra ædes erant. Ab illa ergo grandis loci consistione, & quasi quadam stabulatione, uestibula appellata sunt spacia, in quibus multum starctur ab aduenientibus, prius quam intromitterentur in domum. Alii consentientes uestibula eadem esse quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt, eundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per dimi-

G
Gel. li. xvi.
capite. v.

per diminutionem intelligendum est, tamen uestibula constat aream dici, quæ a uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulū de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec cōtactu ædium execrabili sæuocq; polluitur: sed de uia uidet loca inter uiam & ædes locata.

Bidentes quid significant, & unde dictæ. Deinde equitem id ipsum significare nonnunq; quod significatur nomine equi. Caput .IX.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit Auienus, interrogauī quædam de grammaticorū cohorte. Et ille bidentes oues esse respondit, idcircoq; anigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. Atq; ille nihil cunctatus, oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. Tunc ego, ubi terrarum quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi, & irritatus, quære, inquit, ea potius, quæ a grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ consciū. Tum Seruius, de numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus a me non est, cum ipse iam riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pomponius egregius Atellanarum poeta in Gallis trās alpinis hoc scripserit. Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidēte uerre. Publius autem Nigidius in libro quem de extis composuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentariis ad ius pontificum pertinentibus, legi bidennes primo dictas, d litera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta, sicut reire redire dicitur, & proreamare redamare, & redarguere pro rearguere. Ad hiatum enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d litera. Ergo bidennes primū dictæ sunt quasi hiennes: & longo usu loquendi correpta est uox, & ex bidennibus bidentes dictæ. Higinius tamen, qui ius pontificum nō ignorauit, in quinto librorū, quos de Vergilio fecit, bidentes appellari scripsit hostias, quæ p ætatē duos dētes altiores haberēt, p quos ex minore in maiorē transcendisse cōstaret ætatem.

Iterū q̄rit Auienus, his uersibus, Fræna Pelethronii Lapithæ gyroscq; dederè Impoliti dorso, atq; equitē docuere sub armis Insultare solo & gressus glomerare superbos, cur Vergilius eq̄ officiū eq̄ti dederit. Nā insultare solo & glomerare gressus equi cōstat esse, nō eq̄tis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi q̄stio nata ex incuria ueteris lectionis. Nā quia seculū nostrū ab Ennio, & oī bibliotheca uetere desciiuit, multa ignoramus, quæ nō laterent, si tieterū lectio nobis esset familiaris. Oēs em̄ antiqui scriptores, ut hoīem equo insedentē, ita & equū, cum portaret hominem, equitem uocauerunt, & equitare non hominem tātum, sed equum quoq; dixerunt. Ennius libro annalium septimo ait, Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephantī Proiciunt sese. Nunquid dubiū est, quin equi sem in hoc

Gel. li. xvi.
capite. vi.

Bidentes.

Gellius lib.
xvii. ca. v.

Eques.

Atem in hoc ipsum equum dixerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes: Sic & equitare, quod uerbum e uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens eque & equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanque uir apprimelinguæ latinæ sciens, equum & currere & equitare dicit hoc uersu. Nempe hunc currere equum nos atque equitare uidemus. Ergo & apud Maronem, qui antiquæ latinæ diligentis fuit, ita intelligendum est, Atque equitem docuere sub armis, id est, docuerunt & equum portantem hominem insultare solo, & egressus glomerare superbos. Subiecit Auienus, Cum iam trabibus contextus acernis, Starct equus. scire uellem in equi fabrica casu ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poeticæ licentiæ sit, solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione seruare.

Dolendum erat profecto, ne hunc quidem librum haberi integrum, si quæ in prioribus libris de siderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunquam morbi esse solent in causa, ut qui deinde morbi accedunt, non facile sentiantur, ita præcedentium librorum hiatus, tanto nimis studiosos omni dolore afficiunt, uti hic uix ullus esse possit dolori locus.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

STRIS SATVRNALIORVM

LIBER .VII.

¶ Quando & quibus de rebus philosophandum in conuiuio. Caput .I.

PRIMIS MENSIS POST EPVLAS IAM REMOTIS, & discursim uariantibus poculis minoribus, Prætextatus, solet cibus, inquit, cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces. At nos & inter pocula silemus, tanquam debeat seriis, uel etiam philosophicis carere tractatibus tale conuiuium. Et Symmachus, Vt ne ita sentis Vecti, ut philosophia conuiuio interfit: & non tanquam censoria quædam, & plus nimio uerecundia materfamilias penetralibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt, cum ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat. Doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina a Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire conuiuia: tanquam has & in uulgus produci, & lasciuire quæ, illas non nisi domi abditas tueri deceat tecum pudore. An ego censeam produci cendam philosophiam, quæ rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit. Iocrates enim Græcus orator, qui uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio a sodalibus oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret, hanc ueniam deprecatus est, Quæ præsens, inquit, locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsentis sunt apta nec tempori. Ad hæc Eustachius, Probo Symmache propositum tuum, quod philosophiam ea, quam maximam putas, obseruatione ueneraris, ut tantum intra suum pe-

E ne prolueret. Nonne si quis aut inter Phæacas, aut apud Pœnos, sermones de sapientia erutos conuiuialibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam perderet, & in se risum plane iuste moueret? Ergo prima eius obseruatio erit

De quibus rebus philosophandū in conuiuio, si mō philosophandi deest occasio,

æstimare conuiuas. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias, sed utiles quidem facilesq; quæstiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitii genus habent in medijs saltare conuiujs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel ad pugillatum, sodales laceffiuerit, quasi ineptus religabitur ab alacritate cōsortii: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris

F ad lætitiā nati, adhibeatur non modo nympharum, sed musarum quoq; admittione temperies. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuentu aut tacendū est, aut loquendum. Quæramus, silentium ne conuiujs, an opportunus sermo conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Ariopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri, non est ultra querendum, inter mensas philosophandum nec ne sit. Si uero non erunt muta conuiuia, cur ubi sermo permittitur inhonestus, honestus prohibetur? maxime cum nō minus q̄ dulcedo uini hilarent uerba conuiuium. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris altius, de inimentum illud quod Helena uino miscuit, non hæba fuit, non ex India succus: sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudium. Vlissis enim præclara facinora filio præsentē narrabat,

Odyss. iij. Πάντα μὲν οὐκ ἄρ' ἐγὼ μνησσομαι, οὐδ' ὀνομήνω

ὄσοι ὀδυσεύος ταλασίφροι εἰσὶν ἄεθλοῖ.

Ἄλλ' ὅσα τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ

Δῆμιφ' οὐκ ἔρω, ὅθι πάχετε πῆματ' ἀχαιῶν.

Ergo paternam gloriam & singula eius fortia facta dicendo, animum filii fecit alacriorem, & ita credita est contra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad philosophiam? Immo nihil tam cognatum sapientiæ, q̄ locis &

H temporibus aptare sermones, personarum quæ aderunt æstimatione in mediū uocata. Alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nōnullos modestiæ: ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationē uenirent. Sic autem uitjs irretitos, si & hoc in conuiujs exegerit loquēdi ordo feriet philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrsō ferit per obliquationem circumfusæ hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in conuiuio censorum, ut palam uitia castiget. Cæterum his obnoxii repugnabunt, & talis erit conuiuii tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto,

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus

Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expressius dixit,

Iliad. xix.

Νῶν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δειπνῶν, ἵνα ζωνάγωμον ἄρῃα

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerferit, sic a philosopho proficitur, ut & tecta & efficax sit. Quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes: cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur? Nec tantum fabulis suis, sed interrogatiōibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptum loquētis ostendet.

ostendit. Hanc ergo nullus honestus actus, locus ue, cœtus nullus excludat, a quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

De quibus libenter quisq; interroget. Caput .II.

T Auienus Nouas mihi duas disciplinas uideris iducere, interrogandi uel etiã reprehēdēdi, ut alacritas utriq; iis ad q̄s sermo est excitef, cū dolor semp reprehensionē uel iustā sequat. Vnde hæc quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inquit, Eustachius hoc teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciem accusationis habet, sed quæ uituperationis instar est. Hoc Græci scōma uocant, nō minus quidem amarum quam accusatio, si importune proferatur. Sed a sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoq; non careat. Et ut prius tibi de interrogando respondeā. Qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. Gaudet enim, quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferēdam: quia nemo uult latere quod didicit: maxime si scientia quam labore quæsiuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis sit incognita, ut de Astronomia, uel Dialectica, cæterisq; similibus. Tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant sine ostentatiōis nota: qua caret, qui non ingerit, sed inuitatur ut proferat. Contra magnæ amaritudinis est, si coram multis interrogas aliquem, quod non optima scientia quæsiuit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremum uerecundiæ damnum putant: aut respondere temere, & fortuito se euentui ueri falsi ue committere. Vnde sæpe nascitur inscientiæ proditio, & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. Necnō & qui obierunt maria & terras, gaudent cum de ignoto multis uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur: libenterq; respondent & describunt, modo uerbis, modo radio loca: gloriosissimum putantes, quæ ipsi uiderint, aliorum oculis obiicere. Quid duces & milites, qui fortiter a se facta semper dicturiunt, & tamen tacent arrogantiaē metu: Nonne si ut hæc referant inuidentur, mercedem sibi laboris extimant persolutam, remunerationem putantes, inter uolentes narrare quæ fecerint. Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriæ saporem, ut si inuidi uel æmuli forte præsentēs sint, tales interrogationes obstrepēdo discutiant, & alias inferendo fabulas prohibeant illa narrari, quæ solent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita, uel erumnas penitus absolutas qui euasit: ut referat, gratissime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululum detinetur, horret admonitionem, & formidat relatum. Ideo Euripides expressit, adiecit enim *σὺ δὲ νῦν*, ut ostenderet post finem malorum gratiam relationis incipere. Et poeta noster adieciendo olim, quid nisi post emensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris: Forſan & hæc olim meminisse iuuabit. Nec negauerim esse malorum genera, quæ non uult qui pertulit uel transacta meminisse, nec minus interrogatus offenditur, q̄ cum in ipsis malis fuit: ut qui carnifices expertus est, & tormenta membrorum

r ij ut qui

Quibus de rebus interrogari, q̄s cupiat

C

D

Ut qui infaustas pertulit orbitates, uel cui nota quondam afflictā censoria est. Caue interrogas, ne uidearis obiicere. Illum sæpe si potes ad narrandum pro-uoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est, uel qui libere & feliciter legatio nē peregit, uel qui ab imperatore comiter affabiliterq; susceptus est, uel siquis tota pene classe a piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit: quia uix implet desiderium loquentis, rerum talium uel longa narratio. Iuuat, si quem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat uel tacere uel dicere, modo iactantiæ modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de syluæ ambitu, de ambage lustrorum, de uenationis euentu. Religiosius si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi cerimoniarum fructus: quia & hoc genus religionis existimant, numinum beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos se numinibus extimari. Si uero & senex præsens est, habes occasionem qua plurimum illi contulisse uidearis, si eum interrogas, uel quæ ad illum omnino nō pertinent. Est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens Homerus, quādam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri.

Locus illu *Νῶν δ' ἐθέλω ἐπιθεῖν ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἔρεω*

stratus *Νέσορ, ἔπει πῶσιδε δίκας καὶ φρόνιμ' ἄλλω*

ex. iij. odyss *Τρεῖς γὰρ δὴ μὲν φασὶν ἀνάξαορ γενεῖ ἀνδρῶν.*

G *Ἦς τε μοι ἀθωάτοις ἰνδ' ἄλλε' εἰσορᾶορ.*

ὦ νέσορ νηλεῖδ' κ. σὺ δ' ἀληθεὺς ἔνισσο.

πῶσ' ἔθαν' ἀτρεΐδης εὐρυκρείωρ ἀγαμέμνων.

πῶ μινέλα' ἔμρι τῖνα δ' αὐτῶ μῆκετ' ὄλεθρον.

Ἄργις' ὁλοόμνης, ἔπει κτάνε πολλῶν ἀρείω.

H *ἢ οὐκ ἄργε' ἔσθ' ἀχαῖκῶ, ἀλλὰ πῆ ἄλλ' κ.*

πλάζει' ἐπ' ἀνδρῶπ' οὐδ', ὃ δ' ἀρσῆ' κατέπεφνε.

Tot loquendi semina interrogando congeffit, ut prurimum senectutis expleret. Et Vergilianus Aeneas gratum se ad omnia præbens Euandro, uarias illi narrandi occasiones ministrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, sed singula lætus Exquiriteq; auditq; uirum monumenta priorum. Et Euander consultati-
onibus captus, scitis q; multa narrauerit.

¶ De uario scommatum genere, & quam caute his utendum inter conuiuas.

Caput .III.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. Sed mox subiecit Auienus. Vos os qui doctorū doctissimi adestis orauerim, ut hortatu uestro Eustachius, quæ de scommate paulo ante dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouocantibus ille cōtexuit. Præter categorian quæ est ἰόρη & præter διαβολή quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina Lædoria, & Scommma, quibus nec uocabula latine reperio, nisi forte dicas Lædori-
am exprobrationem esse ad directam contumeliam. Scommma enim pene dix-
rim mor-

rim morsum figuratum, quia sæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, **A**
 aliud intelligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnunquam
 iis in quos iacitur & dulce est. Quod genus maxime uel sapiens, uel alias urba
 nus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam pro
 uocatio. Nam sicut in præcipiti stantem uel leuis tactus impellit: ita uino uel in
 fusum, uel aspersum, paruus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in cõ
 uiuiuio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet iniuriam. Tãto em̄
 pressius hærent talia dicta, quam directæ lædoriæ, uel hami coagulosi quæ di
 recti mucrones tenacius infiguntur, maximeque dicta huiusmodi risum præsen
 tibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem læ
 doria huiusmodi, Oblitus ne es quia falsameta uændebas? Scommma autem, quod
 diximus, sæpe contumeliam esse celatam, tale est, Meminimus quando brachio
 te emungebas. Nam cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen lædoria
 est, quod aperte obiectum exprobratumque est: hoc scommma, quod figurate.
 Octavius qui natu nobilis uidebatur, Ciceroni recitanti ait, Non audio quæ **B**
 dicis. Ille respõdit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictum est,
 quia Octavius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eũ
 dem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad confessum non reciperetur, dicentem,
 Reciperem te nisi anguste sederemus: ait ille nimis mordaciter, Atqui solebas
 duabus sellis sedere. obiiciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero di
 xit, nisi anguste sederemus, scommma est in C. Cæsarem, qui in senatum passim tã
 multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo
 genere, quod factum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in
 cõuiuiuio est. Sunt alia scommmata minus aspera, quasi edentatæ beluæ morsus: **C**
 ut Tullius in consulem qui uno tantum die cõsulatum peregit, Solēt, inquit, esse
 flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundem, Vigilantissi
 mus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemque expro
 branti sibi, quod ad eundem consulem non uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me
 comprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis ha
 bēt, ut sunt & illa de nõnullis corporeis uitiis aut parum, aut nihil gignētia dor
 loris: ut si in caluitium cuiuscumque dicas, uel in nasum, seu curuam erectionem, seu
 Socraticam depressionem. Hæc enim quanto minoris infortunii sunt, tanto le
 nioris doloris. Contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis
 obiicit. Quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat quod ei
 parsurus esset, occidit, propter scommma ab eodem de se dictum. Cum enim qua **D**
 si puniendus ad Antigonom raperetur, solātibus eum amicis, ac spem pollicen
 tibus, quod omnino clementiam regis experturus esset cum ad eius oculos uenisset,
 respondit, Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus
 uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, maledicacem luce priuauit.
 Nec negauerim philosophos quoque incurrisse nõnunquam per indignationem hoc
 genus scommmatis. Nã cum regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, phi
 losophos ad conuiuium congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstio
 nes, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba pulmētum unius coloris eda
 r iij tur. Ari

C
 Altesz ge
 nus scomm
 matum,

D

- E** tur, Aridices philosophus indigne ferens, tu nobis, inquit, absolue, cur de albis & nigris loris similes maculae gignantur. Sunt scommata quae in superficie habent speciem contumeliae, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur exagitant: ut contra sunt, quae speciem laudis habent, & per sonam audientis efficiunt contumeliae plenam. De priore prius dicam. Lucius Quintus praetor de provincia nuper reuerterat, observata quod mireris Domitiani temporis praeturae maxima castitate. Is cum aeger assidenti amico diceret, frigidam se habere manus, renidens ille ait, Atqui eas de provincia calidas paulo ante reuocasti. Risit Quintus, delectatusque est. quippe alienissimus a suspitione furtorum. Contra si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobolum famosae pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formae prouocaret, iocabatur, non irridebat.
- F** Certe si dicas consummatae diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto, gratiae sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti: utique delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut contra sunt, quae sub specie laudis exagitant, sicut paulo ante diuisi. Nam si timidissimo dixero, Achilli uel Herculi comparandus es, aut famosae iniquitatis uiro, ego te Aristidi in aequitate praepono: sine dubio uerba laudem sonantia ad notam uituperationis suae uterque tracturus est. Eadem scommata eisdem modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate praesentium personarum. Sunt enim, quae si coram amicis obiiciantur nobis, libenter audire possimus. Vxorē uero seu parentibus, magistris uel praesentibus, dici in nos aliquod scōma nolumus: nisi forte tale sit, quod illorum censura libenter accipiat. Vt si quis adolescentem coram parentibus uel magistris irrideat, quod insanire possit continuis uigiliis, lectionibusque nocturnis: aut uxore praesente, quod stulte faciat uxorium se praebendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Haec enim & in quos dicuntur, & praesentes hilaritate perfundunt. Comendat scōma & conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum, natus obscure. Nam Tarsius Amphias, cum ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset: mox subiecit, Sed & nos de eisdem seminibus sumus: & omnes pariter laetos fecit. Illa uero scommata directa, laetitia eum in quem dicuntur infundunt, si uirum fortem uituperes, quasi salutis suae prodigium, & pro aliis moriuolentem: aut si obieceris liberali, quod res suas profundat, minus sibi quam aliis consulendo. Sic & Diogenes Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare. Ipse enim aiebat, mendicum me fecit e diuite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare. Melius autem ista dicebat, quam si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophum & consummatae uirtutis uirum facit. Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedaemonios inter caetera exactae uitae instituta, hoc quoque exercitii genus a Lycurgo est institutum, ut adolescentes & scommata sine morbo dicere, & ab aliis in se dicta perpeti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo uideas mi Auiene (instituenda est enim adolescentia tua, quae ita docilis est, ut discenda pra-

Rursū duo
scōmatum
genera.

Prius,

Alterum.

G

H

scenda pra-

scenda præcipiat) cum uideas, inquam, anceps omne esse scommatum genus, **A**
 suadco in conuiujs, in quibus lætitiæ insidiabitur ira, ab eiusmodi dictis fa-
 cellas, & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod
 genus ueteres ita ludicrum non putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua con-
 scripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec contemnendum sit, quod tot
 philosophantium cura meruit.

¶ Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut quæ sit digestu facilior.

Caput .III.

ET Prætextatus, Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat æta-
 tem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hic, apta
 conuiuio fabulemur, nec de cibatu tantum, sed & si qua de natura cor-
 porum, uel alia: præsentem maxime Disario nostro, cuius plurimum ad hoc ge-
 nus quæstionum poterit ars & doctrina conferre: fortiamurq; si uideatur, ut p-
 ordinem unusquisq; proponat quam soluendam existimet quæstionem. Hic **B**
 assensu omnes, Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut cum ipse cœpisset,
 cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum.
 Tum ille, Quæro, iquit, utrum simplex an multiplex cibus digestu facilior sit:
 quia multos hunc, nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidem superba
 ac contumax, & ueluti sui ostentatrix continentia: contra, amœnam se & comẽ
 appetentia uult uideri. Cum ergo una censoria sit, delicata altera: scire equi-
 dem uelim, quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est,
 cum Disarius adsit, qui quid conueniat corporibus humanis non minus callet,
 quam ipsa natura huius fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc **C**
 quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me Disarius, iquit, aliquis ex
 plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset, quia plebeia ingenia magis
 exemplis quam ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem instituti-
 onis pecudum, quibus si simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt cor-
 poribus humanis: & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus (ut a tiles fiãt)
 offæ compositæ & quibusdam condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret
 posthac, cum aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanita-
 tem, ægrescere autem quæ saginantur, & composita uarietate crudescere. For-
 tasse illum attentiosem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum unquã **D**
 fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentia, ut febrili
 uariu & non simplicem cibum daret. Adeo constat quam facilis digestu
 sit uniformis alimonia, ut ei uel cum infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium
 defuisset exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietatem, ut uaria solent uina
 uitari. Quis enim ambigat, eum qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere
 ebrietatem, necdum hoc potus copia postulante? Tecum autem Vecti, cui soli
 perfectionem disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quã
 ratione tractandum est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Crudi-
 tates eueniunt, aut qualitate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humo-
 ri, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad oia

Siple.. an
 multiplex
 cibus sit di-
 gestu
 or.

x iij quæ con

- E** quæ congesta sunt cōcoquenda. Ac primum de succi qualitate uideamus. Qui simplicem cibum sumit, facile quo succo eius corpus uel iuuetur uel grauetur, usu docente cognoscit. Nec enim ambigit, cuius sibi qualitate possessus sit, cum unum sumperit. Et ita fit, ut noxa, cuius causa deprehēsa est, facile uitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates ex diuersitate succorū, nec concordant humores ex materiæ uarietate nascentes, nec efficiunt liquidū purum uel sanguinem, in quem iecoris ministerio uertuntur, & in uenas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Deinde quia non omnium quæ esui sunt, una
- F** natura est, non omnia simul coquuntur: sed alia celerius, tardius alia: & ita fit, ut digestionum sequentium ordo turbetur. Neque enim cibi quem sumimus, una digestio est: sed ut corpus nutriat, quatuor patitur digestiones: quarum unam omnes, uel ipsi quoque hebetes sentiunt, alias occultior ratio deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis uirtutes, quæ administrandā alimoniam receperunt, Quarum una dicitur κατηλική, quæ deorsum trahit cibaria cōsecta mandibulis. Quid em̄ tam crassam materiam per fauciū angusta fulciret, nisi eam uis naturæ occulti or hauriret: Hausta uero non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruium ad imum usque descendunt, & talia qualia accepta sunt egeruntur, sed salutare officium digestionis expectant. Secundæ hoc cura uirtutis est, quam Græci, quia retentatrix est, uocant κατακεκλημένη. Tertia quia cibum in aliud ex alio mutat, uocat ἀποικωτική. Huic obsequuntur omnes, quia ipsa digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia. Quorum superius erectum recipit deuorata, & in sollem uentris recondit. Hic est stomachus, qui patrifamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. Nam si ægrescat, uita in ancipiti est, titubante alimonix meatu, cui natura tanquam rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerendis. Ergo in uentre fit prima digestio, uirtute alceotica in succum uertente, quicquid acceptum est. cuius sæx retributa sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποικωτική nomen est, procuratur egestio. Ergo postquam in succum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autem iecur concretus sanguis, & ideo habet natiuū calorē, qui confectū succū uertit in sanguinem. Et sicut cibum in succum uerti, prima est: ita succum transire in sanguinem, secunda digestio est. Hunc calor iecoris administratum per uenarum fistulas in sua quæq; membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est in lyenem refusa: qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domiciliū est. Nā ideo omnes dexterę partes ualidiores sunt, & debiliores sinistrae, quia has regit calor uisceris sui, illæ conuagatione frigoris sinistra obtinentis hebetant. In uenis autē & arteriis, quæ sunt receptacula

Digestiōes
cibi quatuor

G

H

ptacula

ptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. Nā acceptū sanguinē quodam **A**
 modo defecāt, & qđ in eo aquosum est, uenæ in uesicam refundunt: liquidum
 uero purumq; & altilem sanguinem singulis totius corporis membris mini-
 strant. Et ita fit, ut cum cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per
 uniuersos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat, &
 capillos. Et hæc est quarta digestio, quæ in singulis membris fit, dū quod uni-
 cuiq; membro datum est, ipsi membro fit nutrimentum. Nec tamē huic toties
 defecato retrimenta sua defunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate,
 per occultos euanescent meatus. Siqua uero pars corporis ægrefcat, in ipsam
 quasi infirmiore[m] ultima illa quæ diximus retrimenta labūtur. Et hinc nascū-
 tur causæ morborum, quæ *ἐπιμαται*, medicis uocare mos est. Si enim fuerit ulti-
 mi succi iusto uberior multitudo, hanc a se repellit pars corporis illa, quæ sani-
 or est, & sine dubio labitur ī infirmam, quæ uires non habet repellendi. Vn-
 de & alieni receptio distendit locum in quem ceciderit, & hinc creantur dolo- **B**
 res. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ uel cuiuslibet ex confluentia mor-
 bi, id est, multitudo humoris, fortitudo membri a se repellentis, & recipientis
 infirmitas. Cum igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, qua-
 rum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequen-
 tis effectus, recurramus animo ad illam primam digestionem, quæ ī uentre cō-
 ficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascat alimonia. **C**
 Diuersorū em̄ ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius di-
 geruntur. Dum ergo prima digestio uertitur in succum, quia nō simul accepta
 omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acescit.
 & hoc sæpe etiā eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est,
 uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se creant: sic illa imminente
 igne naturæ, fumant: dum tardius coquuntur, siquidem nec hoc sensum eructā-
 tis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum in sim-
 plicem simul succum uertitur. Nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi sta-
 ta momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius **D**
 imperitia) rationes has dedignetur audire, extimās non impediri digestionem,
 nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quoque mul-
 tiformis alimonia depræhenditur causa morborum. Nam pulmētorum uarie-
 tas recipit uaria cōdimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est, lacessi-
 tur: & fit inde cōgeries, dum pruritu desiderii amplius uel certe de singulis par-
 ua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potus ue uitandos,
 qui ultra sitim famem ue sedandam producunt appetentiam. Denique uel pro-
 pter hoc edendī uarietas repudiet, quia plena est uoluptatis, a qua seriis & stu-
 diosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quam uirtus & uoluptas?
 Sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus, licet sobriū
 sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.

E

¶ Contra, cibum multiplicem aptiorem esse q̄ sit simplex.

Caput V.

HAec cum Prætextato & cæteris prona assentione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quã quod aures nostras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur, circumuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, age Vecti hortemur Eustachium, ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo dici potest, uelit communicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succumbat, & Græcus Græco eripiat hũc plausum, tanq̄ cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus, Rem iucundam Euangele amarius postulasti. Audere em̄ contra tam copiose & elegãter inuenta, res est quæ habeat utilem uoluptatem: sed non tanquam ingeniis insidiantes, & gloriosis tractatibus inuidētes, hoc debemus expetere. Nec abnego, potuisse me quoq̄ tanq̄ palinodiam canere. Est enim rhetorica prælusio, cōmunes locos in utrãuis partem inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus a Græcis forte aliis relata respondent, te Eustachi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarii contrariis repellendo, in integrum restituas exautoratum conuiuiorum leporem. Ille diu hoc a se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentia. Sed ab autoritate uestra tanq̄ ab edicto prætoris impetrata uenia, gulæ patrum (quia necesse est) profitebor. In primo speciosus magis q̄ ueris penes nos Disarius exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. Ait enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum q̄ hominum sanitatem. Sed utrumq̄ falsum probabo. Nam nec simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis q̄ a nobis morbi remotiores. Testatur unum, uarietas pratorum quæ d epascuntur: quibus hærbæ sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum, aliæ frigidum nutriētes: ut nulla culina possit tam diuersa condire, quam in hærbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poetas. Is in fabula quæ iuscribitur æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes, βοσκόμειδ' ὕλης ἀπὲρ πικρῆς σαπίης. Videtur ne uobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur uel arbusta uel frutices, non minus succo diuersa quam nomine? Quod autem non facilius morbis homines, quam pecudes occupentur, Homero teste contentus sum, qui pestilentiã refert a pecudibus esse inchoatã: quãdo morbus anteq̄ i homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. Quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est, potest annos hominis æquare: nisi recurras forte ad ea, quæ de coruis atq̄ cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tamen uidemus omnibus inhi

bus inhiare cadaueribus, uniuersisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi. Nam non minus edacitatis habent, quam de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secundum (si bene recordor) exemplum est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uarium: cum hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu faciliorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimonie, edendi desiderium langueretur: quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrescētium uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Ideo uobis commento tali, non qualitas, sed modus quaeritur. Quod autem in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Cæterum longe alia ciborum ratio est. Quis enim unquam edendo plurimum, mente sauciatus est, quod in bibendo contingit? Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur, infusus uino fit similis insano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens expectat administrationem digestionis, & tunc demum mēbris sensim confectus illabitur: potus natura leuior, mox ut altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad possidendum caput repentina est, calore tam diuerso quam subito consilii sedem sauciet. Quod æque in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputatione, qua digestionum ordinem sermone luculento & uario digessimus, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositæ quaestioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, quam succos uarios de ciborum uarietate confectos dicis contrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de contrariis qualitatibus fabricata sint. Ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. Cibus uero simplex cui adest, succum de se unius qualitatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic quaeso unde alia tres qualitates corporis nutriuntur? Singula autem ad se similitudinem sui rapere testis est Empedocles, qui ait,

Te autem sæpe audio Hippocratis tui uerba cum admiratione referentem.

Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nam & deus omnium fabricator, aerem quo circumfundimur, & cuius spiramus haustu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat, sed nec continuæ siccitati, nec perpetuo eum addixit humori, quia una nos non poterat qualitate nutrire de permixtis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum. Sicca æstas & calida. Autumnus siccus & frigidus. Hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiam ipsa constant, & nos nutriunt. Est enim ignis calidus & siccus. Aer humectus & calidus. Aqua similiter humecta, frigida. Terra frigidapariter & sicca. Cur ergo nos

- E** ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in iis de quibus sumus uniforme sit. Quod autē acescere, uel nōnunquā fumare in stomacho cibum, uis signare uarietati, ut credamus, pronūties oportet, aut semper eum qui uario cibo utitur, hęc pati: aut nunquā illū pati, qui simplicem sumit. Si uero & qui mensa fruitur copiosa, hoc uitium sæpe non sentit: & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas, cur hoc uarietati, & non modo edacitatis assignas. Nam & de simplici auidus noxam patiē cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruitur. At inquires, ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillante gula, & ad assumenda plura quā necesse est prouocante. Rursus ad ea quæ iam dixi reuoluor, cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim seruat, qui sui potens est, & in mensa sicula uel asiana. Excedit impatiens, etiam si solis oliuis aut holere uesca. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est: cōtra infanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter inuaserit. Postremo, si in his quæ sumimus uarietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ pro humanis uisceribus infunditis, ex tam contrariis ac sibi repugnantibus mista componitis. Succo papaueris admiscetis euphorbiū, mandragoram, aliasque hærbas conclamati frigoris pipere temperatis. Sed nec monstruosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos castrorum, & uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur hærbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: siquidem illa eam reuocent, iste cōtineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squallorem uniformitatis adiicis. Post omnia in uoluptatē cēsurā cothurnati sermonis inuectus es, tanquā uoluptas uirtuti semp̄ inimica sit: & non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim, nisi ut de utroque capiat uoluptatem. Ergo uoluptas non mox nomie ipso infamis est, sed fit modo utendi uel honesta uel arguenda. Parum est si accusata sit, & non etiam laudetur uoluptas. Nam cibus qui cum uoluptate sumit, desiderio tractus, in uentrem reconditur patula expectatione rapientem: & dum animose fruitur, mox eum concoquit. Quod non ex æquo cibus euenit, quos nulla sui dulcedo commendat. Quid ergo accusas uarietatem quasi gulæ irritamentum, cum salus sit hominis, uigere appetentiam: qua deficiente læguescit, & periculo fit propior. Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatum cum maior est coercent, sopitum uero excitare non possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola commendat, elaborandum nobis est cōmento uarietatis, ut hęc semper prouocet, cum præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos tēperetur. Memineritis tamē lepido me cōuiuio adesse, nō anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quærunt æstiuæ niues, & hybernæ rosæ: & dum magis ostentui, quā usui seruiunt, sylvarum secretum omne lustrat, & peregrina maria sollicitant. Ita em̄ sit, ut etiā si sanitatem sumen-

tium

tiū mediocritas obseruata non fauciet, ipse tamen luxus mōrum sit ægritudo. **A**
 His fauorabiliter exceptis, Disarius, obsecutus es, inquit, Eustachi dialecti-
 cæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequēda, usum consulat: & quid sit utilius
 sanitati, experientia docebit.

¶ Vinum natura frigidum potius uideri q̄ calidum, Et cur raro foeminae, senes cito ine-
 brientur. **Caput VI.**

Dost hæc Flauianus. Et alios quidem medicos idem dicētes semper
 audiui, uinum inter calida cēsendum. Sed & nunc Eustachius cum
 causas ebrietatis attigeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem sæ-
 pe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior q̄ calori, Et in me-
 dium profero, quibus ad hoc extimādum trahor, ut uestrum sit de mea extima-
 tione iudicium. Vinum quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est,
 ita capax uel etiam appetens caloris fit, cum calidis fuerit admotum. Nam & **B**
 ferrum cum tactu sit frigidum, *ψυχρὸν χαλκὸν ὄλοις* si tamen solem pertulerit, cō-
 calefcit, & calor aduena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio per-
 suadeat requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur: aut fo-
 tu, ut superficiem curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum sit, nec **Vinum na-
tura frigi-
dum.**
 medici inficias eunt: Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale
 descendat, sed admistum calidis concalescat. Certe respondeāt uolo, cur sto-
 macho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offe-
 rant ægrescenti uinum, nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta?
 Et cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeant calidū, nec crescat ulterius lassi-
 tudo, a uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutant.
 Dabo aliud indicium accidentis uino q̄ ingeniti caloris. Nam si quis **C**
 aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. Insu-
 sum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidum iam
 repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui datum sit, haurien-
 tem nulla curatio a morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admi-
 stione sui frigus auxit ueneni, nec in interioribus iam calefcit, quia non liberū,
 sed admistū alii, immo in aliud uersum descēdit in uiscera. Sed & sudore ni-
 mio uel laxato uētre defessis uinū ingerit, ut in utroq; morbo cōstringat. In-
 somnē medici frigidis oblinūt, modo papaueris succo, modo mādragora uel si-
 milibus, i qbus est & uinū. Nā uino somnus reduci solet, qd nō nisi ingētis fri-
 goris testimoniū est. Deinde omnia calida uenerē prouocāt, & semen exci-
 tāt, & generationi fauēt. Hausto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pi-
 griores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt, quia uini nimietas ut frigidi, fa-
 cit semen exile uel debile. Hoc uero uel manifestissimam extimationis meæ **D**
 habet assertionem, q̄ quæcunque nimium algentibus, eadē contingunt ebriis,
 Fiunt enim tremuli, pallidi, graues, & saltu tumultuantis spiritus artus suos &
 membra quatiuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguę titubatio.
 Multis etiam morbus ille, quem *παράλυσις* Græci uocāt, sic nimio uino, ut mul-
 to algore

Eto algore contingit. Respice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebriis. Nonne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor resouatur? Nō & ad calida lauacra ducuntur: nō illis unctio nū tēpore calor corporis excitatur? Postremo, qui fiunt crebro ebrii, scito senescunt. Alii ante tempus competentis ætatis uel caluicio, uel canicie insigniuntur, quæ nō nisi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim ex omnibus humoribus crescentem flammam uolenter extinguit, dum

F per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia seu granata seu Cydonia, quæ Cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit & exercuit, mecum disputantem, quia in mediū proferre uolui quid de uino extimauerim sentiendum.

CAETERVM consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcum philosophum memini, (ni fallor, ille Aristoteles fuit), in libro quæ de ebrietate composuit, Mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes. Nec causam uel huius frequentię uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum

G tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. Tum ille, Recte & hoc Aristoteles ut cætera. Nec

Mulieres cur rarius inebrientur. possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro inebriantur, crebro senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quod mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturam sortita sunt muliebri corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor, docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinū in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius, nec facile ce rebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatem, quod muliebri corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus confertum foraminibus, ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. Cōtra senibus siccum corpus est, quod probat asperitas & squallor cutis. Vnde

Senes cur facile inebriantur. & hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra uis sua adhæret corpori arido, & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est, & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur, & hausto uino exhalatio nulla contingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrii, quæ senes sobrii. Si ergo leuem pertulerint impulsus uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Probata,

¶ **F**œminis frigidior ne sit natura q̄ uiris, an calidior. Et cur mustum non inebriet.

Caput VII.

DRobata omnibus Disarii disputatione, subiecit Symmachus, Vt spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius ^{Mulieres frigidæ} inuenit, ita unum ab eo prætermisum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascitur ebrietas, excitare.

AD hæc Horus, Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorē uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo. ^{Mulieres naturā calidiorē esse q̄ sit uirorū}

Humor naturalis in corpore, quando ætas transiit pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorū, & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor & leuitas. ^B Est &

hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est. Qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidæ, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguis plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerū ministros denis uirorum corporibus adiicere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. ^G Nec hoc tacebo, q̄ cum calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celerius q̄ pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis ætatem.

Quid plura? Nonne uidemus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri ueste contentas, nec ita operimentis plurimis inuolutas, ut uiri solent, scilicet naturali calore, contra frigus quod aer ingerit, repugnante?

Ad hæc renidens Symmachus, Bene, inquit, Horus noster tentat uideri orator ex Cynico, qui in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. Nam q̄ pilis, ut uiri, non obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis defunt, quorum naturam nullus negauerit frigidiorē uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maxime uestiuntur, quibus amplius inest caloris. Leue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatem. Quod uero sæpe purgantur, non multi sed uitiosi humoris indicium ^D est. Indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus cum purgantur, etiam algerē contingit. Vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in uiuo corpore nō manere, quasi inopia caloris extinctum. Quod muliebri corpus iuuabat ardentes uiros, non caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod nō

illis con

Contra frigidiorē esse naturā mulieris, q̄ uirorum sit

E illis contingeret ex calore. Quod cito admouentur generationi, non nimis caloris, sed naturæ infirmioris est, ut exilia poma celerius maturefcunt, robusta ferius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationem caloris, considera uiros longe diutius perseuerare in generando, quæ mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu, uel frigoris uel caloris. Nam uis eadem in frigidior corpore celerius extinguatur, in calidior diutius perseuerat. Quod frigus aeris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, tacit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidior.

F SED DE HIS singuli ut uolunt iudicent. Ego uero ad sortem consulendi uenio, & quod scitu dignum extimo, ab eodem Disario quero, & mihi usque ad effectum nimio amico, & tum in cæteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solennitate legerent. Erat uidere permistos rusticis seruos, haurire uel de expresso, uel de sponte fluente mustum, nec tam ebrietate capi. Quod in illis precipue admirabar, quos impelli ad insaniam paruo uino noueram. Quæro quæ ratio de musto ebrietatem, aut tardam fieri faciat, aut nullam?

Mustum cur non inebriet? Ad hæc Disarius, Omne quod dulce est cito satiat, nec diurnam desiderii sui fidem tenet, in locum fatietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo

G est, suauitas nulla. Nam uinum cum in infantia est, dulce: cum pubescit, magis suaue quæ dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait.

Odyssæ. ἡ μᾶν' ἀγὲ δὴ μοι δῖνον ἔν' ἀμειφορῶσιν ἀφυσσῶν
ἢ δῶν.

καί το δ' ἐν τ' ἐδῆν δαῶν καὶ ἀλείφαλι πολλῶ

Odyss. viii. καὶ μέλιτι γλυκῶσιν.

H Vocat enim mel dulce, & uinum suaue. Mustum igitur cum nec dum suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare, adeo, ut medici eos qui usque ad periculum distenduntur uino plurimo, cogant uomere, & post uomitum contra fumum uini qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum, & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione descendit, quod mustum graue est, & flatus & aquæ permistione & pondere suo cito in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiiis ebrietati. Delapsum uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ, quarum altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam, sed & si qua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur, quod cum in uetustatem procedit, fit mensura minus, sed acrius fortitudine, quia exhalata aqua qua molliabatur, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

Post hæc

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum, deq; aliis quibusdam quæ A
 stituculis oppido q̄ argutis. Caput .VIII.

D Ost hæc Furius Albinus, Ego quoq; pro uirili portione Disarium nostrum in exercitum non relinq. Dicas quæso, quæ causa difficile digestionem facit isitium, quod ab infectione isitium dictum (amissionē em gestu sit. Isitium cur difficile digestionem facit.) cum multum in eo digestionē futuram iuuerit tritura tam diligens, & quicquid graue erat carnis assumpserit, consummationemq; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius, Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante prouisam. Leuitas enim quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris in uenerit: nec adhæreat cuti uētris, de cuius calore digestio promouet. sic & mox tritum atq; firmatum, cum in aquam cōiicitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uentris humore, subducit se digestionis necessitati: & tam sero illic coquitur, q̄ tardius conficiuntur, quæ uapore aquæ q̄ quæ igne soluuntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in uentre consumendus est, ut tum demum conficiatur quod remansit de carne iā liberæ. Hoc quoq; scire habeo Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere q̄ tenues. Nam cum cito coquant ossas bubulas, in asperis piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait. Huius rei autor est nimia in homine uis caloris, quæ si idoneam materiem suscipit, libere congregit, & cito eam in concertatione consumit: leuem modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius q̄ in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum frustra lucentia igne uertuntur, paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, q̄ potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. Vento nimio abies aut quercus auellitur, cannam nulla facile frangit procella. Cum Furius delectatus enarrantis ingenio plura uellet interrogare, Cecinna se Albinus obiecit. Mihi quoq; desiderium est habendi paulisper negotii cum tam facunda Disarii doctrina. Dic oro te, inquit, quæ facit causa, ut sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforent: deuorata uero nullam uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius, Species, inquit, & acres & calidæ, superficiem cui apponuntur exulcerant: quia integra uirtute sua sine alterius rei admistione utuntur ad noxiam. Sed si in uentrem recepta sint, soluitur uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. Deinde prius uertuntur in succum uentris calore, q̄ ut integra possint nocere. Cecinna subiecit, Dū de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitū dignam putauī, Cur in Aegypto quæ regionum aliarum calidissima est, uinum non calida, sed pene dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius, Vsu tibi Albine compertum est, aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme, æstate frigescere. Quod fit non alia de causa, nisi q̄ aere, qui nobis circumfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergit, & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. Et contra cum hyemem aer præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporem. Qd
 s ergo

Carnes ualidiores q̄re aliq̄n facilius digerant q̄ tenues

Sinapi & piper cur apposita cuti uulnus excitent, deuorata non lædant

D Cur uinum frigida in Aegypto.

ur generatione
 serius manent
 in rationem calidam
 q̄ mulieres in p
 el frigoris uel cal
 r, in caliditate d
 hoc frigus fuit
 orreat, facit uis
 ero ad sortem
 io quero, & m
 optime docio. N
 ma solennitate
 expello, uel de b
 p̄cipue admirat
 que ratio de m
 ec diuinitatem
 isto autem sō
 hūlcū p̄bō
 instantiam con
 cum nec d
 umi de se no
 one ebrietas
 m distendunt
 uini qui rem
 orietatis mai
 a dulcedo.
 as & aquæ p
 nec manet in
 omine amb
 stantia est
 uero qual
 ritudo in h
 uel hinc do
 ritudo, qu
 oritudo in

Ergo ubiq̄ alternat̄ uarietate tēporis, hoc in Aegypto semp̄ est, cuius aer semp̄ est in calore. Frigus em̄ ima petens, uitiū radicibus inuoluitur, & talē dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt.

Aqua calida cur mota fiat calidior.

Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorē, non facile alio digreditur. Dicas ergo uolo, cur q̄ in aquā descēdit calidā, si se non mouerit, minus uritur: sed si agitato suo aquā mouerit, maiorē sentit calorē: & totiēs aqua urit amplius, quotiēs nouus ei motus accesserit. Et Disarius, calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui māfuetiorē, uel quia cū ti assueuit, uel quia frigus accepit a nobis. Motus uero aquā nouā corpori applicat, & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semp̄ nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aer calidus flabro mouetur, non calorē, sed frigus acquirit: eadē em̄ ratione & in hoc feruorē deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius, inquit, in aquæ & aeris calore. Illa em̄ corporis solidioris est: & crassa materies, cū mouetur, integra uī suā superficiē cui admouet̄ inuadit. Aer motu in uentū soluit̄, & liquidior se factus agitato, flatus efficit̄. Porro ut flatus illud remouet quod circumfusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatū calore, restat ut aduenam sensum frigoris præstet agitatus.

Æstate cur aer motus flabro frigus acq̄rat.

¶ Cur se in orbē rotātes patiātur uertiginē capitis. Et quō cerebrū ip̄m sensus expers, sensus tamē in cæteris mēbris gubernet. Inibiq̄ obiter, q̄ partes humani corporis sensu careāt. Caput .IX.

Rotantes se in orbē cur uertiginem patiuntur

Rnterpellat Euangelus pergētem cōsultationē: & exercebo, inquit, Disarium nostrū, si tamē minutis illis suis & rotātibz responsionibus satisfaciet cōsulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertūt, ut sæpe i orbem rotent̄, & uertiginē capitis & obscuritatē patiuntur oculorū, postremo si perseuerauerint, ruunt, cū nullus alius motus corporis hāc ingerat necessitatē?

H Ad hæc Disarius, Septē, inquit, corporei motus sunt. Aut em̄ accedit prior sum, aut retrorsum recedit, aut in dexterā læuā ue deuertitur, aut sursum & mouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotat̄. Ex iis septē motibus, unus tantū in diuinis corporibus inuenit̄, sphaeralē dico, quo mouet̄ cælum, quo sidera, quo cætera mouent̄ elemēta. Terrenis animalibus illi sex præcipue familiares sunt, sed nonnunq̄ adhibet̄ & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxii. Septimus, id est, qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramētū, qđ aiām cerebro q̄si oēs sēsus corporis gubernāti ministrat. Hoc est aut̄ spiramentum qđ ābiens cerebrū singulis uim suā sensibus p̄stat, Hoc est, quod neruis & musculis corporis fortitudinem præbet. Ergo uertigine turbatū, & simul agitat̄ humoribus oppressum languescit, & ministerium suum deserit. Inde fit iis qui raptantur in gyros, hebetior auditus, uisus obscurior. Postremo neruis & musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiente sumentibus, totū corpus quod iis sustinet̄ & in robur erigit̄, desertū iā fulcimentis suis labitur in ruinā. Sed contra hæc omnia, cōsuetudo, quam secundam naturā pronūtiat̄ usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersant̄. Spiramētū em̄ cerebri, qđ pauloātē diximus, assuetū rei iā nō sibi nouæ, nō pauescit hūc motum,

nam nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiã iste agiratus innoxius est. Et **A**
 Euangelus, Irretitum te iam Disari teneo: & si uere opinor, nusq̃ hodie effugi-
 es. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro
 nõ esse sensum. sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu.
 Verum ne est hæc uos dicere solitos: an ut falsum refelles Disari? Verũ ait
 ille. Euangelus, Ecce iam clausus es. Vt enim concedam tibi præter capillos in
 homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasum est, tamẽ cur sensus oẽs
 paulo ante dixisti a cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fate-
 aris? Potest ne excusari huius contrarietatis ausum, uel uestri oris nota uolubili-
 tas? Et Disarius renidens, Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, **B**
 nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptum uidebis. Opus na-
 turæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. Ossa, de-
 tes cum unguibus & capillis nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia nõ
 sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in
 humore atq̃ mollitie sunt, ut eundem effectum animæ, quem siccitas non reci-
 pit, mollities ista non teneat. Ideo tam dentibus, unguibus, ossibus, & capillis,
 q̃ adipi, medullis, & cerebro, sensus inesse non potuit. Et sicut sectio capillorum
 nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu **C**
 medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus, inquis, tormentis affici,
 quibus secantur ossa: torqueri homines & dolore dẽtium. Hoc uerum quis ab-
 neget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum dum se-
 ctionem patitur, importat. Quod cum medici manus transit, os iam cum medul-
 la, quam continet, habet indolentiam sectioni similem capillorum. Et cum den-
 tium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. Nam
 & unguis quantus extra carnem crescendo pergat, sine sensu secatur: qui carni
 adhæret, iam facit si secetur dolorem, non suo, sed sedis suæ corpore. Sicut capil-
 lus dum superior secatur, nescit dolorem: si auellatur, sensum accipit a carne quæ
 deserit. Et cerebrum quod tactu sui hominem uel torquet uel frequenter interi-
 mit, non suo sensu, sed uestitus sui, id est, omenti, hunc importat dolorem. Ergo **D**
 diximus quæ in homine sine sensu sint, & quæ hoc causa faciat, indicatum est.

Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrum, cum sensum nõ habeat, sen-
 sus gubernet. Sed de hoc q̃q̃ tẽtabo si potero esse soluẽdo. Sensus de quibus loq̃-
 mur, q̃ncq̃ sunt, uisus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Hi aut in corpe sunt,
 aut circa corpus, solisq̃ sũt caducis corporibus familiares. Nulli em̃ diuino cor-
 pori sensus inest. Anima uero oĩ corpore, uel si diuinum sit, ipsa diuiniore est.
 Ergo si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum cadu-
 cis: multo magis anima maioris est maiestatis, q̃ ut sensu egeat. Vt autem ho-
 mo constet & uiuum animal sit, anima præstat, quæ corpus illuminat. Porro il-
 luminat inhabitando, & habitatio eius in cerebro est. Et sphæralis enim natura,
 & ad nos de alto ueniẽs, partem in homine altam & sphæralem tenuit, & quæ
 sensu careat, qui non est animæ necessarius. Sed quia necessarius animali est, lo-
 cat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis. Cuius spiramenti natu-
 ra hæc est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres

B
 Dentes, ossa,
 & alia quæ
 dam in ho-
 mine care-
 re sensu

D
 Cerebrũ se-
 su carẽs q̃
 nõ corpo-
 ris sensus
 gubernet

E cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorū septem *συσχυια*: cui rei nomen quod ipse uoles latinum facito. Nos em̄ *συσχυια* neruorum uocamus, cum bini nerui pariter emergunt, & in locum certum desinunt. Septem igit̄ neruorū *συσχυια* de cerebri uentre nascentes, uicem implent fistularum, spiramentum sensificū ad sua quæq; loca naturali lege ducētes, ut sensum uicinis & lōge positis membris animalis infundant. Prima igitur *συσχυια* neruorū talium petit oculos, & dat illis agnitionem specierū, & discretionem colorū. Secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorū. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustibus iudicatur. Quinta ui sua corpus omne implet. Omnis em̄ pars corporis, mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quæ defunt appetat, superflua respuat, & in homine sobrio se ipse moderet. Septima *συσχυια* neruorum, infundit sensum spinali medullæ, quæ hoc est animali, quod est nauis carina. Et adeo usu aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum a medicis sit uocata. Ex hac deniq; ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus, uirtutem tribus animæ propositis ministrantes. Tria sunt em̄ quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis, ut uiuat, ut decore uiuat, & ut immortalitas illi successione quærat. His tribus propositis ut dixi animæ, per spinalem medullam præbet effectus. Nam cordi & iecori & spirandi ministeriis, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus meatus ministrant. Neruis etiam manuum, pedum, aliarū ue partium quas decore uiuit, uirtus inde præstatur. Et ut ex his successio procuratur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant ministrant. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, qd̄ in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit, ut cū ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen a cerebro in omne corpus proficiscat. Euge Græculus noster, Euangelus ait, tam plane nobis ostendit res operu naturæ tectas, ut quicquid sermo descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustachio iam cedo, cui præripui consulendi locum. Eustachius. Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicumq; uolēt alii, ad exercitium consultationis accedant. Nos postea liberiore otio congregiemur.

H ¶ Qui fiat, ut caluitium pariter atq; canities, anteriores capitis partes primū inuadāt. Deinde, cur sceminis atq; eunuchis uox sit q̄ uiris exiliior. Caput .X.

Canities & caluitium, cur priorē capitis partem principio occupent.

Ergo (ait Eusebius) habendus mihi sermo est Disari tecum de ætate, cuius ianuam iam pene ambo pullamus. Homerus cū senes *πολιχοστάρους* uocat, quæro utrum ex parte poetico more totū caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet. Et Disarius, Et hoc diuinus ille uates prudenter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebro solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur, quod non nisi siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorū

Is dicitur, cui pressus ille Disarius, Age quocq; omnium quæ in te facies rugas habet, non in facie tua. Cumq;

functorum capitibus uelut quasdam futuras, quibus hemisphaeria (uti ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorē siccitate mutant: & ideo tardius canescunt, sed non caluitio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur caluum occipitiū nunquā uidemus? Ille respondit, Siccitas occipitii nō ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autē siccitate caluitium nascitur, quæ per malam temperiem quam Græci ἀνεσώριον uocare solent contingit. Vnde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite sicciora sint, tarde canescunt, cito in caluitium transeunt. Contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudant, nutriente humore quod φλέγμα uocatur, sed fit illis cita canities. Nam ideo albi sunt cani, quia colorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionem exactæ siccitatis accipit? Quia senecta, ille inquit, extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. Cæteræ liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quod ex uigiliis ætas grauior efficit, quia somnus qui maxime ex humore contingit, de non naturali humore nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiā canescere non patitur, cum sit humectissima. Quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali & uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hunc uidemus in foeminis, ubi non crebro egeratur, extrema minitatem. Hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facile intorquent, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt, sicut cæna pondere sibi imposito curuat.

Et Eusebius, Quoniam nos a senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acuta sint uocis, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores? Id quoque facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim ἀσθησιον per quam sonus uocis ascendit, efficiens crassiorem, angustat uocis meatum: & ideo uel foeminis uel eunuchis uox acuta est, uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberæ & ex integro patentem meatum. Nasci autem in eunuchis & in foeminis ex pari frigore, parem pene importuni humoris abundantiam, etiam hinc liquet, quod utrumque corpus sæpe pinguescit. Certe ubera prope similiter utrisque grandescunt.

¶ Cur quos pudet aut qui gaudent, rubescant, at metuentes pallor inuadat. Cap. .XI.

His dictis, cum ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usque ad proditionem coloris erubuit. Et Difsarius, Age Serui non solum adulescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoque omnium doctissime, commascula frontem, & sequestrata uerecundia, quæ in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit interrogatibus tuis, non minus doctrinæ collocaturus, quam si aliis consulentibus ipse respondeas. Cumque diuile tacentem crebris ille hortatibus excitaret, Hoc in-

s iij quit Ser-

Vox in foeminis & eunuchis quare tenuior sit.

D

E quit Seruius ex te quæro, quod mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascat? Et ille, Natura, inquit, cū quid ei occurrat honesto pudore dignum, inum petendo penetrat sanguinē: quo commoto atq; diffuso cutis tingitur, & inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, q̄ natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro uelamento tendat, ut uideamus quēq; erubescētē manum sibi ante faciē frequenter opponere. Nec dubitare de iis poteris, cū nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis. Addit Seruius, Et qui gaudent cur rubescunt? Disarius, Gaudiū, inquit, extrinsecus contingit. Ad hoc animoso occurſu natura festinat, quā sanguis comitādo quasi alacritate integritatis suæ cōpotem, tingit cutē. Et inde similis color nascit. Idem refert, Contra qui metuunt, qua ratione palleſcunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura em̄ cum quid de extrinsecus cōtingentibus metuit, in altum tota demergit: sicut nos quoq; cum timemus, latebras & loca nos occultentia quærimus. Ergo tota descendens ut lateat, trahit secum sanguinē, quo uelut curru semper uehit. Hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde palleſcit. Ideo timētes & tremunt, quia uirtus animæ introrsum fugiens neruos relinquit, quibus tenebat fortitudo membrorū, & inde saltu timoris agitant. Hinc & laxamentū uentris comitatur timorē, quia muscoli, quibus claudebantur retrimentorū meatus, fugientis introrsum aīæ uirtute deserti, laxant uincula, quibus retrimenta usq; ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obticuit,

Quare timentes rubescunt.

F

G

Prima q̄stio ab Auieno proposita,

De quæstiunculis tredecim, Disario ab Auieno propositis. Caput .XII. hunc Auienus, Quia me ordo, ait, ad similitudinē cōsultatiōis applicat, reducendus est mihi ad conuiuīū sermo, qui longius a mensa iam fuerat euagatus, & ad alias trāſierat quæſtiones. Sæpe apposita salita carne, quam larium uocamus, ut opinor, quasi large aridum, querere mecum ipse cōstitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecum possim, malo tamen ab eo, qui corpora curat, certior fieri. Et Disarius, Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est: & nisi quodam uinculo cōtineat facile defluit. Cōtinent autē q̄ diu inest aīa reciprocatione aeris, qua uegetant cōceptacula spiritus, dū semp nouo spirandi nutriunt alimento. Hoc cessante per aīæ discessum, mēbra marcescunt, & omne pōdere suo confictum corpus obteritur. Tum sanguis etiam (qui q̄ diu fuit compos caloris, dabat mēbris uigorem) calore discedente uersus in saniem, non manet intra uenas, sed foras exprimitur, atq; ita laxatis spiramentis effluit tabes sæculenta. Id fieri sal admistus corpori prohibet. Est enim natura siccus & calidus, & fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem uero siccitate uel coerces, uel exorbet. Certe humorem sale differrī siue consumi sit hinc cognitu facile, q̄ si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigentem salis pōdere propensioem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente.

Secunda

Eriam hoc a Disario meo q̄situm uolo, cur defæcatū uinum ualidius sit uiribus, sed

bus, sed infirmius ad permanendū: & tā bibentē cito pmouet, q̄ ipsum si māsē-
rit facile mutat. Quod cito inquit Disarius pmouet, hæc ratio est, quia quā
to penetrabilius in uenas efficitur bibētis, tāto fit liquidius, fæce purgata. Ideo
autem facile mutat, q̄ nullo firmamēto nixum undiq̄ sui ad noxā patet. Fæx
enim uino sustinendo, & alendo, & uiribus sufficiens quasi radix eius est.

Et hoc q̄ro Auienus ait, cur fæx in imo subsidit omniū nisi mellis, mel solū
est quod in summū fæcem exuat. Ad hoc Disarius, Fæcis materia ut spissa
atq̄ terrena, cæteris laticibus pōdere præstat, melle uici. Ideo in illis grauitate
deurgēs ad fundū decedit: i melle uero, ut leuior, de loco uicta sursum pellit.

Quoniā ex iis quæ dicta sunt, ingerūt se similes quæstiones, cur Disari ita
mel & uinū diuersis ætatibus habētur optima: mel quod recentissimū, uinum
q̄d uetustissimū. Vnde est & illud prouerbium, quo utuntur gulones, Mul-
sum quod probe temperes, miscendum esse nouo hymetio, & falerno uetulo.

Propterea inquit ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. Vini enim natu-
ra humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ cōtēplator
effectum. Nā quæ udāda sunt corporis, uino fouent: quæ siccanda sunt, melle
detergunt. Igitur lōginquitate temporis de utroq̄ aliquid exorbēte, uinū me-
racius sit, mel aridius: & ita mel succo priuatur, ut uinum aqua liberatur.

NEC HOC quod sequitur dissimile quæsitis est, cur si uasa uini atq̄ olei
diutule semiplena custodias, uinum ferme i acorē corrumpit, oleo cōtra sapor
suauior cōciliatur. Vtrunq̄, Disarius ait, uerum est. In illud em̄ uacuū, q̄d
superne liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuissimum quēq̄ humorē eli-
cit & exorbet. Eo siccato, uinū, quasi spoliatū uiribus, prout ingenio imbecil-
lum aut ualidū fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restrigitur. Oleū autē
superuacuo humore siccato, uelut mucore qui in eo latuit absterfo, acquirit no-
uam suauitatem saporis.

RVRVSVS Auienus, ait Hesiodus cū ad medium dolii puentum est, compar-
cendum, & cæteris eius partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum ui-
num sine dubio significās q̄, q̄n dolii medietate cōsisteret. Sed & hoc usu pro-
batū est, in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est.

QVAERO igitur cur oleum quod in summo est, uinū quod i medio, mel q̄d
in fundo, optima esse credatur. Nec cunctatus Disarius, ait, Mel quod opti-
mum est, reliquo pōderosius est. In uase igitur mellis, pars quæ i imo est utiq̄
præstat pōdere, & ideo supnatate pretiosior est. Contra in uase uini, pars infe-
rior admistione fæcis nō modo turbulēta, sed etiā sapore deterior est. Pars ue-
ro summa, aeris uicinia corrumpitur, cuius admistione fit dilutior. Vnde agri-
colæ dolia nō contēti sub tectū reposuisse, defodiūt, & operimētis extrinsecus
illitis muniūt, remouētes in quantū fieri potest a uino aeris cōtagionem: a quo
tam manifeste læditur, ut uix se tueatur in uase pleno, & ideo aeri minus per-
uio. Cæterum si inde hauseris, & locum aeris admistioni patefeceris, reliquum
quod remansit, omne corrumpitur. Media igitur pars quātum a cōfinio sum-
mi utriusq̄, tantum a noxa remota est, & quasi nec turbulenta nec diluta.

Adiecit Auienus, Cur eadem potio meracior uidei ieiuno, q̄ ei qui cibum
sumpsit?

A

Tertia

Quarta

B

Quinta

C

Sexta

D

Septima

Octaua

E sumpsit? Et ille, Venas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. Igitur cū potio p inanitatē penitus influit, quia nō obtusas cibo uenas inuenit, neq; sit admistio ne dilutior, p uacuū meās gustatu fortiore sentit. **Hoc q̄q; sciendū ē mihi,**

Nona

Auienus inquit, cur q̄ esuriēs biberit, aliquātulū famem subleuat: qui uero siti ens cibū sumpsit, nō solū nō domat sitim, sed magis cupidinē potus accēdit.

Nota est, inquit **Disarius**, causa. Nam liquori quidē nihil officit, quin sumptus ad oēs corporis ptes q̄quo uersus pmanet, & uenas cōpleat. Et ideo inedia q̄ inanitatē fecerat, accepto potus remedio, quasi iā nō in totū uacua recreatur. Cibatus uero utpote cōcretior & grādior, in uenas nō nisi paulatim confectus admittit. Ideo sitim quā reperit, nullo solatio subleuat, immo quicquid foris humoris nactus est, exorbet, & inde penuria eius q̄ sitis uocatur augetur.

Appendix
nonæ

F Nec hoc mihi, **Auienus** ait, ignoratū relinq̄, cur maior uoluptas est, cū sitis potu extinguit, q̄ cū fames sedatur cibo. Et **Disarius**, Ex prædictis quoq; liquet. Nā potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, & omnium partium sensus facit unā maximā & sensibile uoluptatem. Cibus autē exiguo subministratu paulatī penuriā cōsolat. Ideo uoluptas eius multifariā cōminuit.

Decima

Hoc quoq; (si uideatur) addo quæsitis, cur qui auidius uorant, facilius satias capiunt, q̄ qui eadē quietius ederint. Breuis est, inquit ille, responsio. Nam ubi auide deuoratur, tūc multus aer cum eduliis infertur propter hiatū rictus, & crebritatem respirandi. Igitur ubi aer uenas compleuit, ad abiiciendum fastidium pro cibo pensatur.

Vndecima

G Ni molestus sum **Disari**, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientē, & dicas quæso, cur edulia satis calida facilius cōprimimus ore, q̄ manu sustinemus: & si quid eorū plus feruet, q̄ ut diutius mādī possit, ilico deuoramus, & tamē aluus non pnciosē uritur? Et ille, Intestinalis calor qui in aluo est, quasi multo maior uehementiorq; quicquid calidū accipit, magnitudine sua circūuenit ac debilitat. Ideo præstat, si quid ori feruidū admoueris, nō ut quidā faciūt hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres: sed paulisper labra cōprimere, ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, com primat minorē calorē. Manus autem ut rem feruidā ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.

Duodecīa

H Iam dudū, inquit **Auienus**, nosse aueo, cur aqua, quæ obsita globis niuium perducitur ad niualē rigorē, nō minus in potu noxia est, q̄ ex ipsa niue aqua resoluta. Scimus em̄ quot quātæq; noxæ epoto niuis humore nascantur. Et **Disarius**, Addo aliquid ante quæsitis, Aqua em̄ ex niue resoluta etiā si igne calescat, & calida bibat æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua pnciosa est, sed ob aliā causam, quā nō pigebit aperire auctore

Celsius li-
bro xix ca-
pite viij.

Aristotele, qui in *Physicis* quæstionibus suis hāc posuit, & in hunc sensum (ni si fallor) absoluit, Omnis aqua, inquit, habet in se aeris tenuissimi portionem, quo salutaris est. habet & terrēā fæcē, quæ est corpulēta post terrā. Cum ergo aeris frigore, & gelu coacta calefcit, necesse est p euaporationē uelut exprimi ex ea aurā illā tenuissimā: qua descēdente cōueniat in coagulū, sola terrea in se remanēte natura. Quod hinc apparet, quia cū fuerit eadē aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, q̄ fuit anteq; cōgelasceret. Deest, q; euapo-
ratio

ratio solū in aqua salubre cōsumpsit. Nix ergo q̄ nihil aliud est, q̄ aqua in acre densata, tenuitatē sui, cum densaretur amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborum genera uisceribus inseminantur.

Nominatū gelu, ueteris quæ me solebāt agitare admonuit quæstionis, cur uina aut nunq̄, aut rarēter cōgelascāt, cæteris ex magna pte humoris nimietate frigoris cogi solitis: Num quia uinū semina quædā in se caloris habet, & ob eā rem Homerus dixit, *αἰδομα ὄνον*, nō ut quidā putāt propter calorem: an alia quæpiā causa est: quā quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius, Esto uina naturali muniant calore, nū oleū minus ignitū est, aut minore uim in corporibus calefactādis habet: & tñ gelu stringit. Certe si putas ea q̄ calidiora sunt difficilius cōgelascere, cōgruēs erat nec oleū cōcrescere, & ea q̄ frigidiora sunt, facile gelu cogi. acetū autē oīm maxime frigorificū est, atq̄ id tamē nūq̄ gelu stringit. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, q̄ & leuigatius, & spissius ē: Faciliora em̄ ad coeundū uidentur, quæ leuatiōra densatiōra sunt, Vino aut nō contingit tāta mollities, & est q̄ oleū multo liquidius. Acetū uero & liquidissimum est inter cæteros humores: & tanto acerbius, ut sit acore tristificum: & exēplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoq̄ amaritudine sui aspera ē, nunq̄ gelu contrahit. Nam qd̄ Herodotus historiatæ scriptor, contra oīm ferme qui hæc quæsierūt opinionē scripsit, mare Bosphoricū, quod & Cimmeriū appellat, earumq̄ partiū mare omne qd̄ Scythicum dicitur, gelū cōstringi & consistere, aliter est ac putatur. Nam nō marina aqua cōtrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorū est, & paludū in ipsa maria influentiū, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frustra quædā, & (ut ita dixerim) ī superficies gelidæ feruntur, contractæ de fluuialiū uel palustriū undarū multitudiē, in quas licet frigore cōcretæ, tñ sunt natātes, quasi leuatiōres marina. Plurimū autē aquarū talium influere Ponto, & totā superficiem eius infectā esse dulci liquore, propter quod ait Sallustius, mare Ponticū dulcius q̄ cætera. Est hoc quoq̄ testimonio, q̄ si in pōtum, uel paleas, uel ligna, seu q̄cunq̄ alia natātia picceris, foras extra pontum ferunt in propōtidē, atq̄ ita in mare, quod alluit Asiæ orā, cum cōstet in pōtum influere maris aqua, nō effluere de pōto. Meatus em̄ qui solus de oceano receptras aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, qd̄ Hispaniam Africamq̄ interiacet. & sine dubio inundatio ipsa p̄ Hispanicæ & Gallicanum litora, in Tyrrenū pdit. Inde Hadriaticū mare facit, Ex quo dextra ī Partheniū, leua in Ionium, & directum in Aegeum pgit, atq̄ ita ingredi ī pōtum. Quæ igit ratio facit, ut ritatim aquæ de pōto fluant, cum foris influentes aquas pōtus accipiat: Sed cōstat utrāq̄ ratio. Nā superficies pōti propter nimias aquas, q̄ de terra dulces īstiuūt, foras effluit, deorsum uero itro pgit īfluxio. Vnde probatum est, natantia quæ (ut supra dixi) iaciunt in pontum, foras pelli. Si uero columna deciderit, introrsum intrare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæq̄ in fundo propontidis ad ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una consultatione, reticebo, Cur omne dulce magis dulce ui-

s v detur

Deciater.
Gellius. li-
bro. vi. ca-
pite octa.

B

C

D

E detur, cum frigidum est, q̄ si caleat. Respondit Disarius, Calor sensum occupat, & gustatū linguæ feruor interpedit. Ideo ex aspiratione oris p̄uentra suauitas excludit. Quod si caloris absit iniuria, tum demū potest lingua incolumibla dimento, dulcedinē pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis p̄ calorem nō impune penetrat uenarū receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

¶ De quaestionibus, quas Horus Disario proposuit. Caput .XIII.

Ieiuni cur
magis sitiant
q̄ esuriant.

Quæcessit Horus: & cū multa, inquit, de potu & cibatu quaesisset Ausenus, unū maxime necessarium (sp̄ote an oblitus ignoro) p̄termisit, cur ieiuni magis sitiant q̄ esuriant. Hoc in cōmune nobis Disari si uideat absoluc. Et ille, Rem tractatu dignā, inquit, Hore q̄sisti, sed cuius ratio in apto sit. Cum em̄ animal ex diuersis cōstet elementis, unū est de iis quæ corpus efficiunt, q̄d & solum, aut maxime ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum, calorē dico, qui liquorē sibi semp̄ exigit ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aquā, nec aerē, neq̄ terrā aliquid quo alai, aut q̄d cōsumat exigere, nullāq̄ noxā uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti p̄petui desiderio quicq̄d offendit absumit. Inspice & primæ ætatis infantia, quantū cibum nimio calore cōficiat, & cōtra senes cogita facile tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed & mediæ ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalē calorē, animosius cibū appetit. Cōsideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullū cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semp̄ est, liquor aut̄ p̄prium caloris alimentum est: bene in nobis, cum ex ieiunio corpori nutrimenta quærunē, præcipue calor suum postulat: quo accepto, corpus om̄ne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis, Auienus anulum de mensa retulit, qui illi de breuissimo dexteræ manus digito repente deciderat. Cumq̄ a p̄senti bus q̄reretur, cur eum alienæ manui & digito, & non huic gestamini deputatis potius insereret: ostendit manum læuā ex uulnere tumidiore. Hinc Horo nata q̄stionis occasio. Et dic, inquit, Disari (Ois em̄ situs corporis pertinet ad medicū notionē, tu uero doctrinā & ultra q̄ medicina postulat cōsecutus es) dic in quā, cur sibi cōmunis assensus anulum in digito, qui minimo uicinus est, quē etiam medicinalē uocant, & manu p̄cipue sinistra gestandū esse psuasit. Et Disarius, De hac ipsa q̄stione sermo quidā ad nos ab Aegypto uenerat, de q̄ dubitabā, fabulam ne an ueram rationem uocarem: sed libris anatomicorum postea consultis, uerum repperi, neruum quendam de corde natum priorsum pergere usq̄ ad digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatum cæteris eiusdem digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus anulo tanq̄ corona circūdaretur. Et Horus, adeo, inquit, Disari uerū ita ut dicis Aegyptios opinari, ut ergo sacerdotes eorū, q̄s p̄phetas uocant, cū in tēplo uidissem circa deorū aras, hunc in singulis digitorū cōfectis odoribus illinire, & eius rei causas inq̄sisses, & de neruo q̄d iā dictū est principe eorū narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. Cōplicatus em̄ senarium numerū, digitus iste demonstrat, qui omnifaria plenus p̄fectus atq̄ diuinus est. Causas q̄ cur

Anulus
cur in digi-
to egerat,
qui in sini-
stra manu
minimo est
proximus.

Gel. li. x. ca.
decimo.

et cur plenus sit hic numerus, ille multis asseruit, ego nunc ut presentibus fa- **A**
 bulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Aegypto diuinarum omnium
 disciplinarum cōpore, cur anulus huic digito magis inseratur, agnouit. Inter hæc
 Cecinna Albinus, Si uolentibus erit uobis, inquit, in mediū pfero quæ de hac
 eadē causa apud Atteium Capitonē pontifici iuris inter primos peritum legisse
 memini: qui cum nefas esse sanciret, deorum formas insculpi anulis: eo usque pro-
 cessit, ut & cur hoc digito uel in hac manu gestaretur anulus, nō taceret. Vete-
 res, inquit, nō ornatus, sed signandi causa anulum secum circumferebāt. Vnde
 nec plus habere quàm unum licebat, nec cuiquē nisi libero: quos solos fides decerne-
 ret, quæ signaculo continetur. Ideo ius anulorum famuli non habebant. Impri-
 mebatur autē sculptura materiæ anuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gesta-
 batur ut quisque uellet, quacunque manu, quolibet digito. Postea, inquit, usus lu-
 xuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere, & certatim hæc **D**
 omnis imitatio laceffiuit, ut de augmento pretii quo sculpendos lapides para-
 sent, gloriarentur. Hinc factum est, ut usus anulorum exemptus dexteræ quæ
 multum negotiorum gerit, in læuā relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu,
 & officio manus dexteræ, pretiosi lapides frangerentur. Electus autē, inquit, ipsa
 læua manu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris, cui cōmendaretur
 anuli pretiositas. Nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet, accepit, nec in sinistra
 cessat, nec minus quàm tota manus semper in officio est. Vnde apud Græcos ἀντιχρῆς
 inquit, uocatur, quasi manus altera. Pollici uero uicinus, nudus, & sine tuitone
 alterius appositi uidebatur. Nam pollex ita inferior est, ut uix radicē eius excedat.
 Mediū & minimū uitauerunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breui-
 tate alterum: & electus est, qui ab utroque clauditur, & minus officii gerit, & **C**
 ideo seruando anulo magis accommodatus. Hæc sunt quæ lectio pontifica-
 lis habet. Vnusquisque ut uolet, uel Hætuſcam, uel Aegyptiam opinionem se-
 quatur.

Inter hæc Horus ad consulendum seuerus, Scis, inquit, Disari, præter hunc
 uestitū qui me tegit, nihil me a noīs cēsu aliud habere. Vnde nec seruus mihi ē,
 nec ut sit opto: sed oēm usum, qui uiuo ministrādus est, ego mihi met submini-
 stro. Nuper ergo cum in Hostiensis oppido morarer, sordidatum pallium meū
 in mari diutule laui, & super litus sole siccaui, nihiloque minus eadē in ipso post
 ablutionem maculæ sordium uisebantur. Cumque me res ista stupefaceret, assi-
 stēs forte nauta, quin potius, ait, in fluuio ablue pallium tuum, si uis emaculatū. **D**
 Parui, ut uerum probarem: aqua dulci ablutum atque siccatum, uidi splendori
 suo redditum. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm salſa idonea
 sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele
 & proposita & soluta est. Ait enim aquam marinam multo spissiore esse, quàm
 est dulcis: immo illam esse sæculentam, dulcem uero puram, atque subtilem. Hinc
 facilius, ait, uel imperitos nādi sustinet mare: cū fluuialis aqua, quasi infirma, &
 nullo adiumento sulſa, mox cedat, & in imū pōdera accepta trāsmittat. Ergo aquā
 dulcē dixit, quasi natura leuem celerius immergere in ea quæ abluenda sunt: & dū
 siccat, secū sordium maculas abstrahere, marinā uero quasi crassiore, nec facile

Aq̄ dulcis
 cur abluen-
 dis sordi-
 bus magis
 idonea sit
 quàm salſa

D

E penetrare purgando, propter sui densitatem: & dum uix siccat, non multum for-
dium secum trahere. Cumq; Horus iis assentire uideretur, Eustachius ait,
Ne decipias quæso credulū, qui se q̄stionemq; suam cōmilit fidei tuæ. Aristo-
teles em̄, ut nōnulla alia, magis acute q̄ uerē ista differuit. Adeo aut̄ aquæ den-
sitas nō nocet abluendis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aq̄
uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerē, uel, si defuerit, terrenū pul-
uerē, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ
densitas. Sed nec ideo quia salta est, minus abluuit. Salitas em̄ findere, & uelut
aperire meatus solet, & ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una causa
F est, cur aqua marina nō sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut & ipse Aristote-
les sæpe testatus est, & sales docent, quibus inesse quiddā pingue nullus igno-
rat. Est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, q̄ cū inspargit flammæ, nō tam
extinguit, q̄ pariter accendit, aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante.
Postremo Homere sequamur, qui solus fuit naturæ cōscijs. Facit em̄ Nausicaā
Alcinoi filiā abluentē uestes, cum super mare esset, nō in mari, sed in fluuio. Idē
locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddā inesse pingue pmistum. Vly-
ses em̄ cū iādūdū mare euasisset, & staret siccato corpe, ait ad Nausicaę famulas,

Ἀμειπολοι σὶδ' οὐτω ἀπόπρωθεν, ὄφρ' ἰγὼ ἀντὸς

ἄλμυρ ὠμοιρ ἀπολύσομαι. ἀμφὶ δ' ἐλαίω

χρῖσομαι, ἢ γὰρ διγδὸρ ἀπὸ χροῦς ἐστὶν ἀλοιφή.

G Post hæc cū descendisset in fluuiū, diuinus uates, qui in oī re naturā secutus
est, expressit qd̄ fieri solet: ut qui ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua qd̄
celeriter sole siccat, maneat aut̄ in corporis superficie ueluti flos quiddā, qui & in
detergēdo sentiat. Et hæc est aquæ marine pinguedo q̄ sola impedit ablutionē.

Simulacra cur sub aqs̄ maiora esse uideant̄ q̄ re uera sunt. Tū in uniuersum quō uisio fi-
at, susceptione simulacrorū quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emissionē radio-
rum ex ipsis oculis. Caput XIII.

Simulacra
maiora ue-
ris cur in a-
qua uideant̄.

H T quia a cæteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo aut̄ no-
bis de aqua sermo fuit, q̄ro cur in aqua simulacra maiora ueris uide-
antur: qd̄ genus apud popinatores plæraq; scitamētorū cernimus, pro-
posita, a pliora specie q̄ corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis,
& oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingē-
tibus. Et oīno ipsum uidere, qua nobis ratione cōstet: quia solēt de hoc nōnulli,
nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disarius, Aqua, inquit, dēsiōr est aeris tenu-
itate, & ideo eā cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidendi acies scin-
ditur, & in se recurrit. Scissa dum redit iam non directo ictu, sed undiq; uer-
sum incurrit liniamenta simulacri: & sic fit, ut uideat̄ imago archetypo suo gran-
dior. Nā & solis orbis matutinus solito nobis maior apparet, quia interiacet
inter nos & ipsum aer adhuc de nocte roscidus, & grandescit imago eius tan-
quam in aquæ speculo uisat̄. Ipsam uero uidendi naturam non insubide in-
tospexit Epicurus: cuius in hoc non est, ut extimo, imprebanda sententia, asti-
pulante p̄cipue Democrito. Qui sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt.
Ergo cēset Epicurus, ab oibus corporibus iugi fluore quæpiā simulacra mana-
re, nec

De uidēdi
ratione.

Gel. lib. v.
ca. xvi.

re, nec

re, nec unquam tantulam moram interuenire, quin ultro ferantur inani figura
 coherentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo **A**
 ad deputatam sibi a natura sedem proprii sensus recurrunt. Hæc sunt quæ uir ille
 commemorat, quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidēs
 Eustachius, in propatulo est, inquit, quod decepit Epicurū. A uero eñ lapsus est,
 aliorum quatuor sensuum secutus exemplum, quia in audiendo, & gustando, &
 odorando, atque tangendo, nihil e nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod
 sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influ
 unt, & palato ingeritur quod gignat saporem, & corpori nostro applicantur
 tactu sentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines re- **B**
 rum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, quod in speculis imago ad
 uersa contemplatorē suum respicit, cum debeat (si quidem a nobis orta recto me-
 atū proficiscitur) posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læua læuam,
 dextera dexteram respiciat. Nam histrio personam sibi detractam, ex ea parte uidet,
 qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernam. Deinde interrogare
 hunc uirum uellem, an tunc imagines e rebus auolant, cum est qui uelit uidere: an
 & cum nullus aspicit, emicant undique simulacra. Nam si quod primum dixi teneat,
 quomodo cuius imperio simulacra præsto sint intuenti, & quoties quis uoluerit ora
 conuertere, toties se & illa conuertant. Sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo **C**
 fluore rerum omnium manare simulacra: quæro quædiu coherentia permanent nul-
 lo coagulo iuncta ad permanendum. Aut si manere de derimus, quæadmodum
 aliquæ retinebunt colorem, cuius natura cum sit incorporea, tamen nunquam potest es-
 se sine corpore. Deinde quis potest in animum inducere, simul atque oculos uer- **D**
 teris, incurrere imagines cæli, maris, litoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabi-
 lium præterea rerum, quas uno oculorum iactu uidemus, cum sit pupilla que uisu pollet
 oppido parua. Et quomodo modo totus exercitus uisitur: an de singulis militibus **Quarta**
 profecta simulacra se congerunt, atque ita collocata tot milia penetrant oculos in-
 tuentis. Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa
 rei uanitas se refellat. Cõstat autem uisum nobis hac peruenire ratione. Genuinum **D**
 lumen e pupilla quacumque eam ueteris, directa linea emicat. Id oculorum domesticum
 profluuium, si repererit in circumfuso nobis acre lucem, per eam directim pergit, quæ-
 diu corpus offendat. Et si faciem uerteris ut circumspecies, utrobique acies uidendi
 directa procedit. Ipse autem iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, inci-
 piens a tenui radice, in summa fit latior, sicut radii a punctore singuntur. Ideo per
 minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cæli profunditatem. Ergo
 tria ista nobis necessaria sunt ad effectum uidendi, lumen quod de nobis emitti-
 mus, & ut aer qui interiacet lucidus sit, & corpus, quo offenso desinat intensio.
 Quæ si diutius pergat, rectam intensionem lassata non obtinet, sed scissa in de-
 xteram læuamque diffunditur. Hinc est, quod ubicumque terrarum steteris, uide-
 ris tibi quandam cæli conclusionem uidere, & hoc est quod horizontem ue-
 teres uocauerunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem
 per planum contra aspicietibus, non pergere ultra centum octoginta stadia, & inde
 in orbem iam recuruari. Per planum ideo adieci, quia altitudines longissime aspiciuntur
 quippe

B
 Prima ratio,
 quod uisio fiat
 emissionem ra-
 diorum ex o-
 culis, non re-
 ceptionem si-
 mulacrorum
 Secunda

C
 Tertia

Quarta

D

Equippe qui & cœlum uidemus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centron est. Et quia diximus quantum a centro acies usq; ad partē orbis extenditur, sine dubio in horizonte *διὰ μέρους* orbis trecentorū sexaginta stadiorum est: & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumen qđ pergit e nobis, per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam speciem rationi sensus oculorū, & illam aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculorū est, iudicare rationis, memoriæ meminisse: quoniam trinum est officium, quod uisum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa quid uisum sit recordatur.

F Adeo aut̄ intuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno uidēdi sensu, etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nam si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est, adeo, ut quæ remus in aqua fractus uidetur, uel quæ turris eminens uisa cū sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatē. Et oīa illa discernit, quæ Academicis damnātorū sensuum occasionē dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habēdus sit, comitante ratione, cui nōnunquā ad discernendā speciē non sufficit sensus unus. Nam si eminus pomi, qđ malum dicit̄, figura uisatur, nō oīno id malum est. Potuit em̄ ex aliqua materia fingi mali similitudo.

G Aduocandus est igit̄ sensus alī, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriē malorū positum auram odoris ipsius concepisse. Hic tactus consulendus est, qui potest de pondere iudicare. Sed metus est ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaret̄, eligit. Confugiendum est igitur ad saporem, qui si formæ consentiat, malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficaciam sensuum de ratione pēdere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis locauit.

¶ Satin recte scriptum sit a Platone, cibū per stomachum trahi, potum uero per *ἀσπυρίων* quæ *τραχῆα* dicitur, fibris pulmonis illabi. Caput .XV.

Gel. li. xvij.
cap. xi.

H

His dictis fauor ab omnibus exortus est admirātib; dictorū soliditatē, adeo ut attestari uel ipsum Euāgelū nō pigeret. Disarius deinde subiecit. Isti plausus sunt, qui prouocant philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores. Vt Plato uester, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet: risum de se posteris tradidit. Dixit em̄ diuisas esse uias deuorandis cibatur & potui: & cibum quidē per stomachum trahi, potum uero per *ἀσπυρίων* quæ *τραχῆα* dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus medicorum ueterum nobilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longe diuersa quæ ratio deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canalium, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci delabiq; in stomachum esculenta omnia & poculenta, ex eorū ferri in uentriculū, qđ Græce appellat̄ *ἡνάτω κοιλίαν*, atq; illic subigi digeriq; ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, quod

Cōtra Plat.

re, quod Græce κωλον dicitur: humidiora aut per renes in uesicam trahi: & per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur τραχέα ἀσθηρία, spiritum a summo ore in pulmonem, atq; inde rursum in os & in nares commere: perq; eandem uocis fieri meatū: ac ne potus cibus ue aridior, quem oportet in stomachum ire, pcederet ex ore, labereturq; in eā fistulam per quā spiritus recipiat, ex eaq; offensione intercluderetur aīæ uia, impositam esse arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mutuum utriusq; fistulæ, q̄ sibi sunt cohærentes: eamq; ἐπιγλωττίδα, inter edendū bibendumq; operire ac ptegere τὸ τραχέον, ne quid ex esca potu ue incideret in illud quasi æstuantis animæ iter, ac ppterea nihil humoris influere in pulmonē ore ipso arteriæ communito. Hæc Erasistratus, cui (ut extimo) uera ratio consentit. Cum em̄ cibus non squallidus siccitate, sed humoris temperie mollis uētri inferendus sit, necesse est eandem uīā ambobus patere, ut cibus potu temperatus per stomachum in uentrem condatur: nec aliter natura cōponeret, nisi quod salutare esset animali. Deinde cum pulmo & solidus & leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quemadmodum penetrat, aut transmitti potest ad locū digestionis, cum cōstet, siquando casu aliquid paulo densius in pulmonē uiolentia spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes usq; ad uexationem salutis: Si aut naturalis uia potum in pulmonem traheret, cum corpulenta bibunt, uel cum hauritur potus admistus granis, seu ex re aliqua dēsiore, quid iis sumptis pulmo pateretur? Vnde ἐπιγλωττίς a natura prouisa est, quæ cum cibus sumitur operimento sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. Sicut cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendā stomachi uiam, ut ἀσθηρίων uoci patere permittat. Est & hoc de experientia notū, q̄ qui sensim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore qui paulatim sumptus est diutius permanente. Si quis uero auidius hauserit, humor eodem impetu quo trahit, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non nasceretur, si a principio cibi & potus diuisi essent meatus. Quod autem Alcæus poeta dixit, & uulgo canitur, τὸν τε πνεύμονα οἶνω, καὶ γὰρ ἄριστον πρὸς ἐδέεται, ideo dictum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed trahit quātum sibi extimat necessarium. Vnde satius fuisset philosophorum omni um principi, alienis abstinere, quam minus nota proferre.

Ad hæc Eustachius paulo cōmotior, Nō minus te, inquit, Disari philosophis q̄ medicis inferebam, sed modo uideris mihi rem consensu generis humani decantatam & creditam, obliuioni dare: philosophiam artem esse artium, & disciplinam disciplinarū. Et nunc in ipsam inuehit parricidalī ausu medicina: cū philosophia illic habeatur angustior, ubi de rationali parte, id est, de incorporeis disputat: & illic inclinatur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel cœli, uel siderum, tractat. Medicina autem physiciæ partis extrema sæx est, cui ratio est cum testis terrenisque corporibus. Sed quid rationem nominauī, cum magis apud ipsam regnet coniectura quam ratio? Quæ ergo conicit carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ, de incorporeis & uere diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare

Pro Platone.

uitare

- E** uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. ἐπιγλωττῖς quam memoras, inuentum naturæ est ad tegendas detegendasq; certa alternati one uias cibatus & potus, ut illum stomacho trāsmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpatet rimis: non ut spiritus egres siones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos liquid cibatus in pul monē deciderit, succus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde ἀεργία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quali scisso meatu suo, reiecta foras incolumi stomacho, qđ non contingeret, nisi ἀεργία uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus æger est pulmo, accēduntur in maximam sitim: qđ non eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intue re, qđ animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. Natura em̄ nihil super fluum, sed membra singula ad aliquod uiuēdi ministerium fecit: qđ cum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq; susciperet, superfluous foret uesicæ usus. Poterat em̄ utriusq; rei stomachus re trimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis me atibus quibus singula traderentur, sed unus utriq; sufficeret ab eadem statione transmissio. Modo aut̄ seorsum uesica, & intestinum seorsum salutē seruit: quia il li stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundum est, qđ in urina quæ est recrementum potus, nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qualita te illorū recrementorum uel coloris uel odoris inficitur. Q; si in uentre simul fu issent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in uesica nascuntur, cur nunq; in uentre coalescunt, cum non nisi ex po tu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poetæ nobiles ignorant. Ait em̄ Eupolis in fabula, quæ inscribitur Cœlaces. Euripedes uero huius rei manifestissimus astipulator est. Cū igit̄ & ratio corpo reæ fabricæ, & testiū nobilis autoritas astipuletur Platoni, nonne quisquis con tra sentit, insanit?

Ouum ne prius fuerit an gallina. Caput .XVI.

H
Ouum ne
prius extite
rit an gal
lina.

Hnter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidens & illudens, facel sant, ait, hæc q̄ inter uos in ostentationem loquacitatis agitant. Quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas Disarius ait, & tamen quæstio quā mouisti, & inquisitu & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei utilitate com parans consuluisti, utrum prius gallina ex ouo, an ouum ex gallina prodierit. Sed hoc ita seriis inserendum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. Et pro feram quæ in utramq; partem mihi dicenda subuenient, relicurus tibi utrum eorum uerius malis uideri. Si concedimus omnia quæ sunt, aliquando cœpisse: ouum prius a natura factū iure extimabit. Semper em̄ qđ incipit, imperfectū adhuc & informe ē, & ad pfectionē sui per pcedētis artis & tpsis additamēta for mat. Ergo natura fabricans auē, ab informi rudimēto cœpit, & ouum in q̄ nec dum est spēs, extitit procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde quicqđ
a natura

a natura uariis ornatibus comparatū est, sine dubio cœpit a simplici, & ita con-
 textionis accessiōe uariatū ē. Ergo ouū uisū simplex & undiq; uersum pari spe-
 cie creatū est, & ex illa uarietas ornatuū quibus constat auis spēs absoluta est:
 Nam sicut elemēta prius extiterunt, & ita reliqua corpora de cōmixtione eorū
 creata sunt: ita rōnes seminales quæ in ouo sunt, si uenialis erit ista trāslatio, ue-
 lut quædā gallinæ elementa credenda sunt. Nec importune elemētis de qui-
 bus sunt oīa, ouū cōparauerim. Omni em̄ genere animātū quæ ex coitiōe na-
 scunt, iuenies ouū aliquorū esse principiū instar elemētī. Aut em̄ gradiunt ani-
 mātia, aut serpunt, aut nādo uolādoue uiuūt. In gradiētibus lacertæ & similia
 ex ouis creant. Quæ serpūt, ouis nascuntur. Exordio uolātia uniuersa de ouis
 prodeūt, excepto uno qđ incertæ naturæ ē. Nam uespertilio uolat quidē pellis
 alis: sed inter uolantia nō habendus est, qui quatuor pedibus gradiēt, forma
 tosq; pullos parit, & nutrit lacte q̄s generat. Natātia pene omnia de ouis oriū-
 tur generis sui, crocodilus uero etiā de testeis qualia sunt uolantiū. Et ne uidear
 plus nimio extulisse ouum elementi uocabulo, consule initiatos sacris Liberi
 patris: in quibus hac ueneratione ouum colit, ut ex forma tereti ac pene sphæ-
 rali atq; undiq; uersum clausa, & includēte intra se uitā, mundi simulacrū uo-
 ceē. Mundum aut̄ consensu oīm constat uniuersitatis esse principium.

PRODEAT qui priorem uult esse gallinā, & in hæc uerba tentet qđ defendit
 asserere. Ouum, rei cuius est, nec initium, nec finis est. Nam initiū semen est,
 finis auis ipsa formata. Ouum uero digestio est seminis. Cum ergo semen ani-
 malis sit, & ouum seminis, ouum añ animal esse nō potuit: sicut nō pōt digestio
 cibi fieri anteq̄ sit qui edit. Et tale est dicere ouum ante gallinā factum, ac si
 quis dicat, matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat quemadmodū
 gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, q̄nam pacto hoīes facti sint
 ante pudenda, de quibus homines procreant. Vnde sicut nemo recte dicet, ho-
 minē seminis esse, sed semē hominis: ita nec oui gallinā, sed ouum esse gallinæ.

Deinde si concedamus, ut ab aduersa parte dictum est, hæc quæ sunt, ex tpe
 aliquod sumplisse principium: natura primum singula animalia perfecta for-
 mauit, deinde ppetuā legem dedit: ut continuaretur procreatione successio. Per-
 fecta aut̄ in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc q̄q; non pauca animan-
 tia, quæ de terra & imbre perfecta nascuntur: ut in Aegypto mures, & in aliis
 locis ranæ, serpentesq; & similia. Oua autem nunquā de terra sunt procreata,
 quia in illis nulla pfectio. Natura uero perfecta format, & de pfectis ista pro-
 cedunt, ut de integritate partes. Nam ut cōcedam oua auium esse seminaria,
 uideamus quid de semine ipso philosophorū definitio testatur, quæ ita sancit:
 Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non potest au-
 tem ad similitudinē pergi rei quæ necdum est: sicut nec semen ex eo qđ adhuc
 non subsistit, emanat. Ergo in primo rerū ortu intelligamus, cum cæteris ani-
 mantibus quæ solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur, quin prius fue-
 rint q̄ semen suum, aues quoq; opifrice natura extitisse perfectas. Et quia uis
 generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro-
 diuersitate animantium natura uariavit. Habes Euangele utrobicq; qđ teneas,
 & dissimu

E & dissimulata paulisper irrisione tecum delibera quid sequaris.

Et Euangelus, Quia etiā ex iocis seria facit uiolentia loquēdi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenantibus. Et quia diutule cōtinuata uenatio est, plata sunt alii interdiu, noctu alii Quos pduxit dies, integra carnis incolumitate durarūt: qui uero per noctē lunari plenitudine luce cēte portati sunt, putruerūt. Qd ubi scitū est, qui sequēti nocte deferebāt, infixi cuicūq; pti corporis acuto aeneo, apros carne integra ptulerūt. Quæro igitur, cur noxā quā pecudibus occisis solis radii nō dederūt, lunare lumē effecerit.

F Facilis ē inqt Disarius, & simplex ista respōsio. Nullius em rei fit aliquādo putredo, nisi calor humorq; cōuenierint. Pecudum aut putredo nihil aliud est, nisi cum defluxio quædam latens soliditatem carnis in humorē resoluit. Calor aut si tēperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius, exiccat, & habitudinē carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol ut maioris caloris haurit humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffūdit humecta. Et inde prouenit iniecto tepore & aucto humore putredo.

HIS dictis, Eustachium Euangelus intuens, si rationi dictæ assentiris ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia, inquit Eustachius, a Disario

G & luculente, & ex uero dicta sunt. Sed illud pressius intuendum est, utrum mē sura caloris sit causa putredinis: ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium feruet quando annus in æstate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores. Sed nescio quæ proprietates quæ Græci *ιδίωμα* uocāt, & quædam natura inest lumini quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admixtus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. Neq; em omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo a se differat, si maior minor ue sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates, nullam secum habentes societatem, re

H bus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remediis concoquendis magis sarmentis, q̄ ex alio ligno ignem requirunt. Qui uitro soluendo firmandoq; curant, de arbore cui myricæ nomē ē, igni suo escā ministrant. Calor de lignis oleæ, cū sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissoluēdas iuncturas marmorum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arfacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alētes operimentis obtegunt, cum sub luna prætereunt, ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida, accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægre excitatur, & proximus fit infano, pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus atq; dispersus est proprietate lunari, quæ ut corpus infundat, omnes eius aperit & laxat

laxat meatus. Hinc est quod Diana, quæ luna est, ἄρτεμις dicitur, quasi ἀρσόμενος, hoc **A**
 est, aerem secans. Lucina a parturientibus inuocatur, quia proprium eius manus est distendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerando pro
 tui salutare. Et hoc est quod eleganter poeta Timotheus expressit.

Nec minus circa inanima lunæ proprietates ostenditur. Nam ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est, frumenta de agris non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Contra quæ humecta desideras, luna crescente conficies. Tunc & arbores aptius seres, maxime cum illa est sup
 terrâ, quia ad incrementa stirpiû necessariû est humoris alimentum. Aer ipse proprietatem lunaris humoris & patitur & perdit. Nam cum luna plena est, uel cum nascitur (& tunc enim **B**
 a parte qua sursum suspicit plena est) aer aut in pluuiam soluit, aut si sudus sit, multum de se roris emittit. Vnde Alcman lyricus dixit rorë aeris & lunæ filiû. Ita undique uersum probatur, ad humectandas dissoluendasque carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quam ratio deprehendit. Quod autem dixisti Euangelus de acuto æneo (ni fallor coniectura mea) a uero non deuiat. Est enim in ære uis acrior, quam medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adiciunt remediis, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morantur, semper oculorum sanitate pollent: & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit & **C**
 exiccat quod male influit. Vnde & Homerus modo, ὄψις δ' ἄμφοδῶν

ἄνθη χαλκίη, κορυδαῶν ἀπὸ λαμπομενέων,
 θωρηκῶν περὸ σμικτῶν, σάνεων τε φαεινῶν
 ἐρχομένων ἄμυνδης.

Locus restitutus ex
 xij. liad.

has causas secutus appellat. Aristoteles uero autor est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, quam quæ ex ferreo, faciliusque curari: quia inest, inquit, æri uis quædam remedialis & siccifica, quam demittit in uulnere. Pariter ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

Qui finem primi libri cum fine huius contulerit, facile animaduertet quædam adhuc operis huius **D**
 absoluti deesse. Verum ea, autor ne ipse siue alijs præpeditus, siue morte præreptus, haud
 dum adiecerit, an librorum incuria interciderint, facile dici non potest.

Coloniæ apud Eucharium Ceruicornum
 Anno supra sesquimillesimum uicesimo-
 primo. Mense Augusto.

